imperială, cât şi particularii, cari vor călători prin Zarand să aibă cu dânşii un paşaport românesc investit cu sigilul împărătesc[167].

Aşadar încă la anul 1784 ţăranii români din Zarand doreau să aibă limba română ca limbă oficială. Această dorinţă o exprimară mai întâi la Mesteacăm, când luase deciziune, că George Crişan să-i înveţe exerciţiul militar în limba română, şi a doua oară la Brad, când ceruse paşapoarte româneşti pentru călătorii, cari vor trece de aci înainte prin Zarand.

XXIII. EPISCOPII NICHITICI, PETROVICI ŞI POPOVICI

Dar cele mai importante servicii pentru liniştirea revoluţiunii din 1784 le făcură guvernului episcopii români.

Episcopul Gedeon Nichitici, venit numai de curând din Croaţia, un om care avea să mulţumească numai guvernului din Viena înalta sa poziţiune în Transilvania, se arătă la moment gata să pună autoritatea sa bisericească în serviciul politicii.

Din Sibiu episcopul Nichitici plecă împreună cu comisarul guvernului. Ajunseră în 11 noiembrie în oraşul Miercurea şi aici cu ocaziunea unui târg de ţară publicară în două locuri în mod solemn patenta guvernului pentru liniştirea turburărilor. Totodată episcopul, după cum ne spune singur, puse în vedere ţăranilor în modul cel mai serios, că toate sfaturile răsculaţilor sunt false, sunt deşarte, sunt scornituri şi nimeni să nu le dea nici o credinţă.

Din Miercurea episcopul trecu în Alba-Iulia şi aici cu ocaziunea unui târg de săptămână, dojeni pe ţărani să se reţină de la orice prădări, de la orice aprinderi şi atentate maliţioase. iar din Alba se întoarse la Sebeş. Trimise circulare pe la toţi protopopii şi preoţii din comitatele revoltate, zicând că a înţeles „cu adâncă mâhnire, cu destulă scârbă şi simţitoare durere“ ştirea despre turburările urmate în comitatul Zarandului, al Hunedoarei şi al Albei. Invită pe protopopi să călătorească prin comunele lor, să publice poporului patentele guvernului, să le citească circularele episcopului, să facă propagandă în contra lui Horea, să arete ţăranilor cât de rele sunt faptele răsculaţilor şi să-i înduplece ca să rămână liniştiţi. „Ce e al lui Dumnezeu, daţi lui Dumnezeu şi ce este al împăratului daţi împăratului, prin care se înţelege, că la toată stăpânirea să fie omul supus ascultător“, zicea episcopul într-o circulară a sa.

Iar în altă circulară, din 16 noiembrie, episcopul zicea următoarele:

„Horea, căpetenia rebelişilor, nu încetează a face răutate şi minciuni cari sunt împotriva lui Dumnezeu şi împăratului şi împotriva legii şi bisericii şi blagosloveniei vlădiceşti... Deci noi cu numele împăratului poruncim că nici un român să nu îndrăznească a asculta minciunile lui Horea, nici să meargă la el, nici la adunarea lui, nici să dea ajutor lui, nici oamenilor lui, nici pe ascuns, nici în arătare.“

[167] A se vedea pag. 236 nota 2.

În urma acestor ordine se puse numaidecât în mişcare întreg clerul superior din ţinuturile revoltate. Protopopul Iosif Adamovici călători prin comunele din Munţii Abrudului şi pe valea Arieşului, protopopul Iosif Sânziana prin comunele din ţinutul Zarandului, protopopul Ion Popovici prin comunele băieşeşti de lângă Săcărâmb, Popa George din Băcia şi Popa Solomon din Visca în partea de jos a Mureşului, strânseră peste tot locul pe preoţi şi pe ţărani îi dojeniră, îi ameninţară, îi intimidară, le înfăţişă revoluţiunea ca o faptă imorală, necreştinească şi criminală, şi pe mai multe comune le înduplecară numaidecât să rămână liniştite, iar pe altele le făcură să vaccileze.

Din Sebeş episcopul plecă la Orăştie şi Deva, cheamă la dânsul peste tot locul pe preoţi şi câte 2-3 oameni din fiecare comună, le puse în vedere pericului revoluţiunii şi-i invită să asculte de ordinele guvernului, să se supună domnilor pământeşti, să împlinească serviciile iobăgeşti, şi dacă vreun preot, i se părea suspect sau neascultător, cerea de la armată să-l aresteze. Trimise la comisarul Mihai Brukenthal în Sebeş pe protopopul Ion Popovici, fost vicar episcopal şi rival al său în episcopie, şi ceru să-l ţină acolo, până se va linişti revoluţiunea, din cauză că vice-comitele Hunedoarei şi domnii pământeşti n-au încredere în dânsul, zicea episcopul.

Aceleaşi influenţe asupra poporului urmară şi din partea celorlalţi episcopi.

Episcopul Petru Petrovici din Arad, Popovici din Vârşeţ şi Ion Bob din Blaj adresară şi dânşii circulare clerului şi invitară pe preoţi, că prin dojeniri suave creştineşti să îmblânzească inimele turburate ale poporului.

Iar episcopul Petrovici din Arad plecă în persoană în districtul Hălmagiului „ca să lumineze poporul despre rătăcirea în care se află“.

Serviciile episcopilor şi ale protopopilor români erau nepreţuite.

În timpul acesta nici funcţionarii comitatelor, nici comisarul guvernului nu se mai puteau apropia de ţinuturile revoltate şi nici nu mai aveau vreo încredere la popor.

Episcopii şi protopopii români supliniră în revoluţiunea aceasta rolul funcţionarilor administrativi, dânşii publicară ţăranilor patentele guvernului, dânşii înfăţişară poporului revoluţiunea ca o faptă în contra lui Dumnezeu şi în contra împăratului, dânşii făcură cea mai mare propagandă în contra lui Horea, dânşii intimidară pe preoţi şi pe ţărani.

Dar nici unul din episcopii aceştia nu făcură nici atât pentru sărmanul popor, cât făcuse vice-colonelul Schultz şi oculistul Molnar, nici unul din ei nu avu curajul şi sentimentul de datorie să informeze guvernul despre adevăratele cauze ale acestei revoluţiuni, despre crâncena soartă a iobăgiei, despre starea insuportabilă a clerului.

Cât de mare era distanţa între aceste figuri timide şi eternul nemuritor Clain.

XXIV. SCHULTZ LA CÂMPENI

În ziua de 19 noiembrie expiră armistiţiul de la Tibru şi vice-colonelul Schultz promisese românilor că până în termenul acesta le va aduce deciziunea

guvernului la cererile cari le făcuse dânşii, anume: să fie liberi de iobăgie, militarizaţi şi lăsaţi în libertate ţăranii închişi la Zlatna şi la Galda.

Br. Preisz comunică îndată raportul vice-colonelului Schultz cu guvernul transilvan şi-i ceru şi părerea sa în privinţa condiţiunilor, ce le propusese ţăranii români.

Dar br. Brukenthal răspunse: că e nedemn, că nu se cuvine şi va avea urmări rele ca cineva să se lase în tratări cu oamenii, cari se afla în adevărată stare de revoluţiune mai înainte de ce dânşii se vor fi împrăştiat şi vor fi depus armele, că acordarea celor două condiţiuni dintâi, liberarea de iobăgie şi militarizarea, nici nu stau în puterea guvernului, iar în ce priveşte pe ţăranii închişi la Galda, aceştia sunt condamnaţi judecătoreşte, cestiunea lor se află în apel şi prin urmare tot pe cale judecătorească trebuie să se rezolve, că în fine toate plângerile ţăranilor din munţi sunt vechi şi guvernul le-a supus la deciziunea monarhului dimpreună cu părerea sa.

Aşadar guvernul nu voia să ştie de nici o concesiune. Nu voia nici chiar să lase în libertate pe iobagii, cari se aflau închişi la Galda şi pentru cari sosise ordinul cancelariei aulice încă în luna lui aprilie 1784.

Dar cu toate aceste br. Preisz se decise să trimită din nou pe vice-colonelul Schultz la românii din Munţii Abrudului.

De astă dată însă ordinul br. Preisz era că vice-colonelul Schultz sub pretext ca să continue tratările de pace, să cerce a îndupleca pe căpitani să iasă afară din munţi, eventual să ceară pe faţă de la ţărani, extrădarea căpitanilor şi depunerea armelor.

Aceasta era noua misiune a lui Schultz la Câmpeni.

În 19 noiembrie vice-colonelul Schultz ajunse la Abrud şi peste două zile avu la Câmpeni o întrevedere cu căpitanul Horea şi Cloşca, se întoarse apoi la Sebeş şi despre misiunea sa supuse br. Preisz următorul raport:

„În urma înaltului ordin au ajuns în 19 noiembrie pe la 2 ore în Abrud şi peste câteva minute îmi aduseră aici pe Horea cel tânăr, pe care-l cunoşteam eu şi pe care-l arestase locuitorii din Lupşa în 19 noiembrie dimineaţa, ziua hotărâtă pentru întrevederea de la Câmpeni.

Eu mă refer din nou la raportul meu din 19 ale lunii curente şi anume, că prizonierul acesta este acela, cu care vorbisem eu în 12 ale lunii acesteia între comunele Cricău şi Tibru, şi care acum declară că este Urs Uibar.

Întâmplarea aceasta, care surprinse întreg ţinutul mă aduse în perplexitate şi mă făcu să cred, că principalii căpitani sau vor veni cu o mulţime revoltată de oameni sau nu se vor prezenta de loc, şi împrejurarea aceasta mă făcu să rămân peste noapte în Abrud.

În ziua următoare, în 20 noiembrie, însoţit de 20 de husari continuai drumul către Câmpeni, trecui prin comuna Cărpeniş şi după ce am ajuns în Câmpeni întrebai pe românii de aici, dacă a venit ieri Horea acolo cu ceilalţi partizani ai săi, şi dacă dânsul a aşteptat aci pentru o anumită convorbire.

Atât primarul cât şi întreaga comună mă asigurară că Horea şi Cloşca s-au înfăţişat ieri acolo cu 40 de oameni şi au întrebat după un ofiţer împărătesc, apoi s-a întors la domiciliul său în Albac.

Eu examinai cu atenţiune edificiile ruinate şi făcui recunoaşteri despre poziţiunea comunei, dar pe când îmi întorceam privirile asupra munţilor ce se înalţă către comuna Râu-Mare, observai că o trupă mică de oameni se coboară călare pe un deal la vale, trimisei înaintea lor doi soldaţi, ca să-i întrebe cine sunt şi unde merg, şi ei răspunseră: acesta de bunăseamă trebuie să fie ofiţerul acela de la împăratul, care a promis să vină la noi şi noi dorim să vorbim cu dânsul.

Eu mă dusei mai aproape şi dânşii se rugară: dacă Horea şi locuitorii comunei pot să vină la mine, fiindcă m-au căutat ieri şi s-au întors iarăşi acasă.

Eu le răspunsei că Horea şi locuitorii comunei pot să vină la mine, fără împiedicare, mâine în 21 noiembrie şi să aştepte răspunsul ce am să le dau.

Ţăranii aceştia se întoarseră înapoi, iar eu mă dusei la Bistra să mă informez despre spiritul locuitorilor de acolo, pe care-i aflai foarte induplecabili şi supuşi la toate ordinele mele.

În ţinutul Cărpenişului şi al Câmpenilor toate băile erau în lucrare şi ţăranii îşi continuau meseria şi mijlocul lor de existenţă cu spălarea aurului.

Către seară mă întorsei iarăşi la Câmpeni şi peste noapte am rămas aci, însă trebuie să observ cu supunere, că toată noaptea aceea am auzit suflând cu cornurile de vânat prin munţii împrăştiaţi, probabil că se da signalul de adunare.

În ziua de 21 ale lunii acesteia, pe la 1 oră d. a., veniră la mine primarii şi juraţii din Râu-Mare, din Vidra, din Câmpeni, Bistra şi Lupşa şi-mi spuseră că au venit în urma ordinului şi mă rugară să mă duc cu dânşii.

Eu mă dusei pe şesul cel mic de la Câmpeni şi ordonai ca Horea şi locuitorii comunelor să vină acolo. După un mic interval se coborî pe drumul ce vine prin munţi de la Râul-Mare o ceată în număr cam de 600 de oameni cu bâte în mâini.

Din trupa aceasta păşi înainte Horea sau Urs Nicula, Ion Cloşca şi vreo alţi 12 oameni bătrâni, îşi descoperiră cu toţii capetele şi stătură liniştiţi.

Eu comunicai adunării că înalta autoritate mi-a ordonat să le fac cunoscut că bătrânii şi juraţii împreună cu căpitanii lor să se înfăţişeze pe ziua de 24 ale lunii acesteia tot în locul unde am avut convorbirea dintâi, în ţinutul Cricăului şi al Tibrului şi unde vor auzi în persoană porunca mai departe împăratului de la generalul (şi neamţul[168]) care va veni acolo. Dar ţăranii, cari se aflau înainte îmi răspunseră că dânşii singuri până la Cricău nu pot să facă drumul acesta, iar dacă vor lua cu dânşii şi pe locuitorii comunelor, cari se află acum aci, atunci nu pot să stea buni pentru excesele, ce le vor comite cu dusul şi întorsul din cauza mijloacelor indispensabile de subzistenţă şi a cuartirelor.

Eu le răspunsei din nou că conştiinţa lor nu poate să fie curată, deoarece dânşii nu se încred să vină singuri, şi aşa să-mi declare sincer dacă ştiu că au păcătuit prin toate faptele aceste nedemne, câte le-au comis, şi că şi-au atras dizgraţia Maiestăţii Sale. La cuvintele aceste căzură cu toţii în genunchi strigând tare: recunoaştem, că am păcătuit, ne rugăm de Maiestatea Sa să ne agraţieze şi

[168] Cuvinte şterse în raportul din arhiva c. Iankovits.

ne supunem înaltelor sale ordine, ce vor urma, în deplină încredere, că nouă amărâților de iobagi ni se va face vreun ajutor.

Am fost siliți să facem pasul acesta ca să ajungă la urechile monahului tristele noastre împrejurări și rugăminte.

La cuvintele aceste eu le-am răspuns că dacă dânșii recunosc că au greșit să-mi spună cine i-a sedus la pasul acesta ilegal, și răspunsul lor fu, că țara întreagă a făcut-o, că eu să văd diferitele lor rezoluțiuni, cari le-au adus în original, dar în zadar au alergat pe la toate autoritățile țării, căci tot n-au putut să obțină nici o deciziune.

Atunci Horea și Cloșca scoaseră din traistele lor niște pachete de hârtii și-mi predară mai multe rezoluțiuni de-ale cancelariei aulice, scrise în limba latină și investite cu numere autentice.

Eu invitai pe locotenentul Probst, pe care încă îl luasem cu mine, ca să explice adunării rezoluțiunii aceste și le arătai că din conținutul lor dânșii nu au avut nici un motiv să facă pasul acesta și că prin urmare au fost numai înșelați de oameni rebeli și spirite seducătoare și numai acestora au să impute nefericirea ce va cădea acum peste capetele lor. De altmintrelea pot să aleagă pe câțiva oameni din comunele lor și să-i trimită pe ziua de 24 noiembrie la Sebeș la reședința comisiunii instituite ca să asculte porunca mai departe a împăratului. Auzind numele Maiestății Sale împăratul căzură din nou cu toții în genunchi, zicând, că vor trimite pe bătrâni. Atunci din nou îi întrerupsei și le declarai că după ce cu toții sunteți convinși că ați greșit, trebuie să recunoașteți și aceea că ați fost înșelați de căpitanii voștri și cu greu veți putea dobândi grația împăratului, dacă nu-mi veți împlini numaidecât două condițiuni: întâi să predați în mâinile armatei tot felul de puști și arme, a doua să-mi extrădați numaidecât aici pe loc pe căpitanii voștri cari v-au sedus și v-au înșleat ca să-și poată lua pedeapsa meritată.

La punctul dintâi, dânșii răspunseră că eu văd foarte bine, că dânșii nu au nici o armă și tot ce au în mâini sunt numai bâtele lor ordinare, iar pe acasă au câte o pușcă sau două de vânat, dar dânșii chiar și la răscoala dintâi au fost armați numai cu topoare și cu furci, afară de unii puțini, cari aveau și puști.

Iar la punctul al doilea îmi declarară că dânșii nu pot să-mi extradee pe nici un căpitan, cu atât mai puțin fiindcă dânșii nici n-au căpitani, deoarece toate le-au făcut țara, și focul a venit peste ei din Criș și dânșii s-au unit numai cu Crișenii și au mers cu ei până la Cricău și Tibru, dar în urma poruncii împărătești, care ne-ai publicat-o tu acolo, ne-am întors înapoi la casele noastre unde ne aflăm și acum și așteptăm grația împăratului.

Eu am persistat în cererile aceste, și când am văzut că dânșii se excusa în continuu, am început să le vorbesc și mai repede, că deoarece cărțile voastre sunt în mâinile acestor doi oameni, cari se află înaintea mea și fiindcă aceștia înaintea voastră trebuie să fie oameni de omenie, eu iau cu mine pe oamenii aceștia (arătând pe bătrânul Horea și pe Cloșca) și-i duc la marele general, ca acolo în numele vostru dânșii să apere cauza comună.

Atunci întreaga mulțime strigă cu zgomot că pe acești doi oameni noi nu-i dăm, și o parte din ei se mișcă înainte, ca să mă ia în mijloc, iar eu le ordonai să

nu facă zgomot și să rămână liniștiți pe loc. Zgomotul ținu, ce e drept, câtva timp, dar nu se mai mișcară din loc și apoi dojenindu-i a doua oară se liniștiră cu toții.

Pe când ținea zgomotul acesta, Horea bătrânul se retrase în mijlocul mulțimii își lepădă cojocul cel lung, care-l avea pe dânsul și nu l-am mai putut deosebi dintre ceilalți, iar Cloșca rămase lângă mine nemișcat. Eu întrebai apoi adunarea, dacă li s-a publicat patenta împărătească, și ei răspunseră că da, apoi ordonai locotenentului Probst să le-o publice din nou și am dat un exemplar din patenta tipărită a guvernului în mâinile lui Cloșca și a preotului din Râu-Mare zicându-le: că în fața nefericirii ce vă așteaptă să nu puteți zice că n-ați cunoscut-o, primiți-o acum din mâinile mele, mergeți acasă, consultați-vă liniștiți și vă supuneți înaltelor porunci.

Ei mă asigurară că vor face toate, dar Horea nu se mai arătă, apoi trecură peste munți, iar eu îmi continuai drumul către locul destinațiunii mele.

Aceste sunt, ce am să raportez cu supunere în urma ordinului ce l-am primit. Sebeș, în 24 noiembrie 1784".

Dar ce aveau să aștepte deputații muntenilor dacă se înfățișau la Sebeș ne-o spune însuși comisarul Mihai Brukenthal într-un raport al său către guvernul transilvan.

„Dacă deputații țăranilor răsculați, zice dânsul, se vor înfățișa mâine aici (25 noiembrie), după cum îmi comunică Schultz, ceea ce eu mă îndoiesc, atunci pe lângă condițiunile ce le-a pus vice-colonelul vom adăuga și aceea că dânșii să restituie lucrurile luate de la nobili, vom ține aici pe câțiva din deputații aceștia ca ostatici, vom prinde pe mai mulți ca garanți și-i vom trece pe toți într-o listă[169].

Acesta era așadar rezultatul fatalului armistițiu de la Tibru, timp pierdut pentru revoluțiunea din 1784.

Țăranii crezuse că tratările de împăciuire ale armatei erau serioase și atunci când dânșii se aflau aproape în mijlocul țării, la porțile Aiudului și ale Turzii, când frica și spaima cuprinsese nobilimea în toate părțile, când iobagii peste tot locul așteptau cu dor cetele răsculaților, când trupele țăranilor creșteau și se înmulțeau pe fiecare zi, când armata era puțină în Transilvania și br. Preisz nu putea să înceapă nici o acțiune în contra lor, atunci nefericiții iobagi fură din nou amăgiți și înșelați, dizolvară trupele, părăsiră terenul ocupat și se întoarseră acasă.

Și care era situațiunea Transilvaniei în timpul acesta? Ne-o spune însuși guvernul.

„Mulți iobagi mai cu seamă români, zice br. Brukenthal către împăratul, chiar și în ținuturile liniștite și cele mai depărtate de teatrul revoluțiunii își îndreptau atențiunea lor asupra succesului revoluțiunii, ei credeau și aplaudau cu bucurie falsele amăgiri, și începură pe ici și colea să denege dările și robotele, și

[169] Wenn ferner in Folge gedachter Auskunft des H. Obrist Lieutenants die Deputierte derer Tumultuanten Morgen hier erscheinen solten (an welchen jedoch zu zweifeln ist) so werden wir ... etliche als Gaisel hier behalten, noch mehrere aber gleichsam als Caventen ausnemmen lassen, und solche in ein Verzeichniss zusammen tragen. Comisarul M. Brukenthal, Sebeș, 24 noiembrie 1784.

să refuze chiar contribuțiunea, și prin aceasta frica nobilimii se mări și mai mult"[170].

De altă parte spiritul revoluțiunii începu numaidecât a se manifesta și în Ungaria în comitatul Bereg, în orașele Hăiducilor, în ocnele Maramureșului, în comitatul Bihorului și în Bănatul Severinului[171], iar în Transilvania cu deosebire în comitatul Cetății-de-Baltă[172] și în ținutul Sighișoarei.

Împăratul Iosif, văzând că periculul revoluțiunii amenință și orașele Hăiducilor[173] și ocnele Maramureșului, trimise numaidecât aici în numele său pe Iosif Mailath, vice-președintele camerei, și-l autoriză să facă toate dispozițiunile, câte va afla cu cale, dar fără să provoace zgomot și senzațiune[174].

În comitatul Bihorului trei preoți români publicară sătenilor că pe viitor fiecare țăran are să fie soldat și de aci înainte nu vor avea să plătească mai mult decât un singur florin contribuțiune pe an.

Unul din preoții aceștia, cu numele Popa Ion din Leheceni, strigă pe piața Vascăului, când li se publică ordinul de liniștire al comitatului: „De ar aduce Dumnezeu pe răsculați aici, căci de nu va fi mai bine, mai rău nu poate să fie", și „lasă protopoape să ardă, că și așa a lor a fost".

---

[170] Raportul din 30 noiembrie 1784.

[171] Relatam est mihi Populum in Processu Oraviczensi, praesertim in tractu Szaszkensi nonuullorum magistratualium dura agendi ratione commotum esse, ut metuendum sit ne in Turbam erumpat. Contele Iankovits către vice-comitele Cărașului Ignat Madarasz. Timișoara, 30 noiembrie 1784.

[172] Küküllöer Komitatstafel d. 17. Noch ist hier alles ruhig, doch ist das Volk übel gestimmt, und wartet nur auf einen Aufrührer. Die Popen trugen an sich zu versammeln, es ward Ihnen verboten, es ohne Vorwissen des Komitates zu thun. Ms. Analecta ad Historiam seditionis.

[173] Hăiducii din Ungaria (Haidones) erau pe la începutul secolului al XVII-lea un fel de militari pedestri, oameni vagabonzi cu capul amâna și îndrăzneți, după cum le zice Benkö, și foarte temuți pentru incursiunile lor în Stiria și Austria de Jos. Principele Transilvaniei, Ștefan Bocskai (1605-1606), pentru serviciile militare ce i le făcuse hăiducii, îi nobilită pe toți, îi înzestră cu privilegii și le dede ca locuințe mai multe orașe în Ungaria de Sus, din cari mai existau în secolul trecut în comitatul Sabolț încă următoarele: Vámos-Pirts, Hatház, Nánas, Rácz-Böszörmény, Szoboszló și Dorog. Hăiducii aceștia aveau o jurisdicțiune separată de a comitatului și erau guvernați de un căpitan propriu ales din sânul lor. Cf. Benkö, Transsilvania, Ed. 1778. I. pag. 254-572. – Approbatae Const. P. III. Tit. 86.

[174] Joseph der Zweyte, etc. Damit jenes Uebel, welches man in Beregher, und Marmaroscher Comitate wie auch den Hayducken Städten, wegen einer zu besorgender Empörung laut einlaufenden Berichten zu befürchten scheint, durch die zu dessen Dämpfung voreilig zu wählenden Mittel nicht etwa noch ärger werde; haben wir zu entschliessen geruhet dass dem Vice Kammer Praesidenten von Majlath ... in unseren Namen von Euch Liebe Getrene sogleich aufgetragen werde, jenes zu veranlassen was er den Umständen am angemessenten findet, ohne unnützen Lärmen und Aufsehen zu machen. Wien der 25-ten Dec. 1784. Ioseph; Graf. Franz Eszterhazy. Paul v. Slavy. Ordin către locotenența din Buda.

Proetul român din Mică-Sasa în Transilvania, călcă în picioare patenta guvernului, ce i-o trimise sub-prefectul ca să o publice țăranilor. Popa Vasile din Pintic, lângă Bistrița, convocă pe săteni noaptea la biserică, le comunică o scrisoare a lui Horea, în care primul căpitan le fixa o zi, când va sosi la dânșii pe la miezul nopții, și chiar dacă nu va putea să vină, zicea Horea, sătenii să fie gata la termenul fixat să dea signalul cu tragerea clopotelor, și să năvălească asupra curților nobilitari. Revoluțiunea aceasta era să înceapă peste câteva zile. În comuna Paloș din ținutul Cohamului, se adunară în secret vreo 30 de preoți români și deciseră să înceapă și acolo revoluțiunea, anume să meargă mai întâi asupra Sighișoarei, apoi asupra Ibașfalăului și de aci înainte unde vor putea. Mai multe sate din comitatul Cetății-de-Baltă și două sate din comitatul Făgărașului cercară să capete arme de la Sighișoara și trimiseră deputați la Horea în Munții Abrudului[175].

Spiritele erau peste tot locul în fierbere. În toate părțile se auzeau numai consultări, murmure, strigări, amenințări și toți doreau cu bucurie să scape odată de jugul cel crâncen al iobăgiei.

Așa că în cele 8 zile dacă nu se încheie armistițiul simulat de la Tibru, aproape toți iobagii români din Transilvania erau revoltați.

Dar armistițiul din 12 noiembrie împiedică orice acțiune mai departe a țăranilor și revoluțiunea română intră acum într-o nouă fază, din ofensivă trecu la defensivă.

XXV. INSURECȚIUNEA NOBILIMII

O singură obligațiune avea nobilimea din Ungaria și Transilvania, anume să apere statul când era chemată de rege sau de principe, și aceasta se numea insurecțiune.

Insurecțiunea era de două feluri, generală, când toți nobilii cu toți iobagii lor, toți sașii și secuii erau obligați să meargă în persoană la război, și insurecțiunea era particulară, când peste tot se cerea un contingent mai mic de miliție, când nobilul putea să trimită la război și un substitut în locul său.

Br. Brukenthal văzând că situațiunea în Transilvania devine din ce în ce mai gravă, că revoluțiunea se extinde cu o vehemență și rapiditate extraordinară, fu de părere să proclame numaidecât insurecțiunea generală a nobilimii.

---

[175] Den 24 Dec. General-Commando 22, übergibt eine ihm vom Savoyischen Regimente zugekommene Originalanzeige des Kükülöer Comitates, nach welcher verschiedene Dörfer dieses und 2 Ortschaften des Fogarascher Comitates Abgeordnete an Hora geschickt, dass ferner in ebendenselben mittelst der Popen ein Reisegeld für Hora gesammelt werde, und dass diese Ortschaften zu Schässburg Gewehr einkaufen versucht. Es sind einige von Savoyen in diese Dörfer commandirt worden. Ms. Analecta ad Historiam seditionis.

Dar br. Preisz, vechi militar austriac, nu voia să vadă arme în mâinile cetățenilor. Dânsul nu voia să mărească dificultățile, să provoace în Transilvania un război intern național și astfel se opuse acestei măsuri neoportune și extreme.

Br. Brukenthal însă, răpit de curentul nobilimii, provocă insurecțiunea chiar și fără învoirea comandantului general. Dânsul, fără să aibă în vedere că numai suveranul era în drept s-o facă, scrise comitatelor, că în interesul apărării proprie, funcționarii pot să cheme sub arme pe nobili și pe posesori[176].

În urma acestei permisiuni comitatele din Transilvania începură numaidecât să proclame insurecțiunea nobilimii.

Începutul îl făcu comitatul Albei.

În 11 noiembrie, vice-comitele din Alba, Ladislau Ballo, scrise guvernului transilvan, că nobilimea de acolo în interesul apărării proprii, a apucat armele, ca în caz de lipsă să fie de ajutor armatei imperiale.

Br. Simeon Kemeny, comitele comitatului, ceru arme de la comandantul fortăreței Alba și primi din magazinele cetății peste 2000 puști și pistoale și la 1900 patroane, pe cari le distribui populațiunii ungurești din Alba-Iulia, Aiud, Șard și Vințul de Jos. Cetățenii și nobilii din Aiud începură îndată să facă exerciții militare și să probeze cum să execute atacul asupra românilor, în caz dacă va fi de lipsă.

După Alba urmă comitatul Clujului.

Nobilimea de aci se declară și dânsa în stare de război, încinse vechile arme, puseră caschete roșii pe cap, își făcură uniforme și se organisară militărește. Femeile nobile din Cluj, ca să excite și mai mult sentimentul de război, se îmbrăcară și dânsele în costum național unguresc, purtând pe cap cépsa sau căița ungurească.

Contele Ion Csáky, comitele comitatului, luă titlul de suprem beliduce, br. George Bánffi vice-beliduce, se împărțiră apoi în trei trupe și plecară la război.

[176] Despre această autorizare amintește comitatul Clujului în petițiunea sa către împăratul Iosif din 6 martie 1785, zicând: In hod itaque sucursus militaris defectu, nisi capita noastra ultro furori Plebis objicere voluissemus necessario in campum prodeundam et arma vel invitis arripuenda erant. Annuente nobis ... regii Gubernii Decreti textu in verbis sub finem puncti 6-ti: Officiales ubi necessarium existimabunt Nobiles quoque, et Possessores ad securitatis curam sibi asciscere poterunt ... sed praetermisso etiam hoc praelaudati R. Gubernii indultu praelucebat clarissimus Approbatarum nostrarum Constitutionum Pars. 3-tia tit. 76., Articulus sextus, quo in repentinis, qualis erat noster, casibus Nobilitas absque etiam Principis mandato arma corripere et in campum prodire jubetur. – Despre această permisiune sau ordin al guvernului, amintește și nobilimea din comitatul Cetății-de-Baltă în scrisoarea către locuitorii din Bogacia. **Ms. Analecta** ad Historiam seditionis: Die Edelleute des Kokelburger Komitates waren armirt, und befahlen unter dem 17 Nov. zufolge der vom Gubernio befohlenen Insurection des Adels und freyen Leute den Einwohner von Bogáts nach Gálfalva 50 gut bewafnete Männer zu schicken. Unterzeichnet waren als Kommandanten Gr. Ladisl. Bethlen und Gr. Ladisl. Tholdalagi.

În comitatul Hunedoarei se formară de asemenea mai multe cete de nobili armați. Unele se puseră în stare de apărare în comunele Pui, Pesceana și Densuș, iar altele plecară asupra comunelor răsculate.

Propaganda de insurecțiune se începu acum în toate părțile. Un comitat invita pe altul să apuce armele în contra țăranilor români, cari s-au conjurat pentru stingerea nobilimii și a ginții ungurești.

Nobilimea din comitatul Cetății de Baltă se puse și dânsa în arme sub comanda conților Ladislau Bethlen și Ladislau Toldalagi.

Cetățenii și nobilimea din Târgul-Mureșului se împărțiră în cavalerie și pedestrime și plecară cu zgomot mare la război.

Comitatul Haromseculuí scrise guvernului, că nobilimea de acolo a decis să se ridice și dânsa, și să plece în ajutorul nobililor din ținuturile revoltate. Tot asemenea făcu și comitatul Odorheiului.

Pregătirile de insurecțiune se începură numaidecât și în Ungaria.

Adunarea comitatului Maramureș decise să compună o armată de 400 pedestri și 200 călăreți din locuitorii comitatului. Cetățenii din Baia Mare apucară și dânșii armele și începură să facă exerciții militare.

Comitele din Sabolț, contele Mihai Sztáray, propuse cancelariului din Viena insurecțiunea nobilimii din toată Ungaria.

„După legea din 1715, zice dânsul, Palatinul poate, mai mult dânsul trebuie, și în caz când nu există palatin, poate Judele Curiei și Primatul țării să convoace pe prelați și pe baroni, pe comitate și orașe libere și cu învoirea Maiestății Sale să ordone insurecțiunea pentru cazul acestei necesități neașteptate. Iar în caz dacă insurecțiunea aceasta nu s-ar afla necesară sau ar fi împiedicată, atunci fiindcă însuși dreptul naturii permite fiecărui o legitimă apărare, Maiestatea Sa să permită ca comitatele să se ajute împrumutat cu trupe și celelalte de lipsă. Să nu se teamă Maiestatea Sa de credincioasa sa nobilime, să se teamă din contra de plebea noastră, care se poate numi un monstru înfricoșat cu mai multe capete[177], care în toate actele sale niciodată n-a fost condusă, și nici nu poate să fie condusă de sentimentul onorii de credință, de iubire față cu patria și de pietate către altare și vetre".

Dar pe lângă tot entuziasmul oficial, comitatele nu fură în stare să compună din sânul nobilimii o trupă mai însemnată de luptători.

Beliducele nobilimii din Cluj, contele Ion Csáky, scrise comitatului Satmar să-i trimită un ajutor de 50 de călăreți, zicând că de nu vor avea puteri mai multe, puteri ce dânșilor întru adevăr le lipsesc, atunci întreaga nobilimea Transilvaniei și succesiv nobilimea din comitatele vecine ale Ungariei, va trebui să cadă jertfă furiei atât de excesive a acestei mulțimi revoltate[178].

[177] Non metuat Majestas fidelem Nobilitatem suam, metuat Plebem nostram, quae immanis multorum capitum Bellua dici potest. Scrisoarea din 10 dec. 1784, în Tudományos Gyüjtemény, 1821, II. 73-86.

[178] ex quo sapienter pervidebit Inclyta Universitas rem eo jam devenisse, ut nisi majoribus viribus, quae nobis profecto desunt retundendis ... horum conatibus incumbamus, universam Principatus hujus, et quod consequens est vicinam quoque

Nobilimea din comitatul Cetății-de-Baltă ceru un ajutor de 50 de oameni armați de la comuna Bogacea[179]. Dar în fine, spre mai mare siguranță, întreagă nobilimea de aici se retrase în orașul Târgul-Mureșului[180].

Cetele acestea ale nobilimii, neputând să înceapă o expedițione regulată asupra țăranilor din munți, și de altă parte nevoind să se mărginească numai la apărarea proprie, începură în timpul armistițiului să facă război cu țăranii pe drumuri, cu țăranii cari nu se aflau în stare de revoluțiune, cari nu atacau și nu făceau nici o rezistență, năvăleau pe neașteptate asupra comunelor liniștite, atacau, tăiau și pușcau pe oameni pe drumuri și pe strade, pătrundeau în casele țăranilor și ale preoților, îi băteau, îi terorizau, le deschideau lăzile și sub titlul de despăgubiri, le luau banii[181], duceau cu dânșii vitele țăranilor[182], îi despoiau de bucate și de fân, pentru dânșii, pentru servitorii și caii lor[183], strângeau pe țărani cu grămada, vinovați și nevinovați, bărbați, femei și copii, și în mod victorios îi duceau ca prizonieri în închisorile comitatelor. Așa că insurecțiunea nobilimii de la 1784, degeneră într-un război de bande înfuriate cu populațiunea liniștită și nearmată a țăranilor, în despoierile și atrocitățile cele mai brutale.

Administratorul fiscal din Hunedoara raportează în această privință.

„În 11 noiembrie, zice dânsul, sosi știrea, că nobilimea care a plecat asupra țăranilor răsculați a pușcat în Peștiș pe doi țărani, despre cari de altmintrelea nu se știe, dacă au fost și dânșii în societate cu țăranii răsculați, sau că venise acolo numai pentru afacerile lor particulare, și așa îi vor fi ucis fără să fie vinovați, deoarece nobilii iritați nu mai cruțau nimic ce le cădea în mână, și nici nu-și mai luară timp să deosebească pe cei vinovați de cei nevinovați. Tot în aceea zi, un nobil cu numele Iosif Buda atacă pe drum cu armele în mână pe un murari al fiscului și-i luă banii ce-i avea la dânsul, în suma de 55 fl. Murariul acesta s-a plâns aici la administrațiune. Am chemat apoi pe Buda să răspundă și i-am cerut să înapoieze banii ce-i luase, pe cari dânsul i-a și restituit. Dar trebuie să observ aici, că nobilimea care s-a armat și pleacă asupra țăranilor comite o mulțime de inconveniențe și cruzimi neumane, prin cari răul acesta se atâța și mai mult. Afară de aceea se vorbesc lucruri despre unii nobili cari arată, că dânșii au mai

nobilitatem insolentissimo multitudinis huius furori brevi sacrificari sit necesse. Scrisoarea contelui Ion Csáky din castrele de la Gilău, 2 dec. 1784.

[179] Contele Alesandru Bethlen, comitele comitatului Cetății-de-Baltă, încă scrie în 16 noiembrie cancelariului Eszterházy: „Până la liniștirea completă a acestui război de tâlhari, voiesc să țin răsculat nobilul comitat cu puțina nobilime, care a ieșit în castre".

[180] O petițiune a nobilimii din 24 noiembrie 1784, adresată guvernului transilvan, e subsemnată astfel: Tabula Regia Iudiciaria, supremus Comes Tabulaque continua Comitatus de Küküllö cum Maros uniti, Magnates item et Nobiles securitatis gratia in civitatem M. Vasarhely confluentes.

[181] Archiva contelui Iankovits no. 507. – Raportul comisiunii din Arad, 8 dec. 1784.

[182] Archiva contelui Iankovits. No. 323.

[183] Raportul vice-colonelului Karp către comanda generală, 21 decembre 1784. – Tot asemenea ordinul guvernului transilvan către comitatul Clujului din 27 ian. 1785, no. 459, și scrisoarea contelui Iankovits către același comitat, 5 febr. 1785.

mult în vedere prada și cupiditatea decât restabilirea liniștii[184]. În fine, pe fiecare zi sosesc știri, că mulți țărani persecutați au fugit de frică prin munți și stau ascunși pe acolo, iar hutmanul din Muncelul Mic mi-a relatat în ziua de ieri, că niște femei fugite și persecutate s-au scoborât cu copiii la sân din pădurea Muncelului Mare și l-au rugat să le dea mijloace de subzistență."

În același timp Ladislau Ballo, vice-comitele Albei, scrie comitatului Hunedoara:

„În ce privește datorința noastră noi încă nu am rămas înapoi. După ce am luat cu noi câțiva soldați viteji din regimentul Toscana, am prins în Trăscău 140 de inși și am ucis 6, în Ighiu am prins 13 și am ucis 9, în Cetea și în Geoagiul-de-Sus am prins 12 și am ucis 4."

Tot dânsul scrie în 21 noiembrie către un conte unguresc:

„În proporțiune cu numărul cel mic al națiunii noastre am adunat lângă mine vreo 100 de inși, și voiam să mă unesc cu alți 50 de nobili armați din Ighiu, apoi să mai iau cu mine pe căpitanul Multz din regimentul Toscana cu 25 de husari și împreună să mergem prin munți ca să persecutăm până la moarte pe turbații de tâlhari, cari se scaldă în sângele nostru, dar cu durere și of! cu ce amară durere a inimii am trebuit să mă conving ... că deși husarii ungurești buni la inimă ar fi voit să zboare cu toată bucuria, ca să stingă pe tâlharii aceia, cari ne sug sângele nostru, dar cu toate aceste au fost împiedicați în bunul lor scop prin ordinele venite de la comandă, că nici într-un chip să nu vină cu noi prin munți după tâlhari, mai mult, chiar și în cazul dacă tâlharii vor veni pe aici, dânșii numai să-i alunge înapoi dar să nu-i omoare, să nu-i taie... De altmintrelea Ilustrățile voastre trebuie să aveți în vedere că plebea cea sălbatică niciodată n-a putut fi guvernată și nici nu poate fi guvernată fără frâu tare, că prizonierii, cari i-am făcut până acum și al căror număr trece peste 300 de inși trebuie pedepsiți în conformitate cu legile patriei, cari amenință cu moarte pe acela care comite un furt în valoare de 3 fl."

În urma acestui război neuman cu populațiunea liniștită și nearmată a țăranilor închisorile din Aiud, din Alba și Deva se umplură de prizonieri.

Dar cum trata nobilimea cu prizonierii aceștia, trece peste orice închipuire.

Mulți dintre țăranii aceștia nefericiți, loviți de violențele nobilimii cădeau morți pe drumuri sau înlăuntrul orașelor, iar unii piereau de foame, de sete și de bătăi în închisori.

Despre un fapt întru adevăr revoltător întâmplat cu prizonierii din Aiud ne relatează contele Teleki[185] următoarele:

[184] Nur muss man hier anmerken dass durch die bewafnete, und ausziehende Edelleute viele Inconvenienzen, und unmenschliche Grausamkeiten geschehen, die das Uebel gewiss nur immer mehr anfachen. Es werden sogar von einigen Geschichten erzehlet, die da anzeigen, dass sie mehr das Beuthmachen, oder die Habsucht als die Herstellung der Ruhe zum Augenmerk haben. Administratorul Iosif Leitner către Tesaurariat, 14 noiembrie 1784.

[185] **Teleki**, A. Hóra-támadás, 50.

„Mulți dintre țăranii răsculați în Sân-Georgiul Trăscăului au fost tăiați, mulți au fost răniți și aduși ca prizonieri la Aiud, și din aceștia mulți au murit pe drum sau în oraș. Unul își dede sufletul pe stradă lângă o fântână cu roată, și rămase acolo până când gâdele îi legă capul de picioare și-l duse cu o prăjină afară din oraș. Iar pe ceilalți prizonieri îi închiseră în pivnița lui Bodor în față cu fortăreața, dându-le pe fiecare zi câte un funt de pâine și apă. Dar încă în decada a treia a secolului prezent, pe când scriitorul acestor șire (Teleki) se afla ca student în Aiud, se vorbea în general, că un individ oarecare, lipsit de sentimentul umanității, astupă noaptea cu paie pe din afară ferestile pivniței și în dimineața următoare aflară pe mizerii arestanți năduși̦iți"[186].

„Împrejurările nemaiauzite ies la lumină, scrie contele Iankovits către comitatul Hunedoarei. Prizonierii examinați în ziua de 2 ianuarie îmi descoperă, că mulți din ei arestați încă mai înainte cu 8 săptămâni, de-abia au putut scăpa să nu moară de sete, de când sunt aduși și aruncați în închisorile de aici, că neputând dânșii să capete apă în mod gratuit au trebuit să plătească judelui de închisori câte 8 groșițe pentru un cauc de apă, și 4 cr. pentru o vadră, că într-o singură noapte au murit dintre ei 7 inși, oameni cari se rugau să le dea apă, dar aceia cari n-au putut să plătească nici n-au căpătat să bea. Nu se poate ascunde din nici un punct de vedere, zice contele Iankovits, că modul acesta de a trata cu prizonierii este contrar oricărei umanități"[187].

Înainte de a încheia acest trist capitul despre atrocitățile ce le comise nobilimea răsculată cu populațiunea țăranilor mai trebuie să amintim aici și despre premiele ce le puseră funcționarii din Zlatna pentru prinderea sau nimicirea căpitanilor.

Fără nici o autorizare legală, oficiul montan din Zlatna publică un premiu de 2000 fl. pentru acela care va prinde pe Horea viu, și 1000 de fl. care-l va aduce mort, 100 de galbini pentru Ion Horea viu și 50 de galbini mort, 500 fl. pentru prinderea lui Cloșca și Bârle și 30 fl. pentru prinderea emisarilor[188].

[186] Despre întâmplarea aceasta mințește și „Ziarul revoluțiunii lui Horea", susține însă că românii s-au ucis singuri unii pe alții. „În Sân-Georgiul Trăscăului, zice *Ziarul revoluțiunii*, 6 inși au căzut morți, unii au fost răniți, iar 138 aduși ca prizonieri în închisorile Aiudului. Aici îi închiseră în niște pivniți, dar țăranii începură să se certe, să se bată și câțiva se uciseră unii pe alții". Comunicarea aceasta însă, și anume, că un număr mai mare de țărani să se fi ucis singuri unii pe alții în închisori, este cu totul neverosimilă. Judecând după extrema iritațiune în care se aflau funcționarii comitatului Alba (și probă destul de evidentă sunt scrisorile vice-comitelul L. Ballo) se pare că funcționarii comitatului nu erau cu totul străini de asasinatul acesta.

[187] În 28 decembrie comandantul general din Sibiu scrie contelui Iankovits „că prizonierii din Alba-Iulia, dacă vor fi tratați și de aici înainte tot astfel, atunci vor trebui să piară cu toții într-un mod mizerabil din cauza relei subzistențe".

[188] Raportul subprefectului Efraim Enyedi cu data Zlatna 17 noiembrie 1784, și scrisoarea lui Andrei Zelenkai magistrul munților, din 20 noiembrie a aceluiași an.

Dar până acum, în 17 noiembrie, scrie subprefectul din Zlatna, nu s-a aflat nimeni care să pună mâna pe acești doi corifei, pe Horea bătrânul și Horea tânărul, cari mblă în continuu însoțiți de trupele lor[189].

XXVI. ÎMPĂRATUL IOSIF ȘI REVOLUȚIUNEA

Cea dintâi știre, că țăranii români s-au revoltat în Zarand sosi la Viena în ziua de 12 noiembrie dimineața.

În timpul acesta telegrafele și drumurile de fier lipseau, iar comunicațiunea dintre Sibiu și Viena, pe drumurile cele rele ale Transilvaniei, pe pustele pline de noroi ale Ungariei, abia se putea face în 8 și 10 zile, chiar și în cazurile cele mai urgente.

Împăratul Iosif intrase chiar în timpul acesta în stare de război cu republica Olandei, pentru deschiderea liberei navigațiuni pe râul Schelda, concentrase la frontierele Țărilor de Jos o armată de 80,000 oameni și voia să conducă singur în persoană operațiunile de război în contra republicii. În această situațiune

[189] În 15 noiembrie trei husari din Zlatna cercară să prindă pe Horea cel tânăr în comuna Mogoș, dar fără rezultat. Anume căpitanul Richard din armata imperială, care în timpul acesta se afla cu o trupă mai mică de soldați în Zlatna, trimise în 15 noiembrie trei husari în comuna Mogoș să ducă și acolo patenta, ce o adresare guvernul către țărani pentru liniștirea turburărilor. Soldații aceștia ajungând în comuna Mogoș predară patenta preotului de acolo, care și începu să o citească înaintea unei trupe de vreo 250 de țărani, care se afla aici sub comanda căpitanului Ion Horea. Dar tânărul Horea îndată ce auzi conținutul patentei o smulse din mâinile preotului, o călcă în picioare și scuipă pe ea. După un mic interval Ion Horea voind să meargă prin pădure, soldații se luară după dânsul, ca să-l prindă sau să-l taie. Când era însă aproape să-l ajungă, calul lui Ion Horea poticni și tânărul căpitan își lasă calul în mâinile husarilor și scapă pe jos în altă parte. Soldații însă nu încetară să-l persecute, și în unire cu dânșii, un iobag din Mogoș, cu numele Luca Miclea alergă repede înaintea lui Ion Horea și-l prinse. Dar în momentul acela sosiră mai mulți țărani în ajutorul lui Horea, îl liberară din mâinile iobagului și alungară pe soldați, iar aceștia se întoarseră la Zlatna luând cu dânșii calul lui Ion Horea și chivera, ce-i căzuse de pe cap. Tânărul căpitan crezând că soldații cari îl persecutase în Mogoș fusese numai niște lucrători de la uzina din Zlatna îmbrăcați în haine de militari, adresă în ziua următoare o scrisoare către funcționarii din Zlatna, în care zicea, că dânsul s-a ținut de pacea ce au încheiat-o pe câmpul de la Galda, dar nu știe din a cui poruncă l-au atacat ieri în Mogoș trei tâlhari îmbrăcați în haine de militari, aceștia au voit să-l ucidă, i-au luat calul, și astfel cere să-i trimită cât mai în grabă calul înapoi, căci altcum pace bună nu va fi. Scrisoarea aceasta, care se începe cu cuvintele: Eu Urs Nicula fiul lui Horea" e subsemnată cu același nume „Eu Urs Nicula". Din scrisoarea aceasta, cum și din interogatoriul lui Urs Uibar se constată așadar că tânărul Horea încă primise în familie numele de Urs. Decedatul Szilágyi amintește și dânsul de două ori despre întâmplarea aceasta. O dată însă ne spune că incidentul acesta s-a întâmplat cu Ion Horea (pag. 112) și altădată îl relatează despre Urs Uibar (pag. 150). Eroarea principală însă este când Szilágyi crede, că scrisoarea aceasta e adresată din partea lui Urs Uibar.

delicată şi critică, cum o numeşte însuşi împăratul, ştirea despre războiul românilor din Transilvania începută în contra elementului unguresc chiar sub numele monarhului, îl surprinse într-un mod cu totul neplăcut şi neaşteptat.

Cea dintâi grijă a împăratului fu aşadar să restabilească numaidecât iarăşi liniştea publică în Transilvania şi încă cu toate mijloacele.

Spre scopul acesta împăratul adresă în 15 noiembrie br. Brukenthal următorul bilet:

„Trebuie cu toată seriozitatea şi cu toată rapiditatea să se pună capăt întâmplării atât de neplăcute, de triste şi fatale cum e revoluţiunea ţăranilor români, cum sunt atrocităţile şi devastările ce le comit cu această ocaziune. Orice administraţiune bine organizată trebuie să aibă în vedere, că posesiunea liniştită şi siguranţa să fie garantate în stat, atât în privinţa persoanelor, cât şi în privinţa averii. Şi fiindcă amândouă lucrurile aceste au fost atacate într-un mod atât de neplăcut, Domnia-ta te vei înţelege verbal numaidecât cu comandantul general şi împreună veţi da ordine comitatelor, ca dânsele să dea tot ajutorul necesar pentru liniştirea acestor turburări. Şi fiindcă procedura legii statare trebuie să servească în astfel de cazuri ca un exemplu şi spectacul public de teroare, Domnia-ta vei dispune să plece împreună cu trupele şi câţiva funcţionari de ai comitatelor, fie vice-comiţi, subprefecţi sau asesori, parte ca dânşii să dojenească pe răsculaţi în limba lor, parte ca după o cercetare sumară ce o vor face să ţină judecată statară asupra agitatorilor şi a persoanelor ce vor face rezistenţa, şi pe cei condamnaţi să-i execute acolo pe loc cu gâdele ce-l vor avea la îndemână, se înţelege însă să nu se comită nici un abuz cu măsura aceasta, şi în modul acesta să fie trataţi numai scelerаţii mai renumiţi.

De asemenea vei invita preoţimea de religiunea grecească să-şi dea cea mai scrupuloasă silinţă, ca să convingă pe oamenii aceştia înfuriaţi despre rătăcirea în care se află, şi să-i aducă iarăşi la liniştea ce trebuie s-o observe.

Şi fiindcă liniştirea acestor turburări îmi zace foarte mult la inimă, Domnia-ta îmi vei înainta rapoartele D-tale detaliate prin cancelaria aulică.

Pe capul revoluţiunii să se pună un premiu de 300 galbini în favorul persoanei sau a persoanelor, cari vor da în mâna autorităţii pe căpitanul acesta, sau pe alţi căpitani mai de frunte şi premiul acesta să se aducă la cunoştinţa publică peste tot locul.

De altmintrelea Domnia-ta vei avea grija cea mai mare, să-mi înainteze cât mai în grabă un raport detaliat despre împrejurările cum s-a născut turburările aceste, prin ce au fost provocate, cum s-au extins şi în fine cum stau lucrurile până în ora aceea.

Îndată ce domnia-ta îmi vei putea da informaţiuni sigure şi detaliate asupra acestor întâmplări, sau dacă în privinţa aceasta vei avea lipsă de noi ordine să-mi trimiţi iarăşi înapoi pe gardistul acesta".

Tot asemenea bilet fu adresat şi contelui Niczky, preşedintele Locotenenţei din Buda.

Iar br. Preisz, comandantul general din Transilvania, primi de la împăratul următorul ordin:

„Nu mă îndoiesc că Domnia-ta deşi te afli în depărtare vei fi luat totuşi măsurile cele mai extinse, ca să împiedici revoluţiunea ţăranilor din Transilvania, şi la caz din contra să faci numaidecât dizpoziţiuni în privinţa aceasta şi cu toată seriozitatea.

Fiindcă impresiunea cea mai puternică asupra mulţimii mari o fac în astfel de cazuri tunurile, Domnia-ta vei da numaidecât ordin prin gardistul acesta la Alba-Iulia, ca să trimită de acolo şi din Sibiu câteva tunuri de câte 3 funţi împreună cu soldaţii de artilerie şi cu muniţiunea, ce e de lipsă, şi să le transporte ziua şi noaptea, cu cai pregătiţi din distanţă în distanţă, acolo unde se află trupele şi să le distribuie pe la batalioane şi diviziuni.

Pe lângă aceea am mai dat ordin şi comandantului general din Ungaria, că îndată ce liniştea se va fi restabilit acolo, să trimită la Domnia-ta pe generalul Koppenzollern cu două regimente de infanterie, De Vins şi Károly, de asemenea şi pe generalul Sturm cu dragonii din regimentele Würtemberg şi Berlichingen, şi Domnia-ta să întrebuinţezi trupele aceste acolo unde vei afla de lipsă, ca să iei pe răsculaţi între două focuri.

Dacă liniştea în părţile de acolo încă nu se va fi restabilit, atunci precauţiunea cere, ca regimentul I român de graniţă, care e compus din soldaţi cam nedisciplinaţi să fie retras îndată, companie cu companie, şi ţinut în ordine sub inspecţiunea ofiţerilor superiori şi subalterni, aşa că orice excese să poată fi evitate. Iar în caz dacă poporul acest răsculat nu se va putea îndupleca, să se împrăştie şi să dea pe agitatori în mâna autorităţii, atunci e de lipsă să întrebuinţezi şi forţa, dar nu trebuie continuată mai mult decât până trupele ţăranilor se împrăştie şi se retrag.

De altmintrelea Domnia-ta te vei înţelege în comun cu guvernul de acolo, aşa că ordinele mele să fie urmate întocmai şi liniştea să se restabilească cât mai în grabă peste tot locul. Despre toate aceste Domnia-ta vei raporta în continuu consiliul aulic de război, în măsură, după cum împrejurările se vor îmbunătăţi sau agrava.

Îndată ce-mi vei putea da informaţiuni sigure şi detaliate despre întâmplările aceste, sau vei avea lipsă de noi ordine să-mi trimiţi pe gardistul acesta iarăşi înapoi".

Tot în aceea zi împăratul scrise şi br. Schakmin comandantul general din Buda:

„Dispoziţiunea foarte bună, ce ai făcut-o, zice împăratul, că ai trimis în contra ţăranilor răsculaţi două regimente de infanterie şi două de cavalerie, se aprobă şi are să rămână. Dar pe lângă regimentele aceste vei trimite numaidecât din cavaleria, care se află acolo în apropiere, încă atâtea trupe, câte sunt necesare... Prin gardistul acesta vei da numaidecât ordin să se trimită din Timişoara câteva tunuri de câte 3 funţi dimpreună cu artileriştii necesari şi să le transporte ziua şi noaptea cu cai de distanţă la locurile unde se află batalioanele trimise în contra răsculaţilor. Pentru siguranţă mai mare vei trimite de asemenea şi din Buda câteva tunuri de câte 3 funţi...

Şi deoarece comandantul general din Timişoara este absent... de aceea Domnia-ta în cazul acesta urgent vei da ordin în numele meu prin curierul acesta

colonelul Hubel din Timişoara şi comandei regimentului româno-iliric, ca în caz dacă turburările tot mai continuă în ţinutul de acolo, atunci pentru mai mare siguranţă a averilor din graniţă şi cu deosebire ca să nu se atâţe cumva şi trupele aceste, cari şi aşa sunt cam nedisciplinate, şi să ţină cu ţăranii, ele să fie retrase numaidecât, companie cu companie, şi ţinute în ordine sub inspecţiunea ofiţerilor superiori şi subalterni, aşa ca să se poată evita orice excese. Iar în cazul dacă liniştea se va fi restabilit cu totul, măsura aceasta să nu se mai execute, sau să ţină numai până în momentul când liniştea se va fi restabilit pe deplin".

Ordinele aceste erau întru adevăr severe.

Împăratul fără de a avea în vedere, dacă mizerii iobagi mai puteau suferi sau nu un astfel de jug crâncen, pedepsea prin măsurile sale nu pe nobilimea tirană şi pe autorităţile complice cu nobilimea, ci pe iobagul maltratat, dezbrăcat şi flămând, pe ţăranul, care lupta pentru împăratul.

Premiul atât de mare pentru pridnerea lui Horea, punerea în mişcare a tunurilor din Alba, din Sibiu, din Timişoara şi Buda, ordinul să ia pe răsculaţi între două focuri, darea ţăranilor pe mâna nobilimii să-i judece fără recurs şi fără graţie, toate aceste ne arată cât de impresionat fu împăratul la cea dintâi ştire, că românii s-au răsculat în Transilvania.

Dar peste 7 zile împăratul reveni din nou asupra ordinelor sale.

Iosif, amicul ţăranilor, recunoscu singur că nu cu tunuri şi cu legi statare, nu cu vărsări de sânge, ci cu blândeţe şi amnestie trebuie să vină înaintea poporului, care în nefericirea şi desperarea sa apucase armele.

În 22 noiembrie împăratul Iosif adresă un rescript energic guvernului din Transilvania, rescript în care împăratul îşi exprimă adânca sa indignare pentru atrocităţile ce le comise nobilimea cu ţăranii prizonieri, dojeni cu severitate pe br. Brukenthal, care voise să proclame insurecţiunea generală a nobilimii şi invită guvernul să suspendeze numaidecât legea statară, şi să publice amnestia generală pentru ţăranii răsculaţi.

Textul acestui memorabil document era următorul:

„Iosif al II-lea etc. Dintr-un raport care ne-a sosit am înţeles cu neplăcere, că un număr oarecare de nobili adunaţi şi cari nu puteau să constituie nici chiar o adunare ordinară a comitatului au cutezat într-un mod arbitrar să execute numaidecât în două locuri pe prizonieri, fără nici o cercetare, după dreptul statar, şi anume într-un loc vreo 60 de inşi şi în alt loc vreo 40 de inşi[190].

Fiindcă actele aceste desigur numai că iritează şi mai mult pe oameni, şi de altmintrelea nici nu folosesc nimic, iar de altă parte deşi purtarea poporului în realitate s-ar putea privi ca un fel de răzbunare şi atrocitate, totuşi poporul trebuie adus la calea cea bună mai mult prin convingeri şi prin recunoaşterea greşelii, ce a comis-o, aşa că pentru scopul acesta agraţiarea şi liberarea

[190] Aus einem Uns zugekommenen Bericht, haben wir nicht ohne Missvergnügen vernohmen, dass versammelte Edelleute, die nicht einmal eine ordentliche Comitats-Versammlung ausmachen, sich eigenmächtige erfrechet haben, in zwey Oertern, nemlich in einem etliche 60, und in dem anderen etliche 40 Personen die gefangen worden, sind, gleich ohne weitere Untersuchung standrechtmässig hinrichten zu lassen.

prizonierilor din închisori va avea o influenţă mult mai salutară decât pedepsele cele mai severe, fiindcă severitatea subjugă ce e drept poporul, dar nu-l convinge şi prin urmare focul poate să erumpă din nou la cea dintâi ocaziune. Această purtare umană faţă cu poporul trebuie să o imprimaţi bine în inimile nobililor, oricât de greu au fost dânşii atacaţi din partea răsculaţilor, fiindcă altmintrelea dânşii niciodată nu vor putea spera să fie siguri, ci din contră vor fi expuşi la un pericul şi mai mare la cea dintâi ocaziune. De asemenea trebuie să ordonaţi în modul cel mai sever şi funcţionarilor comitatului să nu arete faţă cu oamenii nici o neîncredere, căci altcum ţăranii văzând că funcţionarii se tem de dânşii, vor deveni şi mai cutezători. Prin urmare, este de lipsă ca procedura sumară să fie iarăşi suspendată, iar ţăranii cari se află în închisori să rămână deţinuţi până va veni la Deva comisiunea, ce am numit-o noi ca să facă cercetările ce sunt de lipsă în privinţa celor culpabili.

Înainte de toate însă trebuie să vă daţi silinţa ca fiecare să se întoarcă pe la satele sale, şi celor cari se află prin păduri să le fie permis a se întoarce iarăşi pe la locuinţele lor, dacă promit, că vor rămâne liniştiţi. Acesta este singurul mijloc şi totodată cel mai sigur pentru a restabili iarăşi ordinea şi liniştea, deoarece afară de devastarea curţilor nobilitare micşorarea populaţiunii şi a culturii încă este o pagubă, prin care răul se face şi mai mare, fiindcă ţăranii români de frică a se întoarce pe acasă, sau se vor decide să emigreze sau vor rămâne prin păduri şi în modul acesta vor neglija cultura pământului. Dar lucrul cel mai rău este că aţi voit să provocaţi o insurecţiune generală a nobilimii, şi cu toate că aţi căzut în rătăcirea aceasta, credem însă că veţi fi venit la judecată mai sănătoasă. Ca să provocaţi o astfel de insurecţiune, voi nici nu sunteţi îndreptăţiţi fără prea înaltul nostru ordin, sau fără învoirea noastră, şi aşa trebuie să considerăm intenţiunea aceasta ca obrăznicia cea mai mare şi care ar putea să aibă pe viitor urmările cele mai triste, fiindcă numai nouă ne aparţine dreptul şi noi avem în mână mijloacele ca să restabilim ordinea şi liniştea[191], pe când în modul arătat mai sus se cauzează numai o iritaţiune şi mai mare, şi în fine desigur s-ar putea provoca un războiu intern naţional sau poate chiar şi un războiu de religiune, al cărui finit şi urmări nici nu se pot prevedea[192]. Dacă voi aţi fi lăcomit aşadar să ne faceţi

[191] Împăratul face aici aluziune la raportul br. Brukenthal din 13 noiembrie, în care zicea: „Guvernul ca să nu întârzie nimic propuse în 9 noiembrie comandantului general, că în caz dacă dânsul crede că armata care se află în ţară, nu va fi suficientă, ca să suprime revoluţiunea în toate părţile ţării, atunci guvernul să întrebuinţeze singurul mijloc, ce mai era în puterea sa, anume să ordone insurecţiunea nobilimii şi a comunităţilor libere în interesul siguranţei lor proprii".

[192] Was aber noch das schlimste ist, und worüber wir verhofen, das Ihr Euch, obwohl Ihr darauf verfallen seit, eines besseren werdet besonnen haben, ist: dass Ihr eine allgemeine Insurection der Adelschaft habet vernalassen wollen; hiezu seyt ihr ohne unseren allerhöchsten Befehl, oder Einwillingung nicht einmal berechtiget, und es müsste dahersolche für die grösste Vermessenheit nicht nur angesehen werden, sondern sie würde auch für die Zukunft von den übelsten Folgen seyn könen, da Uns allein oblieget, und wir die Mittel in Händen haben, Ordnung und Ruhe herzustellen; wohingegen auf obige Art nur mehrere Erbitterung hervorgebracht, und endlich ein innerlicher Nazional,

propunerea aceasta atunci am trata cu cea mai extremă severitate pe aceia cari întru adevăr şi-ar fi permis aşa ceva. Dar ne place să sperăm contrariul şi tot ce e mai bine, anume că veţi fi venit la o judecată mai bună. Aceasta este prea înalta noastră voinţă, acesta este ordinul nostru, care vi-l aducem la cunoştinţă şi vi-l dăm în ştire, că de aci înainte să suspendaţi orice procedură mai departe a dreptului statar, şi din contra publicând o amnestie generală şi instruind poporul să faceţi ca fiecare să se întoarcă pe la casele sale. Totodată suntem siliţi să dezaprobăm chiar şi numai ideea ce aţi avut-o, ca să ordonaţi o insurecţiune fără să ne întrebaţi pe noi mai înainte, fără de ştiinţa şi fără aprobarea noastră prealabilă, şi vă declarăm că o astfel de propunere ar deştepta numai nemulţumirea noastră cea mai mare şi ar cauza o pedeapsă simţitoare.

De altmintrelea nu putem să vă ascundem surprinderea noastră, că voi de la începutul acestei fierberi a poporului ne-aţi înaintat numai un singur raport. Vă ordonăm aşadar prea graţios, că despre toate evenimentele ce vor urma să ne informaţi fără întârziere din timp în timp şi de altmintrelea vă rămânem de binevoitori cu graţia şi favoarea noastră regală şi de mare principe".

Nobilimea, zice împăratul, a executat în două locuri pe prizonieri fără nici o cercetare şi fără să constituie vreo adunare legală.

Raportul de care face aici amintire împăratul, era din partea armatei şi nu putem deloc presupune că autorităţile militare să fi relatat suveranului lucruri neexacte[193].

Nobilimea din Deva ştim cu certitudine că executare 56 de prizonieri în curs de două zile.

Dar unde se întâmplase execuţiunea a doua?

Documentele ne lipsesc.

Probabil, că zugrumarea aceasta se întâmplase în Aiud, acolo unde într-o singură noapte au fost năduşiţi într-o pivniţă mai mulţi ţărani prizonieri. Zicem probabil fiindcă tot funcţionarii din Aiud nu voiră să raporteze nimic nici despre execuţiunea întâmplată la Alba-Iulia în zilele de 25-27 noiembrie[194].

În ce priveşte însă amnistia, voinţa împăratului la început era ca iertarea pedepselor să fie într-adevăr generală, pentru mulţimea ţăranilor răsculaţi şi pentru căpitanii lor.

Dar cancelarul Eszterházy se opuse.

Amnistia, zice dânsul, ar trebui să nu se extindă şi asupra corifeilor, mai ales după ce s-a decretat un premiu de 300 de galbeni pe capul primului căpitan.

---

oder wohl gar Religionskrieg ganz sicher veranlasset würde, dessen Ende und Folgen gar nicht vorzusehen wären.

[193] Până în timpul acesta guvernul din Transilvania nu voi să raporteze nimic monarchului despre executarea ţăranilor din Deva. În raportul din 13 noiembrie secretarul guvernului voise să facă amintire şi de cazul acesta, dar la parafare pasagiul întreg fu şters.

[194] Guvernul din Transilvania încă nu contestă într-un mod pozitiv că afară de Deva nu s-ar fi întâmplat vreo execuţiune şi în alt loc undeva, ci se acoperă numai cu o frază de altmintrelea destul de suspectă: că despre alte execuţiuni nu i s-a făcut nici o arătare. Raportul guvernului către împăratul, 30 noiembrie 1784.

Împăratul aprobă şi primii căpitani fură eschişi din amnistie.

Dar principala dorinţă a împăratului era, să cunoască cu exactitate adevăratele cauze ale acestei revoluţiuni, şi să pună capăt regimului de abuzuri şi de violenţe.

Dar de la nobilimea şi autorităţile Transilvaniei nu putea să aştepte nimic. Cu misiunea aceasta trebuia însărcinată o comisiune mai calmă, mai neinteresată, şi totodată cu mai multă compătimire pentru ţărani.

Spre scopul acesta împăratul adresă în 19 noiembrie contelui Antoniu Iankovits din Banat următorul bilet:

„Iosif al II-lea din graţia lui Dumnezeu, etc. Ilustre şi onorabile conte, iubite credinciosule. Ca să putem afla cauza adevărată a turburărilor din comitatul Aradului şi din Transilvania, am crezut, că mijlocul cel mai bun este, ca cercetarea acestor turburări atât în Ungaria cât şi în Transilvania să se încredinţeze unei singure comisiuni imparţiale, compuse din persoane civile şi militare.

Fiindcă Domnia-ta, iubite credinciosule, în a cărui onestitate şi cunoştinţe avem toată încrederea, te afli şi aşa în Banat, şi prin urmare eşti acolo la îndemână, aşa voim să-ţi încredinţăm Domniei-tale, iubite credinciosule, afacerea aceasta dându-ţi în ajutor pe generalul maior Papilla, care se află cu serviciul în Banat, şi spre scopul acesta Te numim comisar al nostru regal.

În consecinţă, iubite credinciosule, îţi ordonăm prea graţios, să pleci numaidecât cu generalul Papilla, pentru care se fac dispoziţiunile necesare pe calea autorităţii, şi să începeţi acolo unde s-au întâmplat turburările, anume la Mureş şi succesiv să mergeţi mai departe în Transilvania şi să cercetaţi cauzele acestor turburări în modul cel mai exact. Spre scopul acesta veţi avea să asculaţi în detaliu pe răsculaţii prinşi şi aduşi în închisori, şi despre starea lucrurilor, ce o veţi constata, să-mi înaintaţi de-a dreptul, îndată ce vă e posibil, un raport detaliat prin cancelaria ungaro-transilvană, dimpreună cu părerea voastră. Pe lângă aceea, iubiţilor credincioşi, vă dăm instrucţiunea, că comisiunea aceasta în cercetarea sa are să procedeze lăsând la o parte toate instanţele ordinare şi de altmintrelea vă rămânem de binevoitori cu favoarea şi graţia voastră cesară regală".

După ordinul acesta împăratul adresă contelui Iankovits în 27 noiembrie următoarea instrucţiune:

„În vederea misiunii importante cu care eşti însărcinat, e de lipsă să ţi se facă cunoscute şi împrejurările ce sunt necesare pentru a putea constata adevărul şi a pune capăt acestor dizordini.

În alăturare îţi trimit aici rapoartele unor ofiţeri, sosite de la comanda generală din Transilvania. Din acelea vei afla în câtva cele dintâi cauze ale acestei revoluţiuni.

Aceea ce cunosc eu este că de mai mulţi ani iobagii din domeniul Zlatnei s-au plâns în mai multe rânduri cu insistenţă în contra asupririlor şi severităţii funcţionarilor, cum şi în contra autorităţilor domeniului, şi cu toate că eu am ordonat în repetite rânduri să cerceteze plângerile aceste şi să constate cu exactitate starea lucrului, dar din nefericire! până astăzi tot în zadar! Ce e drept,

s-au numit comisiuni pentru scopul acesta, însă comisiuni cari n-au folosit nimic alta, decât să facă a maltrata şi mai mult pe ţărani şi să acopere pe funcţionari, dar răul nu s-a stârpit niciodată din rădăcină[195]. Se înţelege, că pe un timp oarecare lucrurile se pot suprima cu forţa, dar când omenimea e maltratată prea mult, când în fine arcul se întinde prea tare, atunci desigur se şi rumpe. De aceea, Domnia Ta, în cursul cercetării, pentru care vei pleca cât mai în grabă, să constatezi cu exactitate adevăratele fântâni ale acestor turburări, să examinezi toate împrejurările şi apoi atingă pe oricine, fie funcţionari de ai comitatului, fie de ai fiscului, fie de ai oficiilor montane, să faci să înceteze numaidecât toate abuzurile ce există, şi să schimbi pe funcţionarii cari îi vei afla că au lucrat în contra datoriei lor. Poate că procedura aceasta va fi un mijloc şi un exemplu mult mai eficace pentru a restabili şi a conserva cu mai mare siguranţă liniştea decât prin alte mijloace violente.

Acelaşi foc şi aceleaşi plângeri există şi în alte domenii, cu deosebire în domeniile montane şi fiscale din Maramureş, şi unde pe lângă toate ordinele mele cele mai energice, nu am putut niciodată să ajung la adevăr, din contră Tesaurariatul mi-a ascuns totdeauna lucrurile[196].

În cestiunea aceasta eu mă încred pe deplin în onestitatea cunoscută a Domniei-Tale, că Domnia Ta vei examina lucrurile aceste cu tot zelul şi cu toată activitatea, şi fără să mă întrebi mult vei pune numaidecât capăt abuzurilor şi vei depărta pe funcţionarii culpabili. Spre scopul acesta Domnia Ta vei avea aşadar să-ţi extinzi cercetarea Domniei-Tale şi prin celelalte ţinuturi muntoase şi comitate, unde există astfel de plângeri. Totodată ordon cancelariei, ca să-ţi trimită pentru întrebuinţare toate actele, câte se raportă la plângerile din domeniul Zlatnei şi fiindcă până acum deloc nu s-a început în Transilvania cu regularea urbarială, care a fost promisă de un timp aşa de îndelungat şi deoarece la cancelarie se află un elaborat prealabil în privinţa aceasta, aşa ţi se va trimite şi elaboratorul acesta, ca să poţi apreţia dacă ar fi bine să se înceapă chiar acum punerea în aplicare a acestei regulări, şi cum ar trebui să se facă. Cu deosebire însă trebuie să se delăture numaidecât iobagionatul, încât se extinde asupra persoanelor şi care mai există încă acolo după toate aparenţele, trebuie delăturat întocmai cum s-a întâmplat cu sclavia personală din celelalte ţări ereditare, dacă până acum pe lângă toate ordinele mele atât de energice, ce le am dat în această

[195] Bekannt ist mir, dass seit mehreren Jahren die dringensten Beschwerden von den Unterthanen des Szalatner Dominii über Bedrückungen und Strenge der Beamten so wohl als der Grundobrigkeiten eingereicht worden sind, welche ich zu wiederholten malen zu untersuchen, und genau zu erheben befohlen habe, aber Leider! bis izt vergebens! Zwar wurden Commissionen hierzu ernennet, die ber nie etwas anders fruchteten als die Unterthanen noch mehr mishandeln zu machen, und die Beamte zu beschönigen, nie aber wurde das Uebel aus seiner Wurzel gehoben.

[196] Das nähmliche Feuer, und die nähmliche Beschwerden bestehen noch bey anderen besonders Bergwerks- und Kammeral-Dominien, welche der Marmoros zuliegen, und habe ich auch bey den nachdrücklichsten Befehlen nie auf den Grund kommen können, vielmehr wurde die Sache immer durch das Thesaurariat verblümelt.

privinţă, nu se va fi pus un capăt apăsării ce dezonorează aşa de mult omenimea"[197].

Contele Eszterházy însă nu era înţeles cu multe dispoziţiuni ale împăratului în privinţa revoluţiunii române.

În timpul acesta cancelaria aulică ungaro-transilvană reprezenta principiile conservatoare faţă cu tendinţele de reforme ale împăratului Iosif. Dânsa apăra la toate ocaziunile prerogativele nobilimii, şi constituţiunea feudală a Ungariei şi a Transilvaniei[198].

În 28 noiembrie contele Eszterházy supuse împăratului o lungă serie de propuneri, în privinţa revoluţiunii române, propuneri diametral opuse cu vederile împăratului.

Documentul e destuld e interesant ca să-l comunicăm aici:

„Revoluţiunea, zice contele Eszterházy, sau se micşorează peste iarnă şi se linişteşte, sau ceea ce nu putem crede creşte şi mai mult.

În cazul dintâi trebuie să avem în vedere:

Că nobilii şi-au pierdut toată averea, mai mult dânşii nu au pentru timpul de iarnă nici chiar case de adăpost, şi mulţi din ei şi-au pierdut copii, părinţii şi rudele. În privinţa aceasta ar trebui aşadar luată o măsură de precauţiune.

La propunerea aceasta împăratul observă:

Pierderea ce au suferit-o nobilii este o nefericire, care a căzut asupra dânşilor, şi în privinţa aceasta nu se poate face minic pentru dânşii, cum nu se poate face nici pentru aceia cari prin o întâmplare oarecare au suferit o pagubă în averea lor."

Contele Eszterházy:

„Deoarece în ţinuturile de acolo toate bucatele au fost arse, tot vinul şi toate băuturile vărsate şi prin urmare va fi lipsă în toate, ar trebui luate măsuri să se aducă bucate din Banat pentru nobili şi pentru public."

Împăratul observă:

„Deoarece au fost arse cu deosebire numai curţi nobilitare, iar sate întregi puţine[199], aşa nici nu se poate face altă dispoziţiune, decât să se permită liberul transport al victualelor din Banat şi din celelalte părţi ale Transilvaniei..."

„În privinţa amnistiei, zice cancelariul Eszterházy, ar mai trebui să se adauge, că amnistia aceasta nu extinde şi asupra căpitanilor revoluţiunii, şi că

[197] vorzüglich aber muss das allem Ansehen nach noch immer bestehende Iobbagiat soweit es sich auf die Pesonen erstrecket, wenn hierin Meiner so nachdrücklichen Befehle ungeachtet die Abstellung eines die Menschheit so sehr enthrenden Druckes gleichwohl nicht erfolget wäre, unverzüglich beseitiget werden, so wie es mit der Leibeigenschaft in allen übrigen Erblanden geschehen ist.

[198] În fruntea Cancelariei ungaro-transilvană se afla pe timpul acesta contele Francisc Eszterházy de Galantha în calitate de cancelariu. Procancelarii erau: contele Carol Pálffy de Erdöd şi br. George Bánffi de Losoncz. Iar cu rangul de consilieri aflăm pe contele Nadásy, contele Zichy, episcopul Okolicsány, Alexandru Horvath, Neuhold, Izdenczy, Nagy, Scultety, Iosif Donath, Szentiványi, Bacho şi Brunswik.

[199] Împăratul se afla aici în eroare. Sate întregi nu au fost arse nici unul, deoarece în ţinuturile revoltate nu existau comune curat ungureşti.

amnistia va avea loc numai în cazul dacă oamenii se vor întoarce până la un termen anumit pe la casele lor şi vor restitui lucrurile, ce le-au răpit. Dacă aceasta nu se întâmplă, atunci tâlharii sunt recompensaţi pentru tâlhăriile lor, iar funcţionarii şi nobilii persecutaţi vor fi pedepsiţi de două ori şi nu vor mai putea să fie siguri în casele lor."

Asupra acestei propuneti împăratul zice:

„Afară de cei doi înşi, cari au fost prezenţi la convorbirea ce au avut-o cu vice-colonelul Schultz, deosebirea între capii revoluţiunii şi între aceia cari au alergat numai după ei este aşa de dificilă, încât pentru a restabili liniştea şi a face pe oameni să se întoarcă pe la casele lor e de lipsă, ca amnistia să fie generală, şi apoi sub alt pretext să fie traşi la răspundere numai căpitanii, cari se vor constata prin investigaţiunea ce se va face[200], fiindcă alt cum prin sfaturile lor mulţimea va rămâne totdeauna împreună şi nu se va împrăştia."

„Ar trebui să se ordone contelui Iankovits, zice cancelariul Eszterházy, că dânsul să vorbească cu oamenii aceştia într-un ton serios şi energic fiindcă dacă contele Iankovits se prezintă înaintea lor cu promisiuni şi cuvinte frumoase, atunci îi întăresc şi mai mult în credinţa şi rătăcirea lor, că bine au făcut."

„Tonul contelui Iankovits, observă împăratul, trebuie să fie tonul omului imparţial şi ecuitabil, a omului trimis din partea regelui, adică sever cu aceia cari nu-şi recunosc şi nici nu le pare rău de greşeala lor, convingător ca să-i smulgă din rătăcirea în care se afla, zelos ca să descopere adevărul fără respect pentru oricine, şi în fine compătimitoriu, ca să pună capăt abuzurilor şi asupririlor de mai înainte, şi să arate ţăranilor prin fapte, că ce-i ecuitabil se face pentru dânşii, de asemenea să ceară şi din partea lor linişte şi supunere fără nici o indulgenţă.

Sub alt punct contele Eszterházy propune:

Casele împrăştiate de prin munţi ar trebui concentrate şi formate din ele comune la poalele munţilor.

La aceasta împăratul observă:

„Concentrarea caselor, cu deosebire în ţinuturile muntoase, unde pământurile de cultură sunt aşa de împărţite, şi a depărta pe oameni aşa tare de la ocupaţiunile lor, ar fi un lucru foarte îngreunător. Trebuie aşadar ca executarea acestei propuneri să rămână încă suspendată."

Cancelarul Eszterházy:

„Trebuie să se înfiinţeze cât mai curând şcoli româneşti în ţinuturile de acolo, ca să putem face cetăţeni ai statului din oamenii aceştia, ce sunt asemenea fiarelor sălbatice."

La partea întâi împăratul observă:

„Ce e drept şcoalele sunt de lipsă, dar chiar situaţiunea împrăştiată a caselor face, ca introducerea lor să fie dificilă şi neeficace."

Iar injuria asupra românilor împăratul respinge zicând:

[200] dass um die Ruhe herzustellen ... es nothwendig ist die Amnestie allgemein zu machen, und erst die sich bey der vornehmenden Untersuchung zeigende Rädelsführer nach der Hand unter anderm Vorwande zur Verantwortung zu ziehen.

„Poate că tot cu acelaşi succes s-ar putea transforma fiarele acestea sălbatice, dacă cel puţin domnii pământeşti ai acestor români ar căpăta prin şcoală nişte principii mai bune.[201]"

În privinţa regulării urbariale contele Eszterházy propune:

„Introducerea regulării urbariale, zice dânsul, şi anume chiar în timpul acesta va avea urmările cele mai rele. Însă mai târziu, după ce odată liniştea şi ordinea se va fi restabilit peste tot locul, încât să putem spera într-o durată stabilă a ei, atunci poate că va fi timpul pentru lucrarea aceasta. Fiindcă alt cum, dacă regularea aceasta se va părea bună poporului atunci, vor crede, că toate le pot obţine cu foc şi cu sabia, iar dacă nu le va plăcea atunci vor începe să facă turburări şi mai mari. Şi fiindcă turburările aceste s-au început în domeniul fiscal, şi cuibul lor şi astăzi este tot acolo, iar de altă parte, după cum se constată din rapoartele autorităţilor montane, ale oficiilor şi ale altor oameni imparţiali, cu canalia aceasta s-au unit chiar şi băiaşi şi oameni liberi numai ca se poată prăda, şi spre scopul acesta poporul a alergat la dânşii din Banat, din Ungaria, cu un cuvânt din toate părţile, şi fiindcă iobagii din domeniul Zlatnei au trimis peste tot locul emisari cu ameninţări de aprinderi, ca să facă pe oameni a se uni cu dânşii, aşa se pare, că e lămurit de ajuns şi într-un mod sigur, că adevărata cauză a tâlhăriilor acestora nu a fost severitatea nobililor, şi prin urmare regularea urbarială nu va ajuta nimic de astă dată, decât că va produce influenţele rele, ce le am amintit mai sus.

Mai departe, acuzarea ce se face nobilimii, că motivul acestor turburări ar fi fost asprimea domnilor pământeşti este în contrazicere chiar şi cu experienţa, fiindcă atunci s-ar fi unit cu românii şi iobagii ungureşti, iobagii secuieşti şi săseşti, cari tot întru asemenea sunt trataţi de domenii lor ca şi ceilalţi români, dar aceasta nu s-a întâmplat, din contră mulţi din iobagii aceştia au fost ucişi de români."

La aceasta împăratul observă cu indignare:

„Toată lumea ştie, că de 10 ani de zile toţi iobagii din Transilvania şi cu deosebire românii s-au plâns cu insistenţă în contra robotelor, e constatat din acte, că încă Maiestatea Sa împărăteasa de prea fericită memorie da-se cele mai energice ordine pentru regularea serviciilor urbariale, şi că toate ordinele aceste au fost zădărnicite încontinuu[202], şi consecinţa naturală este că acolo unde există asupriri şi unde dispare orice posibilitate de îndreptare, acolo nici linişte nu poate să domnească; în fine sunt lucruri cunoscute, cari nu se pot nega, că în domeniul Zlatnei au existat o mulţime de asupriri excesive şi prin urmare şi plângeri în contra lor, şi că Tesaurariatul dimpreună cu departamentul monetar

[201] vielleicht wäre es ebenso ausgiebig... dass einstweillen die Grundherrn dieser Wallachen durch Schulen bessere Graundsätze überkämen.

[202] Dass schon 10 Jahre lang die dringendsten Beschwerden gesammter Unterthanen in Siebenbürgen besonders der Wallachen gegen die Roboten bestehen, ist weltkundig; dass schon von Ihro Majestät der höchstseeligen Kaiserin die nachdrücklichsten Befehle zu einer dissefälligen Regulirung erlassen, solche aber immer vereitelt wurden, ist actenmässig; etc.

şi montanistic de aici, care se află cu totul pe sub pământ, niciodată n-au făcut ca asupririle aceste să înceteze, ci din contră, autorităţile aceste orbite de funcţionarii lor voiesc încă să-i escuze, sunt fapte mai departe, că astfel de plângeri se află aici încă din luna lui aprilie nerezolvate, şi că tot astfel se procedează şi în celelalte oraşe montane, cu deosebire în Baia Mare, unde un frate al consilierului aulic Mitis reprezintă acolo pe tiranul, iar frate-său aici îl acoperă. Fără îndoială aşadar contele Iankovits are să facă cercetare în domeniul Zlatnei, să pună capăt plângerilor acestora şi să p e d e p s e a s c ă pe cei culpabili. Dar totodată trebuie s-o introducă şi urbariul, care după atâtea prelucrări a fost în fine aflat ecuitabil atât din partea guvernului, cât şi din partea cancelariei, şi în modul acesta să se facă dreptate acestor oameni, anume, că întocmai precum românul rebel a fost spânzurat, decapitat şi puşcat sau condamnat la alte pedepse grele, tot asemenea se pune capăt şi plângerilor sale şi se introduce un urbariu convenabil[203], urbariu care prin puterea regelui se impune să-l observeze într-o formă atât domnul, cât şi iobagul. În modul acesta regularea aceasta nu va face deloc acea falsă impresiune, pe care o presupui Domnia Ta."

Contele Eszterházy:

„Pentru prezent conscripţiunea (caselor şi a populaţiunii) ar trebui amânată, până când focul se va stinge cu totul şi aceasta cu atât mai mult deoarece chiar conscripţiunea unor comune a dat ocaziune la naşterea acestor turburări. Tot asemenea ar trebui suspendată şi conscripţiunea pentru separarea iobagilor de către grăniceri, fiindcă şi aşa poporul din Ţara Haţegului s-a împrăştiat prea tare şi prin urmare conscripţiunea nu poate să corespundă scopului propus.

Împăratul:

„Conscripţiunea sufletelor nu are absolut nici o legătură cu turburările acestea şi chiar pentru a da o probă, că nu este în legătură cu turburările aceste, trebuie urmat cu ea mai departe, şi cu deosebire în ţinuturile acele unde nu a fost nici o turburare, şi prin urmare nu are loc excuzarea, că oamenii nu sunt pe acasă. Iar separarea iobagilor de grăniceri, poate să rămână deocamdată suspendată, fiindcă este chiar în Ţara Haţegului."

Contele Eszterházy propune a se restrânge puterile contelui Iankovits în Transilvania:

„În conformitate cu cel dintâi bilet prea înalt, zice dânsul, contele Iankovits a fost trimis în Transilvania numai pentru liniştirea şi cercetarea turburărilor, dar prea înaltul bilet, care a sosit ieri, extinde puterile lui Iankovits în atât, că dânsul poate să destituie pe funcţionari şi să numească alţii în locul lor după bunul său plac, şi afară de aceea mai are să-şi dea părerea şi în privinţa urbariului. În urma acestei dispoziţiuni trebuie, ca toate comitatele să fie puse sub subordinele contelui Iankovits, iar guvernului să i se ia toată activitatea, şi deoarece cestiunea aceasta stă în legătură cu toate instituţiunile politice, economice şi în

[203] dass nämlich, so wie der aufrührische Wallach gehenkt, geköpft, und todtgeschossen, dann zu anderen schweren Strafen verurtheilt worden; also auch seine Beschwerden behoben, und ein angemessenes Urbarium eingeführet werde.

parte cu cele juridice, aşa este aproape imposibil să nu se nască o confuziune şi să nu se nimicească toată vaza guvernului, care mai ales în momentele acestea trebuie susţinută. Iar punerea funcţionarilor noi se pare a fi pentru contele Iankovits o cestiune cu totul imposibilă, fiindcă dânsul nu cunoaşte persoanele din Transilvania. De asemenea nu putem spera de la dânsul nici apreţierea în fond a urbariului, fiindcă spre scopul acesta e de lipsă cunoaşterea ţării după toate relaţiunile sale politice şi fizice şi dânsul n-a văzut niciodată Transilvania, şi cu atât mai puţin o cunoaşte. Ar trebui aşadar ca misiunea contelui Iankovits să se restrângă numai la cercetarea cauzelor revoluţiunii în înţelesul primei propuneri şi totodată să fie invitat ca să procedeze în înţelegere cu guvernul."

Împăratul decide:

„În tot cazul trebuie să i se lase contelui Iankovits autoritatea ca să poată destitui pe funcţionarii comitatelor şi ai fiscului, pe cari îi va afla culpabili, şi să se pună alţii în locul lor. Iar modul cum se va introduce urbariul trebuie să i se comunice numai singur pentru scopul că dânsul în cursul misiunii sale să instrueze poporul şi pe funcţionarii domeniului în privinţa aceasta, iar punerea în aplicare a urbariului trebuie fără îndoială, să se încredinţeze guvernului şi comitatelor, şi numai în cazul când autorităţile aceste nu vor proceda cu seriozitate şi după dorinţă, atunci vor trebui numiţi câţiva comisari şi în privinţa aceasta cum s-a întâmplat în Ungaria."

Contele Eszterházy:

„Fiindcă misiunea contelui Iankovits în Transilvania, va ţine timpul mai mult şi dânsul afară de misiunea aceasta mai este însărcinat şi cu afacerile din Banat, trebuie să rugăm pe Maiestatea Voastră pentru înaltul ordin, că ce fel de dispoziţiuni să se ia în privinţa afacerilor din Banat în lipsa contelui Iankovits. Iar dacă răul acesta în contra aşteptării va creşte, atunci singurul mijloc este numai armata şi pedepsirea exemplară, fiindcă blândeţea ar fi numai o atrocitate pentru cei nevinovaţi."

Împăratul:

„Contele Iankovits trebuie să facă singur în Banat dispoziţiunile ce le va afla de cuviinţă, deoarece misiunea dânsului probabil că nu va ţine mult, neavând să execute dânsul regularea urbarială. Dacă însă s-ar întâmpla ca misiunea sa să ţină timp mai îndelungat, atunci să meargă la Timişoara contele Haller, comitele Caraşului, şi să conducă acolo provizoriu afacerile în locul lui Iankovits".

Aceste erau părerile şi propunerile cancelariei aulice în privinţa revoluţiunii române.

De la ultimul sub-prefect şi până la autoritatea comitatului, de la comitat până la guvern şi cancelarie, nefericitul iobag nu avea nici un protector afară de împăratul. Dar şi împăratul, contrariat, împiedicat, contrabalanţat la toate ocaziunile şi de multe ori silit să-şi modifice deciziunile sale.

Cât de rea este constituţiunea Ungariei, zice împăratul, în alt bilet către contele Eszterházy, cât de rele sunt instituţiunile ce există acum în comitate, nimic nu poate să convingă mai bine nici chiar şi pe omul cu prejudiciile cele mai înrădăcinate, decât aceea ce se întâmplă astăzi".

Dar în zadar, în Ungaria şi Transilvania opoziţiune continuă, şi nici o autoritate, care să execute ordinele împăratului, în ce privea uşurarea poziţiunii iobagului.

XXVII. EXECUTĂRILE DIN ALBA

Legea statară se proclamă în toată Transilvania şi oribila justiţie a nobilimii se începu din nou asupra ţăranilor.

În zilele de 25-27 noiembrie, comitatul Albei, care de frica revoluţiunii îşi strămutase reşedinţa din Aiud la Alba, execută fără multă cercetare, fără scrupule pe 11 ţărani[204].

Între cei executaţi se afla şi căprarul Urs Uibar din Vidra, care sub numele căpitanului său Ion Horea luase parte la tratările de la Tibru[205].

Prinderea lui Uibar se întâmplase în modul următor:

În ziua de 19 noiembrie, protopopul din Abrud, Iosif Adamovici, călători în ţinutul Câmpenilor să publice şi aici ţăranilor patenta ce o adresase guvernul pentru liniştirea turburărilor. La Câmpeni protopopul Adamovici se întâlni cu o trupă mai mare de ţărani şi începu îndată să citească şi să explice ţăranilor conţinutul patentei.

Cu această ocaziune ţăranii adunaţi, în semn de respect către protopopul Adamovici îşi descoperiră cu toţii capetele. Singur numai Urs Uibar nu voi s-o facă. Întrebat de protopopul pentru ce nu-şi descoperă capul Uibar răspunse rezolut şi cu un fel de energie „că dânsul e căpitan“[206]. Atunci protopopul se plânse numaidecât către ţărani şi ceru că aceia cari sunt de partea dânsului să pună mâna pe Uibar şi să-l lege. Mai mulţi ţărani din Lupşa ascultară, prinseră şi legară pe Uibar, apoi protopopul îi trimise să-l predea în mâna comandantului militar celui mai de aproape, şi aşa încă în ziua aceea Urs Uibar fu predat vice-colonelului Schultz, care sosise tocmai atunci la Abrud.

Cari erau însă ceilalţi ţărani executaţi în Alba-Iulia? De unde erau dânşii şi ce fel de acte comisese?

În această privinţă nobilimea din Alba nu voi să raporteze nimic.

Într-o scrisoare cu data Aiud 28 noiembrie citim următoarele despre executările acestea:

„Tabla din Aiud ţine şedinţă în Alba şi omoară pe români cu ţeapa şi cu roata. Joi, în 25 noiembrie traseră în ţeapă pe căpitanii lui Horea, pe doi îi uciseră cu roata, la trei le tăiară capul, vineri omorâră din nou nu ştiu câţi, iar

[204] Primăria din Alba-Iulia către guvernul transilvan, 26 august 1785.

[205] Gub. Commissarius, Mühlenbach 29. Ujbar Ursz ist exequirt. Aus dem Verhöre ergibt sich dass Popen und beurlaubte Soldateng rossen Antheil am Aufruhr haben. **Ms. Analecta ad Historiam seditionis.**

[206] Un martor cu numele Adam Mirci din comuna Ampoiţa şi care văzuse pe Urs Uibar când mergea cu Ion Horea asupra Cricăului ne spune că dânsul avea numai titlul de căprar.

sâmbătă, adică ieri, uciseră pe 5 inşi cu ţeapa şi cu roata. De aici înainte încă vor executa în fiecare zi, fiindcă procesul sumar e scurt“[207].

Iar jurnalul unguresc de atunci „Magyar Hirmondó“, într-o corespondenţă din 6 decembrie 1784 ne spune următoarele:

„În 25 noiembrie au executat în Alba-Iulia pe Urs Uibar fiul adoptiv al lui Horea[208], pe care l-au tras de viu în ţeapă, iar lui Toma Singhetean, Vasile Muntean şi Savu Muntean le tăiară capul, capetele lor fură puse în ţeapă şi trupurile pe roată, pe Iacob Muntean şi Irimie Martin, îi alungară cu roata din lume, adică îi frânseră, iar pe unul cu numele Mihoc îl despicară de viu în patru bucăţi şi bucăţile le spânzurară în patru locuri anumite. Afară de aceştia cine ar mai putea spune câţi au fost prăpădiţi cu puşca, iar prinşi încă se afla o mulţime mare.“

Într-un adevăr, nobilimea în cruzimile sale întrecea pe ţărani.

În comitatul Clujului încă se ridicară furci în toate comunele revoltate. Dar dacă s-au întâmplat şi aici executări sau nu? Rapoarte nu s-au făcut, şi în arhiva comitatului acte din timpul acesta nu există. Un singur lucru ştim, că în comuna Bercheş furcile fură aşezate chiar în poarta cimitirului[209] şi nu fură depărtate de acolo, până când episcopia Blajului trebui să intervină prin guvern[210].

XXVIII. ACTIVITATEA C. IANKOVITS PÂNĂ LA PRINDEREA CĂPITANILOR

În 26 novembrie contele Iankovits primi ordinul împăratului să plece la Arad şi de la Arad în Transilvania.

Încă în aceea zi contele Iankovits scrise generalului Papilla, care se afla în Petrovaradin, să vină cât mai în grabă la Timişoara, ca să poată începe în misiunea cu care sunt însărcinaţi.

[207] **Teleki**, A Hóra-Támadás, 49. 50. – Scrisoarea aceasta se află reprodusă şi în raportul lui Antoniu Szentléleki, care fusese trimis de comitatul Satmarului în Transilvania, ca să-i procure informaţiuni despre revoluţiunea ţăranilor români.

[208] Urs Uibar, încă din timpul când participase la tratările de la Tibru sub numele lui Ion Horea, figurează în documentele oficiale mai întâi ca fiul, şi apoi ca fiul adoptiv al lui Horea. Adevărul însă este că între Horea şi dânsul n-a existat nici o legătură de sânge sau de adopţiune. Horea avea singur doi feciori, iar avere, după cum ştim, nimic, aşa că dânsul nu avea nici un motiv să adopteze sau să ia de suflet şi pe alţii. De altă parte Urs Uibar înainte de revoluţiune fusese gornic al domeniului de sus şi om încrezut al spanului Alexe Incze, şi când ţăranii ocupară Câmpenii, Uibar din ordinul lui Horea fu prins şi dus în comuna Vidra „la Piatră“, ca din vârful stâncii să fie aruncat jos. Aici însă Horea îl agraţiă, îl numi căprar şi-l trimise cu fiul său asupra castelului din Galda.

[209] Consistoriul din Blaj către guvernul transilvan, Blaj 10 decembrie 1784.

[210] Generalul din Ungaria br. Sturm încă ceru în 22 noiembrie de la comitatul Bihorului să-i trimită câţiva funcţionari, ca să osândească după legea statară pe ţăranii rebeli, ce-i va prinde.

În timpul acesta nobilimea din comitatul Aradului se pregătea şi dânsa, ca să înceapă cu prizonierii de acolo aceleaşi crâncene pedepse, aceleaşi scene sângeroase, cari se întâmplase la Deva în zilele de 8 şi 9 noiembrie.

Anume vice-comitele Aradului, Andrei Forrai, scrise în 25 noiembrie contelui Iankovits la Timişoara, că dânşii au prins din fiecare comună câte 2-3 ţărani, şi fiindcă oamenii aceştia sunt cu toţii corifei, dânşii în baza autorizării date de împăratul (a legii statare) trebuie să-i condamne pe toţi la moarte şi să-i execute.

Tot în aceea zi, în 25 noiembrie, nobilimea şi funcţionarii din comitatul Aradului se întruniră în şedinţă şi condamnară la diferite pedepse de moarte pe 42 de ţărani.

Rezumatul acestei sentinţe demne într-adevăr de timpurile celei mai înfiorătoare barbarii era următorul:

În anul 1784 ziua de 25 noiembrie tribunalul criminal de reviziune, constituit sub preşedinţia Magnificului domn Andrei Forrai, consilier al prea sfintei sale Maiestăţi, cavaler al ordinului Sf. Ştefan şi vice-comite al Aradului, şi în prezenţa onorabilului domn Andrei Kászoni de Totvărădia, vice-comite substitut, şi al lui Ignat Forrai, notar ordinar etc., luând în cercetare în mod sumar cauza locuitorilor amintiţi mai jos din districtul Totvărădia, acuzaţi pentru revoluţiune publică, aprinderi, despoieri şi rezistenţă în contra autorităţii publice, au hotărât să-i intimiteze printr-un exemplu oribil.

1. Ion Lupenci din Petriş, fost servitor domnesc în timp de 33 ani, care a extins mai întâi revoluţiunea în Ungaria, şi din Zam a adus pe ardeleni la Petriş, şi care a avut rolul de căpitan cu ocaziunea aprinderii mai multor curţi nobilitare, să fie tras de viu în ţeapă în faţa comunei Petriş.

2. Rusan Ardelean din Petriş, care de asemenea a fost mai mulţi ani servitor domnesc, unul din amăgitorii locuitorilor din Petriş, să fie frânt cu roata la locul delictului, dar să i se dea lovitura de graţie.

3. Urs Ribiţă sau Stănij din Cerbi, unul din căpeteniile revoluţiunii transilvane, care a adus mai întâi revoluţiunea şi pe ţăranii răsculaţi în Ungaria şi care a avut titlul de căpitan, să fie tras în ţeapă la frontiera Ungariei lângă comitatul Hunedoarei în locul numit la Pâclişa, pe unde a trecut cu trupa răsculaţilor în Ungaria, iar soţul său Toma Micula, care de asemenea a fost căpitan să fie exterminat cu roata.

4. Alexe Tănase din Petriş, care a participat şi la revoluţiunea ţăranilor din Transilvania, care în calitate de căprar, s-a îmbrăcat cu hainele domnului Samuil Vajda, şi a condus aprinderile din Zam, din Petriş, din Toc, Ilteu, Soborşin, Vama şi Totvărădia, care a comis acte de tiranie asupra mizerilor locuitori unguri şi asupra populaţiunii catolice şi a frânt tabernacului (cortul) din biserica Soborşinului, ca un rebel aprinzător şi profanator al lucrurilor sfinte, să i se taie mai întâi mâinile, şi în fine capul, iar corpul să i să pună pe rug.

5. Avram Aranyos, un vagabond, care de asemenea a participat şi în revoluţiunea transilvană şi de acolo a trecut în Ungaria ca să comită şi aici asemenea fapte, care s-a îmbrăcat în hainele bisericeşti ale preotului catolic şi în piaţa publică a început să urle, să salte şi să bea din potir în batjocura catolicilor,

să i se taie mai întâi mâinile, apoi capul şi corpul să i se ardă la locul delictului comis.

6. Ţiganul Ioja Crişan din Petriş, care a profanat mai întâi biserica din comuna Petriş, apoi i-a pus foc, şi care a luat parte la aprinderile curţilor nobilitare până la Soborşin, să fie spânzurat în faţa comunei Petriş.

7. Ianoş Man, primarul comunei Ilteu, căpitanul aprinderilor şi al prădărilor întâmplate în Ilteu şi care cu autoritatea sa de primar a aţâţat pe locuitori la revoluţiune, dimpreună cu Marcu Micula şi George Hotărâş de asemenea culpabili pentru mai multe aprinderi, se condamnă a li se tăia capul cu paloşul, iar cadavrele lor să se împletească pe roate.

8. Popa George din Corbeşti, care în mod ilicit a luat în posesiune vasele sfinte din biserica Soborşinului, să i se taie mai întâi mâna şi apoi capul.

9. Crăciun Păcureanu, Toma Budişanu şi Toader Şandru din Vineşti, cari au prădat biserica din Vama şi au dus la preotul lor potirul din biserica Sorobşinului să fie sugrumaţi cu ştreangul.

10. Iovan Iancu, primarul comunei Temeşeşti, care în numele împăratului a ordonat locuitorilor ca să extermineze pe nobili şi pe orice ungur, dimpreună cu soţul său, George Cirţ, se condamnă să li se taie capul cu paloşul şi cadavrele să li se pună pe roate. Iar Ion Cirţ şi Simeon Blaj, cari au încărcat averile domnilor pe trei care şi s-au dus cu ele, să fie spânzuraţi în faţa comunei Temeşeşti.

11. George Branişcan, primarul oraşului Soborşin, care a lovit mai întâi cu bastonul poarta castelului şi în modul acesta a dat signalul pentru începerea revoluţiunii, care a publicat porunca aceea mincinoasă a împăratului pentru stingerea nobilimii, şi împreună cu servitorul domnesc Ion Lăpădat şi cu juratul Tripa Grozav au participat la devastările de aici în calitate de căpitani, şi a treia zi după arderea castelului au aprins şi casa de sticlă, să fie frânţi cu roata toţi trei, şi anume George Branişcan fără să capete lovitura de graţie, apoi ceilalţi doi dânduli-se lovitura de graţie. Iar Ion Tămaş, fostul primar al oraşului Soborşin din anul trecut, care în calitate de căpitan şi încins cu sabia a condus poporul din Totvărădia până la Govăşdiă, să fie frânt cu roata în faţa oraşului Soborşin, dar fără să i se dea lovitura de graţie.

12. Ion Vancu, primarul comunei Halaliş, care a participat în revoluţiune în calitate de căprar armat cu puşcă şi cu sabie şi care a publicat porunca aceea mincinoasă a împăratului, dânsul dimpreună cu Mihai Miru, pe care l-a trimis administratorul curţii din Soborşin să meargă până la Toc să se informeze despre numărul răsculaţilor şi apoi s-a unit cu dânşii, amândoi să fie frânţi cu roata fără să capete lovitura de graţie. Iar servitorul domnesc George Ocheş din Halaliş, care cu ameninţări şi bătăi a silit pe locuitori ca să participe la revoluţiune şi a înduplecat pe păzitorii castelului să devină aprinzătorii şi prădătorii cei mai periculoşi, de asemenea şi locuitorul Iova Stoian, care s-a distins atât la devastarea bisericii din Vama, cum şi cu ocaziunea persecuţiunii întreprinse asupra catolicilor cari fugise în păduri, să fie frânţi cu roata, dânduli-se lovitura de graţie.

13. Primarii George Despot din Bătuţa, Iovan Hălălişan din Ghiuliţa, Antone Medre din Baia, Toma Ususan din Căpruţa, Stănij Muntean din Berzava, Iancu

Celmăgan din Conop şi Pascu Spătan din Otvoş, fiindcă au publicat porunca aceea presupusă a împăratului pentru exterminarea nobilimii şi a ungurilor şi au participat la revoluţiune în calitate de căpitani, să li se taie capul cu paloşul în faţa comunelor respective, iar cadavrele lor să se împletească pe roată.

14. Anghel Vancu şi Petru Cnez din Ghiuliţa, Anghel Rus din Baiă, Crăciun Căpruţan şi Gavrilă Abrudean din Căpruţa, Gruia Dobostean şi Toader Crişan din Otvoş, cari s-au distins prin atrocităţile lor în contra nobilimii şi a ungurilor să fie pedepsiţi cu tăierea capului.

15. George Berari din Berzava, care peste tot locul a fost complice cu ceilalţi şi care a dat foc la moara domnească din Conop şi a asemănat-o cu pământul, să i se taie capul şi cadavrul să i se pună pe roată.

16. În fine, Jucu Celmăgan din Conop, care a condus sub comanda sa pe locuitorii din Conop până la Şoimuş şi care cu instigaţiunile sale ar fi expus la revoluţiune şi cealaltă parte a comitatului, dacă nu venea armata, să fie exterminat cu roata în faţa comunei Conop.

„Iar ceilalţi locuitori din comunele cari se ţin de districtul Mureşului şi cari au luat parte la astfel de prădări şi aprinderi, bărbaţi, femei şi copii, pentru ca memoria acesteicrime atroce şi neauzite să se transmită şi la sfânta posteritate şi ca să nu rămână nerăzbunaţi pentru faptele ce le-au comis, afară de rebonificarea daunei, care se va constata în mod drept şi conştiincios, şi pe care comunele vor avea să o rebonifice succesiv, se condamnă cu toţii la un număr corespunzător de bastoane şi lovituri cu zbiciul, iar copii la vergi, care pedeapsă se va executa fiind faţă chirurgul comitatului, ca să nu devină necapabili de lucru, şi vor rămâne scutiţi de pedeapsa aceasta numai aceia cari vor proba că în timpul acela nu au fost acasă, sau că nu s-au unit nicidecum cu răsculaţii“[211].

Aceasta era oribila sentinţă din Arad cum o numesc chiar autorii ei.

Patruzeci şi două de persoane condamnate la ţeapă, la roată, tăierea mâinilor, tăierea capului, ardere şi furci, şi întreaga populaţiunea unui district, bărbaţi, femei şi copii, mai multe mii de oameni, condamnaţi la un număr nefixat de bastoane, de zbice şi de vărgi.

Dar ceea ce era mai înfiorător, că sentinţa aceasta, care venise la Arad numai în reviziune, afară în district se şi pusese în execuţiune.

„În părţile de peste Mureş persecuţiunea e continuă. Domnul Forrai cel tânăr dimpreună cu pandurii comitatului bate în mod crâncen pe toţi locuitorii, şi

[211] Caeteros autem Possessionum Districtus Marusiani incolas, qui eiusmodi Depraedationibus et incinerationibus impliciti erant, tam viros, foeminas, eroumque Proles, ut atrocis hujus et incredibilis sceleris memoria ad sacram posteritatem permaneat neve id patrans inulti relinquandur omnes exceptis iis, qui se tunc domi non fuisse, aut nullatenus semet associasse legitimaverint, praeter refusionem damni juste ac conscientiose erudiendi, perque possessiones succesive bonificandi pro poena Magistratuali justis, Bacculorum, scuticarum, non secus quoad pueros virgarum ictibus ... plectendos decerni.

aşa fug cu toţii prin păduri vinovaţi şi nevinovaţi fără deosebire“[212], – scrie sub-prefectul din Lipova, Adam Deseö, către contele Iankovits.

Încă în 26 noiembrie contele Iankovits, îndată ce primi ştirea că nobilimea din Arad voieşte să execute după legea statară pe mai mulţi ţărani, invită „în numele Regelui“ pe vice-comitele Forrai şi întreg comitatul, că până la sosirea sa acolo dânşii sub gravă responsabilitate să se reţină de la orice pedepse de moarte asupra ţăranilor.

În 2 decembrie, contele Iankovits sosi cu generalul Papilla în Arad[213], şi începu numaidecât să examineze din nou pe ţăranii condamnaţi la moarte[214].

În raportul său către împăratul contele Inakovits arătă că ţăranii condamnaţi la moarte neagă cu toţii faptele ce li se imputa, că dânşii nu au fost confruntaţi nici cu locuitorii cari au văzut faptele lor, nici ei între ei, şi nu e deplin constant dacă au fost cu toţii căpitani. De aceea părerea dânsului este să se înceapă cu ţăranii aceştia un proces nou regulat, să se facă noi investigaţiuni, apoi să fie condamnaţi la o pedeapsă amăsurată cu delictul sau crima ce vor fi comis-o, iar noua sentinţă să fie supusă Maiestăţii Sale pentru aprobare. Încât se atinge de pedepse, dânsul crede că ar fi bine că un căpitan sau doi să fie condamnaţi la moarte, iar ceilalţi să fie supuşi în calea graţiei la o pedeapsă exemplară de închisoare. În ce priveşte însă partea aceea a sentinţei, că locuitorii să fie

[212] In Partibus transmarusianis nunc ontinuapersecutio est, et Dominus Forrai Junior qui peraeque cum persecutoribus constituitur ... omnes crudeliter verberari curat, idei partim nocentes partim innocentes indiscriminatim profugiunt. De asemenea, scrie contele Iankovits către împăratul în raportul său din 13 decembrie 1784: că a ordonat comitatului Arad să interzică pandurilor de a mai supune la pedepse corporale pe bărbaţi, pe femei şi pe copii.

[213] Szilágyi afirmă că baronul Paul Papilla era „de nascere română“ (pap. 125). Din actele revoluţiunii însă se constată numai că br. Papilla cunoştea bine limba română. Anume într-un raport către împăratul Iosif, din 26 decembrie 1784, contele Iankovits scrie: Captivos autem 42 in carceribus comitatus (Aradiensis) ... contra quos summario processu sententiae sunt latae ... Interprete ipso Domino Generale Papilla Linguae valachicae gnaro examinavi.

[214] Contele Antoniu Iankovits cu predicatul de Daruavár era născut în oraşul Cinci-Biserici din Ungaria la an. 1728. Cariera publică o începu în Croaţia. În anul 1767 dânsul fu numit consilier la locotenenţa Croaţiei, în 1774 comite al comitatului Poşega, în 1782 jude la Tabla septemvirală (tribunalul suprem) din Ungaria, şi înainte de începerea revoluţiunii se afla în districtul Timişoarei în calitate de comisar regesc. Iar titlul de conte i-l căpătă pe timpul împărătesei Maria Theresia în 1772. Statul personal al comisiunii Iancoviciane era următorul: 1. Comisarul regesc contele Antoniu Iankovits. 2. Generalul maior br. Paul de Papilla cu un căpitan adiutant. 3. Conţii Francisc Barkoczy şi Ştefan Illesházy, oameni tineri, cari însoţiră de bunăvoie pe contele Iankovits în călătoria aceasta. 4. Secretarul aulic Adam Treicsik de Melynados ca secretar al comisiunii. 5. Un secretar privat al contelui Iankovits şi trei persoane pentru cancelarie. 6. Francisc Eckhardt comptabil (magister rationum) în serviciul administraţiunii fiscale din Timişoara, în calitate de interpret pentru limba română. 7. În fine, un perfect al curţii lui Iankovits, mai mulţi bucătari şi servitori.

obligați a rebonifica pagubele cauzate, dânsul e de părere că comitatul să pregătească un plan prealabil, așa ca un locuitor să nu fie îngreuiat mai mult decât altul și oamenii să nu fie siliți la lucrări ce trec peste puterile lor. În fine, în ce se atinge de partea ultimă a sentinței, că toți locuitorii comunelor, cari au participat la revoluțiune, să fie supuși la o pedeapsă de bastoane, de zbice și copiii la vergi, dânsul crede că răzbunarea publică are să fie satisfăcută prin pedepsele de moarte și de închisoare, la cari vor fi condamnați țăranii prinși până acuma, și din această cauză a și ordonat comitatului să interzică pandurilor săi, ca să nu mai aresteze și nici să mai supună la pedepse corporale pe bărbați, pe femei și pe copii.

Dar monarhul decise cu totul altmintrelea.

Fără să mai trimită pe țărani din nou înaintea aceluiași tribunal, împăratul Iosif schimbă pedeapsa de moarte în privința tuturor condamnaților în pedeapsa de lucrări publice de la 1-3 ani și câte 60 sau mai puține bastoane după natura delictului.

Iar despăgubirea fu casată cu totul. „Voim, zice împăratul, că orice rebonificare pentru cei păgubiți are să înceteze pur și simplu, afară numai dacă lucrurile se vor afla în natură".

A doua cestiune, de care avea să se ocupe contele Iankovits în comitatul Aradului era ca locuitorii persecutați și fugiți cu mulțimea prin păduri să se întoarcă iarăși pe la locuințele lor.

Din relatările ofițerilor din armata imperială – zice contele Iankovits către comitatul Aradului – am aflat că mai mulți locuitori au fugit și rătăcesc prin păduri din cauză ca să nu fie prinși și duși în închisorile comitatului, cum și din cauza persecuțiunilor severe, la cari sunt expuși fără nici o deosebire din partea servitorilor comitatului, din această cauză comitatul să interzică numaidecât pandurilor săi orice excese și persecutări ale poporului contribuabil și să desemneze pe un judecător, care împreună cu un ofițer din armata imperială și cu protopopul ortodox din Arad să călătorească numaidecât în părțile pe unde rătăcesc oamenii aceștia, și în numele Maiestății Sale să-i înduplece a se întoarce iarăși liniștiți pe la casele lor.

Comisiunea propusă de contele Iankovits se compuse îndată din asesorul comitatului Pavel Stanislovics, baronul Stetten locotenent în regimentul Würtemberg, și protopopul Petru Geresity din Arad.

Aceste trei persoane plecară numaidecât pe la începutul lunii decembrie în părțile comitatului unde se întâmplase revoluțiunea, publicară prin toate comunele că locuitorii se pot întoarce pe la casele lor fără nici o frică, dojeniră pe țărani pentru faptele ce le comisese, îi întrebară și examinară asupra împrejurărilor cum s-a început și cum s-a extins revoluțiunea în părțile de acolo.Toți locuitorii districtului, zice comisiunea, după ce fură dojeniți își recunoscură greșeala și declarară unanim, că dânșii voiesc să reedifice și să rebonifice toate pagubele, că dânșii așa au fost înfricați de ardeleni încât partea cea mai mare a consimțit la revoluțiune numai din cauză ca să nu fie uciși, că după cum s-a constatat din declarațiunile mai multor oameni, revoluțiunea a fost extinsă în Ungaria de țăranul Mihai Fareu din comuna Oberșia, lângă frontiera

Transilvaniei, care luase parte și mai înainte la aprinderile și devastările din Transilvania, și acesta a scos pe oameni din minte, că porunca împăratului este să stingă ginta ungurească, că locuitorii cari fugise cu mulțimea prin păduri, de frică să nu-și piardă viața, bărbați, femei și copii s-au întors acum iarăși pe la casele lor, își cultivă pământurile, plătesc contribuțiunea și rebonifică pagubele cu zile de lucru. Între altele, zice comisiunea, le-am propus și aceea că toți câți au vreo plângerea să ne-o arate nouă, și totodată le-am făcut cunoscut că au câmp destul de vast să se plângă înaintea Excelenței Voastre, dar toți iobagii cu deosebire supuși familiei Kászony și ai familiei Forrai ne-au declarat unanim, că nici unul din ei nu are vreo plângere în contra domnilor săi, că dânșii s-au abătut de la calea cea adevărată nu din pasiune sau mânie și cu atât mai puțin din răzbunare, ci numai amăgiți și de frica țăranilor răsculați.

Raportul acesta fu înaintat cancelariei, iar cancelaria îl supuse monarhului.

Dar împăratul nu aprobă rebonificarea.

„Despre rebonificarea pagubelor, zice monarhul, cu excepțiune de lucrurile cari se află în natură nu poate fi deloc vorba, deoarece locuitorii și așa nu au nici o avere și pe lângă aceea mai suferă și pedepse corporale. Cu atât mai puțin pot dânșii să rebonifice paguba cu zile de lucru, cari astfel sunt măsurate, încât după împlinirea serviciilor domnești abia îi rămâne iobagului atâta timp, cât e de lipsă pentru economia sa proprie și prin astfel de sarcini iobagii ar ajunge totodată în stare să nu poată plăti nici contribuțiunea."

Aceste lucrări terminate, contele Iankovits plecă din Arad în Transilvania și în 15 decembrie ajunse la Deva în comitatul Hunedoarei.

Îndată după sosirea contelui Iankovits în Transilvania, iobagii din comitatul Hunedoarei și al Albei nu încetară să-i prezinte o mulțime de plângeri, plângeri contra robotelor și a taxelor excesive, plângeri în contra tiraniei domnilor săi.

Nobilii păgubiți în revoluțiune, ziceau țăranii, aleargă prin comune ca să adune lucrurile, ce li s-au luat, și în diferite moduri silesc pe iobagi să le rebonifice pagubele sau în natură sau în bani gata, iau cu forța de la dânșii vin, vite și alte alimente, storc de pe țărani prețuri îndoite, se fac judecători în cauzele lor proprii, și iritează pe români bătându-i și rănindu-i[215].

Femeile se plângeau că nobilii și funcționarii le-au luat boii, vacile și porcii, pe bărbați i-au dus în închisori și dânsele au rămas pe strade cu câte doi, trei și mai mulți copii mici.

Iobagii unguri, mai ziceau țăranii, nu sunt supuși la sarcinele publice ca românii, din contră în împrejurările actuale sunt scutiți cu totul, și românilor le este imposibil să mai locuiască împreună cu ungurii, din care cauză ceru să fie despărțiți de ei, și să li se dea funcționari germani.

Funcționarii publici asupresc poporul, storc de pe țărani mâncare și băutură și fac presiuni asupra lor să le mai dea și bani.

În multe locuri iobagii sunt siliți să petreacă săptămâna întreagă în lucrul domnului și să le facă servicii chiar și în zile de duminică și de sărbători.

---

[215] **Teleki**, A Hóra-Támadás, 64 et seq.

De multe ori moşia iobagului se împărţeşte în 8 şi în 10 părţi, şi nobilii cer pentru fiecare parte tot atâtea servicii ca pentru o moşie întreagă.

Femeile şi fetele sunt silite să meargă în curtea domnească la lucrările femeieşti, fără ca lucrurile lor să se ţină în socoteala iobagului.

Alţi iobagi sunt siliţi să transporte cu câte 70 şi 80 de care bucatele domnului în Ţara Ungurească şi dacă vitele iobagului mor din cauza drumului cel lung, dânsul tot nu capătă nici o despăgubire.

Dacă domnii şi arendaşii lor au vin rău, atunci îl dau iobagilor să-l cârcimărească, şi dacă vinul se strică sau nu-l pot vinde dânşii tot trebuie să-l plătească.

În ziua de Crăciun fiecare iobag trebuie să dea domnului său câte o găină, la Paşti o coastă de porc sau să o plătească cu bani, şi unii la Sân-Georgiu câte un miel gras.

Iar iobagii din satele mai apropiate, ca să fie scutiţi de dările iobăgeşti dintre Crăciun şi Paşti, sunt siliţi la Crăciun şi la Paşti să-şi mâne vitele în curtea domnului său, care apoi alege din vitele iobagului, la Crăciun un bou gras şi la Paşti altul, şi iobagul trebuie să se mulţumească cu preţul ce i-l fixează domnul său.

Iobagii mai depărtaţi de curtea domnească trebuie să facă pentru domnul lor câte 1000 pari de vie şi să-i transporte la locul unde cere dânsul.

Fiecare doi sau trei iobagi trebuie să dea domnului lor pe fiecare an câte un purcel gras sau să-l plătească cu bani.

Mai de mult nobilii luau din porci numai pe al 10-lea, iar acum iau tot pe al cincilea.

Din fiecare 10 oi domnul ia una, şi deodată cu oaia ia şi mielul.

Pentru păşunitul caprelor, şi anume pentru fiecare două capre, iobagul trebuie să facă domnului său câte o zi de lucru.

La grăpatul câmpului prind pe oameni în jug ca pe vite.

Dacă moare iobagul, domnul îi ia îndată toată averea, iar pe copiii iobagului îi dă la miliţie sau îi pune slugi la boi.

Pescăritul numai arareori e permis şi dacă iobagul prinde doi peşti unul este al domnului său.

Nobilii iau de la iobagi în mod arbitrar pământurile, fânele şi pădurile, şi iobagul e silit să cumpere lemne de la domnul său, de multe ori făcându-i câte 30 de zile de lucru pentru un stânjen de lemne.

Pe românii, cari sunt oameni liberi sau nobili, domnii se silesc cu toate mijloacele oculte să-i facă iobagi, şi-i supun la servicii iobăgeşti.

La petiţiunile ce le-au înaintat împăratului, dânşii nu au primit încă nici o rezoluţiune, că sunt aduşi la ultima mizerie şi mai bine sufăr moartea decât să se întoarcă sub tirania de mai înainte[216].

Mai mulţi ţărani sunt aduşi şi aruncaţi în închisori de câte 2-4 ani fără să fie cercetaţi şi fără să fie judecaţi. În închisori sufer mizeria şi persecuţiunea cea

[216] Wir erwehlen lieber den Tod, als die vorrige Tyranney länger zu gedulden. Petiţiunea comunităţii române din Vinţul-de-Jos. Arhiva c. Iankovits, no. 298.

mai extremă. Păzitorii închisorilor îi despoaie de haine şi de bani, zile întregi sunt lipsiţi de pâine, şi apa încă trebuie s-o cumpere cu bani.

Nobilimea inculpă pe români, că dânşii sunt necredincioşi împăratului, dar nobilimea e necredincioasă, fiindcă în mai multe locuri nobilii au strigat în public, că-şi pun alt împărat şi dacă împăratul lasă pe iobagi ca să trateze astfel cu dânşii, atunci vor chema în ţară pe turci sau pe pruşi[217].

Aceste erau o mică parte din lunga serie de suferinţe, despre cari se plângeau ţăranii la contele Iankovits, dar chiar şi numai o parte din abuzurile aceste erau de ajuns să aducă pe mizerul ţăran la ultima desperare.

Din Deva contele Iankovits înaintă împăratului primul său raport, în 6 ianuarie 1785.

Înainte de a sosi aici, zice contele Iankovits, grija mea principală a fost ca să nu fie condamnaţi la moarte şi executaţi prizonerii cari se aflau în închisorile de aici. Am aflat aici aproape la 200 de prizonieri. Îi examinez fără încetare, şi pe aceia cari au alergat numai şi ei cu poporul scos din fire îi las liberi din închisori, îi dojenesc să rămână liniştiţi şi să asculte de superiorii lor. Îi instruez în privinţa plângerilor, cari sunt în legătură cu urbariul şi-i asigur că Maiestatea Voastră veţi îngriji să se pună o regulă şi o ordine. Iar alte plângeri ale lor, după ce voi constata adevărata stare a lucrurilor, le voi decide numaidecât. Se înfăţişează în continuu la mine locuitori de prin comunele de lângă Mureş, şi dacă au preot îi cheamă să vină dimpreună cu preotul lor, le arăt marea rătăcire în care au căzut, apoi le spun să meargă acasă şi să rămână liniştiţi. Aceste cu poporul rătăcit, dar cu nobilimea şi cu magnaţii, lucru acum la început e foarte greu. Un număr însemnat de văduve plâng aici în Deva moartea violentă a bărbaţilor şi a copiilor săi. Magnaţii şi nobilii, au ajuns cu toţii, în urma arderilor şi a prădărilor, la ultima extremitate, toţi se află în cea mai mare suferinţă, se plâng cu jale şi aleargă în continuu la mine rugându-mă să le hotăresc despăgubirea şi să dau un exemplu de aspră pedepsire. Mă silesc în continuu să-i aduc la principii mai sănătoase şi le spun, că exemplul nu se poate face cu măcelul acelora cari au păcătuit, că o pedepsire de natura aceasta va avea urmări triste atât pentru public, cât şi pentru nobili, dar se va stabili cât mai curând un exemplu convenabil de îngrijirea Maiestăţii Voastre, se va restabili siguranţa, care acum lipseşte şi se va confirma pentru viitor. Rana este încă proaspătă şi nu întrebuinţez mijloace violente, sper însă, că succesiv îi voi convinge cu măsuri în interesul publicului şi al privaţilor, că există şi alt mod mai bun pentru a-şi dobândi siguranţa şi vor începe să cugete mai uman.

De la Deva contele Iankovits plecă la Alba-Iulia şi în 2 februarie înaintă de aici împăratului următorul raport:

În comitatul Hunedoarei se aflau ca prizonieri vreo 200 de ţărani români, iar în comitatul Albei mai mulţi de 400 de inşi. I-am examinat pe toţi în particular, şi pe cei mai puţin culpabili, cari înmulţise numai şi ei numărul răsculaţilor i-am trecut în clasa a treia a prizonierilor şi din aceştia am liberat în Deva 94 de inşi, iar în Alba-Iulia 266, considerându-le ca pedeapsă mizeria ce

[217] Arhiva contelui Iankovits no. 298, 329, 330.

au suferit-o până acum în închisori. I-am dojenit serios să fie oneşti, să asculte de autorităţile lor bisericeşti şi civile şi de domnii lor pământeşti. Tot asemenea dispoziţiuni am făcut şi în privinţa prizonierilor din comitatul Clujului şi al Sibiului. În închisorile din Cluj se află astăzi 50 de prizonieri, iar în comitatul Sibiului 8, şi cauza pentru care se află aici mai puţini ţărani captivi, este că răul acesta a străbătut aici numai în câteva comune vecine cu comitatul Hunedoarei şi al Albei. Iobagii din Transilvania, cu deosebire cei din comitatul Hunedoarei şi al Albei se prezintă în continuu cu o mulţime de petiţiuni, din cari am cules multe plângeri. Unele sunt a se considera ca excese în contra punctelor urbariale din 1769, altele sunt abuzuri şi altele injurii adresate iobagilor. Am extras plângerile aceste şi le-am trimes comitatelor dimpreună cu petiţiunile, ca să le cerceteze şi să pună capăt exceselor, deoarece voinţa expresă a Maiestăţii Voastre este că atât iobagul, cât şi domnul pământesc să observe cu exactitate dispoziţiunile urbariale, iar abuzurile cari nu se puteau împăca nici cu graţioasele ordine urbariale, nici cu legea, şi cari erau constatate din plânsorile iobagilor le-am declarat de şters şi le-am adus în special la cunoştinţa comitatelor. Totodată am dispus că în viitor ordinele urbariale să fie observate cu exactitate sub urmările acţiunii fiscale. În modul acesta corijându-se excesele, suprimându-se abuzurile şi aplanându-se injuriile, iobagii vor îndeplini mai cu plăcere oblegamintele lor faţă cu MaiestateaVoastră şi se vor întoarce iarăşi la liniştea cea veche. Despre rezultatul petiţiunilor amintite mai sus, anume cum s-au cosntatat şi cum s-au aplanat, am ordonat comitatelor să raporteze prea umilit prea sfintei Voastre Maiestăţi pe calea sa regulată.

XXIX. PETIŢIUNILE NOBILIMII

În Franţa la 1789 nobilimea propuse mai întâi ştergerea drepturilor feudale, ea renunţă de bunăvoie la privilegiile sale şi recunoscu numaidecât egalitatea tuturor cetăţenilor înaintea dreptului şi a sarcinilor[218].

În Transilvania însă lucrurile erau din contra.

Nobilimea singură prin abuzurile sale preparase de mult timp catastrofa, şi tot dânsa inculpa pe ţărani prin o mulţime de petiţiuni, că dânşii, ţăranii sunt cauza răului, dânşii turbură fericirea publică a ţării, şi propuse un sistem de teroare nemaiauzit în contra lor.

Pentru nobilimea transilvană ţăranii nu meritau nici o atenţiune, nici o uşurare. Nobilimea aceasta nu voia să ştie nimic de drepturi egale, de sarcini egale şi că ţăranul român fusese seculi întregi clasa cea mai muncitoare şi mai utilă a acestei ţări.

Pentru a caracteriza pe deplin această epocă turburată, merită să cunoaştem mai în detaliu petiţiunile acestea, triste şi curioase momente ale feudalităţii transilvane.

[218] **Thiers**, Histoire de la Révolution française. Paris, 1857. I. 123.

În 30 noiembrie, comitatul Hunedoarei supuse contelui Iankovits un lung memoriu asupra revoluţiunii, în fond un act de acuzare asupra naţiunii române, plin de pasiune, plin de neadevăruri.

„Împrejurările în cari ne aflăm, zice comitatul Hunedoarei, ceru ca să vă descoperim cauzele acestor fără-de-legi, cu toată sinceritatea şi cu toată credinţa omagială, ce suntem datori către principele ţării...

Poporul român, de mai mulţi seculi, atât sub regii Ungariei şi sub principii Transilvaniei, cât şi sub blândul guvern al casei austriace, a fost supus parte fiscului regesc din Transilvania, parte nobilimii ungureşti, dar niciodată în curs de atâţia seculi, nu i-a trecut prin minte să facă o răscoală generală, precum a făcut-o acuma. Şi cu toate acestea, ţara asta s-a aflat de multe ori în împrejurări foarte grele, încurcat în războele interne, adeseori lovită de foamente, lipsită de armată regulată; iar sub principii austriaci, oastea se scotea afară din ţară pentru alungarea inimicului extern, precum se întâmplă nu de mult în războelul cel de şapte ani cu pruşii, şi cu toate acestea nici prin gând nu i-a trecut poporului român o asemenea cutezare. Cum s-a putut dar întâmpla acum nişte lucruri atât de oribile şi scelerate, ce n-au făcut în ţara aceasta nici turcii, nici tătarii şi încă acum, când în ţară se află vreo câteva regimente regulate şi atâţi graniceri, şi încă chiar sub guvernul celui mai puternic, mai bun şi mai înţelept principe, care nu are altă grijă afară de fericirea poporului său. Suntem datori a descoperi conscienţios cauzele acestor lucruri, cari sunt următoarele:

Plebea română nu are conştiinţă de ce e drept şi echitabil. Creşterea românilor e perversă, principiile religiunii creştine necum să le cunoască ei, dar nici popii lor nu le cunosc...

Părinţii noştri, cunoscând natura acestei plebe, au judecat, că numai prin pedepsele cele mai severe o pot aduce la ascultare şi la împlinirea datorinţelor sale, şi astfel instituiră în adunările ţării nu numai în contra siguraticilor făcători de rele, dar şi în contra comunelor culpabile pedepsele, ce sunt cuprinse în partea III, art. 43 şi în alte locuri ale Constituţiunilor Aprobate.

Nu negăm, Excelenţă, că atât în secolii trecuţi, cât şi în timpul nostru se aflau prin codrii, ce înconjoară ţara noastră de toate părţile, cete de hoţi în număr de câte 400 indivizi şi mai bine, cari năvăleau şi prădau casele nobililor, ba şi ale românilor mai avuţi, dar îndată ce unii ca aceştia se prindeau, se şi pedepseau de către deregătoria civilă, care pe atunci se bucura de cea mai mare autoritate, după toată rigoarea legii, chiar cu pedepse înasprite după gravitatea crimei, ca să fie de exemplu şi pentru alţii. Domnii pământeşti încă aveau atunci o mare autoritate înaintea supuşilor săi, pentru că ei se bucurau de dreptul săbiei, ei cercetau şi pedepseau pe culpabili în forurile lor dominale.

Şi întru adevăr cu multă înţelepciune făcuse lucrurile aceste părinţii noştri, pentru că mai înainte un domn pământesc avea atâta putere într-un cerc, cât are astăzi un ofiţer subaltern într-un regiment, delictele cele mai mici le pedepsea dânsul, iar despre cele mai mari numai de raporta comitatului.

Numai cu astfel de legi şi numai cu o astfel de metodă a fost posibil să ne bucurăm în curs de mai mulţi seculi de cea mai dulce pace în această patrie a

noastră atâta de iubită, şi nici că-i trecea cuiva prin minte în Transilvania să se teamă de supuşii săi.

Grija strămoşilor noştri era cum să alunge pe inimicul extern, numai de aceasta purta frică, ba mai mult, persecuta ungurul pe ungur şi cel persecutat să apăra cu ajutorul românului, a supusului său. În timpurile cele mai turburate, când turcii şi tătarii năvăleau în Transilvania, lucrurile se îngropau şi se ascundeau în pământ înaintea românului credincios, iar după ce se restabilea pacea, el le da înapoi domnului său; iar astăzi domnul fu pierdut şi ucis de acele pe care-l crescuse din copilăria sa.

Şi cum s-au întâmplat toate aceste? De unde atâta schimbare? După ce mijloace, prin cari s-a conservat pacea acestei ţări astăzi nu se mai întrebuinţează, atunci de ce să ne mai mirăm, că a urmat o schimbare aşa de mare în toate relaţiunile. Mijloacele, prin cari poporul mai înainte se ţinea în supunere erau autoritatea funcţionarilor şi a domnilor, iar astăzi respectul şi al unora şi al altora, atâta a căzut înaintea poporului, încât ţăranul acuză pe funcţionar şi pe domnul pământesc după voia sa şi fără nici o frică de pedeapsă, şi apoi în urma acestor acuzări ale ţăranilor se rânduiesc şi se fac investigaţiuni fără să se mai decidă vreo dată: aşa de exemplu cercetarea ce s-a făcut în comitatul acesta în contra funcţionarilor din districtul Zarandului stă şi astăzi suspendată, tot asemenea n-a mai urmat nici până astăzi vreo deciziune nici în cercetarea care s-a făcut în contra acelora cari turbură pe arendaşii din domeniul Zlatnei. Astfel onoarea ofensată a funcţionarilor nu s-a restituit niciodată, şi nici cei ce au acuzat pe nedrept n-au fost pedepsiţi... Iată cum s-a slăbit autoritatea domnilor pământeşti şi a funcţionarilor comitatului... Slăbind astfel încetul cu încetul autoritatea dregătoriei politice, nu mai rămase alt mod de a ţine pe ţărani în supunere decât frica şi rigoarea legilor; dar după ce observară, că omorâtorii cu precugetare, tăciunarii şi jefuitorii de case, deşi au fost prinşi şi constataţi, totuşi nu se mai pedepsesc după severitatea legilor, ci din contra pedeapsa cu moarte, care a fost instituită de strămoşii şi părinţii noştri în legile fundamentale ale patriei după temperamentul naţiunilor, a fost schimbată în închisoare pe timp mărginit.

Atunci cutezarea lor crescu şi mai mult prin impunitate şi prin uşurarea pedepselor. Închisorile se umpluse cu un număr aşa de mare de făcători de rele, şi nemaifiind nici un loc unde să încapă, criminalii mai mici fură liberaţi, ca să nu se întâmple nişte rele şi mai mari, căci foarte adeseori s-a întâmplat atât în districtul acesta, cât şi în alte comitate, că mulţimea celor arestaţi au spart uşile închisorilor şi au luat-o la fugă, şi fiindcă nu cutezau a se întoarce pe acasă se ascundeau pe la casele din păduri şi comiteau tot felul de hoţii. Şi nu numai că ordinaţiunile mai noi au îmblânzit legile criminale în privinţa particularilor, însă cu periculul siguranţei publice, dar au schimbat legile criminale şi în privinţa comunelor, căci prin legea veche din Constituţiunile Aprobate partea III, tit. 41, art. 10 se prevedeau cazurile cum să se pedepsească comuna pentru crimele comune şi când să se tragă în ţeapă primarul şi doi juraţi.

Iată cum suna această lege veche: Dacă oarecari săteni sau orăşeni primesc în gazdă lotrii, cari se ţin pe câmpuri şi prin păduri, sau şi dacă nu se scoală să

meargă în goană asupra lor şi nu dau de ştire la zece ori la mai multe comune, atunci satul să se pedepsească cu 500 fl., iar primarul şi juraţii, dacă sunt culpabili, să se tragă în ţeapă. Însă acest vechi şi salutar mod de a pedepsi comunitatea se abrogă prin ordinaţiunile mai noi şi se înlocui prin aceea, că nu comunitatea, ci corifeii să se pedepsească cu o pedeapsă corporală.

Dar fiindcă ginta românilor este ingenioasă de a inventa mişelii spre a frauda intenţiunea legii, de aceea cu greu se poate descoperi câteodată vreun corifeu şi astfel delictele comune mai totdeauna rămân nepedepsite, şi acum ţăranii, ca să rămână nepedepsiţi nimic nu le place mai bine să zică decât că delictul l-a comis mulţimea.

Dar fiindcă în înţelesul ordinaţiunilor mai noi mulţimea nu se poate pedepsi, astfel orice faptă care se atribuie mulţimii rămâne nepedepsită.

Cu slăbirea legilor criminale slăbi autoritatea funcţionarilor care se conservase numai în puterea acestor legi, ba chiar şi respectul faţă de domnii pământeşti scăzu aşa de mult, încât de un timp încoace ţăranii români, cari uşor cred toate lucrurile neiertate, şi cari umblă cu o lăcomie nespusă după minciuni, începură mai cu toţii să vorbească într-un mod impiu şi sacrilegiu în contra bunătăţii moştenite şi înnăscute a Maiestăţii Sale: că Maiestatea Sa nu ar putea suferi nobilimea ungurească, o invenţiune de cât care nici nu se poate cugeta alta mai mare.

De aici îşi luă ocaziune amăgitorul acel de Horea să facă pe ţărani să creadă că Maiestatea Sa l-ar fi autorizat pe dânsul să stingă pe unguri cu românii, încât nici piatră pe piatră să nu mai rămână.

Aceste amintite până aici sunt cauzele mai depărtate ale turburărilor.

Iar cauza mai de aproape a turburărilor actuale fu arenda cârcimăritului din domeniul fiscal al Zlatnei, de aici s-a născut răscoala.

Primitivii şi imediaţii autori ai turburărilor sunt ţăranii din domeniul fiscal al Zlatnei, iar nu iobagii vreunui domn privat, şi românii jurară moarte nu numai nobilimii, ci peste tot tuturor ungurilor, precum rezultă din următoarele cuvinte ale subprefectului din cercul Zlatnei: „Românii făcură jurământ că în calea în care au plecat din porunca prea înaltului nostru împărat, să nu lase în viaţă nici un picior de ungur sau funcţionar..."

Mai de mult plângerile în contra robotelor nici de nume nu erau cunoscute. Atunci iubirea supuşilor către domnii pământeşti era aşa zicând un lucru firesc, şi domnii pământeşti încă îşi da toată silinţa să conserveze pe iobagii săi, ca o moştenire vie, da mâna de ajutor la căsătoriile iobagilor, cercau ca fii iobagilor să-şi capete soţii bune, când veneau în sat funcţionarii îi primeau ei singuri cu toată liberalitatea, ca să nu fie spre greutatea iobagilor, când era foamete în ţară ajuta pe iobagi cu bucate, şi în alte moduri susţineau domnii pe iobagi, spre binele lor, al domnilor şi al Principelui. Iar prin odinaţiunile ce urmară succesiv una după alta se acordă românilor libertatea să acuze pe domnii săi, şi românii îndată ce văzură că pe domni îi confrontează aspru cu dânşii şi-i pedepsesc pentru excesele comise pierdură iubirea şi respectul cu care erau legaţi mai înainte de domnii lor. Iobagii însă, cari acuzau pe nedrept nu numai că nu se pedepseau, dar încă se da ordinele cele mai severe, ca să nu li se facă vreo

nedrpetate pentru plângerile ce le înaintase. Nici o ordinaţiune nu se repetă aşa de mult către administraţiunea politică, ca aceea că ţăranii ca un viu erariu al statului să fie apăraţi în contra oricărei asupriri. Şi sub titlul acesta de erariu viu, dările ţăranilor către domni ajunseră astăzi la atâta critică şi cenzură şi domnii pământeşti ajunseră la atâta neîncredere înaintea ţăranilor, încât astăzi iobagii se îndoiesc, dacă mai sunt obligaţi să facă robote şi să plătească domnului dările iobăgeşti?....

Dar ori de unde să fi purces turburările românilor şi ori de unde să se fi început şi continuat, destul că căpitanii şi corifeii revoluţiunii făcură pe popor să creadă acea minciună blestemată, spre cea mai mare injurie a Augustului nume, şi cu cea mai mare nepietate în contra sfinţeniei Maiestăţii Sale, că din porunca împăratului trebuie să stingă pe unguri, cari precum s-au distins totdeauna prin credinţa lor către augusta casă, tot asemenea şi regele s-a arătat către dânşii cu o deosebită şi distinsă graţie...

Dacă s-ar putea concentra rigoarea tuturor legilor criminale, totuşi nu ar fi de ajuns spre a-i pedepsi după cum merită. Fiindcă noi suntem obligaţi prin credinţa şi legătura noastră omagială a descoperi ca supuşi credincioşi tot ce vedem, că e spre stricăciunea domniei Maiestăţii Sale prea Sfinte, de aceea descoperim Excelenţei Voastre ca comisarul regesc cu conştiinţă curată, că dacă turburările românilor născute din ură naţională şi ură de religiune nu se vor dezrădăcina cât mai repede şi din fundament, dar nu numai să se potolească, atunci ele pot să strice mult de-a dreptul chiar domniei Maiestăţii Sale. Căci dacă vor ţinea turburările acestea până la primăvara viitoare, atunci vor lua parte pe întrecute şi românii din celelalte părţi ale principatului, cari ascultă cu cea mai mare supunere, toate câte li se spun în numele religiunii şi al naţionalităţii.

„Apoi afară de românii din Transilvania, cât e de mare încă numărul lor în Banat, în Ţara Românească, Moldova şi mai în tot Iliricul? De altă parte nu se poate spera o îndreptare radicală, dacă nu se vor pedepsi în conformitate cu legile fundamentale ale patriei şi comunităţile de unde s-au început turburările, şi dacă nu se va proceda după toată rigoarea legilor în contra corifeilor, sacrilegiilor, ucigaşilor, în contra violatorilor şi răpitorilor virginelor şi al matroanelor.

Pentru că atât este de dură gintea românilor încât numai prin pedeapsa cu moartea se poate înspăimânta şi prea puţin prin închisoare şi prin alte genuri mai uşoare de pedepse...

Astfel rugăm cu toată supunerea pe Excelenţa Voastră, ca după zelul ce-l aveţi pentru binele comun şi care l-aţi probat prin atâtea exemple cu ocaziunea acestor turburări, să binevoiţi în virtutea puterii ce vi s-a încredinţat de Maiestatea Sa în această provincie, să îndreptaţi activitatea Excelenţei Voastre astfel că corifeii şi cei mai de frunte culpabili, cari se vor prinde, să se pedepsească fără întârziere în cursul acestor zile de iarnă şi în diverse părţi a ţării, şi încă cu o pedeapsă demnă şi de împrejurările actuale, cu o pedeapsă de moarte, pentru ca să fie de exemplu public în toată ţara.

Asemenea să se pedepsească într-un mod exemplar şi preoţii românilor, cari sub pretextul religiunii învăţară plebea ca să extermineze pe unguri. Iar în

locurile de unde s-au început turburările să se pedepsească nu numai coriferii, dar şi primarii şi juraţii cu pedepsele stabilite prin legile patriei (partea III, art. 423 din Constituţiunile Aprobate), fiindcă dânşii ar fi fost datori să înştiinţeze îndată pe funcţionari despre începuturile acestei conspiraţiuni secrete. Asemenea să se strângă de la români toate armele şi în fine să se aplice şi în Transilvania sistemul pentru regularea satelor risipite, după cum l-aţi aplicat Excelenţa Voastră cu atâta înţelepciune în Banatul Timişan.

Excelenţă, domnii pământeşti nu se opun ca să se aducă o uniformitate în robotele ţăranilor, dar cu toate acestea, ca nu cumva ţăranii, dacă s-ar face acum regularea urbarială să creadă că regularea aceasta au stors-o numai prin turburările lor de acum, şi de aici să-şi ia îndemn să facă turburări şi de altă dată pentru ca să ajungă la o schimbare a poziţiunuii lor, după cum îşi închipuiesc ei în ideile lor confuze. De aceea, cu supunere vă rugăm Excelenţă, că din motivul acesta să obţineţi de la Maiestatea Sa regală ca regularea urbarială să se introducă după un timp mai îndelungat şi după ce turburările de astăzi se vor stinge cu totul."

Altă petiţiune din comitatul Hunedoarei fu înaintat monarhului sub titlul de Lacrymarum nostrarum libellus. În acest libel de lacrimi magnaţii şi nobilii din comitatul Hunedoarei fac următoarea curioasă propunere:

„Pentru conservarea liniştii publice, zic dânşii, ar fi bine să se pedepsească în comun cu un fel de pedeapsă oarecare şi comunele cari au fost mai turburate în cursul acestei revoluţiuni şi anume ar merita ca astfel de comune să fie pustiite cu totul, după cum s-a întâmplat cu mai multe comune din Banatul Timişoarei sub domnia moşului Maiestăţii Voastre, a împăratului Carol al VI-lea de glorioasă memorie. Iar dacă Maiestatea Sa nu ar voi să permită aceasta, atunci locuitorii unor astfel de comune în loc de pedeapsă să fie transferaţi din comitatul acesta în Bucovina, pe care şi aşa Maiestatea Sa a voit s-o impopuleze, şi acolo să fie încorporaţi în armata de grăniceri, după cum e voinţa lor, iar în locul lor domnii pământeşti să aducă alţi iobagi svevi sau din alte naţiuni mai blânde, făcând cu ei un contract ecuitabil după stânjinii de pământ ce-i vor primi."

Nobilimea din comitatul Albei înaintă şi dânsa contelui Iankovits o petiţiune, tot cu aceleaşi idei şi cu aceleaşi cereri. În rezumat conţinutul acestei petiţiuni era următorul:

Cauzele acestei revoluţiuni nemaiauzite a ţăranilor români, zice nobilimea din Alba, nu au fost serviciile peste măsură, nici cruzimile domnilor feudali, fiindcă principalul autor al acestei revoluţiuni nu a fost iobagul vreunui nobil particular, ci a fost Horea sau Urs Nicula, iobag din domeniul fiscal al Zlatnei, care a revoltat şi de altă dată satele din domeniul de acolo, anume când au spart butoaiele arendaşilor fiscali, fapt care se probează prin procesul ce se află în arhiva administraţiunii din Zlatna. Şi de altmintrelea revoluţiunea aceasta nici nu a izbucnit acolo unde iobagii fac robote regulate, ci s-a început în ţinuturile muntoase, în domeniul Zlatnei, în locurile unde ţăranii plătesc taxe după uzul rămas de la părinţii lor şi nu fac robote regulate pe fiecare săptămână.

De altmintrelea nici sărăcia sau imposibilitatea de a suporta sarcinile încă nu i-au silit ca să comită pustiirile, prădările şi vărsările aceste de sânge, pentru că oricine va examina starea patriei noastre se va convinge pe deplin, că circulaţiunea cea mai mare de bani este în comunele din munţi unde s-a început revoluţiunea aceasta.

În Abrud, în Câmpeni, în Ofenbaiă şi Roşia nu există alt domn pământesc afară de Maiestatea Sa, şi totuşi câte pagube nu au comis dânşii şi aici, au prădat aurul şi pivniţele împărăteşti, au ruinat edificiile împărăteşti şi au ucis pe băiaşii din Abrud şi Roşia, cari n-au voit să se boteze în religiune română, fiindcă ţăranii răsculaţi aşa ţineau, că numai religiunea română e religiune creştinească.

Dacă întru adevăr cauza acestei revoluţiuni ar fi fost cruzimile domnilor pământeşti, atunci pentru ce au luat dânşii rolul de apostoli, pentru ce au mestecat lucruri religioase în revoluţiunea aceasta, pentru ce au silit pe săracii unguri cu ameninţări de moarte, ca să primească religiunea grecească, de ce i-au botezat, de ce au ruinat bisericile şi le-au despoiat de lucrurile sfinte, şi cea ce e mai însemnat, de ce au desfăcut vechile morminte şi de ce au tăiat pe morţi în bucăţi, de ce au călcat în picioare cuminecătura şi de ce au strigat atunci „aici e Dumnezeul ungurilor, acum să le ajute dacă poate", şi în fine pentru ce au ucis şi au bătut pe preoţii tuturor religiunilor legale din ţară.

Din toate aceste este aşadar de evident, că scopul lor mai înalt a fost stârpirea naţiunii noastre şi a religiunilor recunoscute în ţară, şi în modul acesta dânşii voiau să aducă ţara în mâna altei puteri.

Este aşadar un adevăr incontestabil că motivele acestor pustiiri, prădări şi vărsări de sânge, nu au fost de loc cruzimea domnilor feudali, nici greutatea peste măsură a serviciilor iobăgeşti. Faptul acesta este cu atât mai evident, căci adevăratul început al revoluţiunii românilor s-a întâmplat în comitatul Aradului, acolo unde s-a introdus un urbariu nou, şi din comitatul Aradului a trecut pe la începutul lunii trecute în această mizeră şi tristă patrie.

Natura acestei naţiuni ilegale ce locuieşte în această patrie este astfel încât ea numai prin o frică mare poate fi guvernată.

Cunoscând defectele naţionale ale acestei ginţi, vechii guvernatori ai acestei ţări au avut o deosebită atenţiune, ca să înfrâneze această naţiune tolerată, şi adeseori au fost siliţi să aducă în contra ei legi, după cum se văd din Constituţiunile noastre Aprobate şi Compilate.

Dar cele dintâi rele urmară din indulgenţa cea mare, care fu arătată faţă de români în timpul din urmă prin diferite ordinaţiuni; urmară din ura în care aduseră pe domnii pământeşti inimicii neîmpăcaţi ai nobilimii. Aşa că românii observară, că dacă greşeşte mulţimea atunci nici unul din ei nu e pedepsit. De aici apoi urmă (în 1773), că pe br. Intzedi îl prinseră iobagii proprii în casa sa într-un mod tâlhăresc, îl luară cu dânşii şi-l duseră dezbrăcat, mai fără nici o haină pe el, şi-l chinuiră, şi cu toate aceste ei rămaseră nepedepsiţi. De aici urmă şi aceea, că pe Adam Ribiczei îl atacară iobagii săi proprii chiar în casa sa, îl omorâră şi-i luară tot ce avea mai scump. Dar şi iobagii aceştia în loc de moarte căpătară graţie. Ţăranii văzură actele aceste purcese dintr-o indulgenţă peste măsură şi din simplă graţie, iar de altă parte preoţii români şi alţi inimici ai

nobilimii umplură pe sub ascuns mintea ţăranilor cu nişte principii atât de scelerate, ca şi cum magnaţii şi nobilii ar fi spre greutatea Maiestăţii Sale a gloriosului domnitor şi că Maiestatea Sa urăşte nobilimea, şi dânşii începură numaidecât să se ocupe cu idei şi mai periculoase.

Şi natura românului este astfel, încât dânsul crede şi în cuvintele celui mai de jos amăgitor, dacă pot să-l ajute la scopurile sale, iar de altă parte dânsul nu voieşte să creadă nici la cele mai înalte ordine ale Maiestăţii Sale şi ale guvernului, dacă îl împiedică în scopul său. Şi în modul acesta îi seduse şi-i conjură amăgitorul Horea sau Urs Nicula pentru stârpirea nobilimii şi a naţiunii ungureşti.

Deşi nu ne îndoim că comisiunea pe care aţi însărcinat-o Maiestatea Voastră cu liniştirea acestei ţări ajunse într-o stare atât de deplorabilă, va afla de sine în înţelepciunea sa mijloacele ce servesc pentru scopul acesta, cu toate aceste însă noi cunoscând mai bine starea patriei noastre, sentimentul ţăranilor şi geniul diferitelor naţiuni, îndrăznim a supune dimpreună cu cererile noastre şi mijloacele cari pot servi pentru scopul acesta.

1. Iertarea şi indulgenţa în starea actuală a împrejurărilor ar fi uleiul vărsat pe foc. Să se liniştească odată revoluţiunea şi rebelii să se pedepsească după legile patriei fără nici o indulgenţă, anume corifeii, primarii satelor şi juraţii să fie traşi în ţeapă, iar ceilalţi locuitori ai satelor revoltate să fie decimaţi, căci dacă nu se va da un astfel de exemplu, atunci e sigur că pustiirile, vărsările de sânge şi răscoalele nu se vor linişti, din contră numărul răsculaţilor se va înmulţi din toate părţile, şi la primăvară nefericirea şi periculul se va extinde şi peste celelalte părţi ale ţării.

2. Armata să capete ordin că în cazul când s-ar mai începe undeva o revoluţiune, atunci fără să mai aştepte ordinele mai înalte, ci după simpla cerere a funcţionarilor comitatului să dea imediat ajutor suficient.

3. În astfel de împrejurări armata să nu se mai ţină numai în defensivă, ci din contră, în caz dacă ţăranii revoltaţi nu ar voi să se liniştească, atunci să-i omoare, să-i taie, să-i pustiască şi să-i împrăştie fără nici o indulgenţă, ca pe cei mai crânceni inimici ai patriei.

4. Răsculaţii prinşi până acum, anume aprinzătorii, omorâtorii, prădătorii şi aceia cari au despoiat bisericile să fie pedepsiţi imediat cu moarte, ca să fie un exemplu oribil pentru rebeli.

5. Casele, cari se află prin munţi, fiind prea depărtate unele de altele şi imposibil de a se regula să se p u s t i a s c ă cât mai în grabă, şi ţăranii aceştia să fie aşezaţi într-un loc mai acomodat la o margine oarecare.

6. Să se adune toate armele şi toate instrumentele periculoase de la români şi să li se interzică sub pedeapsă de moarte, că nimeni din ei să nu mai cuteze a ţine arme.

7. Deoarece preoţii români sunt aceia cari ataţă mai cu seamă poporul la revoluţiune, din această cauză să se publice că în oricare sat va erumpe o revoluţiune acolo preoţii români, primarii şi juraţii cu trei inşi lângă dânşii se vor pedepsi cu moarte în conformitate cu legile patriei.

8. Românii răsculați să fie siliți a restitui toate lucrurile luate, iar pagubele cauzate să se prețuiască peste tot locul în țară și suma aceasta să se reparteze pe comunele răsculate, cari să fie datoare a o plăti în timp de 5 ani fără nici o indulgență.

Aici e locul să amintim și de memoriul nobilimii din Cluj.

În luna lui martie 1785, comitatul Clujului, invitat să se justifice pentru ce a ordonat insurecțiunea nobilimii, pentru ce nobilimea armată și-a făcut uniforme, pentru ce împiedica pe călători pe drumuri și maltrata pe români, comitatul supuse monahului următoarele motive:

Cu o nespusă consternare a sufletelor noastre și cu adâncă durere am înțeles că expediținea noastră întreprinsă de curând în contra românilor răsculați ne-a adus în gravă suspiciune înaintea Maiestății Voastre, din cauza răutăcioaselor interpretări ale unora.

Calamitatea atât de funestă întâmplată în toamna trecută, când din cauza furiei țăranilor au căzut o mulțime de victime din sânul nobilimii, a produs o rană adâncă în sufletele noastre și ale urmașilor noștri. Dar nefericirea aceasta este cu mult mai mică decât durerea, ce o suferim, din cauza gravei indignațiuni a prea înduratului nostru Principe.

Deși fidelitatea ginții ungurești din Transilvania către casa austriacă este de ajuns cunoscută încă din timpul împăratului Leopold, totuși ca să aflăm o ușurare în contra durerii atât de mari, ce a cuprins sufletele noastre și ca să arătăm nestrămutata noastră credință către tronul Maiestății Voastre, suntem siliți să supunem Maiestății Voastre cu umilință motivele sincere și adevărate ale acestui fapt al nostru.

Masacrul ce l-a comis plebea furioasă asupra nobilimii nearmate și devastarea tuturor averilor de la marginea Zarandului și până în mijlocul acestui comitat a trebuit să ne iriteze și în momente așa de critice să ne silească ca să îngrijim de capetele noastre și să ne opunem furiei țăranilor cari însetoșau singur numai după sângele nobilimii. Simțind noi apropierea pericululul am cercetat mai înainte de toate să căpătăm ajutor militar, dar cât de deșarte și lipsite de rezultat au fost rugările noastre, probează răspunsul guvernului prin care ni se face cunoscut că comanda militară nu poate să ne ajute.

Astfel, în lipsa unui ajutor militar și ca să nu fim expuși și de aici înainte furiei acestei plebi, am trebuit să apucăm armele în contra voinței noastre și să ieșim la război, și aceasta ne-a permis-o însuși guvernul regesc prin textul decretului în care se zice anume că funcționarii comitatelor, unde vor afla de lipsă, pot să cheme în arme pe nobili și pe posesori.

Dar afară de permisiunea guvernului mai aveam înaintea noastră art. 6. P. III. tit. 76 din Constituțiunile noastre Aprobate, articul prin care se dispune că în cazuri neașteptate nobilimea, chiar și fără ordinul principelui trebuie să ia armele și să iasă la război.

Și faptul acesta al nostru nu era un caz cu totul unic, despre care să nu aflăm urme în seculii trecuți și chiar până în zilele noastre. Anume în a. 1735 sub domnia moșului Maiestății Voastre, a augustului Carol VI de glorioasă reminiscență, izbucnind o revoluțiune în comitatul Becheș, din cauza noilor

impozite, cetățenii credincioși ai patriei, fără să mai aștepte ordinul regelui, apucară armele și suprimară tumultul și nu numai că dânșii n-au fost inculpați pentru faptul acesta, dar însuși regele a aprobat purtarea lor și pe aceia cari s-au distins în suprimarea acestei revoluțiuni, i-a dăruit cu lanțuri de aur. Tot așa s-a întâmplat și în a. 1761, când se lăți faima despre năvălirea tătarilor în Transilvania, atunci nobilimea, fără să mai aștepte ordinul principelui, chiar pe Baza Constituțiunilor Aprobate, apucă armele cu cea mai mare rapiditate, ieși la război și se extinse peste toată Transilvania unde se lățise faima aceasta.

În fața acestor exemple atât de clare și în lipsa oricărui ajutor militar noi nici nu puteam crede că vom lucra în contra legilor patriei, în contra voinței prea înaltului nostru principe și în contra faptelor strămoșilor noștri, dacă vom apuca armele pentru apărarea vieții noastre și a iubitei noastre patrii. Prin acest fapt al nostru am ajuns la acel rezultat că după ce a fost devastat Sân-Georgiul-Trăscăului, lucru ce va rămâne în memoria acestui secul, noi fără să vărsăm o picătură de sânge, am înfrânt așa de mult furia răsculaților, încât au rămas scutite de revoluțiune atât partea cealaltă a comitatului, cât și ținuturile vecine, și este un fapt constatat prin cercetări demne de credință, că dacă răsculații nu se temeau de nobilimea armată, atunci dânșii desigur ar fi năvălit din locurile muntoase și ar fi devastat toate ținuturile vecine.

Aflându-ne așadar în astfel de împrejurări și trebuind să priveghem în continuu o lună de zile, e lucru evident, că hainele mai lungi și prețioase, ce le purtăm în timp de pace, erau necomode pentru expediținue, și am trebuit să ne îngrijim de o îmbrăcăminte mai practică. Mai mult, chiar și motivele de economie ne-au silit să ne procurăm o uniformă mai simplă și care costa mai puțin, și alegând noi uniforma aceasta, am avut totodată în vedere că și prin forma costumului să inspirăm oarecare teroare țăranilor răsculați, iar după ce ne-am întors din război acasă mai mulți inși, din motive economice, au aflat o plăcere în uniforma aceasta și au început să o poarte de bunăvoie și fără îndemnul nimănui. Iar rangurile militare, le-am adoptat din cauza disciplinei și a ordinii, căci fără ordine nici nu puteam aștepta ca să facem ceva. De altmintrelea împrejurările și disciplina încă cereau ca unii să fie comandanți și alții să asculte, și acestora am trebuit să le dăm ranguri și insemne de distincțiune. În fine, chiar și împrejurările cereau un curaj militar și așa am cugetat că e bine ca prin ranguri militare să excităm aceste spirite generoase. Dar exemplele nu lipsesc nici în această privință. Pe timpul când se lățise faima despre năvălirea tătarilor, nobilimea întreagă trebuind să apuce armele, dânsa cu această ocaziune și-a distribuit ranguri și oficii militare, iar rangurile cari le-am fost adoptat noi, singur numai pentru actul expediținii, nu le-am mai întrebuințat îndată ce a sosit armata.

În ce privește însă procurarea armelor, la aceasta ne-a silit nefericirea fraților noștri, a căror moarte neașteptată nu poate să ne iasă de la inimă, ne-a silit grija ca nu cumva la primăvară revoluțiunea să înceapă din nou, căci în toată ziua auzeam vorbindu-se și grănicerii români amenințau pe față, că la primăvara viitoare vor stârpi din rădăcină gintea ungurească, în fine cereau chiar și gravele împrejurări, în cari ne aflam, ca noi să nu stăm nearmați și fără

apărare, înaintea poporului răsculat. De altmintrelea nici nu ne-am procurat atâtea arme, după cum s-a raportat poate Maiestății Voastre. Arme noi şi-au cumpărat numai aceia cari nu avuse arme nici în cursul acestui pericul şi au trebuit să iasă la războel numai cu instrumente de economie, iar ceilalaţi numai de şi-au curăţit de rugină, şi au mai reparat armele lor cele vechi şi lungi din timpul păcii de 40 de ani. Dar nici prin aceasta nu am făcut nimic ce ar fi fost neiertat sau neuzitat, deoarece purtarea armelor şi mai înainte de revoluţiunea aceasta, atât era de solemnă nobilimii din Transilvania, încât nici nu făcea cineva vreo călătorie cât de mică cu deosebire persoanele mai de frunte, ca să nu ia cu dânşii o suită de servitori armaţi.

De altă parte Maiestatea Voastră cunoaşteţi prea bine că nobilimea transilvană nu locuieşte între zidurile oraşelor şi a fortăreţelor, ci în sate şi cătune, şi aşa totdeauna poate să ajungă în poziţiuni critice, ca să-şi afle siguranţa şi apărarea numai în arme, şi întru adevăr, dacă i s-ar lua armele, atunci desigur s-ar isprăvi cu toată nobilimea.

Ne temem încă de acum că ţăranii români, cari nu doresc nimic alta decât ca nobilimea să rămână nearmată, îndată ce vor auzi faima că nobilimii i s-au interzis armele, să înceapă a comite orice violenţe în contra noastră, să interpreteze şi această măsură aşa cum nu e intenţiunea Maiestăţii Voastre, ca un fel de ură în contra nobilimii şi a ginţii ungureşti şi să vină la credinţă că nobilimea căzută acum în disprețul Maiestăţii Voastre, dânşii pot să înceapă orice în contra noastră.

Descoperind Maiestăţii Voastre aceste motive cu cea mai umilită credinţă şi sinceritate, rugăm pe Maiestatea Voastră să binevoiţi a lua spre ştiinţă, că faptul acesta al nostru n-a purces din vreo temeritate, şi cu atât mai puţin din infidelitate, din contră este numai o probă mai mult despre loialitatea noastră faţă cu MaiestateaVoastră şi de credinţă faţă cu patria. MaiestateaVoastră să binevoiţi a lua în considerare câte servicii credincioase a adus nobilimea transilvană casei austriace, de când dânsa a scuturat jugul otoman şi s-a supus blândei domnii a acestei case, că nobilimea transilvană în împrejurări critice în cursul mai multor războaie a dat cu bucurie recruţi şi bani ,mulţi vânzându-şi chiar şi lucrurile cele mai preţioase, şi ca dânsa mai bine e gata să-şi piardă toate averile şi viaţa decât să sufere a se arunca vreo pată asupra fidelităţii sale, şi Maiestatea Voastră convinsă despre credinţa neviolată a nobilimii să binevoiţi a dispune, că aceia cari au adus reputaţiunea nobilimii în o suspiciune aşa de infamă să fie pedepsiţi în conformitate cu legile patriei noastre şi nouă să ne fie permis ca să îmbrăcăm iarăşi uniforma aceea nepericuloasă, care am trebuit s-o lepădăm, să ne fie permis a ne procura arme, cari ne sunt concese prin cărţile noastre nobilitare, şi cari constituie una din prerogativele cele mai de frunte ale nobilimii, prerogative care până în timpurile de astăzi a rămas neatacată.

Magnaţii din Transilvania prezentară şi dânşii contelui Iankovits un lung memoriu politic în privinţa sistemului de administraţiune a Transilvaniei, sistem care, ziceau dânşii, a fost singura cauză a acestei revoluţiuni.

Memoriul magnaţilor conţinea următoarele plângeri:

Oricât de mare este amărăciunea în care ne-am aflat şi ne aflăm şi astăzi faţă cu ruina atât de înfiorătoare a patriei, faţă cu arderea şi prădarea domeniilor şi averilor noastre, faţă cu vărsarea sângelui nevinovat a atâtor rude iubite ale noastre, lucruri ce le-au executat asupra noastră cu un exemplu aşa de rar, ţăranii români conjuraţi şi răsculaţi pentru nimicirea definitivă a naţiunii şi a nobilimii ungureşti, fapte de cari asemenea nu se mai pot citi în analele ungurilor, atâta mângâiere avem însă, că prea puternicul Dumnezeu, în mâna cărui se află inima regilor şi a principilor, a condus inima graţiosului nostru domn şi principe, ca să dorească a se cerceta adevăratele cauze ale furiei şi răscoalei românilor asupra nobilimii şi a domnilor săi pământeşti, şi au binevoit spre scopul acesta a te trimite pe Excelenţa Ta în mijocul nostru. Din parte-ne dorim de la bunul Dumnezeu, ca sfinţenia Maiestăţii Sale să-şi ajungă scopul, ce şi l-a propus, şi Excelenţa Ta se fii în toate aceste mai de folos şi mai fericit decât toţi aceia, cari au muncit până acum pe astfel de terenuri, dar spre mai puţin mângâierea noastră.

Ca să cunoaştem adevăratele cauze ale acestei revoluţiuni, cauze despre cari puţini au cunoştinţă şi nici nu le pot vedea cu toţii, e de lipsă se ne întoarcem cu câţiva ani înapoi, în timpul când s-a schimbat forma cea veche a administraţiunii din Ardeal şi din asemănarea celor două administraţiuni va fi uşor să cunoaştem adevăratele cauze ale acestei revoluţiuni.

Părinţii noştri, venind din Scithia au cucerit cu arme victorioase şi cu sângele lor această scumpă patrie, şi după ce au supus şi au făcut iobagi pe părinţii românilor, cari s-au revoltat astăzi asupra noastră, dânşii au domnit liniştiţi peste ei ţinându-i totdeauna într-o aspră disciplină, lăsându-le însă neatins modul lor de viaţă. Şi din timpul domniei regelui Vladislav, când s-a întâmlat la a. 1514 revoluţiunea generală a ţăranilor, nicăieri nu mai citim despre o revoluţiune în contra nobilimii din Ardeal asemenea acesteia. Astăzi însă ar curge poate pâraie de sânge în toate ţinuturile acestei patrii, dacă nobilimea, de altmintrelea puţină la număr, nu s-ar fi adunat pe cât i-a conces urgenţa împrejurărilor, ca în conformitate cu legea naturii să se îngrijească de apărarea sa proprie.

Dar ceea ce ne-a durut mai mult este că ţărănimea, care s-a răsculat astăzi asupra noastră, nu s-a jenat şi nu se jenează nici chiar astăzi să strige cât o ţine gura, că toate câte le-a comis asupra noastră, le-a făcut din porunca Maiestăţii Sale.

Până la a. 1761 ţara avea un sistem bun de impozite stabilit din partea camerelor şi fiecare putea să plătească contribuţiunile fără nici o greutate. Dar de la 1761 încoace s-a desfiinţat sistemul acesta, şi de atunci a urmat o administraţiune arbitrară, care şi astăzi se mai continuă. Oamenii aceia, cari au voit numai să-şi facă merite şi să-şi urce fericirea lor din ce în ce mai mult, aruncară de-odată partea cea mai mare a contribuţiunii asupra comitatelor şi a naţiunii secuieşti, zicem asupra comitatelor lipsite de orice industrie[219], şi atunci

[219] Critică de altmintrelea foarte justă în privinţa sistemului de impozite elaborat de br. Brukenthal şi introdus în Transilvania la anul 1769.

când poporul începu să strige, atunci autorii acestei sisteme atribuiră cauza nemulțumirii nu greutății peste măsură a impozitelor, ci greutății serviciilor iobăgești.

În anul 1762 se desființă vechea administrațiune politică a comitatelor și cu ea se desființă și respectul poporului răsculat față de domnii și de magistrații săi, și încet cu încet se plântă în inima românului, aplecat de la natură și așa spre turburări, un fel de nesupunere față de domnul său. Românul fu admis să stea înaintea judecății față cu domnul și cu magistratul său, și n-a existat vreo plângere a țăranilor, care să nu fi fost primită cu amândouă mâinile, oricât de neîntemeiată să fi fost. A dispărut așadar administrațiunea cea veche și bună, a scăzut puterea magistraților și acum autoritățile comitatelor aveau numai să execute poruncile mai înalte, dar nu mai erau instituțiunile pentru apărarea legilor patriei și a consuetudinilor vechi și bune. Adeseori funcționarii comitatelor ocupau funcțiuni de advocați, și în loc ca dânșii să pună frâu țăranilor în cestiunile unde nobilul avea dreptate, din contra, țăranul rămânea nepedepsit chiar dacă se dovedea că plângerea sa a fost neîntemeiată. În multe locuri funcționarii aceștia, ei compuneau și ei scriau plânsorile țăranilor și în ședință tot dânșii erau judecători, și dacă domnul mergea cu recursul până la instanțele superioare, atunci aveau dreptate tot numai autoritățile comitatelor, autorități instituite pentru executarea ordinelor, dar nu mai avea credință domnul pământesc. Aceasta a fost prima sorginte, din care a decurs ura țăranilor în contra domnilor feudali.

Chiar dacă plângerile țăranilor ar fi fost întemeiate atunci, după legile patriei ușor s-ar fi putut afla un mijloc de îndreptare, dar le-a plăcut oamenilor mai mult ca să aprindă inima țăranului în contra domnilor săi, și pe aceștia să-i discrediteze tot mai mult înaintea curții.

În anul 1771 se decretă un regulament pentru a înfrâna cruzimile domnilor pământești asupra țăranilor, cruzimi cari erau luate numai de pretext și din această măsură urmă o ură și îndrăzneală a țăranilor față cu domnii săi. Și după ce plântară în inima țăranului ideea despre cruzimile domnilor și lățiră faima că nobilimea din Ardeal tratează cu iobagii ca tătarul cu robul său, ca faima aceasta să poată fi crezută și la curte, dânșii luară în ajutor armata grănicerească și miliția aceasta, cu toate că era destinată numai pentru paza și siguranța frontierelor și a țării, dânsa, dimpreună cu armata regulată, începu a se mesteca în afacerile iobagilor și ale domnilor, și lucrurile ajunseră acolo că rapoartele companiilor către regimente, ale regimentelor către brigade și ale brigadelor către comandele generale, se ocupau de regulă numai cu o singură cestiune, cum tratează domnii pământești cu iobagii săi, și ce fel de cruzimi comit asupra lor. Și acești ofițeri de naționalitate străină nu cunoșteau legile fundamentale ale patriei, nu știau ce fel de obligamente are țăranul față cu domnul său, ei nu cugetau că tot ce are țăranul este din pământul domnului său, după cum zile legea „Țăranul afară de prețul muncii sale nu mai are nimic" (Rusticus paeter mercedem laboris nihil habet). Toate lucrurile acestea văzându-le poporul răsculat căpătă o îndrăzneală și mai mare cu domnul său, fiindcă observă că dânsul peste tot locul este părtinit.

Iar după ce ura aceasta în contra domnilor pământești prinse rădăcini în inima țăranului, urmară apoi o mulțime de investigațiuni în contra nobilimii fără nici o cauză, investigațiuni cari deși s-au constatat că nu aveau nici un fundament real, totuși țăranii cari se plânseră fără cauză, au rămas nepedepsiți.

Cu durere am trebuit să auzim și aceea afirmare, ca și cum în Transilvania nu s-ar afla persoane capabile pentru administrațiunea publică, dar astfel de denunțări le făcuse aceia cari așteptau înaintarea lor numai de la depărtarea altora.

Dacă de vreo 20 de ani și mai bine încoace, țara aceasta ar fi avut guvernatori din familiile cele vechi cu merite și cu avere[220], dacă Transilvania ar fi fost administrată după legile și principiile națiunii ungurești, precum a fost administrată mai înainte, atunci putem crede că răul acesta nu s-ar fi întâmplat.

Dar de la 1761 s-a schimbat vechea administrațiune a Transilvaniei și aceasta o simți numaidecât poporul român, care mai înainte era ținut în aspră disciplină, o simte astăzi și guvernul Transilvaniei, care când trimite patente și ordine ca să le publice românilor, aceștia nici nu le-au în seamă și adeseori se aud strigând: porunca aceasta nu e de la împăratul, ci-i de la domni.

Iar mai târziu, cu ocaziunea celor două călătorii ale Maiestății Sale, când Maiestatea Sa își arătă nobilele sale sentimente față cu țăranii și prin aceea, că asculta pe ori și cine, și aduna chiar cu sfintele sale mâini petițiunile de la ori și care, atunci țăranii români molestară pe maiestatea Sa cu o mulțime imensă de plângeri lipsite de orice fundament, și interpretară îndată pe dos și aceasta grație a Maiestății Sale, căpătară curaj și începură să molesteze cu astfel de petițiuni și instanțele inferioare, să inculpe pe magistrați și pe domnii pământești, crezând că ceea ce au putut să facă înaintea împăratului pot să facă în fiecare zi cu domnii și cu magistrații săi.

În anul 1778 se introduse o modificațiune bună în constituțiunea militară, ca domnii pământești să dea singuri numărul necesar de recruți, dar și măsura aceasta servi numai ca să excite ura țăranului asupra domnului său.

În anul 1783 urmă conferința comisiunii de expropriere, și se vorbea în toate părțile că se vor lua unele posesiuni de la magnați și de la nobili și se vor da pe seama armatei grănicerești, și conferința aceasta se continuă și în anul 1784; dar poporul interpretă și această măsură pe dos, făcându-și falsa credință că acum se iau în toată țara pământurile ereditare de la domni și se împărțesc între țărani.

Încă atunci când s-a înființat armata de grăniceri, mulțimea cea mare și fără nici o trebuință a preoților români, a fost întrebuințată ca să îndemne pe popor să ia armele și atunci apoi observară preoții români, că ei sunt aceia, cari domnesc în inima românului, și precum mai înainte așa și după aceea tot ei, ca emisari, duseră la îndeplinire toate relele, dânșii asigurară pe țărani că dacă vor lua armele nu vor mai domni nobilii asupra lor, ci ei asupra nobililor, și vor împărți chiar și pământurile ereditare ale nobililor. Mai mult, dânșii vorbeau cu

[220] Aluziune la br. Adolf Bucow, contele Andrei Hadik, contele Carol O-Donel, cari în calitate de comandanți generali ai Transilvaniei, de la 1762 încoace, au fost totodată și președinți ai guvernului din Sibiu. De asemenea se referă plângerea magnaților și la succesorii acestora, la contele Ios. Auersperg și la br. Samuil Brukenthal.

toată cutezanța, că Maiestatea Sa urăşte pe magnați şi pe nobili, fiindcă țin numai la privilegiile lor şi nu plătesc nici o contribuțiune, aşa că împăratul nu are nici un folos de ei, ca şi cum siguranța cea mai mare a principelui nu ar fi în nobilime. Adevărul însă este că nobilimea şi magistrații formează veriga în lanțul ce uneşte pe rege şi popor, şi dacă veriga aceasta se rumpe, atunci se întâmplă lucruri cum este revoluțiunea de astăzi şi din această cauză Pettzhofen, ministrul împăratului Leopold, scria că nobilimea este inima regilor (Nobilitas est cor Regum).

Conscripțiunea militară, întâmplată cu câteva luni mai înainte la Alba-Iulia şi la Hațeg, s-a făcut din ordinul comandei generale şi din toate lucrurile aceste poporul veni la credință:

1) că dânsul din porunca împăratului trebuie să capete arme;

2) că nobilimea trebuie pustiită cu fier şi cu foc;

3) că după ce vor pustii pe nobili, proprietățile lor se vor împărți între dânşii, precum s-a şi întâmplat în unele locuri, că iobagii se aşezară pe pământurile pustiite ale nobilimii.

La toate aceste se mai adaugă şi alte cauze, că românii locuiesc împrăştiați prin munți, singuratici, depărtați unii de alții, şi toată economia lor le este în jurul casei, iar dacă s-ar forma sate din casele aceste, atunci s-ar putea aduce uşor la ascultare cu armata, care să se încuartireze la dânşii.

În comitatul Zarandului, închis în munți şi locuit de românii cei mai sălbatici, astăzi domneşte numai Horea cu tâlharii săi, şi aşa l-a separat de Transilvania încât nimeni nu mai poate să străbată acolo, şi nici nu mai există acolo vreo administrațiune, ca şi cum nu s-ar mai ține de Transilvania. Până când ținutul acesta avea un comite al său particular şi nu era unit cu comitatul Hunedoarei, până atunci domnea liniştea aici, fiindcă administrațiunea avea destulă putere cu ținutul acesta, dar de când Zarandul s-a unit cu comitatul Hunedoarei, magistrații fiind puțini la număr, n-au mai putut fi cu priveghiere suficientă asupra țăranilor şi de aici uşor putem să ajungem la concluziunea că orice țară, cu atât va fi mai liniştită, cu cât va fi administrată şi guvernată în districte mai mici.

Din toate acestea rezultă că schimbarea formei de administrațiune în Ardeal este fântâna din care au urmat toate relele acestea; şi cauza cea mai apropiată a fost conscripțiunea militară a celor 81 comune, întâmplată la Alba-Iulia şi a altor mai multor comune înscrise în Țara Hațegului de către vice-colonelul Karp.

Dar şi atunci românii se înscrisese ca soldați numai din cauză ca să rămână fără domni şi fiindcă se amăgise sau singur, sau că-i amăgise alții, că atunci pământurile vor fi ale lor. Dar după ce văzură că nu pot să scape de domnii lor pământeşti că nu pot să pună mâna pe pământurile nobilimii, atunci se conjurară şi hotărâră că la primăvara viitoare, în ziua de 1 Mai, să ucidă pe toți domnii lor pământeşti. Dar se întâmplă prinderea agitatorului şi a căpitanului de acum[221], şi

[221] După diferite versiuni, cari circulau în timpul revoluțiunii, nobilimea credea că Horea a fost prins în comuna Curechi când s-a început revoluțiunea. Adevărul însă constatat prin marturi oculari şi prin depoziționea lui Crişan este că Horea aici nu a fost prezent şi

prea puternicul Dumnezeu, care poartă grijă de națiuni, aprinse focul mai curând şi scoase mai repede la lumină acest plan mişelesc, de cum ar fi putut dânşii să stingă națiunea ungurească.

Dacă nu se va da un exemplu sever față cu poporul răsculat, dacă nu vor extrăda pe Horea şi pe ceilalți corifei, dacă nu se vor aduna armele de la ei, focul revoluțiunii nu se va stinge din inima lui Horea şi a altor corifei deoarece: c â t e s a t e r o m â n e ş t i, a t â ț i a H o r e a s u n t î n A r d e a l, şi nu-i vor putea linişti orice fel de regulamente urbariale, fiindcă dacă s-ar concede acum regularea urbarială, atunci vor zice că au câştigat-o prin faptele lor de acum, şi iarăşi vor începe din nou lucruri şi mai mari.

Este aşadar de lipsă să se aducă mai multă armată de cum se află astăzi în Ardeal, ca să poată fi întrebuințată în contra răsculaților, deoarece cu 4000-5000 de oameni niciodată munții aceştia nu se pot înconjura, este de lipsă să se aducă armată din țara ungurească, fiindcă a lăsa revoluțiunea să se stingă de sine ar însemna că iarna va trece şi la primăvară poporul va izbucni din nou şi atunci desigur va comite pagube şi mai mari.

E de lipsă aşadar, ca revoluțiunea să se liniştească astfel ca răul acesta să nu se mai întoarcă niciodată şi țara să fie în deplină siguranță, şi nici să nu sufere glorioasa domnie a Maiestății Sale, ca poporul răsculat să rămână numai cu execuțiunile întâmplate până acum.

Mai multe alte informațiuni puteți, Excelența Voastră, să primiți din actele şi corespondența guvernului, din informațiunile diferitelor localități, vă pot informa plângerile inimilor amărâte, cari se ridică la cer, văduvele rămase fără bărbați, bărbații ajunşi la văduvie, părinții lipsiți de copii, casele prădate, ale căror cenuşă mai fumegă şi astăzi. Prea puternicul Dumnezeu să conducă inima regelui nostru, ca să ne acorde toată apărarea ce ne e de lipsă, şi sub grația Maiestății Sale să putem ajunge ca să trăim iarăşi zile liniştite, precum am trăit mai înainte sub aripile glorioşilor săi predecesori.

Guvernul transilvan încă propuse monarhului destituirea tuturor preoților români din ținuturile revoltate şi degradarea lor în clasa de rând a contribuabililor, adică a iobagilor.

În fine, mai trebuie să amintim aici de un curios plan pentru stabilirea liniştii în viitor, plan în care aflăm următoarea propunere:

„Toți locuitorii din comunele revoltate din domeniul de mijloc şi de sus al Zlatnei, din Ofenbaiă, Ponor, Mogoş, Remeți, Lupşa, Sălciua, Ocolişul-Mare, de asemenea şi locuitorii din întreg comitatul Hunedoarei şi al Zarandului, din comitatul Albei şi din ținutul Hațegului să poarte cusut în spate pe țundră semnul furcilor tăiat din pănură albă, sub pedeapsa de câte 50 de bastoane, de câte ori nu vor voi să poarte semnul acesta“[222].

subprefecții cercase să prindă, nu pe Horea, dar pe Crişan, sub a cărui comandă plecase țăranii de la biserica din Mesteacăn cătreAlba-Iulia.

[222] Colecțiunea c. Ios. Kemény. Tom. I. Cercetări oficiale despre războiul țărănesc al lui Horea, pag. 635-636.

Aceste erau cuvintele cu cari saluta nobilimea ungurească deşteptarea naţională a românilor din Transilvania, lupta lor în contra uzurpaţiunilor sociale şi politice.

În toate plângerile şi petiţiunile ce la înaintă nobilimea din Transilvania cu această ocaziune nu aflăm o singură idee mai umană, un singur principiu mai înalt, nişte vederi politice mai demne de timpurile mai noi, mai fericite. Nobilimea disimula faptele, născocea neadevăruri, apăra până la exces prejudiciile, abuzurile şi uzurpaţiunile, şi nu afla destule mijloace de teroare în contra poporului, care lupta pentru libertate, pentru pământul, patria, limba, tradiţiunile şi instituţiunile sale.

Şi cine era nobilimea aceasta?

Un popor, o naţiune?

Nu.

O mână mică de oameni, 46 de mii de indivizi[223], cari nu formau nici chiar populaţiunea unui district, oamenii răzlăţiţi prin toată ţara, fără teritoriu etnic, fără limbă vie în comitate, o clasă, care sub titlul fictiv de naţiune, domni seculi întregi asupra acestei nefericite ţări şi care acum cu ţeapa şi cu roata voia să prelungească şi mai departe exploatarea materială şi domnia politică asupra unui popor întreg. Nobilimea transilvană nu cugeta că ţeapa şi roata nu pot niciodată să omoare o naţiune, că un popor care a trecut prin atâtea calamităţi, cum a trecut poporul român, nu poate să moară decât prin el însuşi.

Din fericire însă toate pretextele şi toate inculpările nobilimii nu aflară la nimeni credinţă.

„Mă silesc în continuu, zice contele Iankovits, să-i aduc la principii mai sănătoase... şi sper că succesiv prin măsuri în interesul publicului şi al privaţilor, îi voi convinge că există şi alt mijloc mai bun pentru a-şi dobândi siguranţa şi vor începe să cugete mai uman.“[224]

Iar ce cugeta împăratul, aceasta ne-o spune singur într-un bilet către br. Brukenthal:

„Toate petiţiunile, scrisorile şi cererile comitatelor, ale adunărilor de nobili şi actele lor dovedesc că dânşii şi-au pierdut cu totul cumpătul şi cred că-şi vor afla siguranţa numai trăgând în ţeapă şi omorând cu roata fără respect pe cine şi pe câţi.“[225]

[223] Numărul total al nobilimii din Transilvania după tablourile publicate în anul 1837 era în timpul acesta de 46.819 nobili. Gerando, La Transylvanie. Paris, 1850, I, 54.

[224] Contendo eos (magnates et nobiles) ad sana Principia reducere, ac ... spero succesive rationibus, et Publicum et privatos respicientibus edocti, et de meliori modo procurandae suae securitatis capacitati, humanius cogitabunt. Raportul către împăratul Iosif din 23 decembrie 1784.

[225] Ja wohl beweisen die sämmtlichen Eingaben, Schreiben und Begehren der Comitatstafel und versammelten Edelleuten und auch deren Handlungen, dass sie ausser aller Fassung sind und im Spiessen und Rädern allein, ohne Rücksicht wen und wie viele es treffe, ihre Sicherheit zu finden glauben. 13 dec. 1784.

XXX. REVOLUŢIUNEA SE ÎNCEPE DIN NOU

1. Ordinele lui Horea. Începerea ostilităţilor

Armistiţiul de la Tibru expiră fără nici un rezultat şi Horea dede ordin poporului să se ridice din nou.

Patru ţărani armaţi cu pistoale fură trimişi în partea de jos a Mureşului să citească din comună în comună următorul ordin:

„Eu, George Crişan, căpitanul militar, trimit această poruncă din mâinile lui Horea prin aceşti patru oameni[226], cari sunt trimişi ca să citească porunca aceasta din sat în sat, de la preot la preot, cât ţine de la Prisaca şi până la Homorod, ca toţi ţăranii să vină armaţi la Homorod, şi acela care nu va veni să fie legat cu toţi copii săi, şi casa să se aprindă pe ei, şi să vină armaţi cu puşti, cu bâte şi cu furci de fier.“

Aceşti patru ţărani călătoriră prin toate comunele de la Alba până la frontiera Ungariei şi peste tot locul siliră pe primari şi pe preoţi să publice ţăranilor ordinul acesta.

În comuna Zam ţăranii aceştia sosiră duminică, în 28 noiembrie, aşteptară pe preot până termină serviciul divin, apoi îl siliră să publice şi aici porunca aceasta[227].

Alt ordin fu trimis în ţinutul Geoagiului-de-Jos, ca pe ziua de 22 noiembrie să se înfăţişeze la Geoagiu câte un om din fiecare casă, la caz din contra ţăranii, când se vor întoarce înapoi, să ardă casele acelora, cari nu vor veni[228].

Preotul unit din Bretea, cu numele Popa Zacharia, dete şi dânsul ordin ţăranilor de prin satele vecine, ca din fiecare casă să vină câte un om armat la dânsul, la din contra casele lor se vor preface în flăcări.

[226] Exordium publicatarum Literarum ita sonnerit: Ego Georgius Krisan Capitaneus militaris mitto hoc Mandatum e manibus Hora medio horum quatuor virorum, etc. Interogatoriul lui Constantin Popa, preot în comuna Zam, 4 dec. 1784.

[227] Der Richter und Popa von Szám haben denen Bauern in diesen und benachbarten Dörfern dieses Rebellen (des Hora) Befehle mitgetheilt, worauf sich auch die meisten aus Szám weggemacht. Căpitanul B. Verner către contele Iankovits. Radna, 1 dec. 1784.

[228] Ordinul acesta scris cu litere cirile se află în arhiva c. Iankovits. Textul e următorul: „Tot bine rugând pe Dumnezeu de ajutor, acum mureşenii stau ziua, noaptea străjuesc şi u(n)gurii stau pe ţărmul Mureşului numai pot, ci acum dau înştiinţare cât este eraşul (districtul) acesta să fie gata în novembrie 11 zile (adică 22, stil nou) în Geoagiu să se adune să meargă de or trebui Homorod, Mermezeu, Bacâia, Ardeu, Cib, Năduşti, Galda, Almaşul Mare, Almaşul de Mijloc, Almaşul din Jos, Tecăreu, Poiana, Porcura, Voea, Balşa, Mada, Rândethi, Bozeş, aceasta se porunceşte, care sat s-ar ispiti a nu veni sau din care casă n-ar veni la această poruncă întor(cân)du-se i se aprinde casa, această carte să meargă ziua, noaptea, glumă nu vă pae de nu îţi veni alţii or veni la voi.“ Circulara aceasta se află publicată şi la Szilágyi în traducere germană (p. 270), conţine însă mai multe erori.

În urma acestor ordine iobagii de pe Mureş se puseră din nou în mişcare.

În 29 noiembrie o trupă de ţărani, în număr de 400 de oameni, ocupă din nou Ilia şi invitară pe ţăranii din comunele vecine să-şi ia merinde pe 8 zile, ca să atace Dobra şi Gura-Sada, apoi să plece din nou asupra Devei.

Atacul asupra Devei se fixă pe ziua de 30 noiembrie, şi anume o trupă avea să înainteze spre Deva din partea de sus a Mureşului şi alta din partea de jos.

În acelaşi timp se ridicară şi ţăranii din Munţii Abrudului. Dânşii se împărţiră în patru trupe.

O trupă se afla în Munţii Mogoşului sub comanda lui Ion Horea, compusă din ţăranii de la Mogoş, din Ponor şi Remeţi.

Altă trupă se afla la Ofenbaiă sub comanda lui Ion Cloşca, compusă din ţăranii de la Lupşa, Ofenbaiă, Cioara, Brezeşti şi din alte comune ale domeniului Ofenbaiă.

A treia trupă se afla la Albac, sub comanda lui Horea, şi era compusă din ţăranii domeniului de sus.

În fine, trupa a patra se afla în Zarand, sub comanda lui Crişan.

În timpul acesta Horea mai numi câţiva căpitani subalterni şi le dete ordin să înarmeze poporul, scrise vameşului de la Huedin să lase liber transportul bucatelor pentru Munţii Abrudului, iar faurii din Albac, din Lupşa, După-Piatră şi Geoagiul-de-Jos începură, ziua şi noaptea, să fabrice lănci pentru popor.

Acum intenţiunea căpitanilor era să plece din nou asupra oraşelor ungureşti.

Ţăranii din Munţii Abrudului declarară că dânşii vor pleca din nou asupra Abrudului, ca să-l prefacă în praf şi cenuşă, că vor tăia şi copii din pântecele mamelor şi vor trece prin ascuţitul sabiei pe toţi cetăţenii şi toată armata ce vor afla-o acolo, că nu vor cruţa nici chiar casele românilor, deoarece dânşii la cea dintâi revoluţiune au ascuns pe unguri şi le-au dat în secret mijloace de subzistenţă.

Apoi căpitanul Crişan dete ordin ţăranilor din Zarand, că pe duminica viitoare, în 28 noiembrie, să se adune cu toţii între Mihăleni şi Buceş, ca să meargă din nou asupra Abrudului şi să-l ardă din fundament.

După ce vor arde apoi Abrudul, intenţiunea căpitanilor era să ocupe oraşul Zlatna, să atace cu toate puterile castelul din Galda, să ruineze din fundament Aiudul, să năvăleaască pe două părţi în comitatul Clujului pe la Feneş şi la Gilău, să atace Sân-Craiul şi Zamul şi să le pustiiască cu totul.

Planul era aşadar, că ţăranii din partea de jos a Mureşului, din Zarand şi din Munţii Abrudului să înainteze cu toţii spre inima Transilvaniei, făcând o linie de războel de la Deva până la Huedin.

Ostilităţile se şi începură numaidecât.

Mai multe patrule de soldaţi trimise prin munţi ca să facă recunoaşteri sau să ducă patentele guvernului fură prinse, bătute şi nimicite.

În Remeţi, în Ponor, în Lupşa, Stănija, Blăjeni, După-Piatră, Buceş, Brad, Burueni şi aproape în fiecare comună din Munţii Abrudului se găsiră soldaţi morţi, cai, puşti, săbii şi alte obiecte de armătură, ce le luase ţăranii de la patrulele aceste.

2. Ţăranii răsculaţi resping amnistia

În 30 noiembrie guvernul transilvan publică ţăranilor amnistia generală.

Textul acestei patente era următorul:

„Prea sfânta Sa Maiestate cesaro-regală şi apostolică, informându-se despre violenţele atât de crâncene, cari le comite poporul român răsculat, şi despre împrejurările acestor violenţe, cu toate că oamenii aceştia, dacă s-ar avea în vedere numai singur dispoziţiunile legii, ar trebui să fie pedepsiţi cu pedepsele cele mai severe, totuşi maiestatea Sa, condusă de înnăscuta sa indulgenţă a binevoit prin rescriptul regesc din 22 ale lunii acesteia să acorde o amnistie generală tuturor acelora cari se vor întoarce în pace pe la casele lor şi vor rămâne liniştiţi. Deoarece guvernul regal încă mai înainte, prin patenta sa din 11 novembrie, nu a lipsit să dojenească pe fiecare din aceştia, ca să se întoarcă la o cale mai bună, mai mult, le-a oferit totodată şi speranţa, că vor câştiga graţia şi amnistia Maiestăţii Sale prea sfinte[229], aşa guvernul şi de astă dată publică în numele Maiestăţii Sale o amnistie generală şi ordonă fiecărui să-şi dea silinţa a se face demn de această graţie cesaro-regală, să se întoarcă iarăşi la linişte şi pace, să iasă de prin locurile lor de retragere, să se întoarcă liniştiţi pe la locuinţele lor, să depună armele şi alte instrumente de felul acesta, să rămână liniştiţi pe acasă, să se abţină de la orice fel de adunări secrete şi în modul acesta să evite pedeapsa, care va cădea fără îndoială asupra acelora cari vor rămâne şi de aici înainte în stare de revoluţiune."

Patenta aceasta se publică ţăranilor cu ocaziunea târgurilor de săptămână.

Comandanţii trupelor imperiale primiră şi dânşii câte un anumit număr de exemplare, ca să le publice ţăranilor cu ajutorul preoţilor, şi numai în cazul, când ţăranii nu se vor împrăştia nici în urma acestei publicări, atunci să procedeze cu armele asupra lor.

Ţăranii însă aproape peste tot locul declarară, că dânşilor nu le trebuie pardon, că-şi vor face ei singur pardon, că mai bine sunt în stare să piară cu toţii de paloş sau pe roată, decât să se mai întoarcă iarăşi la starea de mai înainte, că în fine, toate patentele acestea, câte li se publică dânşilor, sunt date de nobilime, dar nu de împărat. Preoţii fură ameninţaţi să nu le mai citească[230], iar ţăranii dojeniţi sub pierderea capului, ca să nu mai umble cu patentele guvernului.

---

[229] Guvernul transilvan înfăţişează aici lucrurile ca şi cum amnistia generală s-ar fi acordat în urma intervenţiunii sale. Cunoaştem însă toate rapoartele guvernului către împăratul şi în nici unul din acestea nu se propune amnistia sau vreo altă uşurare pentru ţărani. Din contra, guvernul în toate adresele sale cerea suprimarea revoluţiunii prin forţă armată.

[230] În 17 noiembrie protopopul Iosif Sânziana din Trestia, scrie episcopului Nichitici: „Nu mai ştiu ce să mă fac şi vă rog cu umilinţă, că pe cât vă e posibil să-mi acordaţi ajutorul Ilustrităţii Voastre, fiindcă nu mai am unde să-mi plec capul, decât să fug, că mă ucid oamenii în casă, fiindcă revoluţiunea creşte din zi în zi" – Tot asemenea scrie şi protopopul Ion Popovici din Hondol în 24 noiembrie – „Nu numai că nu cutez să ies din casă în vreo parte oarecare, dar cu ajutorul lui Dumnezeu de abia îmi mai pot păzi şi viaţa."

Amnistia se propuse în particular şi lui Horea prin nobilul Alexandru Chendi, dacă dânsul va face ca poporul să se liniştească iarăşi.

Horea însă răspunse că dânsul n-are lipsă de graţia împărătească[231], că va linişti poporul numai în cazul dacă vor fi liberaţi oamenii, cari se află închişi la Galda şi la Zlatna, şi se va acorda poporului o uşurare de contribuţiuni, de taxe şi de alte dări.

3. Convenţiunea de la Ofenbaiă

În 29 noiembrie ţăranii din domeniul Ofenbăii încheiară cu funcţionarii de aici o convenţiune de protectorat, convenţiune al cărei conţinut era următorul:

1. Cele cinci sate din domeniul Ofenbăii aliate şi conjurate cu următoarele sate: Ponor, Sălciua, Mogoş, Remeţi, Lupşa, Valea-Vinţii, Valea-Şază, acordă protecţiunea lor tuturor funcţionarilor, lucrătorilor şi stabilimentelor de mine din Ofenbaiă, se obligă că-i vor apăra în contra tuturor celorlalţi ţărani răsculaţi şi stau buni pentru averea, viaţa lor şi a familiilor lor, cu un cuvânt pentru toate.
2. În schimb pentru această protecţiune, funcţionarii minelor din Ofenbaiă să nu ceară ca să vină vreo trupă de soldaţi în ţinutul acesta şi în caz dacă vor afla că vine armata dânşii să fie obligaţi a da numaidecât de ştire românilor.
3. Pentru siguranţa acestei condiţiuni, funcţionarii minelor vor avea să rămână în Ofenbaiă şi să nu se depărteze de acolo[232].
4. Un judecător german pe care-l vor alege românii dintre funcţionarii minelor de aici, va avea să împăciuiască şi să judece în viitor toate cestiunile cari se vor ivi între români.
5. Pe viitor nici un individ de naţionalitate ungur să nu se mai poată aşeza în domeniul Ofenbăii[233].

Despre convenţiunea aceasta se făcu şi un act înscris şi funcţionarii din Ofenbaiă comunicară îndată actul acesta cu oficiul minelor din Zlatna cu rugarea ca să mijlocească aprobarea convenţiunii.

În această privinţă oficiul minelor din Zlatna scrie în 1 decembrie Tesaurariatului:

„Funcţionarii din Oofenbaiă... ne-au trimis ieri contractul ce-l anexăm aici şi din cari veţi binevoi a vedea că rebelii aceştia au făcut contractul acesta mai

[231] Hora zur Antwort gegeben have: Ich brauche die königliche Gnade nicht; Er werde die Menschen zur Ruhe bringen, wenn die verurtheilten Gefangenen von Gald und Zalathna befreyet und eine Erleichterung an Contribution, Taxen und andere Accrescentien erfolget sein würde. Interogatoriul lui Horea, 72.

[232] Punctul acesta, după cum se vede din corespondenţa oficială, a fost unul din cele mai esenţiale la facerea acestei convenţiuni, dar în contractul scris în limba germană de către funcţionarii din Ofenbaiă (şi care se vede a fi o traducere unilaterală) punctul acesta nu este precizat anume.

[233] În copia germană punctul acesta s-a scris neexact astfel: „şi în viitor nici un ungur să nu se mai trimită aici ca span."

cu seamă din cauză ca să ţină pe funcţionarii aceştia acolo ca ostatici[234]. Despre împrejurarea aceasta noi n-am întârziat să informăm numaidecât pe căpitanul Richard, rugându-l totodată să înştiinţeze atât comanda, care formează cordonul militar în contra răsculaţilor, cât şi pe domnul vice-colonel, pe br. Petrasch, care merge în domeniul de sus, ca nu cumva până va urma deciziunea mai înaltă asupra acestei convenţiuni, satele, cari au făcut contractul acesta să fie atacate din altă parte, şi din această cauză personalul întreg al funcţionarilor din Ofenbaiă cu toate familiile lor să cadă jertfă acestor neoameni.

Din această cauză rugăm pe înalta autoritate să binevoiască a lua în considerare împrejurările foarte grave de acum... şi a interveni la onorabilul guvern ca de astă dată, din necesitate, să se aprobe în tot cazul contractul acesta al funcţionarilor din Ofenbaiă cu satele menţionate, prin o comisiune, care va veni aici."

În contra acestei convenţiuni însă protestă la guvern comitele Albei, br. Simeon Kemény:

„Din o relatare sigură ajunsă la noi în momentul acesta am înţeles cu cea mai mare durere a inimii că domeniul minelor din Ofenbaiă (românii), au trimis deputaţi la domnul Mihai Brukenthal, consilierul guvernului în cestiunea acestei nefericite răscoale, şi anume dânşii au declarat că vor asculta şi de aici înainte ca şi până acum de mandatele şi ordinele mai înalte şi vor apăra domeniul acesta de invaziunile altor răsculaţi, dar sub condiţiune că în sânul acestui domeniu nici un ungur să nu aibă domiciliul sau locuinţa admisă[235], afară de un individ de naţiune germană, pe lângă contract, care-l va face cu dânşii. Această intenţiune a locuitorilor din domeniul amintit mai sus fiind în contrazicere directă cu sancţiunea legilor patriei şi anume cu Partea I, tit. 8, art. 1 şi tit. 9, art. 1 din Constituţiunile Aprobate... am crezut că e de lipsă ca să aduc la cunoştinţa excelenţei Voastre şi a înaltului guvern această cerere temerară a numiţilor locuitori, rugându-vă să priviţi cu ochi graţioşi... această nedemnă clasă a cetăţenilor patriei şi a desfiinţa aceste cereri temerare ale poporului român care nu constituie naţiune legală în această patrie, cereri făcute în prejudiciul manifest al legilor şi la cari naţiunea ungurească nu va consimţi.

Tesaurariatul însă, îngrijat de viaţa funcţionarilor din Ofenbaiă, comunică convenţiunea aceasta cu br. Preisz în speranţa că dânsul va afla un mijloc oarecare ca armata să nu treacă prin domeniul Ofenbăii.

Br. Preisz însă răspunse Tesaurariatului:

„În privinţa convenţiunii de la Ofenbaiă trebuie să vă descoperim în mod amical că ar fi foarte periculos să se aprobe convenţiunea aceasta încheiată cu toate satele aliate cu cele 5, fiindcă în modul acesta am fi direct împiedicaţi la

[234] Woraus hohen Orts zu ersehen ist, dass diese Rebellen selben (Vertrag) nur hauptsächlich gemacht haben, um die dasige Beamte gleichsam als Geisseln rückbehalten zu können.

[235] Ut in gremio suo (fiscalis Dominii Montani Offumbanya) nullus Hungarae Nationis amplius praeter unum Germanum Nationis penes Contractuales invicem stipulatus ab Incolis praefati Dominii, receptum domicilium aut mansionem habeat.

restabilirea liniştii generale în ţară, deoarece ca să putem merge pe capul celorlalţi răsculaţi este indispensabil ca armata să treacă prin teritoriul acestor comune, şi în acţiunea aceasta am fi împiedicaţi îndată ce am aproba convenţiunea, şi ne-am învoi ca armata să nu treacă pe acolo. De altmintrelea, chiar în momentele aceste se iau măsurile cele mai serioase în contra răsculaţilor, şi funcţionarii au să capete ajutor cel mai efectiv din partea armatei, care înaintează de toate părţile, şi aşa sunt de părere a se respinge convenţiunea aceasta".

Din aceste motive convenţiunea fu respinsă şi din partea guvernului transilvan.

4. Luptele de la Remeţi, Brad, Lupşa şi Mihăleni

Pe când ţăranii făceau pregătiri ca să înceapă din nou ofensiva armata se puse în mişcare din toate părţile către Munţii Abrudului.

Planul armatei era să încunjure trupa principală a ţăranilor şi dacă nu se va împrăştia s-o atace şi extermine cu totul[236].

În partea despre Ungaria generalul Sturm ocupă pasul de la Lacul-Negru şi diferite alte trupe fură aşezate pe sub poalele munţilor în comitatul Bihorului şi al Aradului.

În Transilvania, partea de jos a Mureşului încă fu de asemenea ocupată cu trupe. În Dobra, în Ilia, în Deva, Orăştie şi Vinţ până la Alba-Iulia se stabiliră peste tot locul diferite corpuri mai mici de armată.

Alte trupe încinseră munţii în partea despre răsărit cu misiunea să străbată în centrul munţilor pe la Zlatna, Mogoş şi Ofenbaiă.

În fine, o diviziune de grăniceri secui plecă din Târgul Mureşului către Cluj ca să ocupe poziţiuni la Gilău şi Huedin.

Situaţiunea era critică.

Ţăranii din munţi, văzându-se acum încunjuraţi de toate părţile, trebuiră să renunţe la orice mişcare ofensivă şi se puseră numaidecât în stare de apărare.

La Mogoş, la Remeţi, la Buceş şi Vulcan făcură repede tăieturi colosale de păduri, baricadară comunele mărginaşe şi închiseră toate drumurile şi trecătorile.

În această privinţă oficiul minelor din Zlatna scrie Tezaurariatului în 1 decembrie: Un gornic trimis alaltăieri la Ofenbaiă, ne aduce ştirea că răsculaţii au făcut tăieturi mari de păduri peste tot locul în ţinutul Negrilesei.

Într-un raport militar aflăm iarăşi următoarele:

„Patrula de la Trimpoiele se întoarce înapoi şi raportează că la comuna După-Piatră se află tăieturi de păduri, prin două au trecut cu caii, dar prin

[236] War das Hauptaugenmerk des General-Commando auch vorzüglich dahin gerichtet ... dem Hauptschwarm der Tumultuanten von allen Seiten mit vereinbarten Kräften auf den Leib zu gehen und das äusserste anzuwenden um selben zu zertrennen, oder bei einem etwa leistenden Widerstande so weit möglich gänzlich zu vertilgen. Raportul comun al br. Brukenthal şi al generalului Fabris din 21 dec. 1784.

tăietura a treia n-au mai putut trece şi Buceşul este înconjurat cu o tăietură de pădure.

Vine patrula de la Mogoş şi spune că acolo se află trei tăieturi de păduri, cea dintâi mai mică; cea de a doua mai mare şi cea de a treia foarte mare".

Tot în această privinţă, Tesaurariatul scrie guvernului în 2 decembrie:

„Cât de periculoasă începe să fie revoluţiunea aceasta se vede din raportul oficiului de mine, trimis prin un curier, şi anexat aici, din care rezultă că ţăranii răsculaţi au închis comunicaţiunea pentru trupe prin tăieturile cele multe de păduri, ce le-au făcut şi cari trădează că la dânşii se află un comandant străin".

În acelaşi timp căpitanul Horea dede ordine severe în toate comunele că în caz dacă se vor apropia trupe imperiale, să dea numaidecât alarmă cu tragerea clopotelor, să înştiinţeze comunele vecine, să se pună cu constanţă în apărare, să nu lase ca să intre în comune nici un soldat, căci dacă vor asculta de ordinele sale, naţiunea română din Transilvania nu va mai fi supusă domnilor pământeşti[237].

În 27 noiembrie br. Preisz informă pe guvernul transilvan că acum se încep operaţiunile militare în contra răsculaţilor.

Pe lângă fiecare trupă, care plecă asupra ţăranilor, fu alăturat câte un preot sau doi cu misiunea ca dânşii înainte de începerea luptei să dojenească încă o dată pe ţărani, ca să depună armele şi să se întoarcă pe la casele lor.

În această privinţă episcopul Nichitici comunică preoţilor următoarea instrucţiune[238]:

„Aceşti preoţi datori vor fi a se lipi sau a se lega de comandele milităreşti şi când aceştia vor nimeri pe adunate turme a rebelişilor şi se vor pune în rând de apărare, atunci preotul ... să se pună înaintea oştii milităreşti şi să dea înaintea rebelişilor primejdia cea netrecută întru care se află ... şi cu tot chipul care se poate să-i îndemneze spre plecăciune şi să-i aducă la pace. El n-are putere să făgăduiască ceva lor. Fără numai aceste: că dacă ar urma ei la toate acelea, care le va spune lor ofiţerul de la comandă, precum ei milă şi iertăciune să nădăjduiască, într-alt chip prea grea cumpliciune vor simţi. Din aceasta poate că rebelişii vor arăta plecăciune atunci ofiţerul de la comandă să facă ce s-au rânduit de slăvitul Generalat. Dară de cumva rebelişii vor arăta împotrivire, atunci preotul, cu glas deschis şi pe înţeles să spună precum ar fi ei oamenii de nu se pot îndrepta, care au trecut cu vederea multe sfaturi şi îndreptări şi au lăpedat iertarea şi bunătatea, ce s-au fost dăruit lor, şi nenorocirea care ar veni peste ei, pe copii lor şi pe muierile lor, singuri ei fiind pricina lor şi să o socotească, şi înaintea feţei lui Dumnezeu vor da grea samă şi răspuns pentru toată picătura de sânge, care se va fi vărsat pentru împotrivirea şi neascultarea lor, şi după ce şi aceasta se va face şi tot nu se vor căi, şi nu se vor pleca, atunci preotul să se dea în dreptul ostaşilor şi să lase treaba sa."

[237] Denique (Hora) affidebat plebem per Judices, quod si nutum et mandatum ejusdem secuta fuerit, in futurum Dominis Terrestribus, subjecta hand foret natio valachica. Extractus Benignorum Examinum, p. 11.

[238] Comunicăm instrucţiunea aceasta după însuşi textul original românesc.

În 27 noiembrie operaţiunile armatei se începură pe toată linia, în Zarand, la Mogoş şi la Ofenbaiă. Însă cele de întâi lupte fură cu totul nefavorabile pentru armată.

În 29 noiembrie se întâmplă la Remeţi o luptă înverşunată între ţărani şi între armată, luptă în care ţăranii rămaseră învingători.

Despre lupta aceasta scrie guvernului comisarul Mihai Brukenthal:

„În momentul acesta soseşte un raport de la vice-colonelul Schultz cu diferite anexe din care se vede că dânsul, în 29 noiembrie, a voit să meargă la Remeţi cu 143 soldaţi de infanterie şi cu 68 de husari secui ca să ocupe Ponorul şi Remeţii, dar a fost întâmpinat pe vârfurile şi la strâmtorile munţilor de o trupă de ţărani răsculaţi în număr la 1000 de oameni, şi cu toate că le-a vorbit cu blândeţe să se liniştească, fiindcă n-are să li se întâmple nimic, totuşi n-a folosit nimic, ţăranii răsculaţi începură să tragă cu puştile, soldaţii să se apere, până când într-o încăierare de 4 ore, 15 soldaţi fură răniţi, unul rămase mort, 17 tâlhari fură tăiaţi, iar alţi trei prinşi şi trimişi la Aiud. În fine, vice-colonelul s-a retras cu trupa sa şi dânsul se află acum Cacova. La retragerea sa răsculaţii puşcară din tufe asupra soldaţilor, şi cu această ocaziune fu rănit în picior şi comisarul comitatului alăturat pe lângă trupa aceasta şi al cărui nume încă nu-l ştiu, de asemenea fu rănit în mână cu o furcă de fier şi locotenentul Lendvai. Vice-colonelul Schultz se pare că acum cugetă cu totul altmintrelea despre răsculaţii aceştia de cum vorbea mai înainte, deoarece ce scrie, că nu e de a se încrede nici în ţăranii aceia, cari se arăta buni şi ascultători."

Tot în privinţa acestei lupte scrie oficiul minelor din Zlatna către Tezaurariat:

„Ieri (în 30 novembrie) a sosit aici locotenentul Probst cu 40 husari secui şi ne comunică verbal că dânsul primise ordin ca să alerge cu trupa sa în ajutorul vice-colonelului Schultz, care plecase din Cricău către Ponor, cu 60 de husari (despre infanterie Probst nu aminteşte nimic[239]), dar n-a putut să-şi continue drumul din cauză că răsculaţii făcuse în grabă mare tăieturi de păduri, ca să împiedice retragerea lui Schultz şi aşa dânsul a fost silit să se retragă aici."

Tot despre lupta aceasta scrie şi consilierul Mihai Hermann:

„O parte din trupa care se afla sub ordinele lui Schultz trebuia să vină după dânsul. Dar ţăranii răsculaţi (de la Remeţi) fură îndată în urma lui Schultz, şi-i tăiară drumul pentru trupa care avea să-l urmeze (pentru ariergarda) ... Schultz scăpă din această dificilă situaţiune numai astfel, că ţăranii răsculaţi în urma poruncii lui Horea se retraseră din toate părţile către Blăjeni"[240]).

În lupta de la Remeţi, după cum ne spun raporturile oficiale, ţăranii români strigau: „O dată cu capul ficiori, că vine Horea cu ţara."

[239] După cum ne-am convins din mai multe cazuri, comandanţii trupelor imperiale ce fură trimişi în contra ţăranilor, ascund peste tot locul numărul adevărat al armatei, atât acolo unde au suferit vreo înfrângere, cât şi acolo unde au învins.

[240] **Horraische Unruhe**, în manuscrisul Das alte und neue Kronstadt I. 101.

Iar alţii, în bătaie de joc, ziceau către secui: „F. î. s. cu împăratul vostru împreună, avem noi împărat, nici nu sunteţi voi cătane, ci sunteţi unguri şi nemeşi şi numai v-aţi îmbrăcat în haine cătăneşti"[241].

Iar un ţăran din Muşca invita pe altul zicând: „Haidă Mariene, acum e vremea să stăm în calea cătanelor la Remeţi, că noi ne bizuim în voi Buciumanilor".

Tot asemenea o păţi armata imperială şi în Zarand.

În 27 noiembrie, maiorul Stoianich, plecă din Deva cu o trupă de 320 de soldaţi ca să ocupe Zarandul. În aceea zi noaptea dânsul ajunse la Brad chiar în momentul pe când trupa ţăranilor plecase de aici la Criscior ca să meargă asupra Abrudului.

În dimineaţa următoare însă căpitanul Crişan, îndată ce află că armata a intrat în Zarand, se întoarse înapoi cu trupa sa, alungă pe Stoianich din Brad, îi tăie linia de retragere către Deva şi după o luptă înverşunată ce o avu cu dânsul lângă Brad, îl aruncă spre ţara ungurească.

Despre lupta aceasta scrie locotenentul Simény, care se afla în trupa lui Stoianich:

„Pe un drum foarte rău am ajuns aici (în Brad) în 27 noiembrie, după miezul nopţii, dar am aflat aici numai puţini răsculaţi din cauză că trupa ţăranilor în număr la 4.000 de oameni plecase către Criscior cu câteva ore mai înainte sub comanda căpitanului Giurgiu Todor (Crişan?). Dar după ce auziră că noi suntem aici, veniră din nou în zori de ziuă, cu o mulţime aşa mare încât n-o pot descrie, şi noi cercarăm să ne retragem repede către Halmagi. Întru aceea ne ciocnirăm cu trupa aceasta imensă, şi cu toate că puşcarăm asupra lor, îi tăiarăm cu săbiile şi-i uciserăm, dar toate fură în zadar, căci ei se adunară sub comanda lui Horea într-o mulţime ce nu se poate spune. Vom vedea ce vom putea face în viitor, destul că aici este oribil pentru soldaţi, fiindcă ziua şi noaptea nu avem odihnă de ei."

Tot în această privinţă br. Brukenthal raportează împăratului, în 3 decembrie:

„Maiorul Stoianich a fost trimis la Brad cu 320 de soldaţi, infanterie şi cavalerie. După raportul său dânsul a şi ajuns întru adevăr acolo în 29 noiembrie noaptea târziu, şi îndată ce a sosit a şi liberat din mâinile răsculaţilor pe un căprar din regimentul Orosz, pe patru husari şi alte 12 persoane, dar cu trupa sa cea mică n-a cutezat să înceapă nimic în contra răsculaţilor, cari după cum îi raportase trei prizonieri, erau în număr de 9.000 de oameni sub comanda lui George Crişan – deşi numărul acestei trupe era prea exagerată – şi aşa s-a retras către Halmagi, şi fiindcă în Halmagi n-a aflat nici o trupă din regimentul Devins, ci numai o companie din regimentul Orosz, aşa a cerut ajutor din Ungaria."

Crişan însă nu se mulţumi numai cu respingerea armatei de la Brad. Dânsul urmări în continuu pe Stoianich până la Halmagi, trimise repede ordin ţăranilor

[241] Depoziţiunea soldatului László Josi. Zlatna, 8 ian. 1785.

de pe valea Mureşului şi din celelalte comune ale Zarandului, ca să înainteze spre Halmagi, şi din toate părţile ţăranii plecară într-acolo[242].

Acum poziţiunea armatei în Zarand era desperată.

Din această critică situaţiune însă Stoianich scăpă cu o tactică puţin demnă de o armată, înşelând pe ţărani cu o împăciuire.

Anume Stoianich încheie o convenţiune cu trupa lui Crişan ca ţăranii de aici înainte să fie militari şi să nu mai fie supuşi nobililor, ci numai împăratului, convenţiune în care reaua credinţă se vede de la început.

Despre împăciuirea aceasta generalul Koppenzoller scrie contelui Iankovits:

„În 29 noiembrie o trupă de rebeli în număr de vreo 7.000 de oameni ocupară poziţiuni pe dealurile din jurul Halmagiului cu intenţiune ca să atace oraşul şi să libereze pe prizonierii ce-i făcuse husarii cu o zi mai înainte. Maiorul (Stoianich) înaintă cu trupa sa către dânşii, până la o distanţă de 1.000 de paşi, dar împiedecat de un şanţ (?) ca să-i poată ataca, se duse călare înaintea lor, însoţit de căpitanul Czigan din regimentul Toscana, până la jumătate drumul, unde şi rebelii trimiseră de asemenea câţiva deputaţi pentru o convorbire şi se împăcară astfel, că dânşii, ţăranii, se vor supune la toate ocaziunile ordinelor Maiestăţii Sale, dar să nu-i silească ca să primească iarăşi înapoi pe nobilii de mai înainte ca domni pământeşti. Dânşii voiesc să fie supuşi numai Maiestăţii Sale şi la caz din contra să li se dea domni feudali germani, dar nici un ungur mai mult. După convorbirea aceasta dânşii se retraseră, descărcându-şi armele în continuu."[243]

[242] În 3 decembrie, br. Brukenthal raportează împăratului: Ein neuer von der Hunyader Tafel eingeganger Bericht vom 2. dieses, enthält die Nachricht: dass ein Trupp Aufrührer ... nach Illye gakommen ... und- alle übige Inwohner unter Bedrohung mit Feuer und Schwert zur Hauptversammlung der Aufrührer (în realitate la atac) auf den 1 Dezemb. nach Halmagy vorbeschieden. Sie melden weiter, die mehresten der umliegenden Dörfer hätten sich dem Vernehmen nach entschlossen, sich in Halmagy einzufinden. – Protopopul Iosif Sânziana din Trestia încă scrie episcopului Nichitici în 21 noiembrie (2 dec. st. n.): Reliqui autem pagi sunt perturbati circiter 20 insurrexerunt secunda vice, et abiverunt versus Halmagy ad Coriphaeos seductores et rebelles.

[243] Despre împăciuirea aceasta aminteşte şi Crişan în interogatoriul său preliminar făcut la Abrud şi ne spune că dânsul se afla cu trupa ţăranilor pe deal, iar ofiţerul (Stoianich) cu armata imperială în partea de jos şi s-a făcut o împăciuire (conventio facta est). Comisiunea însă care făcuse interogatoriul şi care se afla din partea armatei maiorul Pükler şi sub-locotenentul Neustädter, nu aminteşte în procesele-verbale nimic despre condiţiunile acestei împăciuiri. – Tot în privinţa aceasta aflăm următoarele în Ms. Analecta ad Hist. seditionis: den 6. Dec. Gubernial-Commissarius. Mühlenbach, 3 dec. Nach einem Rapport des Majors Stojanics, Halmagy 30 nov. sollte er durch eine starke Rotte der Tumultuanten aus etlichen und vierzig Dörfern angegriffen werden. Als er ihnen entgegen ging, hielten sie in einiger Entfernung stille und schickten, auf Verlangen des Majors, 6 Deputirte; diese sagten sie seien auf Befehl des Hora zusammengekommen, etc.

Tot în timpul acesta altă luptă cu ţăranii se întâmplă la comuna Lupşa[244]. Maiorul Dolcinengo cu o trupă de 70 de soldaţi – după cum ne spune dânsul – ajunse în 29 noiembrie la comuna Lupşa şi de aici voia să străbată către Bistra. Îndată însă ce ieşi din comuna Lupşa fu atacat pe dealuri de o trupă de ţărani şi respins cu pierderi însemnate. În urma acestui atac nefavorabil, locotenentul Mesterházy din Zlatna alergă repede cu o trupă mai mică de soldaţi în ajutorul maiorului Dolcinengo la Lupşa. Dar ţăranii din Lupşa îi ţinură drumul la Valea Vinţii, puşcară pe Mesterházy şi 8 soldaţi, doi fură răniţi, iar ceilalţi împrăştiaţi[245].

Atât este ce ştim despre această luptă, dar observăm că după încetarea revoluţiunii se găsiră în ţinutul Lupşii mai mulţi soldaţi morţi şi neîngropaţi[246].

Pe toată linia succesele erau ale ţăranilor şi onoarea lăncilor era satisfăcută pentru aceia cari într-un moment de entuziasm ziceau cu fericire „noi suntem militari[247].

Dezastrele armatei provocară o nouă consternaţiune în sânul nobilimii.

Comitatul Hunedoarei lăsă la o parte competenţa comandei generale din Transilvania şi scrise de-a dreptul generalului Koppenzoller în Ungaria, să intre cu două regimente în Transilvania[248].

De altă parte guvernul transilvan înfăţişă monarhului lucrurile în colorile cele mai desperate, şi făcu apel la graţia părintească a suveranului să trimită cât mai în grabă mai multă armată în Transilvania.

Br. Preisz însă, parte ascundea înfrângerile armatei, parte le excuza cu lipsă de proviziuni[249], sau le înfăţişă drept învingeri[250].

[244] 18-ten Dec. Kommt ein Schreiben Majors Dolcenengo, ohne Datum und Orthe ... habe er in Lupsa eine halbe Comp. formirt, mit dieser und 1 Officier sammt 25 Hussaren gedachte er Pistra zu erreichen, allein gleich hinter Lupsa über den Berg sei seine vorausmarschierende Patrouille von den Rebellen angefallen worden ... er habe Pistra nicht mehr erreichen können (Extract des Anfanges der Unruhen).

[245] **Wiener Zeitung**, no. 103 din 1784: „Cu o zi mai înainte (29 nov.) atacară rebelii 20 soldaţi (?) de la Ofenbaia, în ajutorul cărora voia să meargă locotenentul Mesterházy cu 10 soldaţi, dar pe drum fu încunjurat şi ucis cu 8 soldaţi." – Broşura „Horja und Klotska": Am 29-ten November, ward ein Lieutenant von Orosz, Namers Meszterhazi, welcher einigen zu Offenbanye geängstigten Truppen zu Hülfe gehen wolte, auf dem Wege angefallen und nebst 8 Mann todt geschossen.

[246] Jurnalul Magyar Hirmondó, scrisoarea a 7 din 1785.

[247] Cloşca la Abrud către locotenentul Vernicourt: „noi suntem soldaţi împărăteşti".

[248] **Anallecta** ad Historiam seditionis. Den 9. Dec. General-Commando den 7. Es beschwert sich dass die Hunyader Comitatsofficianten mittelst einer an General Koppenzoller abgeschickten Estaffete die Einrückung der Regimenter Würtenberg und de Vins nach Siebenbürgen verl ngt, worauf die am nächsten gelegnen Commandi estaffetaliter beordert wurden, rechts und links dem Maroschfluss in Siebenbürgen einzumarschiren; das General-Commando, dem keine solche Gefahr, wie der Hunyader Comitat vorgibt, bekannt ist, hat ... sich bemüssigt gesehen, den General Koppenzoller anzugehen, dass er die in marsch gesetzten Truppen zurückbeordern möchte.

În urma acestor rapoarte cari fiecare înfățișau lucrurile cu totul în altă formă, împăratul scrise în 13 decembrie baronului Brukenthal:

„Iubite br. Brukenthal! Turburările din Transilvania cari încă nu s-au liniștit până acum, mă întristează și mă supără foarte mult și aceasta cu atât mai tare fiindcă din rapoarte cu totul în contrazicere, nu pot să-mi fac o judecată sigură și nu pot să cunosc adevărata stare a lucrurilor... Eu îndată după cea dintâi știre am dat ordinele necesare atât comandei generale din Transilvania, cât și celei din Ungaria, dar ordinele mele parte nu au fost urmate, parte au procedat cu mijloace prea slabe. Este așadar de lipsă, ca rapoartele ce le va înainta de aci înainte guvernul să fie lucrate dimpreună cu comandantul general, așa că să fie numai o limbă și în astfel de cazuri să înceteze toate ceremoniile și toate formalitățile pentru oricine, care mai are un sentiment de datorie și iubire către patrie, și orice oră, orice loc și orice mijloc să fie egale ziua și noaptea, dacă în modul acesta se poate face bine și se poate împiedica răul. În consecință Domnia-Ta vei comunica ordinul acesta comandantului general și totodată l-am însărcinat și pe dânsul, ca să-ți comunice și Domniei-Tale ordinele, ce i le voi trimite eu".

În ziua de 7 decembrie însă se întâmplă nefericita luptă de la Mihăleni, care puse numaidecât capăt acestei revoluțiuni. Armata ca să poată opera în Munții Abrudului, trebuia necondiționat să ocupe Zarandul, care se află încă în mâna căpitanului Crișan.

Maiorul Stoianich, cu trupa sa se afla, ce e drept, în Zarand, dar dânsul nu putea să înceapă nimic în contra țăranilor. În 4 decembrie o nouă trupă plecă în ajutorul maiorului Stoianich, anume vice-colonelul Kray cu 400 grăniceri secui și însoțit totodată de episcopul Nichitici.

Episcopul Nichitici, încă mai înainte de a intra cu armata în Zarand, convocă o adunare de preoți și de popor în comuna Țebea, singura comună din tot Zarandul care nu luase parte la revoluțiune.

În acea zi, în 4 decembrie, episcopul și armata sosiră în comuna Țebea și mai întâi se începu activitatea bisericească. Episcopul dojeni cu seriozitate pe preoți și pe țărani, atât în biserică, cum și acasă la cuartirul său, ca să rămână

[249] Așa în 14 decembrie br. Preisz, între altele scrie Tezaurariatului următoarele: „Singura piedică al expediținea aceasta este lipsa de proviziuni pentru soldați și cai... și din această cauză o parte din trupe au fost silite să se retragă de sine din pozițiunile ce le avuse."

[250] Proba despre rapoartele aceste false ale br. Preisz este comunicatul publicat în ziarul oficial „Wiener Zeitung" no. 103 din 1784, în care toate luptele, chiar și cea de la Remeți se înfățișează ca o învingere pentru armată. Textul acestui comunicat e următorul: „Cu trupele distribuite în mai multe părți s-au și întâmplat diferite încăierături. În 30 noiembrie răsculații atacară cu o mare superioritate numerică și în repetite rânduri trupele cari se aflau la Remeți sub comanda vice-colonelului Schultz și erau compuse din companiile Obrist și Bekesi, doi ofițeri cu 26 soldați de cavalerie din regimentul Toscana și 70 de husari secui, – dar fură respinși totdeauna".

liniștiți, să nu se opună armatei, și după cum raportează dânsul preoții și țăranii declarară că se vor supune.[251]

Așa partea de apus a Zarandului se liniști fără nici o luptă.

De la Țebea episcopul Nichitici se întoarse cu armata la comuna Brad[252]. Aici convocă o nouă adunare de preoți și de țărani din 25 comune, le puse în vedere datoriile lor, urâciunea faptelor, cari le comit, tristele urmări ale revoluțiunii, îndemnă pe preoții și pe țăranii, cari erau de față, ca să înduplece și pe sătenii lor să se supună ordinelor împăratului, să se liniștească, să depună armele, să asculte de superiorii lor, după cum le este datorința, să se facă demni de grația prea înaltă, ce le-a acordat-o împăratului cu amnistia, că dacă se vor liniști și vor depune armele atunci guvernul le va face dreptate, iar până atunci plângerile lor nu pot fi cercetate și nici nu li se poate face dreptate din cauza răscoalei ce o fac.

De la Brad episcopul și armata trecură la Crișcior și aici se repetară aceleași convocări de preoți, aceleași dojeniri, aceleași promisiuni.

Așa se liniștiră și satele din jurul Bradului și al Crisciorului fără nici o vărsare de sânge, numai cu simpla autoritate a episcopului.

Trupa lui Crișan era acum dizolvată, și mai rămaseră în stare de revoluțiune numai câteva comune din partea de către Blăjeni.

În 7 decembrie după amiazi episcopul și armata plecară către Blăjeni, ca să liniștească și pe țăranii din părțile aceste și apoi de aici să treacă în Munții Abrudului.

În avangardă se afla locotenentul Vajda cu o trupă de 50 de soldați.

Armata și episcopul trecură prin două comune, Zdrapți și Mihăleni, fără nici o împiedicare.

La marginea hotarului însă dintre Mihăleni și Blăjeni, unde se strâmtorează valea Crișului, avangarda lui Vajda fu întâmpinată de o trupă de țărani în număr de 600 de oameni, armați cu puști, cu pistoale, cu lănci și furci de fier și țăranii aceștia declarară că dânșii nici într-un mod nu pot permite ca să treacă armata pe acolo[253].

[251] Hinc (Deva) per Soljmos trans Marusium profectus inde ulterius progrediens usque Czebe --- convocatis sacerdotibus in Czebe et eorundum auditoribus debitam admonitionem constantem tranquillitatem non tantum in meo quarterio; sed etiam in Ecclesia praedicavi ... quibus auditis responderunt se in Pace permansuros. Hoc ipsum in Brad et Kristor promulgavi. Episcopul Nichitici către c. Iankovits, Deva, 28 dec. 1784.

[252] Nikitich de dato Czebe d. 4 December ... den folgenden Tag will er von Sekler begleitet nach Brad gehen, wohin er die Geistlichen und Abgeordneten von 25 Dörfern bestellt hat, dann will er in die Gegend von Abrudbanya gehen. **Ms. Analecta** ad historiam seditionis.

[253] După rapoartele vice-colonelului Kray trupa țăranilor de la Mihăleni era în număr de 2.000 de oameni. Faptul pozitiv însă este că trupa aceasta era compusă numai din 6 sate (Raportul comisarului Brukenthal din 10 decembrie). Dacă vom admite acum că după cum era ordinul căpitanilor, au participat la lupta aceasta câte un om din fiecare casă și dacă vom socoti câte 100 de case pe fiecare comună, atunci trupa țăranilor de la Mihăleni în cazul cel mai extrem nu putea să fie mai mare de 600 de oameni.

Episcopul trimise îndată doi preoți la trupa țăranilor ca să-i dojenească și să-i invite, ca să depună armele[254].

Dar țăranii cereau să li se împlinească cererile cari le comunicase prin oculistul Molnar, zicând că până atunci dânșii nu se pot supune.

Pe când preoții aceștia consiliau pe țărani, să nu se opună și le promiteau amnistia generală și dreptate din partea guvernului, pe atunci vice-colonelul Kray făcu toate dispozițiunile de atac asupra țăranilor, care de astă dată i se părea inevitabil. Anume vice-colonelul Kray împărți trupa sa de infanterie în două coloane și pe când țăranii discutau cu preoții, dânsul trimise diviziunile aceste prin niște păraie, ca să ocupe coastele dealurilor din partea stângă și din partea dreaptă a țăranilor, iar dânsul rămase cu cavaleria la mijloc[255].

După ce toate dispozițiunile erau făcute, preoții se retraseră și declarară, că țăranii nu voiesc să depună armele.

Atunci vice-colonelul Kray dete îndată signalul de atac. Focul se deschise asupra țăranilor de amândouă părțile, încă înainte de ce dânșii s-ar fi putut reculege, iar Kray năvăli din centru cu cavaleria asupra lor. O luptă înverșunată se încinse acum între armată și țărani, luptă care ținu până seara târziu. O parte din țărani se retraseră în o casă, care se afla la spatele lor și de aici din pod și de pe ferestre, începură să puște asupra armatei. Dar soldații lui Kray aprinseră casa și mulți din țărani arseră aici.

În fine armata învinse.

În cursul acestei lupte căzură 85 de țărani, între cari se aflau 48 numai din comuna Blăjeni, mai mulți fură răniți și 15 făcuți prizonieri.

Câți au căzut însă din armată, rapoartele nu ne spun.

Între țăranii căzuți se afla și căpitanul acestei trupe Micula Bibarț din Blăjeni.

În memoria acestei învingeri, vice-colonelul Kray luă ca trofee bastonul căpitanului Bibarț, ferecat cu aramă galbenă și traisa sa de piele, ornată de asemenea cu nasturi galbeni[256].

---

[254] Tandem 7-a hujus (Decembris) pacifice per pagos Zdraptza et Michelenj transeundo, inter confinia Michelenj et Blesenj, catervam hominum rusticorum armis instructorum ex Blesenj adventatium viderim, expedivi duos sacerdotes admonentes ut deponere arma teneantur, qui nolentes deponere ... aggressi sunt per eosdem milites, ex quibus 48 circiter mortui, aliquot vulnerati et capti sunt. Episcopul Nichitici către guvernul transilvan, Mihăleni, 8 decembrie 1784.

[255] Genersich, Biographie des GEZM. Baron Paul v. Kray. Obristlieutenant Kray ... schickte die in Abtheilungen nachgerückte Infanterie durch eine Vertiefung, unbemerkt, gegen 2 grosse ravins, woher selbe in die rechte Flanque der ... Tumultuanten Rotte fallen könnte, – **Benkö** (Oláh nemzet képe, coala a 2-a) încă descrie începutul atacului astfel: „Kray împărți repede ... infanteria în două diviziuni egale și ... le trimise pe lângă români pe coastele dealurilor în partea dreaptă și în partea stânga a lor, iar dânsul rămase cu cavaleria la mijloc".

[256] În expediținea aceasta Stoianich și Kray liberară 103 femei nobile din captivitatea românilor din Zarand și le expediară pe 29 de care la Deva. La început femeile aceste îmbrăcate în haine țărănești și multe din ele cari au fost căsătorite după țărani, se jenară

Acum întreg districtul Zarandului se afla în mâna armatei.

Nu suferă nici o îndoială, trupele țăranilor în tot cazul aveau să fie învinse, fiindcă le lipseau orice elemente de apărare.

Cu toate aceste însă lupta de la Mihăleni în loc de o victorie putea foarte ușor să fie un dezastru pentru armată.

A forța trecerea prin Termopilele Blăjenilor, a lupta cu țăranii de pe dealuri și din tufe, era o problemă foarte dificilă pentru armată.

Așa că înfrângerea țăranilor de la Mihăleni în linia primă este a se atribui numai preoților, ce fură trimiși de episcopul Nichitici.

Pe când vice-colonelul Kray făcea toate dispozițiunile pentru reușita învingerii, pe atunci atențiunea țăranilor era distrasă cu predicele preoților, mai mult, putem zice, că armata a abuzat aici de intervențiunea preoților și i-a folosit mai mult să încurce pe țărani, deoarece vice-colonelul Kray, ca bun soldat, știa și trebuia să știe încă de la Crișcior că țăranii se opun la Mihăleni.

După învingerea aceasta, vice-colonelul Kray rămase peste noapte cu trupa sa pe câmpul de luptă, iar în ziua următoare deschise tăieturile ce le făcuse țăranii la Vulcan și apoi trecu în Munții Abrudului.

Înfrângerea țăranilor de la Mihăleni schimbă numaidecât situațiunea și în Munții Abrudului. Țăranii de la Remeți și Mogoș trimiseră îndată deputați la comisarul guvernului și se supuseră, iar cei din domeniul Ofenbăii și țăranii din domeniul de sus, de la Râul-Mare și Vidra se retraseră cu toții la Câmpeni și aici formară o singură trupă sub comanda primului căpitan Horea.

Acum Zarandul, Zlatna, Mogoș și Abrud ajunseră în mâna armatei, mai rămăsese țăranilor punctele Ofenbaia, Câmpeni și Albac.

Despre starea revoluțiunii în timpul acesta, br. Brukenthal scrie monarhului în 16 decembrie următoarele:

„Rezultatul de până acum al tuturor dispozițiunilor făcute în contra răsculaților este că în districtul Zarandului și în comunele mai apropiate de Zlatna și de Abrud, partea cea mai mare din locuitori se lăsă de revoluțiune, după cum înaintează și trupele, se arătă în aparență liniștiți, și trimit deputați la comisarul guvernului și la episcopul Nichitici chiar și din comunele unde se aflau rebelii cei mai înverșunați. Deputații aceștia promit, că vor îndupleca și pe sătenii lor să se supună cu totul și să predea armele. Dar cu toate aceste, multe din promisiunile lor rămân neîmplinite ... Din arme n-au predat până acum decât câteva armăturі și cai, ce-i luase de la soldați. Mai persistenți în revoluțiune sunt o parte din locuitorii domeniului Ofenbaiă și satele fiscale Mușca, Râul-Mare și Vidra. Aceștia s-au retras cu femei și copii pe teritoriul Câmpenilor sub comanda primului căpitan Horea, și după cum ne raportează episcopul Nichitici s-au legat cu jurământ să nu se despărțească unii de alții. S-a trimis și la dânșii un preot ca să-i dojenească, dar până în ziua de 15 ale lunii acesteia, încercarea

---

să meargă la Deva. Dar br. Bornemisza le asigură că comitatul va îngriji de îmbrăcămintea și de existența lor. După lupta de la Mihăleni veni la trăsura episcopului și văduva Caterina Csiszár, îmbrăcată în haine românești, și-i spuse cine este; iar episcopul o predete maiorului Stoianich, care o expedie dimpreună cu celelalte la Deva.

aceasta a rămas fără nici un rezultat, şi până în termenul acesta n-au putut fi înduplecaţi nici să se supună şi cu atât mai puţin să depună armele."

În 8 decembrie vice-colonelul Kray sosi cu trupa sa la Abrud.

Episcopul Nichitici convocă aici pe preoţi şi câte 6 ţărani din toate comunele vecine, din Cernişa, Cărpeniş, Roşia, Lupşa, Muntari, Corna, Bucium, Baia-Albă, Câmpeni îi dojeni şi sfătui să renunţe la revoluţiune şi apoi dimpreună cu comisarul guvernului publică aici ţăranilor patenta pentru amnistia generală, cu ocaziunea unui târg de săptămână[257].

Mai rezista încă trupa ţăranilor de la Câmpeni.

Asupra acestei trupe plecă în 11 decembrie vice-colonelul Schultz cu un corp de 750 soldaţi.

De-a lungul drumului, pe valea ce merge de la Abrud la Câmpeni, ne spune Schultz, dânsul întâlni pe dealuri mai multe trupe de ţărani în număr ca la 20.000 de oameni, trase cu tunurile asupra lor şi ţăranii se retraseră cu toţii spre partea de către Râul-Mare.

În drumul acesta vice-colonelul Schultz se opri şi la casa lui Cloşca din Cărpeniş, dar nu află nimic în lăzile lui decât nişte diplome de ale comunelor Câmpeni, Bistra, Abrud-Sat, Cărpeniş, Bucium şi Vidra.

În aceea zi seara vice-colonelul Schultz intră cu trupa sa în Câmpeni.

Peste noapte însă ţăranii îl înconjurară de toate părţile, îi tăiară linia de retragere către Abrud, şi-i prinseră un car cu proviziuni.

În această situaţiune desperată, Schultz scrise încă în noaptea aceea vice-colonelul Kray la Abrud, că ţăranii l-au încunjurat de toate părţile şi să alerge repede cu Ott în ajutorul lui[258].

În ziua următoare, dimineaţa, şi plecară în ajutorul lui Schultz, vice-colonelul Kray din Abrud, Ott din Bucium, după dânşii urmară maiorul Stoianich din Zarand, maiorul Dolcinengo din Remeţi. Tunurile începură să bubuie din nou pe valea Câmpenilor şi vice-colonelul Schultz fu scăpat[259].

---

[257] Comuna Crângul Sohodolului dete următoarea declaraţiune în scris ... „Noi Crângul Sohodolului ... văzând porunca înaltului împărat citindu-ni-o domnul Vlădica în casa lui Stan George sigartăul în Abrud, iarăşi ne plecăm, şi cu cari nu se vor pleca poruncilor împărăteşti noi nu suntem soţi şi mâine la 12 ceasuri domnul Vlădica va fi în Câmpeni. În dos adresa: Cu cinste să se dea la domnişorul solgabirău la Câmpeni sau la mai marele catanelor la Câmpeni."

[258] 15-ten kommt nachstehendes Billet von Obristlieutenant Krey: Obristlieutenant Schultz ist heute früh von hier nach Toppanfalva (Câmpeni) ... um Mitternacht bitter er mich ohngesammt nebst Ott mit allen Kräften zu unterstützen, weil er fast aller Orten umgeben, und gestern nachmittag in einer attaque ihnen 7 Mann getödtet welches aus Canons geschehen seyn muss, ich gehe mit Anbruch des Tages selbst mit Ott dahin. 15-ten December, schreibte Major Dolcenengo, da er vernohmen, dass Obristlieutenant Schultz in Toppanfalva von den Rebellen umrungen seye, eyle er diesen Augenblick demselben zu helf. (Extract des Anfanges der Unruhen. În biblioteca Gimn. Lut. Braşov).

[259] Gubernial-Commissarius d. 18 December. – Oberstlieutenant Schultz und Major Adorjan stehen mit einem Corps von 750 mann und 2 Kanonen bei Topanfalva umrungen von beiläufig 6000 Tumultuanten und von Abrudbanya ganz abgeschnitten.

Acum căzuse şi Câmpenii, mai rămase Albacul şi puţine comune din domeniul Ofenbăii.

De la Câmpeni vice-colonelul Schultz plecă în 16 decembrie asupra Albacului cu o trupă de 700 de soldaţi, şi tot în acea zi dânsul scrise generalului Pfefferkorn în Alba-Iulia:

„Astăzi plec către comuna Râul-Mare, la biserica din Gura-Neagră, ca mâine în ziua de Sfântul Nicolae românesc să operez mai departe ... După cum îmi raportează spionii, o parte din ţăranii răsculaţi s-au tras spre Ofenbaiă, iar partea cea mai mare pe teritoriul comunei Râu-Mare (Albac). Vice-colonelul Kray a lăsat o trupă puternică la Abrud şi la Cărpeniş şi cu restul a venit la Câmpeni, de asemenea a venit şi Ott cu artileria sa. Vice-colonelul Ott plecă spre Ofenbaiă, ca să ocupe Lupşa şi Bistra şi să persecute pe răsculaţii cari s-au retras în părţile acele ... Arhiva scrisorilor, se zice, că se află la Cristea Nicula, şi eu voi cerca în cursul acestei expediţiuni să pun mâna pe arhiva aceasta, dacă nu vor fi dus cumva tot ce au avut prin păduri. Şi deoarece ... ne ameninţă o nea mare şi din cauza aceasta comunicaţiunea cu ţinutul comunei Râul-Mare este impractibilă, aşa raportez cu supunere, că după expediţiunea aceasta voi fi silit să mă retrag iarăşi la Câmpeni."

Tot în această privinţă br. Brukenthal şi generalul Fabris raportează monarhului următoarele:

„După raportul vice-colonelului Kray partea cea mai mare din trupa principală, despre care am amintit mai în urmă, s-a liniştit şi s-a dus pe acasă. Satele Vidra şi Câmpeni au predat o parte din armele lor ... puşti ... lănci ... pistoale şi ... furci de fier ... şi după cum declară doi oameni de ai lui Horea, cari au fugit de la el, pe lângă dânsul a mai rămas numai un număr mic de vreo 100 de răsculaţi în satele Albac şi Arada, din sus de Râul-Mare. În contra acestei trupe a plecat vice-colonelul Schultz cu un corp de 700 soldaţi, ca dacă e posibil să-i prindă şi pe aceştia şi astfel să restabilească liniştea pe deplin".

Pe când o parte din trupele imperiale operau în Munţii Abrudului, pe atunci funcţionarii din comitatul Hunedoarei forţau comunele româneşti de pe Valea Mureşului şi de pe Valea Streiului să dea declaraţiuni în scris, că se lapădă de Horea şi de partida lui.

Declaraţiunile acestea conţineau următoarele obligaminte:

1. Că locuitorii nu vor mai ţine cu Horea şi cu partida lui.
2. Că vor rămâne pentru totdeauna supuşi credincioşi ai Maiestăţii Sale.
3. Că vor asculta de guvern, de autorităţile comitatului, de domnii pământeşti şi de primarii puşi de autorităţile acestea.
4. Că vor rebonifica domnilor săi toate pagubele, ce li s-au cauzat.
5. Că se vor sili să prindă pe Horea şi pe corifeii lui şi să-i dea în mâna tribunalelor, în fine,
6. Că vor aduna toate armele de la săteni şi le vor preda autorităţilor.

---

oberstlieutenant Kray aus Abrudbanya, Ott aus Butsum, Major Stojanits aus dem Zarander Comitate und Major Olcinego aus Ponor, Remete und Mogos sind ihm zu Hilfe geeilt. **Ms. Analecta** ad Hist. seditionis.

5. Horea dizolvă trupa de la Câmpeni

Despre dizolvarea trupei de la Câmpeni căpitanul Vasile Sgârciu ne spune următoarele:

„În 14 decembrie, îndată ce sosiră trupele la Câmpeni, Horea dete poruncă tuturor partizanilor săi, că sub pedeapsă de moarte să se întoarcă fiecare pe acasă, fiindcă au venit trupele Maiestății Sale Împăratului, dar pe dânsul să-l petreacă încă până la Albac şi peste munți, ca să-şi poată continua drumul către Crişul-Negru şi de acolo către Viena, ca astfel să poată dobândi un rezultat fericit la întreprinderea sa[260].

Era aşadar ultima onoare ce se făcea căpitanului.

Tot în timpul acesta sosi la Sibiu un nou comandant general.

Br. Preisz, inculpat de guvern, inculpat de nobilime, că dânsul a fost cauza acestei periculoase revoluțiuni, fiindcă a ordonat înscrierea iobagilor şi nu a luat numaidecât măsuri energice în contra revoluțiunii, fu pensionat şi în locul dânsului, împăratul trimise pe generalul Fabris ca comandant al Transilvaniei[261].

Despre încetarea revoluțiunii guvernul şi generalul Fabris supuseră împăratului următorul raport comun:

„Repetitele rapoarte, ce au sosit de la generalul Pfefferkorn de la 21 decembrie încoace... confirmă că liniştea s-a restabilit pretutindenea şi răsculații s-au împrăştiat cu totul şi ne asigură că în momentele aceste nu mai există nici o trupă de țărani răsculați. Deoarece în zilele din urmă se vorbea că ar mai exista încă o trupă de țărani în număr de vreo 100 de oameni, astfel armata a cutreierat toate satele până departe în munții cei mai neumblați şi acoperiți cu nea foarte mare, anume vice-colonelul Schultz a încunjurat cu trupa sa amândouă satele Albac şi Arada, unde se credea că se află primul căpitan cu ceilalți căpitani şi partizani ai săi mai de frunte, a vizitat satele aceste cu cea mai mare îngrijire, dar s-a constatat că nu mai există nicăiri nici o trupă de țărani şi n-a întâlnit nici pe Horea sau pe vreunul din soții săi. Deoarece astfel s-a împrăştiat şi trupa aceasta mică, care se presupunea şi s-a retras prin comune, aşa Horea, văzându-se părăsit de toți, va fi trebuit încă la timp să fugă cu puținii săi partizani prin munții cei înalți, pe căi numai lui cunoscute, sau după cum se aude se va fi dus peste Criş în Ungaria. S-au trimis prin munți patrule puternice de soldați ca să-i prindă dacă e posibil, şi afară de aceea s-a dat ordin tuturor trupelor să fie cu cea mai mare atențiune asupra tuturor locuitorilor, cari lipsesc acum din comune şi să aresteze pe toți aceia, cari se întorc mai târziu acasă, sau în alt mod li se vor părea cât de puțin suspecți, ori se întorc pe acasă într-ascuns, cu deosebire să fie cu priveghiere asupra lui Horea şi a partizanilor săi mai de frunte şi asupra actelor lor. Totodată am cerut şi descrierea lor personală şi am comunicat-o

[260] ihme (Hora) aber sollen sie noch bis Albak, und über das Gebührg begleiten, damit er gegen den Fekete Körös bis nacher Wien seynen Weg fortsetzend könne, um seinem Vornehmen einen glücklichen Ausgang zu erhalten. Interogatoriul făcut în Buceş, 19 dec. 1784 de către Ludovic de Pop, locotenent în regimentul Orosz.

[261] Dominic Torniotti, conte de Fabris, locotenent general, de naştere din Mantua, †1789.

comandelor militare din cordonul dinspre Ungaria, ca să cerceteze de urma lor, dacă se vor fi retras peste Criş, şi sau să-i prindă, sau în alt mod oarecare să-i nimicească şi sperăm în tot cazul că va fi posibil să-l prindă şi să-l nimicească dimpreună cu puținii soți, ce-i va avea poate pe lângă dânsul[262]. În astfel de împrejurări favorabile trupele se ocupă de astă dată mai cu seamă, cu adunarea armelor de prin satele cari s-au liniştit şi încetul cu încetul locuitorii le restituie şi în parte le aduce chiar dânşii. Totodată armata adună şi lucrurile ce au fost luate de pe la nobili, ca să poată fi restituite proprietarilor lor. Şi deoarece în coînțelegere cu administrațiunea civilă, se stabileşte chiar acum planul pentru dislocarea armatei, ca să poată fi ocupate bine cu armata toate ținuturile, câte au fost revoltate, şi astfel prin o inspecțiune continuă, țăranii să fie ținuți în frâu şi să li se taie definitiv orice ocaziune, ca să mai înceapă astfel de întreprinderi, nu numai pentru acum, dar chiar şi pentru viitor, astfel cu ocaziunea aceasta când trupele vor pleca în comunele ce trebuie să le ocupe, se vor trimite şi grănicerii pe la regimentele lor."

Pe când revoluțiunea se liniştise acum în toate părțile, generalul Sturm din Ungaria înştiință pe comandantul general că dânsul în urma ordinelor mai înalte va intra în 26 decembrie cu mai multe trupe în Transilvania ca să dea mână de ajutor la suprimarea revoluțiunii.

Dar situațiunea se schimbase, şi trupele aceste fură oprite la frontierele Transilvaniei.

Împăratul, îndată ce primi ştirea că revoluțiunea a încetat, trimise din cancelaria sa proprie un comunicat contelui Eszterházy, ca să-l publice în ziarul „Wiener Zeitung".

Textul acestui comunicat era următorul:

„Din ultimele rapoarte sosite din Transilvania se constată că românii, cari s-au răsculat în o parte din comitatul Hunedoarei şi al Zarandului, după ce s-au făcut dispoziții mai bune militare şi au fost convinşi parte prin episcopii lor, parte prin autoritățile politice despre rătăcirea în care căzuse, dânşii s-au întors cu toții iarăşi pe la comunele lor, fără să se întrebuințeze în contra lor nici forță, nici vărsare de sânge, au depus puținele arme ce le-au avut la dânşii, şi au recunoscut cu părere de rău greşeala şi acum dau mâna de ajutor pentru căutarea şi prinderea sceleratului de Horea şi a soțului său, cari i-au dus pe căi aşa de rătăcite şi cari au fugit acum singuri prin munți şi prin păduri."

Comunicatul împăratului însă conținea mai multe neexactități, şi cea mai mare era că țăranii s-au liniştit fără de a întrebuința în contra lor nici forță, nici vărsare de sânge.

Forța se întrebuințase ce e drept, forță morală şi efectivă, sânge se vărsase destul din partea nobilimii şi partea armatei.

Pe la mijlocul lunii lui decembrie aşadar, revoluțiunea încetase.

[262] damit ... selbe entwerder handhaft gemacht, oder sonsten aus dem Wege geräumet werden, auf welche Art man allerdings verhofet, dass man seiner habhaft werde, oder ihn (Hora) mit seiner etwa bei sich habenden wenig Geförden zu vertilgen thunlich sein dürtfe.

A căzut oare revoluțiunea aceasta fiindcă îi lipsea ideea morală, pentru că nu era populară, iobagii români nu voiau să fie liberi și națiunea română nu voia să fie dânsa națiune dominantă în Transilvania?

Nu.

Entuziasmul general în clasa țăranilor români n-a lipsit și rapiditatea cu care se extinse revoluțiunea ne arăta cât de populare erau ideile ei. Dar revoluțiunea a căzut fiindcă avea să se lupte cu niște forțe prea mari, în contra armatelor unui vast imperiu monarhic, în contra unui regim feudal puternic prin tot felul de influențe, regim, care sute de ani distrusese toate forțele poporului român, și preparase toate ca să-i facă imposibilă liberarea din jugul sclaviei, a căzut fiindcă dimpreună cu armatele și cu nobilimea se ridicară asupra revoluțiunii și înalții demnitari bisericești, a căzut fiindcă îi lipseau toate elementele indispensabile pentru continuarea luptei, arme, munițiune și toate câte sunt necesare pentru asigurarea succesului.

Dar cu toate că țăranii afară de un viu entuziasm nu aveau nimic, revoluțiunea aceasta putea să țină mai mult, dacă nu se încheia armistițiul de la Tibru, și dacă nu se da signalul de ridicare într-un timp așa de nefavorabil, chiar la începutul iernii.

Căderea revoluțiunii cauză o dureroasă impresiune la țăranii din celelalte părți ale Transilvaniei. În două ținuturi, în comitatul Cetății-de-Baltă și al Făgărașului, preoții români începură numaidecât o colectă de bani pentru Horea, ca să poată călători la Viena, și trebui să intervină guvernul ca să interzică colecta, comitatele să aresteze pe preoți și armata să ocupe comunele aceste[263].

În această privință observă consiliul de război:

„Prin aceasta iese la lumină o nouă probă, cât de mult s-a extins spiritul de revoluțiune și cu deosebire, că preoții încă lucră pentru scopul acesta. Trebuie așadar să se ordoneze peste tot locul în țară inspecțiunea cea mai constantă, cu deosebire asupra preoților, și îndată ce se va observa cea mai mică urmă de nemulțumire, sau vreun eveniment ce poate să inspire griji, guvernul și comanda generală să ne relateze imediat."

„Revoluțiunea aceasta, – scrie un contimporan sas din Mediaș – a fost în sine mare, dar putea să aibă consecințe neasemănat mai mari pentru întreaga țară și pentru toate popoarele ei, fiindcă întreg poporul român din Transilvania, chiar și cel din Fundul Regesc (Săsime) era împregnat cu această idee de revoluțiune[264]. Și dacă revoluțiunea s-ar fi putut extinde și dincoace de Mureș,

[263] Den 24 dec. Generalcommando 22, übergibt eine ihm vom Savoyischen Regimente zugekommene Originalanzeige des Küküllöer Comitates, nach welcher verschiedene Dörfer dieses und 2 Ortschaften des Fogarascher Comitates Abegeordnete an Hora geschickt, dass ferner in ebendenselben mittelst der Poppen ein Reisegeld für Hora gesammelt werde, und das diese Ortschaften zu Schässburg Gewerhreinkaufen versucht. Es sind einige von Savoyen in diese Dörfer commandirt worden. Analecta ad Hist. seditionis.

[264] **Heydendorf** Selbstbiographie, în Archiv f. sieb. Landeskunde XVIII. 113. Denn das ganze Wallachische Volk in Siebenbürgen, auch das auf dem Fundo Regio; war mit diesem Empörungsgedanken geschwängert.

atunci românii, cari locuiesc în mijlocul sașilor ar fi prefăcut în flăcări și orașele, târgurile și satele săsești, și ar fi exterminat pe locuitorii sași, în speranță, că atunci vor pune mâna pe pământurile lor. Pentru conservarea liniștii, eu aveam sub ordinele mele un batalion întreg din regimentul de infanterie Gyulai ... pe care-l puteam trimite acolo, unde aflam de lipsă. Sub astfel de periculoase împrejurări am trebuit să călătoresc în continuu încoace și încolo prin districtul meu și mai cu seamă prin satele românești, cari erau supuse nobililor, de o parte, ca să reținpe nobili să nu înceapă acte de răzbunare în contra românilor, de altă parte pe aceștia, ca să nu se răscoale, căci toți erau cuprinși de credința absurdă că e voința împăratului să extermineze nobilimea și că revoluțiunea în contra nobilimii s-a făcut din ordinele împăratului."

XXXI. ÎMPĂRATUL IOSIF ȘI CHESTIUNEA DE NAȚIONALITATE ÎN TRANSILVANIA

Înainte de a trece la ideile împăratului Iosif în privința chestiunii de naționalitate din Transilvania, idei cari voia să le pună în aplicare deodată cu încetarea revoluțiunii, merită să facem aici amintire de o scrisoare familiară a împăratului.

În 3 decembrie împăratul Iosif scrie fratelui său Leopold de Toscana următoarele:

„În ce privesc afacerile din Transilvania, despre cari v-am vorbit numai foarte pe scurt în scrisorile mele, vă trimit aici cele două rapoarte ale comandantului general, din cari veți vedea încâtva, ce s-a întâmplat. Excesele de tot felul, comise de mai mulți ani din partea posesorilor, au cauzat plângeri generale din partea tuturor locuitorilor Transilvaniei și cu deosebire din partea națiunii române. Dar niciodată nu s-a putut face, să se pună un capăt acestor excese nici să se introducă un regulament urbarial. Maiestatea Sa, de fericită memorie (Maria Theresia) făcuse toate ce-și poate închipui un om. În fine, eu am ajuns ca să le reduc încâtva prin guvern și prin cancelarie, dar încă nu s-a expediat nimic. Funcționarii domeniului din Zlatna, care se află sub direcțiunea departamentului de mine, s-au distins, cu deosebire prin tot felul de extorsiuni. Cu toate plângerile repetite ale țăranilor și pe lângă toate comisiunile câte au fost trimise, nu am putut ajunge să facem, ca să înceteze plângerile aceste. În fine, aflându-mă chiar eu însumi în anul trecut în țara aceasta, am făcut atât, că a fost delegată o nouă comisiune, ale cărei rapoarte trebuiau făcute de-a dreptul la Viena. Un raport de aceste a și sosit aici, încă din luna martie, dar departamentul minelor l-a lăsat să zacă până în luna lui noiembrie. Afară de aceea, țăranii au mai trimis aici și deputați, și deputații aceștia au primit de la cancelaria Ungariei o asigurare în scris, că n-au decât să se întoarcă acasă și să aștepte liniștiți deciziunea, care va urma, fără să se teamă de nimic. Dar deputații aceștia, abia au ajuns la Zlatna, și au fost arestați și maltratați din nou. Îndată după aceea un anumit Horea a adunat pe țărani și i-a ațâțat în contra posesorilor și a funcționarilor, zicând, că e în contra ordinelor împăratului, ca să trateze astfel cu

dânşii, în fine ei cereau să fie încorporaţi în districtele militare. În loc de a linişti lucrurile aceste şi a capacita pe oameni, comandantul general a însărcinat pe un comisar ca să-i înscrie[265], şi comisarul acesta a făcut pe fiecare ţăran să-i plătească o mică retribuţiune[266], şi dânsul a însărcinat cu misiunea aceasta pe preoţi.

„În urma aceasta guvernul a făcut cunoscut acestor oameni care ziceau că dânşii sunt militari, şi nu mai voiau să lucreze pentru domnii lor, că conscripţiunea aceasta nu a fost de loc valabilă, dar ei se opuseră zicând că bine văd dânşii că domnii cearcă numai să-i asuprească în contra voinţii mele. De aici ei şi-au format planul ca să ardă casele posesorilor şi să-i alunge, ferindu-se totodată ca să atingă satele şi orice lucruri, cari aparţineau de-a dreptul suveranului. Focul s-a extins din ce în ce mai mult, şi românii nemulţumiţi cu totul trimiseră din sat în sat ordine, ca venite din partea mea, să nimicească pe nobili, lucru ce ţăranii nu întârziară, ca să-l execute.

La începutul acestor dizordini guvernul şi comanda generală parlamentară cinci zile ce să facă. Prin amânarea aceasta lucrurile căpătară picioare şi de aici urmară o mulţime de dizordini. În fine, armata a trebuit să suprime turburările ... şi mai multe persoane au fost ucise[267]. Între altele guvernul avu nefericita idee, că nobilii şi cu servitorii lor ungureşti, să facă insurecţiune, să se ridice în contra românilor, în contra supuşilor lor. Eu las să vă închipuiţi câte excese au comis ei. Între altele, nobilii au arestat 37 de ţărani, cărora le tăiară capul într-o singură zi, fără nici o formă de procedură. Eu am schimbat pe comandantul general şi am trimis în locul său pe generalul Fabris. Afară de aceea doi comisari, unul civil şi altul militar, vor cerceta chiar acum în fond chestiunea aceasta şi vor pune capăt cu temei acestor plângeri. Urbariul încă se va publica cât de curând, şi acordându-le un pardon general vor trebui să se întoarcă fiecare pe la vetrele lor.“[268]

Aceste le scria împăratul încă înainte de a primi ştirea despre ultimele evenimente.

Îndată însă ce fu informat, că ţăranii s-au revoltat de a doua oară, împăratul adresă contelui Iankovits, în 13 decembrie, următorul bilet:

„Turburările cari tot se mai continuă în Transilvania, mă ating foarte mult şi din nefericire oamenii încă de la început nu au lucrat aşa după cum ar fi trebuit ca să le împiedice cu toată seriozitatea. Dar acum lucrurile s-au întâmplat şi răul nu se poate curma, fără un atac sângeros, care poate s-a şi întâmplat sau se va întâmpla cât mai curând.

În cercetarea aceasta, cu care te-am însărcinat cu deplină încredere, lucrul principal este să se examineze bine cum s-ar putea linişti de amândouă părţile

---

[265] Ortmayer.

[266] Cu ocaziunea conscripţiunii comisarul Ortmayer luase de la ţăranii, cari se înscriau ca militari, câte 14 cr. de la fiecare casă şi afară de aceea câte 1 cr. de la individ.

[267] Împăratul înţelege aici luptele de la Deva şi alte atacuri mai mici asupra ţăranilor, întâmplate în comitatul Hunedoarei în zilele de la 6-12 noiembrie.

[268] **Arneth**, Ioseph II. und Leopold von Toscana. Ihr Briefwechsel, I. 240-243.

spiritele iritate în gradul cel mai mare, şi anume ale românilor în contra întregii naţiuni ungureşti, cu deosebire în contra domnilor săi şi a funcţionarilor comitatului, cum şi spiritele tuturor acestora în contra românilor. Cei dintâi, românii, au fost trataţi aspru o lungă serie de ani, şi niciodată nu au putut să ajungă la un mijloc de îndreptare, sau să li se facă dreptate plângerilor lor. Cei din urmă au fost atacaţi într-un mod foarte grav, şi dânşii cred că-şi vor putea apăra viaţa şi averea, dacă vor trata şi întâmpina cu cea mai mare severitate întreaga naţiune română[269]. Trebuie aşadar, fără îndoială, ca în cazul acesta, să fie privegheaţi cu exactitate şi judecătorii tribunalelor, cari sunt chemaţi să cerceteze şi să judece, fiindcă dânşii şi-au pierdut cumpătul. Şi fiindcă deosebirea, care exista mai înainte între naţiunile din Transilvania s-a desfiinţat astăzi cu totul, şi toate naţiunile sunt egale, aşa ar fi bine, ca în comitatul Hunedoarei şi al Zarandului, cum şi în comitatul Albei, să fie numiţi în posturile de vice-comiţi şi subprefecţi, funcţionari cu deosebire din comitatele săseşti, şi cari cunosc bine limba ţării. Ocaziunea spre scopul acesta se va putea prezenta devenind vacante unele locuri, sau făcându-se oarecari schimbări şi strămutări, aşa că prin mestecarea aceasta să se evite de o parte frica exagerată şi severitatea funcţionarilor, ce au fost maltrataţi în comitate, şi cari au fost numai unguri, iar de altă parte să se liniştească în câtva şi prejudiciile naţionale ale românilor şi aversiunea lor în contra acestora.

Cu deosebire trebuie lucrat ca revoluţiunea să înceteze odată, şi fiecare să se întoarcă pe acasă liniştit. Am ajuns odată la atât, atunci va fi uşor de a prinde pe căpitani unul câte unul, fiindcă a-i cere de la trupele ţăranilor iritaţi, este o adevărată nebunie, şi ordinul ce s-a dat lui Schultz, ca să-i ceară de la ţărani, a stricat toate şi a aprins din nou focul, care era aproape să se stingă. Tot asemenea e de lipsă ca Domnia-ta să consiliezi, şi să îndupleci cu probele cele mai convingătoare, pe posesori şi pe funcţionarii comitatelor, cari formează nobilimea ungurească propriu-zisă, că oricât de greu le va veni, totuşi dânşii, în interesul binelui şi al conservării lor proprii, să nu se arate faţă cu iobagul român nici cu neîncredere exagerată, nici cu frică, nici cu severitate excesivă, fiindcă aceasta ar fi numai o probă despre ura lor neîmpăcată şi despre sentimentul lor de răzbunare, deoarece altcum liniştea adevărată niciodată nu se va putea restabili, şi dânşii, pe lângă tot ajutorul armatei, nu vor putea să spere nici o siguranţă, în ce priveşte persoanele şi averile lor, siguranţă, care se poate dobândi numai cu uitarea definitivă a trecutului, fiindcă este imposibil ca eu să pun o gardă înaintea fiecărei curţi nobilitare. Oricât de greu le va veni aceasta, totuşi convincţiunea proprie trebuie să-i îndemne la o astfel de purtare.

---

[269] Wie die beiderseits aufs äusserste aufgebrachte Gemüther, sowohl der Walachen gegen die ganze Hungarische Nazion, besonders gegen ihre Grundherrn und Comitatsbeamte, als sämmtlich diese wider die Walachen zu beruhigen wären. Erstere sind durch lange Jahre hart behandelt worden, und konnten nie weder Auskunft noch Abstellung ihrer Beschwerden erhalten; Letztere sind auf das höchste beleidigt, und glauben die Erhaltung ihres Lebens und Vermögens nur in der strengen Behandlung und Begegnung gegen die ganze Walachische Nazion zu finden.

Fii sănătos şi aştept cu dor şi mai departe rapoartele Domniei-tale de la cari sper rezultatele cele mai bune."

Tot în aceea zi împăratul adresă şi baronului Brukenthal următorul bilet:

„Aici îţi anexez în copie ordinele, ce le am adresat contelui Iankovits. Din conţinutul acestora Domnia-ta vei vedea cum cred eu că se va putea restabili liniştea definitivă. Dacă nu se va pune capăt unor asupriri, ce există de mai mult timp în ţară, cu deosebire în chestiunea robotelor, şi a mai multor taxe diferite, atunci nici nu e posibil ca să putem aştepta o linişte sigură, fie chiar de la forţele cele mai mari, fiindcă nimeni nu poate să ţină armata gata de război în contra supuşilor săi proprii. Acest trist exemplu ar trebui să convingă pe nobili şi pe posesori, că viaţa şi averile lor sunt în mâna mulţimii mari, adică a poporului, şi poporul numai tratându-l cu ecuitate, cu iubire şi încredere, poate să fie ţinut în frâu într-un mod stabil. Excesul de severitate poate să supună pe un timp oarecare, dar oamenii, cari n-au nimic, ce să piardă, cari nu sunt legaţi de casă şi de curte, fiindcă şi aşa de abia mai pot trăi după ele, aceştia vor folosi cea dintâi ocaziune ca să comită excesele cele mai mari. Eu recunosc pe deplin că e foarte greu de a putea afla un mijloc în contra urii naţionale şi de religiune, care a ajuns la extrem, şi care se manifestează la toate ocaziunile între români şi unguri, anume un mijloc cum să poată trăi împreună amândouă naţiunile aceste într-un mod liniştit şi ecuitabil şi spre binele comun, fiindcă şi aşa unii fără de alţii nici nu pot să existe[270], adică domnii pământeşti fără supuşi şi aceştia iarăşi fără autorităţi şi fără guvern. Dar singurul mijloc ce există este, şi Domnia-ta trebuie să faci tot până la extrem, că în ţinuturile revoltate să depărtezi din administraţiunea publică pe toţi oamenii aceia, a căror ură, neîncredere şi răzbunare ţi se va părea că e neîmpăcabilă, şi în locul lor trebuie să te ajuţi cu transferarea altor funcţionari din alte comitate, fiindcă altcum vor cădea din nou în pericul, şi cu dânşii vor trage şi ţara. Totodată e de lipsă, ca puterea suveranului să apară în deplina sa forţă, şi fiecare, fără îndulgenţă, să fie silit a-şi împlini datoriile sale în conformitate cu urbariul echitabil, care s-a stabilit odată, şi să nu se ceară mai mult de la iobagi decât ceea ce e permis. Asupra acestei chestiuni trebuie să veghieze guvernul şi funcţionarii urbariali cu cea mai mare severitate şi să fie obligaţi a veghea. Neîncrederea exagerată încă trebuie cumpătată, însă acolo unde se iveşte o rezistenţă, acolo cel culpabil să fie pedepsit numaidecât în mod sever, dar severitatea aceasta să înceteze îndată ce adevăraţii culpabili au fost pedepsiţi, căci altcum nici o linişte nu se poate şi nu se va putea stabili.

Sper că în momentele pe când scriu şirurile aceste, trupa ţăranilor răsculaţi va fi fost împrăştiată cu ajutorul noilor trupe ce vor fi sosit. Dacă însă aceasta nu

[270] Ich erkenne in voller Mass, dass es unendlich berschwerlich sein wird, für auf das aüsserte gebrachte Nation und Religionshass, welcher sich in allen Gelegenheiten zwischen Hungarn und Walachen zeiget, ein Mittel zu ersinnen, durch welches de besonders erstere ohne die andern nicht bestehen können ... beide zu einer ruhigen, billigen und dem allgemeinen Besten augemessenen Haushaltung zu vermögen.

s-a întâmplat, atunci e de lipsă ca liniştea să fie restabilită cu ajutorul trupelor din Ungaria.

Din aceste motive importante nu se poate ca prizonierii să fie trataţi acum după legea statară, şi anume, întâi fiindcă cei arestaţi au să fie ascultaţi despre adevăratele cauze ale revoluţiunii şi ca să descopere pe adevăraţii agitatori; a doua, fiindcă în ce priveşte pedepsirea trebuie deosebiţi şi constataţi cei întru adevăr culpabili, de către aceia cari de frică ori de silă s-au din nepricepere, s-au luat şi ei după mulţimea răsculată şi în fine, pentru că împrejurările actuale, lucru de altmintrelea foarte natural, spiritele tuturor judecătorilor sunt iritate în gradul cel mai mare, şi nu se poate spera de la ei şi nici nu se poate presupune acelaşi sentiment de ecuitate, care e de lipsă atunci când e vorba să iei omului corpul şi viaţa, din contra, toate petiţiunile, toate scrisorile, toate cererile comitatelor şi ale adunărilor de nobili probează că ei şi-au pierdut cu totul cumpătul, şi cred că-şi vor afla siguranţa numai trăgând în ţeapă şi omorând cu roata, fără respect pe cine şi pe câţi.

Aceste sunt chestiunile, cu cari aflu foarte de lipsă să te însărcinez de astă dată. Dacă nu m-ar împiedica chiar acum alte griji importante, ca eu să mă depărtez de aici, atunci într-un moment aşa de important aş veni chiar eu singur în ţară, fiindcă eu consider momentul acesta de cea mai mare importanţă pentru întreagă monarhia şi încă mai mult pentru viitor decât pentru prezent."

O singură chestiune principală este la care se raportează biletele împăratului către contele Iankovits şi către br. Brukenthal şi aceasta era numirea funcţionarilor germani (saşi) în comitatul Hunedoarei, al Zarandului şi al Albei.

Aici se reduc toate planurile politice ale împăratului Iosif cu Transilvania.

În ce priveşte chestiunea domniei sale, împăratul îşi propusese să delăture în Transilvania toate constituţiunile particulare ale ungurilor, saşilor şi secuilor, să introducă o egalitate de drepturi a tuturor naţionalităţilor, cu alte cuvinte o concivilitate generală, cum numea curtea din Viena chestiunea aceasta.

Până aici ideile împăratului erau bune, frumoase, juste şi logice.

Împăratul însă voia să meargă şi mai departe.

Din toate naţiunile Transilvaniei, din români, din unguri, din saşi şi secui, Iosif al II-lea voia să formeze o singură naţiune etnică, şi aceasta prin conubiu, şi prin tot felul de amestecări în toate ramurile vieţii publice şi private.

În repetite rânduri împăratul declarase către diferite persoane că nu poate suferi când aude că în Transilvania o săsoaică nu se poate căsători cu un ungur, o unguroaică cu un român, şi că e de lipsă ca toate naţiunile aceste să se căsătorească împreună şi să contopească într-o singură naţiune[271].

Într-u adevăr, încă pe la finele anului 1783, împăratul desfiinţă prin un simplu ordin autocritic, individualitatea politică a tuturor naţiunilor din Transilvania, zicând că în toată Transilvania trebuie să existe numai o singură naţiune[272].

[271] dass die verscheidenen Nationen zusammen heirathen und sich in eine vereinen sollten. **Heydendorf**, Selbstbiographie in Archiv f. sieb. Landeskunde N. F. XVIII. 80.

[272] Gegen Ende des Jahres (1783) erliess der Kaiser eine Verordnung, welche ganz Siebenbürgen in Erstaunen setzte: dass auch der Adel Contribution geben, die

În modul acesta credea împăratul că stabilindu-se odată o comuniune de drepturi, va fi posibil ca în comitate şi în Secuime să fie numiţi funcţionari saşi şi în districtele săseşti funcţionari unguri, că nobilimea ungurească să poată câştiga posesiuni în ţinuturile săseşti şi saşii în comitate şi în secuime, că naţionalităţile să se căsătorească împreună, diferiţii locuitori să se moştenească unii pe alţii, să se înceapă astfel un proces de asimilare între naţiunile Transilvaniei, şi procesul acesta să-l dezvolte în sens germanic.

Acesta era planul de germanizare al împăratului cu Transilvania.

Într-un adevăr, împăratul, îndată ce distruse individualităţile politice ale celor trei naţiuni din Transilvania, decretă în 11 mai 1784 limba germană ca limba oficială la toate autorităţile din Ungaria şi Transilvania[273]. Mai mult, împăratul decise, ca de aici înainte nimeni nu va putea să ajungă la nici un fel de funcţiuni, la cancelarie, la locotenenţă, la guvern, în comitate, nici chiar în statul bisericesc, care nu va şti limba germană, că limba germană are să fie de aici înainte limba oficială şi în cameră, şi nici un deputat nu va mai putea fi ales pentru cameră, care nu va şti limba germană[274].

Aşadar în special în ce priveşte Transilvania împăratul voia: o singură constituţiune, o singură naţiune, o singură limbă şi aceasta germana[275].

Tot la acest ideal politic tindea şi ordinul ce-l adresase contelui Iankovits ca să numească funcţionari saşi în comitatele ce au fost teatrul revoluţiunii.

Şi aici trebuie să amintim că funcţionarii germani cari îi ceruse românii din Zarand prin Molnar, domnii feudali germani, cari îi ceruse tot dânşii la Stoianich, se văd, fără îndoială, a fi idei importate din Viena.

Dar despre ideile iosefine pe teatrul revoluţiunii vom vorbi mai târziu.

Br. Brukenthal însă era cu totul în contra acestei concivilităţi sau înfrăţiri a locuitorilor din Transilvania[276].

Nationalität der bisherigen Nationen aufhören, und nur eine Nation in Siebenbürgen sein ... sellte. Ibid. 94.

[273] În particular dispoziţiunile patentei din 11 mai 1785 erau următoarele: De la 1 noiembrie 1784 începând, cancelaria, consiliul de locotenenţă şi guvernul din Transilvania, vor avea să trateze în oficiu toate afacerile lor în limba germană şi tot în limba aceasta vor avea să-şi înainteze şi rapoartele lor. Corespondenţa locotenenţei şi a guvernului cu autorităţile subalterne va putea încă un an de zile să fie în limba latină. De la 1 noiembrie 1785 însă începând, vor fi obligate şi comitatele, districtele şi oraşele libere să trateze în oficiu toate afacerile în limba germană.

[274] Ebenfalls soll a 1-a Novembris a.c. kein Memorial (la Cancelaria) als in deutscher Sprache mehr angenommen werden, und wird hinführo auch dies als die allgemeine Geschäften-Sprache in Landtägen gebraucht, und also nach den 3 Jahren kein Deputirter dahin abgeschikt werden, der dieser Sparche nicht mächtig wäre. Împăratul Iosif, către c. Eszterházy, Szilágyi, A. Germanizálás ... II József alatt. Budapest, 1876. 15.

[275] „Limba germană, scrie împăratul unui magnat ungur, este limba universală a imperiului meu, pentru ce legile şi afacerile publice să se trateze în o singură provincie, după limba naţională a acestei provincii. Eu sunt împăratul imperiului german şi în consecinţă celelalte state, care le stăpânesc eu, sunt provincii, cari împreună cu întreg statul formează un corp, al cărui cap sunt eu."

În concivilitatea împăratului Iosif, dânsul vedea un pericul imens pentru naţionalitatea săsească, şi anume dacă românii din districtele săseşti vor căpăta aceleaşi drepturi politice cu saşii. Căci trebuie să amintim aici, naţiunea săsească consideră în districtele sale numai pe saşi ca cetăţeni, iar pe români, deşi erau oameni liberi, îi considera ca necapabili de orice drepturi politice, necetăţeni.

Între altele, br. Brukenthal aducea în contra concivilităţii următoarele motive: că prin contopirea, la care va duce această egalitate de drepturi, caracterul moral şi social nu va câştiga nimic. Individul va ajunge o mixtură din toate, fără virtuţile poporului din care se trage, deoarece viciile şi defectele se moştenesc mai repede decât virtuţile. Probă este, că mai multe sate săseşti au degenerat în sate româneşti, şi locuitorii aceştia unesc defectele şi slăbiciunile părinţilor săi cu defectele şi slăbiciunile românilor, şi ajung astfel mai puţin folositori societăţii decât însuşi românii. Prin concivilitate popoarele Transilvaniei se vor mesteca ce e drept, dar nu se vor cultiva şi nu se vor face mai bune[277].

Tot din aceste motive naţionale săseşti, şi ca să nu deschidă drum concivilităţii în Transilvania, br. Brukenthal fu şi în contra numirii funcţionarilor saşi în comitate.

În 5 februarie 1785 dânsul scrise contelui Iankovits că a ţinut de datoria sa să arete împăratului dificultăţile cari se prezintă cu numirea funcţionarilor saşi în comitate.

Înainte de a încheia acest capitul, e de lipsă să mai amintim aici încă de un ordin al împăratului Iosif cu privire la liniştirea turburărilor.

În 7 februarie 1785 împăratul scrie contelui Iankovits:

„Aştept de la Domnia-ta să-mi raportezi cât mai în grabă, că fără să mă întrebaţi mult comisiunea regală a cercetat şi a pus capăt plângerilor din domeniul Zlatnei. De asemenea mă interesează foarte mult, că regulamentul urbarial, care l-am stabilit, să se publice şi introducă numaidecât şi în comitatul Hunedoarei şi al Zarandului, de asemenea în Ţara Haţegului, care se ţine de comitatul acesta, cum şi în comitatul Albei. Lucrarea aceasta să se facă încă până se află comisiunea în activitate, fiindcă aceasta va convinge mai mult pe posesori şi pe iobagi despre voinţa mea fermă, că regularea aceasta să fie observată cu exactitate.

În privinţa aceasta am adresat şi guvernului un ordin prin cancelarie, şi cu această ocaziune îi mai repetesc încă o dată această voinţă a mea.

O altă împrejurare importantă asupra căreia trebuie să-ţi îndreptezi mai cu seamă grija Domniei-tale este că locuitorii şi oamenii, cari după cum spui

---

[276] **Schaser**, Denkwürdigkeiten, 55: mit der Lieblingsidee desselben (Iosephs): ein allgemeine Concivilität der siebenbürg. Einwohner, wobei die Verfassung der drei Landstände und die sechshundertjährigen Eigenthumsrechte der sächs. Nation angegriffen wurden, konnte sich B. Brukenthal nicht befreunden.

[277] Chestiunea concivilităţii în Transilvania se tratase la curtea din Viena încă pe timpul împărătesei Maria Theresia. A se vedea în această privinţă memoriile contelui Kornis şi ale br. Brukenthal în Schaser, Denkwürdigkeiten, Anhang. 38-64.

Domnia-ta se află încă prin munți și păduri, depărtați de pe la casele lor, să se întoarcă numaidecât iarăși pe la locuințele sale, și fiindcă motivul acestei depărtări nu mai e nicidecum spiritul de revoluțiune, ci e frica, așa mijlocul cel mai bun în privința aceasta va fi, să se facă, ca să le dispară frica, și aceasta se va putea ajunge, dacă li se va da promisiune prin vecinii lor, prin țăranii, cari se vor lăsa din închisori, prin armată, prin autoritățile lor și prin funcționarii comitatului, că se pot întoarce fără nici o grijă pe acasă...

Eu recunosc pe deplin greutatea întreprinderii de a împăca iarăși pe domnul pământesc cu iobagul său și a stinge din inimile lor iritate, din spiritele lor atâtate ura națională și religionară, care a atâtat mai mult revoluțiunile acestea. Dar fiecare patriot onest trebuie să tindă cu o activitate infatigabilă, ca să ajungem la acest rezultat final, din acest motiv voi proceda și trebuie să procedez cu severitate în contra fiecărui, fie iobag, domn sau funcționar, fără excepțiune, care va negligia aceasta sau va lucra din contra. Domnia-ta trebuie să te sileşti aşadar pe toate căile și cu toate mijloacele, ca fiecare să lucre astfel și dacă e posibil să-și imprime aceleași sentimente.

Numirea unor funcționari buni cu deosebire în cele două comitate și punerea altor funcționari administrativi în domeniul fiscal al Zlatnei, este o chestiune foarte importantă, pe care o las în grija Domniei-tale, și de la care depinde liniștea și prosperarea acestui ținut întreg."

XXXII. PRINDEREA CĂPITANILOR

Pentru prinderea căpitanilor se făcuse diferite încercări încă în timpul revoluțiunii – dar toate rămaseră fără succes.

O nouă încercare se făcu în primele zile ale lunii lui decembrie.

Armata sosise la Abrud și locotenentul Hoffmann din regimentul I român de graniță scrise lui Horea sub numele unui locotenent român, al lui Petru Lupu, ca să vină până la Câmpeni și să trateze de pace.

La scrisoarea aceasta Horea răspunse în termenii următori:

„Onorabile Domn, Domnule Locotenent și bunul nostru Domn.

Scrisoarea Domniei-tale cu data de astăzi, scrisă în limba română, am primit-o cu mult respect și cu mare bucurie, la care răspundem aceste: că Dumnezeu prea sfântul să se îndure de poporul său și să dăruiască pace peste țara noastră, pace, pe care domnii foarte ușor ar putea s-o ajungă, dacă ar voi, fiindcă noi nu cerem nimic imposibil, ci numai două lucruri, întâi să ne lase iarăși în libertate pe prizonierii noștri, a doua să ne dea grațioasa rezoluțiune care am câștigat-o cu multe instanțe de la curtea Maiestății Sale, așa după cum e porunca împăratului. Iar în ce privește ca noi să ne întâlnim la Câmpeni și să vorbim de pace, bine ar fi, dar nu mai putem umbla atât în sus și în jos, fiindcă oamenilor le e frig și flămânzesc. Primarii cei vechi sunt acolo cu domnii și cu armata, să-i trimită aici în domeniu, ca să pună socoteala, fiindcă mult au tras și despoiat, anume primarul Macavei Bota, Ion Ongheț, Ion Cocoș, Petalic Bodea,

George Bobor, Achim Coteț și Simoc Cojocel, care despre 5.000 fl. încă n-a dat nici o socoteală.

Cu aceste rămân al Domniei-Voastre,
Supus servitor
Urs Nicola
din Râul-Mare[278]

Râul-Mare, 8 decembrie"

În 14 decembrie însă revoluțiunea încetase și acum amândoi căpitanii, Horea și Cloșca, se retraseră în munții cei mari ai Albacului, într-o pădure colosală numită Scorăcet, nu departe de râul Someș.

Nefericiții căpitani își făcură aici o colibă acoperită cu crengi și cu pământ, și după cum ne spun dânșii, așteptau să le vină bani de la comune, ca să poată călători la Viena, în realitate însă, să vadă ce curs iau evenimentele, dacă mai sunt urmăriți sau nu, dacă e bine să meargă la Viena, sau să înceapă la primăvară din nou revoluțiunea.

În toate părțile însă se făcură cele mai severe dispozițiuni pentru prinderea lor.

Vice-comitele din Oradea, Ion Beöthy, scrie în această privință comitelul suprem:

„Este sigur că Horea, capul răsculaților, dimpreună cu un soț al său au fugit și voiesc să apuce drumul spre Ungaria, prin pasul de la Lacul Negru. Am făcut toate dispozițiunile ce le poate cugeta un om și nu cred dacă va veni în comitatul acesta ca să poată scăpa de aici, de nu va fi cumva un spirit necurat. După cum mi se comunică pe căi laterale, dânsul simulează cauza fugirii sale astfel că ar voi să călătorească la Maiestatea Sa în Viena.

... Dar ar fi trist să poată trece liber prin atâtea comitate până la tronul Regelui. Din această cauză, am scris la Solnoc și în comitatul Heves, am scris la Füred, unde e trecătoarea peste Tisa ... și la alte trecători vecine ... am scris vice-comitelui din Pesta, să pună străji la portul corăbiilor de acolo, am scris înaltului consiliu de locotenență și în alte diferite locuri ca să dea ordine în privința aceasta. Și dacă cu toate aceste le va succede să ajungă la Viena, cred că ar fi bine să se trimită domnilor cancelari și descrierea lor personală, ce o anexez aici cu supunere, ca să pună pe cineva ... să vegheze asupra acestor oameni, dacă vor veni acolo, căci se poate întâmpla, ca dânșii să meargă la Viena cu o petițiune, și îndată ce vor auzi că s-a lățit faima rea în privința lor, să fugă de acolo."

În Viena încă se făcură toate dispozițiunile pentru prinderea lor. Împăratul Iosif ordonă cancelariei să comunice poliției din Viena descrierea personală a lui Horea și Cloșca, ca să vegheze asupra lor, dacă s-ar întâmpla să vină acolo.

Cancelaria aulică ordonă de asemenea guvernului din Transilvania să facă dispozițiuni la pasurile despre Țara Românească și de către Moldova, ca să nu fugă cumva în părțile acestea.

---

[278] Răspunsul acesta e în limba ungurească, scris de nobilul Alexandru Chendi pe când se afla la Horea în Albac.

Totodată guvernul din Viena interveni şi la Poarta Otomană să nu acorde nici un azil supuşilor din Transilvania şi Ungaria, cari s-au revoltat în contra curţii imperiale[279].

În timpul acesta însă vice-colonelul Kray, informat că Horea şi Cloşca se află încă tot prin munţi, cheamă la dânsul pe pădurarul Anton Melzer din Abrud, îi puse înainte planul munţilor, şi-l întrebă pe ce căi şi pe ce poteci ar putea să-i înconjure şi să-i prindă în munţi.

Pădurarul Melzer îi răspunse că pe un teren aşa vast unde fiecare tufă, fiecare scorbură, peşteră ori desiş pot foarte bine să dea sălaş pentru un om fugit, e cu totul imposibil ca să-i încunjure şi prindă cu armata, care nu cunoaşte locurile şi mai ales într-un timp când munţii sunt acoperiţi cu zăpezi aşa mari.

Din aceste motive Melzer propuse lui Kray un alt plan, mult mai uşor şi mai sigur, să-i prindă cu oameni încrezuţi, cu gornici, cărora să le promită că vor fi remuneraţi şi Melzer adause cu această ocaziune că „trebuie făcută, ca cioara să scoată ochii la cioară".

Pentru siguranţa acestui plan Melzer propuse totodată lui Kray ca să trimită în părţile acele şi o trupă de soldaţi, cari să patruleze încoace şi încolo prin munţi şi în caz de lipsă să dea mâna de ajutor gornicilor.

Kray aprobă planul şi Melzer cheamă la dânsul pe 7 ţărani din comuna Râul-Mare, partea cea mai mare gornici, le puse în vedere premiul de 300 galbeni acordat de împăratul pentru prinderea fiecărui căpitan şi-i trimise prin munţi ca să-i caute şi să-i prindă.

Totodată, vice-colonelul Kray trimise şi dânsul la Arada o trupă de soldaţi sub comanda locotenenţilor Vajda şi Ieney, ca în caz de lipsă să dea mână de ajutor gornicilor.

Cei şapte ţărani se întruniră sâmbătă, în 25 decembrie, la Arada, se consultară cum să execute planul şi apoi plecară prin munţi. Două zile întregi căutară prin munţi în diferite părţi, dar fără nici un rezultat. A treia zi însă, luni dimineaţa, în 27 decembrie, dederă de nişte urme proaspete pe nea, care căzuse noaptea, se luară în direcţiunea aceea şi la o mică depărtare prinseră pe un păzitor de al lui Horea, cu numele Cristea Nicula. Pe acesta-l siliră îndată să le descopere locul unde se află căpitanii, şi apoi tot în ziua aceea îi prinseră pe amândoi.

În această privinţă vice-colonelul Kray raportează următoarele:

[279] **Hurmuzachi**, Documente. VII. 439. În 25 februarie marele Vizir scrie către voievozii din Muntenia şi Moldova: „L'internonce Imperial et Royal résident auprès de la sublime Porte ayant ... demandé, que dans les circonstances présentes des troubles en Hongrie et Transylvanie, il ne soit accordé aucune retraite à ceux qui s'élevant contre la cour Imperiale, demanderoit refuge à la sublime Porte; L'on a consulté en consequence de cette demande les conventions gardées au Divan Imperial, et y ayant trouvé expressément stipulé et nommément par l'article XVIII. du traité de Belgrade: Il sera défendu de donner asyle et retraite aux mechants, aux sujets rebelles et mécontents; ... il a été ecrite en envoyée en conformité de ceci la presente lettre, afin que les traités soient strictement et fidelement observés".

„Prinderea lor s-a întâmplat în ziua de 27 a lunii trecute (decembrie) sub un brad de jumătate găunos, în jurul căruia pusese nişte crengi de lemne şi făcuse un foc mare ca să se încălzească. Ţăranii, de cari m-am folosit eu au dat de urma lor pe neaua proaspătă, ce căzuse de curând, şi dânşii priseră mai întâi, la o depărtare mai mică, pe un păzitor ce-l puseră ei, pe care îl siliră să le descopere locul unde se afla căpitanii. Ţăranii, cari se înţelesese să-i prindă erau 7 inşi la număr, dintre cari numai 4 aveau puşti, şi aceştia patru plecară înainte şi când se apropiară de colibă, Horea îi primi ca pe amici şi-i întrebă dacă umblă cumva după vânat, la care ei răspunseră că da, sunt siliţi să caute vânat pentru armată, dar nu pot să capete nimic şi de jumătate sunt mai înghеţaţi. Atunci Horea îi invită să şadă la foc. Doi din ţăranii aceştia se aşezară lângă Horea şi alţi doi lângă Cloşca, şi acest din urmă îi întrebă numaidecât ce noutăţi mai sunt prin comune, iar ei răspunseră că oamenii în general se plâng de mulţimea cea mare de soldaţi, şi poporul trebuie să fugă. La cuvintele aceste Cloşca zise înjurând: Acuşi îi scoatem noi şi pe ei de aici, şi-i alungăm la dracul. În timpul acesta, se apropiară de foc şi ceilalţi trei ţărani şi în momentul acesta amândoi ţăranii credincioşi, cari aveau certificate din partea mea, anume Ştefan Trif şi Nuţul Mătieş se aruncară asupra lui Horea şi Cloşca, îi prinseră de gât, îi trântiră la pământ şi cu ajutorul celorlalţi doi inşi, şi cu cei trei soţi, cari încă alergară la dânşii, îi prinseră şi-i legară. În timpul acesta Horea scoase din sân un volum de hârtii, cât ţii într-o mână, şi le aruncă în flăcările cele mari ale focului, dar ocupaţi cu legarea lor, dânşii n-au putut să le scape din foc[280]. În urmă, temându-se ca nu cumva să năvălească asupra lor nişte oameni de ai lui Horea se retraseră în graba mare cu ei într-o poiată de oi, ceva mai depărtată, şi de aici deteră îndată ştire trupei de soldaţi, care înconjurase şi dânsa pădurea şi ţinutul acesta, şi era ocupată cu căutarea lor. Soldaţii aceştia sosiră numaidecât şi gornicii îi predară pe amândoi. Horea şi Cloşca erau armaţi cu puşti şi lănci. Cloşca mai avea şi două pistoale, pe cari încă nu mi le au adus. Alte lucruri la dânşii nu s-au aflat, nici cai, nici bani, nici hârtii, afară de 6 fl. la Cloşca. Probabil că toate lucrurile aceste le-au ascuns pe la amicii lor sau le-au îngropat în pădure pe sub nea.

Că prinderea lor s-a întâmplat întru adevăr astfel, aceasta o confirmă unanim Horea şi Cloşca, aici în prezenţa mea şi mai multor ofiţeri, şi dânşii adaugă că de aceea au stat timp aşa mult ascunşi prin păduri, fiindcă voiau să călătorească la Viena, îndată ce le soseau banii, ce-i ceruse de la comune.

Abrud, 1 ianuarie 1785

Kray,
vice-colonel".

Aşadar Horea şi Cloşca erau prinşi.

Încă înainte de a sosi dânşii la Abrud, vice-colonelul Kray comunică generalului Pfefferkorn ştirea despre prinderea lor cu următoarele cuvinte:

[280] während deme Hora ein Handvoll Papier aus dem Busenzog, und in die grossen Feuerflammen warfte, welche wegen ihrer Beschäftigung zu retten unvermöglich waren.

„Simt o nespusă bucurie putându-vă comunica plăcuta ştire, că Horea şi Cloşca, capii ţăranilor răsculaţi au fost încunjuraţi şi prinşi în pădurea Scorăcet în 27 ale lunii acesteia, şi anume mai întâi cu înşelăciune de către doi ţărani încrezuţi, anume de Nuţu Mătieş şi Ştefan Trif şi de soţii lor[281], cărora le-am fost dat paşapoarte şi instrucţiuni, apoi cu ajutorul unei trupe ale mele, care a fost trimisă acolo în 25 ale lunii acesteia tot pentru scopul acesta.

Sunt încântat de bucuria, că aproape la retragerea mea de aici, pot să dedic acest prezent de anul nou pentru liniştirea acestei ţări, pentru terminarea atâtor fără-de-legi şi cu deosebire în fine, îndeplinind serviciul prea înalt al Maiestăţii Sale şi ordinul ce mi s-a dat.

Astăzi după amiazi, amândoi aceşti arestanţi vor sosi aici în Abrud, escortaţi cu cea mai mare îngrijire de o trupă a mea, şi mâine nu voi întârzia să-i trimit la Alba-Iulia însoţiţi de o escortă sigură."

În 31 decembrie, după trei zile de la prinderea lor, Horea şi Cloşca sosiră la Abrud.

O mulţime mare de popor, români şi unguri aşteptau aici în piaţa oraşului să vadă când armata aduce pe cei doi căpitani.

Cu această ocaziune un om bătrân cu numele Ion Popa Hagi Crisănuţ, în momentul când văzu că armata aduce pe Horea şi Cloşca legaţi, nu-şi putu stăpâni durerea şi exclamă întristat: „Iată acum îl au în mâinile lor pe bietul Horea, şi acum pot să-l mănânce viu!"

La cuvintele acestea o unguroaică din Abrud, cu numele Szappanosi Rebeka, care se afla în apropiere, răspunse Popii Crisănuţ: „mai bine mâncaţi-l voi pe Horea, căci voi l-aţi numit Crai şi voi i-aţi zis aşa".

În fine, Popa Crisănuţ mai adause: „Aveţi grijă ungurilor, că acuşi veţi vedea voi, ce veţi păţi pentru asta!"

În urma acestui incident, soldaţii lui Kray arestară numaidecât şi pe Popa Crisănuţ.

În ziua următoare, în 1 ianuarie, Horea şi Cloşca fură trimişi la Alba-Iulia, escortaţi de o trupă de 70 de grăniceri secui.

Pe drum soldaţii aceştia, după cum ne spune „Ziarul revoluţiunii" îi puseră lui Horea pe cap, în bătaie de joc, o coroană de nuiele în forma unei roate, strigând: „Aşa-i trebuie regelui".

Despre acest act întru adevăr brutal şi deplorabil de a insulta pe un nefericit chiar şi în lanţuri, ne relatează şi autorul broşurii „Horea şi Cloşca", cu o singură deosebire numai, că soldaţii i-ar fi pus pe cap o coroană de hârtie, pe care erau depinse furcile şi roata.

În 2 ianuarie, amândoi căpitanii, Horea şi Cloşca, sosiră la Alba-Iulia, unde de asemenea îi aştepta o mulţime mare de popor.

[281] Numele celorlalţi ţărani, după cum îi declară singur Horea în interogatoriul şi în testamentul său era: Ioan Mătieş, George Mătieş, doi feciori ai lui Andrei Neag, Simeon cu frate-său şi George Nicula. Aşadar între aceia cari au prins pe Horea se afla şi unul din familia Niculeştilor.

Cloşca fu închis într-o cameră mică de sub statuia lui Carol al VI-lea, în partea de miazăzi a fortăreţei, iar Horea sub poarta cea nouă în partea de miază-noapte, amândoi căpitanii erau păziţi înlăuntrul închisorilor de câte doi soldaţi şi afară la uşă altul.

O chestiune importantă ni se prezentă acum aici, anume, ce fel de hârtii au fost acele, pe cari le aruncase Horea în foc, atunci când a fost prins.

Aproape toţi scriitorii revoluţiunii de până astăzi au fost de părere că hârtiile aceste n-au putut fi altceva decât corespondenţa secretă a lui Horea, şi prin nimicirea acestor hârtii, dânsul a voit să scape din pericul pe adevăraţii autori ai revoluţiunii[282].

Presupunere imaginară, fiindcă e lipsită de orice bază reală.

Cu toate că hârtiile aceste s-au prefăcut în fum şi în cenuşă, şi lumea niciodată nu va mai putea să cunoască adevăratul lor text, un lucru însă ştim cu siguranţă, natura acestor hârtii.

Scrisorile, cari jucau un rol important în cursul acestei revoluţiuni, hârtiile secrete ale lui Horea, erau aşa numitele porunci împărăteşti.

Anume:

Porunca împăratului, că ţăranii să capete arme din Alba-Iulia şi să nu mai facă servicii nobililor, ci numai împăratului, hârtie care a existat într-adevăr şi pe care Crişan o arăta poporului la adunarea din Mesteacăn[283].

A doua poruncă era actul acela prin care, zicea Horea, că l-a autorizat împăratul ca să revolteze pe români, şi cu dânşii să alunge sau să extermineze gintea ungurească din Transilvania[284], poruncă în forma unei patente, despre care scrie împăratul Iosif fratelui său Leopold, că „are o patentă, ca şi cum ar fi trimis din partea mea".[285]

[282] Aşa de exemplu Szilágyi crede că documentele aceste „ar fi făcut lumină asupra originii şi adevăraţilor autori ai revoluţiunii" (pag. 211). Tot asemenea susţine şi autorul broşurii **Horja und Klotska**: Horja ... besass ... noch die Gengenwart des Geistes und warf ein Paket Schriften (vermuthlich wichtige Nachrichten und strafbare, geheime Correspondenzen) das er unter der Weste hervorzog, ins Feuer worin auch alles ... im Rauch aufging.

[283] Der Horre unser Capitain ... hat eine Schrift von Kayser, vermög derer man nicht den Grundherrschaften mehr, sondern dem Monarchen allein dienen solle. George Marcul către oculistul Molnar. Brad, 17 noiembrie 1784.

[284] das Volk ... zu bethören sich unterstanden hat: dass er vor allerhöchsten Orten zur Ausführung seines Vorhabens mit schriftlichen Urkunden versehen seye, kraft welcher, die durch ihn kundgemachten Befehle ausgeführet werden müssen. Sentinţa în contra lui Horea. – Iar Urs Uibar în interogatoriul său din 22 noiembrie 1784 ne spune: Adveniens Hora dicebat, quod habeat mandatum ab Imperatore ut contra dominos ... insurgant.

[285] **Arneth**, Ioseph II. und Leopold v. Toscana. Ihr Briefwechsel, I. 230: et a une patente comme s'il était envoyé de ma part. – La Mesteacăn încă a fost vorba de două porunci, una le-a publicat-o Crişan acolo [anume ordinul ca să primească arme din Alba-Iulia], iar cealaltă, zicea dânsul, că li se va publica la Alba-Iulia.

Hârtiile aceste, declară însuşi Horea înaintea ţăranilor din Bucium – să nu se îndoiască de loc, că le are la dânsul[286], iar în ziua următoare le arătă ţăranilor din comuna Muşca[287].

Numai hârtiile acestea se prezintă pe teatrul revoluţiunii ca hârtii de o importanţă deosebită, numai hârtiile acestea erau acte grave pentru inculparea dânsului, şi e foarte uşor de priceput că în momentul când se văzu prins, dânsul să le fi aruncat în foc.

Corespondenţă secretă dânsul n-a avut, autori secreţi n-au existat şi chiar să fi fost e sigur că dânşii n-au tratat cu Horea chestiunea revoluţiunii în scris.

După prinderea lui Horea se făcură întru adevăr mai multe diferite încercări atât din partea armatei, cât şi din partea funcţionarilor domeniului, ca să pună mâna pe hârtiile sale secrete.

S-au şi aflat, ce e drept, mai multe rezoluţiuni de ale cancelariei, dar nici o poruncă împărătească mai mult[288]. Ele erau arse.

Cu o lună mai târziu, în 30 ianuarie, fu prins şi al treilea căpitan, George Crişan.

Ca să nu fie cunoscut, Crişan se îmbrăcase în haine de cerşetor[289] şi rătăcea prin munţi dintr-o comună în alta, îndată ce vedea că armata este pe urma dânsului.

Despre prinderea lui Crişan maiorul Pükler scrie următoarele:

„Raportez cu supunere că trupa de soldaţi ce am trimis-o ca să prindă pe Crişan a avut un succes fericit. Crişan se află de o jumătate de oră aici în Abrud

[286] Interogare coepimus, ubinam mandata habere Regia, quidve in posterum pro suppositi haberet objecto: ille (Hora) autem respondebat: Mandata Regia sibi a Sacratissima sua Majestate data, et nunc etiam apud se existentia, esse longe sanctiora quam ut rusticis ostendi possent... neque amplius illi dubitare pergerent, illa enim apud illum extarent certissime. Interogatoriul lui Toma Bugnar din Bucium, 1 februarie 1785.

[287] Ostentabat nobis mandata Regia, quae sibi ad Imperatore dicebat esse data, et adhunc alia iterum decreta Imperatoria referebat expectare, quae statim ipsemet Valachis publicaret. Interogatorul căpitanului Toma Petruţă din comuna Muşca, 11 februarie 1785.

[288] În o traistă de piele a lui Horea, care i se luase atunci, când a fost prins, se aflară 7 hârtii, copii de pe rezoluţiuni date din partea cancelariei aulice. Curând după aceea în 6 ianuarie vice-colonelul Kray trimise pe Nuţu Mătieş şi pe Ştefan Trif să prindă şi pe Cristea Nicula, la care, zice dânsul, se presupune că se află hârtii de ale lui Horea. În acelaşi timp spanul Alexe Intze din Câmpeni, liberă din închisoare pe un tânăr cu numele Ion Nicula, ca să pună mâna pe scrisorile cari se aflau la Cristea Nicula. Tânărul acesta veni la Albac, se familiariză cu o fată a lui Cristea Nicula, îi ceru să-i arete hârtiile lui Horea, apoi le luă cu dânsul şi le predede spanului. Între hârtiile aceste, 12 bucăţi la număr, fără deosebită importanţă, se afla şi o carte tipărită în trei limbi, privilegiul ce-l dase împăratul Iosif comercianţilor de religiune grecească din Viena, ca să poată celebra serviciul divin în biserica Sf. George din Steyerhof. În 14 aprilie 1785 apoi, cancelaria scrise guvernului să-i trimită hârtiile acestea dimpreună cu privilegiul ortodocşilor, deoarece împăratul doreşte să le vadă mai de aproape.

[289] Crişan, după cum ştim, se înfăţişase şi la adunarea din Mesteacăn tot în haine zdrenţoase (laceris vestibus).

în mâinile mele, se înţelege, bine păzit. Prinderea lui s-a întâmplat în modul următor: Pe când trupa de soldaţi ajunsese ieri după-amiazi în comuna Saza-Lupşa, tot satul ieşise pe dealuri, fiindcă li se denunţase sosirea soldaţilor. Ofiţerii, cari aveau instrucţiunile lor, şi cari au lucrat cu toată înţelepciunea, se apropiară de ţăranii aceştia, ca să-i asigure, că se pot întoarce liniştiţi pe acasă, deoarece n-are să li se întâmple nici un rău. După ce liniştiră în modul acesta spiritele, soldaţii plecară mai departe cercetând despre locul unde se află Crişan. Din spusele unor ţărani, dânşii aflară că Crişan, în urma zgomotului care se făcuse despre apropierea soldaţilor, apucase drumul mai departe. Soldaţii se luară şi dânşii pe urma lui, după instrucţiunile ce le dase oamenii aceştia. Anume 9 ţărani pe cari îi voi numi mai la vale, puseră un jurământ de tot înfricoşat, că nu se vor linişti, până nu vor pune mâna pe Crişan. Se ştia adică, că dânsul apucase drumul către Ponor, dar nu trebuia persecutat cu soldaţi, chiar din cauza amintită mai sus. Aceşti 9 ţărani, sub conducerea popii din Cărpeniş merseră tot pe urma lui Crişan până le succese, ca să-l prindă şi să-l aducă aici. Mâine îl voi trimite la Zlatna cu o escortă de 50 de soldaţi şi 10 husari sub comanda locotenentului Neustädter.

Totodată voi trimite la Zlatna şi pe fiul lui Crişan, care e prins şi dânsul, de asemenea şi pe soţia sa şi pe servitorul său.

Numele celor cari au luat parte la prinderea lui Crişan sunt:

Popa Moise, preot din Cărpeniş, acesta a contribuit mai mult la prinderea lui.
Ion Clisar, din Abrud, care de asemenea a făcut mult.
Ion Saitu, din Cărpeniş.
Todor Saitu, din Cărpeniş.
Popa Moise cel tânăr, fiul preotului.
Lazăr Lace, din Cărpeniş
Irimie Sait, gornic, din Cărpeniş
Todor Toit, din Cărpeniş.
Todor Holobuţ, din Şaza-Lupşa,
Ion Holobuţ, din Şaza-Lupşa
Todor Momen, din Lupşa
Popa Simeon, din Şaza-Lupşa,
aceştia au trebuit să pună astăzi din nou jurământul amintit mai sua căruia i s-a primis graţie pentru abilul concurs, ce l-a dat la prinderea lui Crişan.

Din partea armatei au fost trimişi pentru scopul acesta locotenentul primar Noszdroviczky din regimentul de infanterie Devins, sublocotenentul Neustädter din regimentul de infanterie secuiesc, o trupă de 10 soldaţi din regimentul de husari Toscana, 4 subcăprari şi 50 de soldaţi din regimentul de infanterie Devins.

Abrud, 30 ianuarie 1785

Contele Pükler
major“

În ziua următoare, în 1 februarie, Crişan sosi la Alba-Iulia şi fu închis tot în fortăreaţă, în temniţele, cari se aflau sub edificiul cel vechi al gărzii[290].

Ştirea despre prinderea lui Horea şi Cloşca sosi la Viena în ziua de 10 ianuarie, şi împăratul adresă imediat contelui Pálffy următorul bilet:

„Chiar în momentul acesta primesc ştirea printr-un curier trimis de contele Iankovits că faimosul Horea şi soţul său Cloşca au fost prinşi în Transilvania, ceea ce o aduc la cunoştinţa cancelariei."

Iar în 7 februarie împăratul scrise contelui Iankovits:

„Am primit cu multă bucurie două scrisori ale Domniei-tale. Cu deosebire m-am bucurat, când am auzit, că a fost prins şi al 3-lea căpitan, Crişan. Acum sunt curios să aflu ce va ieşi din interogatoriile acestor scelerați. Îmi vine aproape să cred că în toată afacerea aceasta nu există nici o conexitate deosebită şi că nu sunt mestecaţi în chestiunea aceasta nici străini, nici indigeni. Totuşi, Domnia-ta nu trebuie să te grăbeşti cu pedepsirea lor, până nu vei descoperi lămurit toate lucrurile şi nu mai rămâne nici o urmă necercetată. Spre scopul acesta vor trebui să fie confrontaţi"[291].

Rămâne acum ca să mai amintim şi de încercarea care se făcuse pentru prinderea soţiei lui Horea.

În această privinţă comisarul Mihai Brukenthal scrise în 24 noiembrie guvernului, că după informaţiunile ce le-a primit dânsul, soţia lui Horea, încă de la începutul revoluţiunii, s-a dus la Călata în ţinutul Beiuşului.

Guvernul scrise îndată comitatului Bihor, ca s-o aresteze şi trimită în Transilvania.

Încercarea însă rămase fără succes.

Sub-prefectul Mihai Pop raportează că dânsul a făcut tot felul de cercetări în ţinutul Beiuşului, dar n-a putut-o afla, şi se vorbeşte, adaugă dânsul că femeia aceasta încă de 7 ani nu mai trăieşte cu bărbatul său.

Ce s-a întâmplat mai târziu cu soţia lui Horea, dacă a fost prinsă şi ce declaraţiuni a făcut dânsa?

Despre aceasta, alte urme n-am putut afla, decât că până la începutul lunii lui februarie 1785 dânsa încă nu era prinsă[292].

---

[290] Edificiul cel vechi al gărzii astăzi nu mai există. După informaţiunile ce le-am primit în 1879 de la generalul Dobler, pe atunci comandant al fortăreţei Alba, edificiul acesta sub care se aflau şi închisori, a fost demolat de mai mult timp şi era aşezat în locul unde se află astăzi chioşcul din parcul fortăreţei.

[291] În 5 ianuarie 1785, contele Iankovits trimise împăratului şi portretele lui Horea şi Cloşca (Effigiem quoque praedictorum tumultuantium rudi calamo eformatam demisse advolvo). Împăratul de asemenea comunică în 13 ianuarie fratelui său, Leopold, silhuetele acestor doi căpitani. Arneth, Ioseph, II. u. Leopold v. Toscana, I. 261. – O dare de seamă mai detaliată în privinţa portretelor lui Horea, Cloşca şi Crişan a se vedea în scrierea mea: Cercetări istorice, pag. 76-89 şi Analele Academiei Române, Seria II, Tom. II.

[292] Generalul Fabris către contele Iankovits, 11 februarie 1785.

PARTEA A III-A

EPILOGUL REVOLUŢIUNII

XXXIII. INTEROGATORUL LUI HOREA, CLOŞCA ŞI CRIŞAN

Interogatoriul cu cei trei căpitani îl făcu comisiunea aulică, cu alte cuvinte contele Iankovits.

De drept însă judecătoria competentă era tribunalul din comitatul Albei.

Îndată ce Horea şi Cloşca fură prinşi şi aduşi la Alba-Iulia, br. Kemeny, comitele Albei, nu întârzia să-i ceară de la comandantul fortăreţei, în urmă de la contele Iankovits, ca să poată începe procesul cu dânşii. Mai mult, br. Kemeny propuse contelui Iankovits, că după ce-i va asculta comitatul, îi va preda comisiunii, ca să-i asculte şi dânsa.

Dar cererea baronului Kemeny fu respinsă din amândouă părţile, de comandantul fortăreţei şi din partea contelui Iankovits.

Urmă apoi conflictul cu guvernul transilvan.

Comisarul guvernului Mihai Brukenthal ceru să fie şi dânsul prezent la interogatoriul care se va face cu cei trei căpitani.

Contele Iankovits însă nu se învoi nici la aceasta.

În contra acestei eschideri a comisarului său de la procesul cu cei trei căpitani, guvernul se plânse la împăratul. Monarhul însă decise că bine a lucrat contele Iankovits, că a eschis pe numitul Brukenthal de la această cercetare, şi în caz dacă contele Iankovits, din cauza sănătăţii sale, nu va putea s-o continue atunci s-o termine generalul Papilla[1].

Aşadar procesul cu cei trei căpitani se făcu în cel mai mare secret.

Interogatoriul formal însă nu se începu decât pe la finele lunii lui ianuarie, adică după trei săptămâni de când Horea şi Cloşca fusese aduşi la Alba-Iulia.

Cauza acestei lungi întârzieri fu, că în timpul acesta se bolnăviră aproape toţi membrii comisiunii.

Contele Iankovits, după cum scrie dânsul, două săptămâni întregi nu se putu ridica din pat. Generalul Papilla se bolnăvi şi dânsul foarte greu iar cei doi secretari ai comisiunii, Adam Treicsik de Melynados şi căpitanul Knabe, adiutantul lui Papilla îşi plătiră în Alba-Iulia ultimul tribut omenesc, muriră în cursul investigaţiunii.

În 26 ianuarie se începu interogatoriul.

Horea fu ascultat de 6 ori. Cloşca de asemenea în 6 rânduri. Crişan numai de două ori. Lui Horea i se adresară 118 întrebări, lui Cloşca 134, iar lui Crişan 47, şi toţi trei căpitanii confrontaţi cu mai mulţi marturi.

H o r e a negă de la început şi până în fine, cu perseverenţă, orice participare la revoluţiune. Dânsul nu spuse nici cauzele acestei mişcări, nici scopul ce l-a urmărit, şi nici nu acuză pe nime.

[1] haben Se Majestät allergnädigst zu entschlieszen geruhet, dasz die Auschliessung des gedachten Brukenthals von dieser Untersuchung recht geschehen seye, und im Fall Graf Iankovits solche wegen seiner Gesundheit nicht fortsetzen könnte, solche General Papilla zu endigen hätte. Cancelaria aulică către guvern, 21 februarie 1785.

Interogatoriul său se rezumă în următoarele:

Dânsul nu ştie cauza pentru care e arestat, ştie însă că de 4 ani de zile umblă după dânsul ca să-l prindă, fiindcă a fost la împăratul. Amândoi, dânsul şi Cloşca, au fost prinşi de 6 gornici, anume de Nuţu Măţieş, Ştefan Trif, Ion Măţieş şi fratele acestuia şi de George Nicula, dar cel din urmă nu e gornic, anume au fost prinşi în pădurea comunei Râul-Mare, pe un deal, în locul ce se numeşte Chusdie, aici i-au legat pe amândoi, pe dânsul numai la o mână, iar pe Cloşca la amândouă mâinile. Apoi cei şapte gornici i-au dus în casa lui Ion Măţieş, şi acolo i-au predat în mâna soldaţilor, iar soldaţii i-au transportat la Zlatna şi de la Zlatna la Alba-Iulia.

Când a fost prins, dânsul a avut la sine, în traista sa de piele, câteva rezoluţiuni împărăteşti, dar rezoluţiunile aceste i le-au luat gornicii.

De 5 ani de zile se sileşte în continuu, ca să poată face a se executa rezoluţiunile aceste, a rămas însă totdeauna liniştit.

Nu ştie nimic de nici o revoluţiune, pe care s-o fi aţâţat dânsul.

În viaţa sa n-a fost în Mesteacăn. Nu ştie, că în Mesteacăn a fost o adunare şi consultare şi nici ce s-a hotărât acolo.

Pe George Crişan nu-l cunoaşte, şi nu ştie cum s-a început revoluţiunea.

În timpul revoluţiunii, dânsul n-a dat nimănui nici un ordin, nici verbal, nici în scris, n-a vorbit cu nime altul ceva, decât despre călătoria sa la Viena şi peste tot n-a avut nici o influenţă asupra revoluţiunii.

În comuna Muşca, unde este inculpat, că a pus căpitanii n-a fost de 4 ani, şi nici n-a declarat poporului că are porunci de la împăratul ca să pună alţi primari sau căpitani.

În comuna Bucium a fost, ce e drept, în timpul revoluţiunii şi anume ca să ia un privilegiu de la locuitorii de acolo, care era proprietatea comunei sale. Aici dânsul a fost prins şi închis în casa lui Macavei Băişanu. Dar nu ştie nici din ce cauză a fost prins, nici pentru ce a fost liberat, nici cine l-a prins şi cine l-a liberat.

De asemenea, nu ştie cine a fost omul acela cu chivera roşie pe cap, cu pistoale şi cu sabie, şi care se zice că a fost împreună cu dânsul în comunele Bucium şi Muşca.

De asemenea n-a fost nici în comuna Roşia, şi nici nu a dat vreun ordin locuitorilor din Bucium să vină la Roşia, ca să umple cu paie gurile băilor, şi să năduşească cu fum pe ungurii, cari se retrasese acolo.

Dânsul nu ştie să scrie, nici să citească, şi în timpul revoluţiunii nici nu a trimis şi nici nu a primit vreo scrisoare.

Către nobilul Alexandru Chendi n-a declarat că-i pare rău că a început revoluţiunea într-un timp aşa înaintat şi rău, şi că n-are lipsă de graţia împărătească.

De asemenea, nu ştie nimic că locuitorii din Ofenbaiă, din Ponor, din Remeţi şi Mogoş să-l fi onorat ca pe căpitanul lor.

Căpitani dânsul n-a pus niciodată pe nime.

De asemenea nu ştie nimic despre crucea de aur şi nici n-a avut la dânsul vreo cruce.

Între țăranii răsculați nu știe să fi fost oameni străini, nici nu știe ceva despre revoluțiunea din comitatul Aradului.

Vice-colonelul Schults a cerut ce e drept de la oameni ca să-l extrade pe dânsul și pe Cloșca, dar mulțimea n-a voit să-i dea zicând că oamenii aceștia le-au făcut bune servicii, și de 4 ani umblă după dânșii, ca să-i prindă.

Dânsul nu știe să fi publicat poporului că are poruncă de la împăratul, ca românii să extermineze pe unguri. Astfel de lucruri n-a publicat niciodată.

Când a fost prins n-a aruncat în foc nici o hârtie și nici n-a avut alte scrisori la sine decât acele cari s-au aflat.

Cu românii din Țara Românească n-a avut nici o înțelegere și nici n-a cunoscut pe cineva din țara asta.

Tot numai la simple negațiuni se mărgini și C l o ș c a. În rezumat, răspunsurile sale sunt următoarele;

Dânsul și Horea au fost prinși în pădurea comunei Râul-Mare de niște gornici ai domeniului. Gornicii aceștia i-au aflat șezând la foc și le-au zis, voi trebuie să veniți cu noi la Zlatna, fiindcă așa e porunca. Iar dânșii au răspuns: Noi voiam să mergem la Viena, dar dacă voiți, mergem la Zlatna. Apoi oamenii aceștia i-au legat și i-au dus în casa unui gornic, iar de aici i-au luat soldații și i-au dus la Zlatna și de la Zlatna la Alba-Iulia.

Când au fost prinși, au avut fiecare la sine câte o pușcă, fiindcă de doi ani umblă după ei ca să-i prindă și să-i spânzure.

Anume umblau după dânșii ca să-i prindă primarii și gornicii, din cauză, că au fost la Viena, și gornicii le zisese încă înainte de aceasta: „Noi știm că voi sunteți nevinovați, dar păziți-vă fiindcă avem poruncă să vă prindem.

Când au fost la Viena au predat Maiestății Sale o petițiune, și tot acolo au primit răspunsul, că se va da ordin guvernului ca să cerceteze plângerile lor și să le facă dreptate.

Cu toate că au fost în mai multe rânduri la guvern în Sibiu, și de aici la comitele din Galda și acesta din urmă le-a spus că din toată afacerea lor nu rezultă nimic, totuși dânșii au rămas liniștiți și revoluțiunea au început-o alți oameni, cari au venit la dânșii. (Aici Cloșca înțelege pe crișeni).

La adunarea din Mesteacăn n-a fost prezent.

N-a luat parte la revoluțiune și n-a avut nici o funcțiune în cursul acestei turburări.

Dânsul a mers cu trupa țăranilor numai la Ofenbaiă și la Cricău, dar și aici l-au luat și l-au dus oamenii, deoarece casa dânsului se află lângă drum și mulțimea trecând pe acolo a zis, aici șede omul care a fost la împăratul și l-au luat cu dânșii. În timpul revoluțiunii n-a fost căpitan și nici n-a amenințat pe oameni cu țeapa și cu aprinderi, ca să înceapă revoluțiunea.

În comuna Curechi n-a fost și nici nu știe unde se află comuna aceasta.

Peste tot nu știe cu ce scop s-a început revoluțiunea aceasta.

Dânsul împreună cu Horea avea intențiune să călătorească la Viena, ca să ceară de la împăratul împlinirea grației (rezoluțiunii) ce le-a fost acordat-o și să arete nefericirea ce a căzut pe dânșii cu revoluțiunea aceasta.

Cauza, pentru care s-au retras în pădure a fost că aici i-au trimis comunele să se ascundă, ca să nu-i prindă fiindcă voiau să meargă la Viena.

Dânsul cunoaște pe un om cu numele George Crișan din comuna sa, dar pe acesta nu l-a văzut de doi ani până în timpul când a tratat cu vice-colonelul Schults la Tibru.

Dânsul nu a fost căpitanul lui Horea și nici nu a pus alți căpitani subalterni.

Între țăranii răsculați n-a văzut alți oameni decât numai români.

Nu știe nimic despre nici o înțelegere, ce ar fi avut-o dânsul cu cineva, și anume cum să extindă și cum să termineze revoluțiunea, și nici n-a zis, că revoluțiunea se face din porunca împăratului.

Dânsul n-a văzut ce scrisori a aruncat Horea în foc, atunci când i-au prins gornicii.

Nu știe să fi zis că are poruncă de la împăratul să aducă pe oameni la Alba-Iulia, ca să primească arme și că pe viitor nu vor mai avea să servească nimănui decât împăratului cu armele.

Aceste erau în scurt declarațiunile ce le făcuse Horea și Cloșca în cursul procesului lor.

Deși interogatoriile căpitanilor au fost secrete, cu toate aceste nu rămâne nici o îndoială că Horea și Cloșca n-au voit să declare nimic.

Vice-colonelul Kray cercase încă la Abrud, în 31 decembrie, să facă un interogatoriu preliminar cu Horea și cu Cloșca.

Despre cercetarea aceasta dânsul raportează generalului Pfefferkorn următoarele:

„Credeam că voi face tot felul de descoperiri prin diferite întrebări, ce le am adresat, dar oamenii aceștia sunt niște scelerați așa de încăpățânați încât neagă și probele cele mai evidente și vorbesc numai de inocența lor."

Se prezintă acum chestiunea: Cari erau motivele acestei rezerve atât de serioase, atât de constante?

Un scop anumit, un plan trebuia să aibă dânșii în vedere.

O mulțime de relatări particuare din timpul acela, ne spun cu unanimitate, că Horea în cursul procesului său ar fi cerut cu insistență să fie dus la împăratul în Viena[2].

Despre aceasta, ce e drept, în actele procesului nu se face nici o amintire, dar lucrul e de crezut și numai astfel ne putem explica rezerva lui atât de fermă, chiar în chestiunile cele mai mici.

Și aici trebuie să mărturisim că, întru adevăr, ne surprind foarte multe lucruri în cursul acestei revoluțiuni.

Deși revoluțiunea nu era opera împăratului Iosif, cum susținea în secret nobiimea transilvană, dar ne surprind unele idei iosefine, cari le vedem că apar pe teatrul revoluțiunii.

---

[2] Ajoutons, pour achever, ce qui concerne cette révolte, qu'Horiah persiste à demander une entrevue avec l'mpereur. Tesaur de monumente, III. 363. – În broșura „Horja u. Klotska" încă aflăm următoarele: Horja drang fast in allen Verhören derauf, dass er mit dem Monarchen selbst sprechen müsse. De asemenea, într-o scrisoare din Viena a lui I. Pochlin către Emeric Daniel în Roma, cu data 14 februarie, citim: eorumque Primipilum manifestare nihil velle, nisi soli Caesari.

Ne surprinde cererea funcţioanrilor germani, ce o făcuse românii din Zarand prin oculistul Molnar.

Ne surprinde cererea domnilor feudali germani, făcută către maiorul Stoianich; încercările românilor de a contopi cu forţa naţionalităţile prin căsătorie, şi ce e mai mult, căsătorii de ţărani cu dame nobile.

Idei, cari nu erau româneşti, cari nu mai figurează în toată istoria românilor, cari nu erau luate din viaţa lor proprie, naţională, şi cari nu prinseră decât numai în jurul căpitanilor, fiindcă în districtul Hunedoarei şi în comitatul Aradului ţăranii nici nu mai botezau şi nici nu mai căsătoreau.

Ne surprinde mai departe cunoştinţa ce o avea Horea că împăratul voieşte să militarizeze pe toţi iobagii din Transilvania, că monarhul a decis chestiunea lor şi cancelaria nu voieşte să le expedeze rezoluţiunea[3].

În fine, ne apare cu totul singular, modul cum s-a tratat procesul căpitanilor.

Întru adevăr, nu aflăm motive suficiente pentru trimiterea unei comisiuni speciale, ca dânsa să facă interogatoriul, şi dânsa să judece pe cei trei căpitani. Aceasta ne-o spune însuşi contele Iankovits. căci dacă era vorba să nu se facă o nedreptate cu oamenii aceştia, atunci la moarte, cum i-a condamnat contele Iankovits, îi condamnă şi tribunalul Albei şi nu mai era de lipsă de un tribunal excepţional.

Ne surprinde mai departe instrucţiunea atât de secretă şi ordinul monarhului că nici comisarul guvernului să nu fie prezent la interogatoriu. În fine, reţinerea constantă a lui Horea, să facă vreo declaraţiune înaintea comisiunii.

Toate aceste împrejurări ne formează o convincţiune destul de reală, în ce priveşte adevărul istoric, şi anume că împăratul discutase cu Horea prea adânc chestiunea reformelor sale cu privire la Transilvania.

A susţine mai mult, că revoluţiunea s-ar fi făcut cu aprobarea împăratului Iosif, ar fi o pură fantezie, deoarece în cazul acesta, Horea desigur nu ar fi scos la lumină deviza: „Cu voia şi porunca împăratului".

Cu mult mai importantă pentru istoria revoluţiunii ni se prezintă interogatoriul lui C r i ş a n.

[3] Aceasta o recunoaşte însuşi împăratul în scrisoarea sa către Leopold de Toscana, din 3 decembrie 1784: Les excés commis en tout genre par les possesseurs depuis nombre d'années ont donné sujet aux plaintes générales de toute la nation et surtout de la Valaque. Jamais il n'y a eu moyen d'y remédier, pas même d'y introduire un réglement d'Urbarium. Feue Sa Majesté y a fait l'imaginable. Enfin je suis parvenu à le faire minuter par le gouvernement et la chancellerie, mais rien n'était encore expedié (Arneth, Ioseph II. u. Leopold von Toscana. I. 240). – Iar Urs Uibar în interogatoriul său din 22 noiembrie declară: Adveniens Hora dicebat, quod habeat mandatum ab Imperatore, ut contra Dominos, usque ad extradationem Aulicae Resolutionis insurgant. – Tot asemenea Crişan, interogatoriul său (punct. 32) zice că a trebuit să înceapă revoluţiunea: Weillen die Edelleuthe und Comitatsbeamten die Ihnen schon zu Handen gekommene allerhöchste Entschliessungen, dem armen Volck nicht haben bekant machen wöllen. Apoi adaugă: Der Hora selbsten habe Ihm dieses gesagt.

În cursul celor două ascultări ale sale căpitanul Crişan ne făcu preţioase descoperiri, anume în ce priveşte adunarea din Mesteacăn şi începutul revoluţiunii în Curechi.

Evenimentele acestea, aşa după cum le enarează şi Crişan, le cunoaştem din expunerile precedente, şi rămâne să mai amintim aici din interogatoriul său încă următoarele:

Dânsul, ne spune Crişan, a fost prins într-o casă din comuna Mogoş de doi oameni şi de un preot din Lupşa, care e orb de un ochi.

În ce priveşte adunarea din Zarand, dânsul a dat poruncă poporului să se adune la biserica din Mesteacăn, iar la biserica din Mesteacăn le-a poruncit să-şi ia fiecare merinde pe câte 4 zile şi în ziua următoare să fie cu toţii prezenţi la Curechi, şi de la Curechi să meargă la Alba-Iulia, ca să primească arme şi acolo să asculte o nouă poruncă împărătească. La Curechi doi subprefecţi însoţiţi de 4 soldaţi şi 12 gornici au voit să-i împiedice, ca să nu meargă la Alba-Iulia. Poporul însă s-a opus şi a ucis pe amândoi subprefecţii.

În ziua următoare, marţi dimineaţa, dânsul a chemat poporul la adunare, afară de sat, în locul numit la Cruce, de la Cruce a dus pe oameni la biserică şi aici le-a zis că după ce în noaptea trecută au fost atacaţi, acum poporul să-l urmeze, să stingă pe toţi magnaţii, nobilii şi ungurii şi să le devasteze toate averile.

Cauzele, cari i-au silit să înceapă revoluţiunea au fost greutatea serviciilor iobăgeşti.

Anume, în timp de vară iobagii trebuiau să lucre pentru nobili dintr-o duminică până în cealaltă, iar în celelalte timpuri ale anului pe fiecare săptămână câte 4 zile, şi afară de aceea să le mai dea şi dijme.

Contribuţiunea încă era mare, fiindcă iobagii fără pământ trebuiau să plătească câte 4-5 fl. pe an, iar cei cari aveau pământ câte 15-20 fl.

Afară de dijma mieilor, iobagii mai trebuiau să dea domnilor săi a zecea parte din oi şi din porci.

În fine, adaugă Crişan, dânşii au trebuit să înceapă revoluţiunea, fiindcă nobilii şi funcţionarii comitatelor nu voiau să comunice poporului rezoluţiunile date de împăratul.

Dar încă înainte de a se termina interogatoriul său, Crişan fu aflat mort în închisoare, în ziua de 13 februarie[4].

Despre moartea sa contele Iankovits raportează împăratului următoarele:

„Crişan, al treilea corifeu, a prevenit sentinţa făcându-şi singur o moarte violentă, anume dânsul şi-a desfăcut o legătură de la opinci şi s-a zugrumat cu legătura aceasta, iar ca să poată muri mai în grabă a scos o piatră din zid, a legat-o de sfoară şi atâta a sucit-o până şi-a împiedicat respirarea, apoi s-a culcat pe piatră cu faţa la pământ, ca să nu i se desfacă legătura"[5].

Moartea lui Crişan dete loc la mai multe investigări.

[4] Crişan, după cum ne spun scrisorile particulare din timpul acesta, se afla numai singur în închisoare, pe când Horea şi Cloşca erau păziţi de soldaţi şi înlăuntrul închisorilor.

[5] Raportul din 3 martie 1785.

Comandantul general din Sibiu scrise generalului Pfefferkorn în Alba-Iulia, că ştirea despre moartea lui Crişan l-a atins în mod neplăcut, că la Sibiu ştirea aceasta că Crişan s-a sinucis în închisoare, sosise de mai multe zile şi cu toate aceste dânsul nu i-a raportat nimic. Din această cauză îi ordonă să facă numaidecât o investigaţiune în privinţa morţii lui Crişan, deoarece dânsul s-a aflat sub paza armatei.

Împăratul Iosif încă îşi exprimă dorinţa să ştie cum s-a sinucis Crişan, şi ordonă de asemenea să se facă o investigaţiune, să se asculte ofiţerul şi soldaţii cari l-au păzit, dacă dânşii au fost cu priveghere asupra lui Crişan, dacă l-au cercetat mai adeseori în închisoare, lucru prin care s-ar fi putut împiedica sinuciderea sa.

Cercetarea ce o făcu generalul Pfefferkorn în privinţa morţii lui Crişan avu de rezyltat că dânsul s-a sugrumat cu tivitura cămeşei şi cu o piatră.

În privinţa acestei cercetări, observă consiliul de războiu, că există o contrazicere între cercetarea aceasta şi între raportul generalului Papilla, care susţine că Crişan s-a sinucis cu o legătură de la opincă şi cu o piatră; din această cauză consiliul ordonă să se lămurească şi această împrejurare ca să poată raporta monarhului.

Atât este tot ce am putut afla despre moartea lui Crişan în arhiva militară de la Alba-Iulia.

Cu toate că sinuciderile sunt lucruri neuzitate în clasa ţăranilor români, nu suferă însă îndoială, Crişan şi-a luat singur viaţa.

În cursul procesului său, Crişan recunoscuse, că dânsul convocase adunarea de la Mesteacăn, dânsul trimise emisari în toate părţile, dânsul proclamase revoluţiunea în Zarand, sub comanda dânsului se întâmplase scenele sângeroase din Curechi, Crişcior, Brad şi Ribiţa. De altă parte, Crişan ştia bine că alţi ţărani, mai puţin culpabili ca dânsul, au fost traşi de vii în ţeapă, tăiaţi cu paloşul, despicaţi de vii sau frânţi cu roata. Aşa că fostul soldat din regimentul Gyulai[6], foarte uşor a putut să vină la ideea, să-şi aleagă singur o moarte mai liniştită, mai puţin crâncenă.

Moartea sa prea timpurie însă nu se poate de ajuns regreta pentru istoria acestor evenimente. Crişan, care nu se mărginea numai la simple negaţiuni, putea să ne facă în cursul procesului său încă multe descoperiri importante, anume în ce priveşte conjuraţiunea şi planurile căpitanilor, lucruri cari astăzi nu se mai pot constata în alt mod.

Încă mai înainte de a se termina interogatoriul lui Horea şi Cloşca se lăţiră despre dânşii diferite faime între ţărani, cu deosebire despre Horea.

Unii vorbeau că Horea şi Cloşca nu sunt prinşi, iar alţii asigurau pe ţărani că Horea, ce e drept, se află în Alba-Iulia, dar nu e închis, din contra, e tratat cu multă onoare.

Anume Popa Niculae din Mihalţ şi Popa din Ţărmure, cari umblase chiar în timpul acesta la Alba-Iulia, întorcându-se acasă comunicară sătenilor că dânşii au văzut pe Horea în Alba-Iulia şi au vorbit cu el, şi Horea le-a zis: Nu vă temeţi

[6] Astăzi regimentul de infanterie Arhiducele Henric, No. 51 districtul de completare Cluj.

copii mei, eu am să fiu încă Domnul vostru, C r a i u l vostru încă trăieşte, şi Horea a intrat jucând în fortăreaţa Albei, că dânsul nu este închis, din contră e tratat cu multă onoare şi de abia i-au putut afla cuartir în Alba-Iulia, că Horea capătă pe fiecare zi câte cinci mâncări şi şade la masă cu un ofiţer împărătesc, afară de aceea mai primeşte pe fiecare zi încă o diurnă de o jumătate de zlot nemţesc (30 cr.) şi e legat numai cu lanţuri de argint. La aceasta observă comisarul guvernului, Mihai Brukenthal: „Şi chiar dacă ar fi de aur, pare că n-ar fi tot lanţuri".

În urma acestor faime contele Iankovits decise să-i transporteze pe amândoi legaţi, în partea de jos a Mureşului, ca astfel să convingă pe popor că dânşii întru adevăr sunt prinşi.

În această privinţă dânsul scrie împăratului în 2 februarie:

„Şi fiindcă poporul de pe lângă Mureş se îndoieşte dacă aceşti doi corifei sunt prinşi, aşa ca să fac, să le dispară orice motiv de îndoială, am decis că amândoi corifeii aceştia însoţiţi de o escortă militară suficientă, să fie transportaţi prin ţinutul de jos al Mureşului până la Deva, de la Deva să treacă în partea cealaltă a Mureşului, pe la Şoimuş, aşa ca poporul să-i vază şi să-i cunoască, iar de altă parte ducându-i şi pe ei prin locurile aceste arse, să vadă şi dânşii cenuşa şi tristele ruine ale edificiilor, urmele răutăţii lor şi ei vor pleca de aici în 5 ale lunii acesteia şi apoi de la Şoimuş se vor întoarce prin ţinutul de dincoace al Mureşului iar la Alba-Iulia."

În contra acestei transportări a celor doi căpitani protestă numaidecât comisarul guvernului, Mihai Brukenthal:

„Persoanele lui Horea şi Cloşca – zice dânsul către contele Iankovits – nu sunt deloc cunoscute în toate ţinuturile pe unde au să fie transportaţi, şi prin urmare locuitorii vor vedea, ce e drept, doi prizonieri, dar nu vor putea să fie convinşi dacă oamenii aceştia sunt într-adevăr Horea şi Cloşca... transportarea lor este numai o sarcină pentru eraru... şi e pericul ca dânşii să nu afle cumva vreun mijloc de scăpare, sau să strige numai câteva cuvinte către poporul, care îi va privi."

Contele Iankovits însă rămase ferm pe lângă deciziunea sa şi răspunse comisarului Brukenthal, că nu poate să-i accepteze consiliile, iar despre cheltuielile erariului se va îngriji dânsul.

Astfel, în 5 februarie, şi în zilele următoare Horea şi Cloşca, însoţiţi de o escortă puternică, fură transportaţi prin comunele Vinţul-de-Jos, Şibot, Binţinţi, Orăştie, Deva, Şoimuş, Bobâlna, Geoagiu, Inuri şi Vulper şi în curs de două săptămâni expuşi peste tot locul la vederea publicului.

Lucrul s-a întâmplat, dar un motiv serios pentru transportarea aceasta n-a existat.

Faimele, cari se lăţise în popor, nu erau aşa de grave, ca să inspire o grijă întemeiată de o nouă revoluţiune. În timpul acesta armata ocupase toate ţinuturile revoltate, şi afară de aceea guvernul transilvan mai aranjă la Zlatna în 5 februarie o festivitate publică pentru prinderea căpitanilor, iar peste puţine zile fură aduşi la Alba-Iulia 2.515 ţărani din 419 sate, ca să asiste la executarea lor. Aşa că poporul avu ocaziune de ajuns să se convingă că Horea şi Cloşca erau întru adevăr prinşi.

Era numai un act de cea mai deplorabilă neumanitate, de a nu respecta nefericirea acestor oameni, de a face din capii unei revoluțiuni naționale obiect de spectacul, mai mult de râs și de insulte publice.

Numai fanaticul Tamerlan, se zice, că după ce învinse la Ancyra pe sultanul Baiazid, îl închise într-o cușcă de fier și-l transportă după sine, ca să fie de spectacul și de râs armatei sale.

Dar astăzi chiar și lui Tamerlan i se contestă această barbarie. În Transilvania însă se întâmpla la 1785.

Dar să ne întoarcem la procesul căpitanilor.

În 24 februarie, contele Iankovits încheie interogatoriul cu Horea și Cloșca, și le comunică amândurora, că de astă dată îi ascultă pentru ultima oară, că e timpul suprem să cugete bine ce fac, să mărturisească sincer, ce parte au avut dânșii în turburările aceste, că prin negațiunile lor obstinate au abuzat de grația împăratului, care după ce au fost prinși, nu i-a lăsat pe mâna tribunalului competent, ca să-i judece, ci Maiestatea Sa a ordonat să fie predați unei comisiuni anume trimise[7], ca dânșii să nu aibă nici cel mai mic scrupul ca să descopere adevăratele motive și scopul ce l-au avut ei cu începerea acestei revoluțiuni.

Amândoi căpitanii însă, Horea și Cloșca, răspunseră în aceeași formă, că dânșii sunt nevinovați, că nu știu nimic despre toate și nu au luat nici o parte la revoluțiune.

În urma acestor declarațiuni, contele Iankovits le comunică apoi, că dânșii au să fie judecați și pedepsiți ca turburători crânceni ai liniștii publice, dacă nu vor aduce obiecțiuni legale în contra marturilor, ce au fost înfățișați în cursul acestui proces.

Amândoi declarară în aceeași formă, că dânșii nu pot să facă nici o obiecțiune în contra marturilor, nu știu de toate nimic, nu sunt vinovați și nu pot decât să rămână pe lângă cele ce au declarat.

Așa se termină interogatoriul căpitanilor.

Despre rezultatul final al investigațiunii și anume în ce privește complicitatea altor persoane în revoluțiunea aceasta, contele Iankovits scrie împăratului următoarele:

„Am cercetat cu toată grija, atențiunea și precauțiunea de la toți captivii și chiar de la corifeii revoluițiunii, dacă cineva, fie din străini sau poate din fiii patriei, să fi luat parte la revoluțiunea aceasta prin aţâțări și propagări, dar n-am aflat să fi avut vreo influență, nici străini, nici altcineva din fiii patriei.“[8].

[7] Inquisit (Hora) hat... die allerhöchste Gnad ... missbraucht, welche er dadurch hätte erkennen sollen, dass er nach seiner Gefangennehmung, nicht seiner ordentlichen Gerichtsbarkeit zur Aburtheilung überlassen worden; sondern auf allerhöchsten Befehl, einer eigends herabgesannten Hofcommission übergeben wurde. Interogatoriul lui Horea, p. 115.

[8] Ut cum omni solertia, attentione et circumspectione ex omnibus captivis, sed et ipsis coriphaeis sollicite indagatum fuerit: Utrum aliquis ex extraneis, aut fors etiam ex patriae filiis ad excitandum et propagandum hunc tumultum concurrerit? nullus tamen vel extraneus vel domesticus influxum habuisse compertus est. Raportul din 3 martie 1785.

XXXIV. SENTINȚELE ȘI EXECUTAREA

În 14 februarie, contele Iankovits pronunță următoarea sentință peste corpul mort al lui Crișan:

„Sentință,

În urma ordinului onorabilei comisii cesaro-regale instituite din partea Maiestății Sale pentru cercetarea și înfrângerea turburărilor ivite între țăranii din marele Principat al Transilvaniei, s-a pronunțat, la dată mai jos însemnată, următoarea sentință în contra unui făcător de rele care a fost supus cercetării dimpreună cu alți capi ai revoluțiunii, anume în contra lui G e o r g e C r i ș a n, din comuna Cărpeniș, în comitatul Albei, în etate de 52 de ani, de religiunea veche și iobag al fiscului, ale cărui crime s-au constatat prin depozițiunile marturilor jurați, dar care încă mai înainte de a i se pronunța sentința s-a sinucis singur în închisoare.

G e o r g e C r i ș a n, cu ocaziunea unui târg de țară din comuna Brad, a avut înțelegeri secrete cu poporul, care se adunase acolo, apoi a invitat pe oameni să se adune la biserica din Mesteacăn ca să ia o deciziune definitivă, spunându-le să comunice aceasta și acelora cari n-au fost prezenți în târg. Și ca să poată înșela pe oameni cu mai multă siguranță, ca să dobândească încrederea lor nebună și să câștige între ei o partidă mai puternică, s-a dus și dânsul la Mesteacăn, cu o cruce în mână și acolo s-au înțeles că crucea aceasta să le servească în viitor ca semn, după care să meargă trupele lor, apoi sub pretextul că la Alba-Iulia iobagii se vor face militari, a amăgit poporul să-și ia merinde suficiente și să-l urmeze pe căi laterale și prin munți. În noaptea de întâi dânsul a rămas cu poporul la Curechi, și aici apermis oamenilor să ucidă pe doi funcționari și pe doi gornici, dintre magistrații și servitorii comitatului, cari, după cum le-a fost datorința și oficiul, voiau să-i împiedice în drumul lor[9]. Iar în ziua următoare, după ce au săvârșit acest fapt criminal, a dat ordin să ucidă în mod crâncen pe iobagul credincios Petru Cara din Curechi care, după cum i-a fost datorința, denunțase autorității comitatului turburarea, care se începuse. Apoi a înduplecat poporul să pătrundă cu dânsul tot mai adânc în țară, să ucidă pe toți magnații, pe toți nobilii și pe toți iobagii unguri, să le prădeze și devasteze toate averile. Deciziunile aceste le-a executat dânsul în persoană, în modul cel mai crâncen și neuman, în comunele Criscior, Brad, Ribița, Câmpeni și în alte locuri. Astfel, au urmat, apoi, după cum se știe, devastări și aprinderi înfiorătoare și diferite omoruri, și aceste în înțelegere totodată cu căpitanii și corifeii, anume cu Horea numit altmintrelea și Urs Nicula și cu Ion Cloșca. Și cu această ocaziune dânsul n-a cruțat nici chiar trupele cesaro-regale, ce au fost trimise, ca să restabilească liniștea publică, din contră a ordonat să le atace, să le

[9] Sentința lui Crișan conține mai multe neexactități, între cari una este, că țăranii ar fi ucis la Curechi încă pe doi gornici afară de Petru Cara.

maltrateze şi nimicească. Prin faptele aceste George Crişan, ca unul care a turburat liniştea publică cu intenţiune şi într-un mod maliţios, ca agitator şi amăgitor al poporului de jos, ca aprinzător scelerat şi omorâtor crud, dânsul s-a făcut culpabil de crimele cele mai grave şi neiertate, atât în ce-i priveşte persoana proprie, cât şi pentru crimele ce le-a comis poporul, pe care dânsul l-a revoltat; şi în fine, ca să poată scăpa de severitatea meritată a justiţiei s-a făcut omorâtorul său propriu.

Cu toate că asupra sa, dacă nu se subtrăgea de la pedeapsă prin sinucidere, s-ar fi aplicat o penalitate mult mai severă şi mai evidentă, totuşi pentru a da o icoană şi un exemplu de oroarea acestei pedepse, corpul mort al acestui criminal principal să fie târât la locul de supliciu şi acolo în conformitate cu codul criminal Carolin şi Theresian, articul despre ofensarea Maiestăţii Civile, despre revoluţiune, şi articulul despre pedepse în general, gâdele să-i taie capul şi să-i despice corpul în patru bucăţi, capul să i se pună în ţeapă la locul domiciliului său, în Cărpeniş, iar celelalte patru bucăţi să se pună pe roate, anume, o parte de sus a corpului la Abrud, o parte de jos la Bucium, în comitatul Albei de Jos, a doua parte de sus la Brad, şi a doua parte de jos la Mihăleni, în comitatul Hunedoarei[10].

Această sentinţă s-a pronunţat la Alba-Iulia în 14 februarie 1785, pentru dânsul ca o pedeapsă încâtva binemeritată, iar pentru alţii asemenea lui, ca să le fie de exemplu şi de oroare.

L.S. Contele Antoniu Iankovitsch."

Peste două zile, în 16 februarie, această curioasă şi neumană sentinţă se şi execută peste corpul lui Crişan.

În 26 februarie, apoi, contele Iankovits pronunţă sentinţa de moarte şi asupra lui Horea şi Cloşca. Publicarea li se făcu înaintea edificiului de gardă şi a corpului de armată, care se afla în Alba-Iulia.

Textul era următorul:

„Sentinţă

Comisiunea aulică cesaro-regală ordinată prea graţios din partea Maiestăţii Sale, ca să cerceteze turburările şi să aducă iarăşi pe ţărani la calea legalităţii, a pronunţat în conformitate cu ordinele mai înalte următoarea sentinţă în procesul criminal intentat în contra lui H o r e a, numit altmintrelea şi U r s N i c o l a din comuna Râul-Mare, din marele principat al Transilvaniei, în etate de vreo 54 de ani, de religiune neunită, căsătorit şi iobag al fiscului, apoi în contra lui Ion Cloşca din Cărpeniş, tot din acest mare principat, în etate de vreo 30 de ani, de religiune neunită, căsătorit, şi de asemenea iobag al fiscului.

[10] Într-un comunicat publicat în ziarul oficial „Wiener Zeitung" no. 16 din 23 februarie, citim că o parte din corpul lui Crişan a fost ţintuit pe poarta fortăreţei. În sentinţă însă nu se face nici o amintire despre aceasta.

Cu toate că Horea, numit altmintrelea şi Urs Nicola a negat în mod constant toate faptele, ce se aduc în contra sa, totuşi prin depoziţiunile unanime ale marturilor, marturi juraţi mai pe sus de orice obiecţiune, dânsul este constatat de toate crimele câte i se impută în general, şi anume că dânsul a aţâţat turburările cari au izbucnit în acest mare principat pe la finele anului 1784, cu deosebire în comitatul Hunedoarei, al Zarandului şi al Albei, că dânsul s-a pus în fruntea poporului răsculat, pe care singur l-a adunat, le-a pus căpitani mai mici sau în faptă capi de bande, şi parte dânsul în persoană, parte din oamenii săi încrezuţi, a dat ordine că din fiecare casă iobăgească să vină câte un om armat la dânsul şi să-l urmeze, ca astfel cu puteri unite să extermineze pe toţi magnaţii, nobilii, cetăţenii şi iobagii unguri, să le prădeze toate averile, să le prefacă în cenuşă sau ruină toate edificiile şi posesiunile, şi în modul acesta să poată face cu forţa, ca iobagii de naţionalitate română să plătească contribuţiuni mai puţine.

Spre a putea executa cu mai mare siguranţă această intenţiune a sa atât de criminală şi temerară, sceleratul acesta de Horea s-a folosit, după cum e constatat, de mijloacele cele mai periculoase, făcând pe diferiţi oameni să-i depună jurământ de credinţă, apoi spre ofensa Maiestăţii Sale, a principelui ţării, a cutezat să amăgească poporul cu aceea criminală declaraţiune, că dânsul are acte în scris din partea Maiestăţii Sale, ca să execute planul său, că în puterea acestor acte, ordinele ce le va da dânsul trebuie să fie executate şi în fine le-a arătat o cruce de aur, ca astfel cu simbolul cel mai sfânt al religiunii să acopere intenţiunile sale maliţioase şi oribile şi să câştige încrederea deplină a poporului. Totodată a ameninţat pe aceia, cari nu-l vor urma, sau altmintrelea nu vor asculta de dânsul, că au să fie traşi în ţeapă înaintea uşii lor şi casele lor se vor preface în cenuşă.

După ce astfel maliţiosul acesta de înşelător, a adus poporul în deplină furie şi revoluţiune, a cutezat totodată să dea ordin ţăranilor răsculaţi, că în caz dacă se vor apropia trupe cesaro-regale, cari ar voi să-l împiedice în executarea planului său, atunci dânşii să dea îndată signalul de alarmă cu tragerea clopotelor, să înştiinţeze comunele vecine, să se pună cu constanţă în apărare şi să nu lase nici un soldat ca să intre în comune, în fine, să nu mai plătească nimănui nici impozite şi nici taxe dominale.

Prin ostilităţile aceste îndrăzneţe şi prin ordinul ce l-a dat dânsul, ca să stingă pe toţi ungurii, a făcut după cum se ştie, pe poporul de jos ca să comită cruzimi înfiorătoare şi neumane. De altă parte Horea, acest autor principal al turburărilor, chiar şi în ce-l priveşte pe dânsul personal este constatat prin marturi juraţi şi legali, că dânsul a dat ordin sever la marginea hotarului comunei Roşia, ca să împle cu fân şi cu paie gurile băilor, unde se retrăsese nobilii şi cetăţenii unguri cu o parte din averile lor, apoi să le dea foc şi astfel să-i silească, sau să iasă din băi, sau să fie sufocaţi acolo în modul cel mai deplorabil, şi aşa să nu poată scăpa de cruzimile lui.

În ce priveşte pe I o n C l o ş c a, care întru asemenea neagă cu perseverenţă crimele ce le-a comis, dânsul e constatat prin depoziţiunile marturilor juraţi, marturi legali şi mai pe sus de orice obiecţiune, că dânsul a luat întru toate parte la turburările ce le-a aţâţat Horea în comitatul Hunedoarei, al Zarandului şi al Albei-de-Jos din acest mare principat al Transilvaniei. De

asemenea e constatat prin depoziţiunile fostului rebel al căpitanului George Crişan, implicat şi el în turburările acestea, că dânsul, Ion Cloşca, a avut întrevederi cu George Crişan şi cu Horea, şi dânsul a executat prădările şi devastările ce le-au hotărât cu înţelegere comună, anume în Câmpeni, în Lupşa, Ofenbaiă, Muşca, Mogoş, Cricău, Roşia, Abrud şi în mai multe locuri, că dânsul a publicat ordinele lui Horea şi a ameninţat cu ţeapă şi cu aprinderi pe aceia cari nu vor să-l urmeze, că a numit căpitani mai mici peste ţăranii răsculaţi, şi astfel ca autor principal şi corifeu, s-a făcut culpabil de toate omorurile crâncene, de aprinderile, prădările şi devastările înfiorătoare, ce le-a comis poporul revoltat şi înşelat într-un mod atât de infam. Cu deosebire dânsul, Cloşca, a silit pe preotul neunit Petru Iancu din Lupşa, să ia cu sine sfânta cuminecătură din biserica comunei şi s-o ducă până la Cricău, după mulţimea desfrânată şi tâlhărească, şi aceasta din cauză ca să poată executa cu mai mare siguranţă intenţiunile sale maliţioase, neumane şi oribile, şi să înşele poporul în modul cel mai detestabil. Prin faptul acesta dânsul, Ion Cloşca, a dezonorat şi profanat sfânta cuminecătură într-un mod sacrileg.

Peste tot, aşadar, Horea şi Cloşca au meritat o pedeapsă criminală, ca unii cari au turburat cu răutate şi cu intenţiune liniştea publică, ca agitatori, amăgitori, ca unii, cari au fost căpitani la omorurile şi aprinderile cele mai scelerate, şi cari au comis chiar dânşii tâlhării şi prădări violente, au meritat să fie pedepsiţi, atât pentru fărădelegile şi crimele, ce le-au comis dânşii, cât şi pentru acele cari le-a comis poporul.

În consecinţă, Horea, numit altmintrelea şi Urs Nicola şi Ion Cloşca, constataţi fiind ca nişte scelerați crânceni, cari au comis omoruri şi prădări, ca turburători îndrăzneţi ai liniştii şi siguranţei publice, în conformitate cu codul criminal Theresian, articulul 62, despre turburări şi tumulte, şi articulul 90 despre tâlhării, au să fie duşi pentru crimele acestea la locul îndatinat de supliciu, şi acolo să li se frângă cu roata toate membrele corpului, începând de jos în sus, anume mai întâi lui Ion Cloşca, apoi lui Horea, numit altmintrelea şi Urs Nicola, şi în modul acesta să fie trecuţi din viaţă la moarte, iar corpurile lor să se despice şi taie în 4 bucăţi, capul şi părţile corpului să se pună pe roate pe lângă diferite drumuri şi anume în comunele unde au comis cruzimile cele mai scelerate, iar inimile şi intestinele lor să se îngroape aici la locul supliciului.

Această sentinţă s-a pronunţat în 26 februarie 1785, pentru dânşii ca o pedeapsă bine-meritată, iar pentru alţii asemenea lor, ca să le fie de exemplu şi oroare.

L. S. Contele Antoniu Iankovitsch."

Ziua pentru executarea acestei neumane şi înfiorătoare sentinţe se fixă pe 28 februarie, dimineaţa[11].

[11] După codul Theresian sentinţele de moarte, afară de cazurile procedurii sumare, trebuiau să se execute a treia sau a patra zi după publicare.

Totodată contele Iankovits, ca să imprime ororile acestui supliciu şi în inimile celorlalţi ţărani, scrise comitatelor Hunedoara, Alba, Cluj şi Sibiu să trimită pe ziua de 28 februarie la Alba-Iulia câte 6 locuitori din fiecare comună, 3 mai bătrâni şi 3 mai tineri; şi locuitorii aceştia să se înfăţişeze la Alba în noaptea din 27 februarie.

Apoi luni, în 28 februarie, dimineaţa, căpitanii Horea şi Cloşca, după ce fură împărtăşiţi cu sfintele taine de preotul Nicolae Raţ din Maerii Albei-Iulii, fură duşi la locul de supliciu, pe colina care se înaltă deasupra viilor, în partea de miazăzi a fortăreţei.

O mulţime mare de popor, peste 6.000 de oameni – şi între aceştia 2.515 ţărani din 419 comune, aduşi la Alba-Iulia sub pretext ca să le publice o patentă în chestiunea robotelor - trebuiră să asiste la acest înfiorător spectacul.

Mai întâi frânseră cu roata pe Cloşca, începând de la picioare către cap şi după cum ne spune un martur ocular, îi deteră cel puţin 20 de lovituri până-şi dete sufletul.

În timpul acesta Horea, primul căpitan, trebui să privească cu ochii săi oribila moarte a devotatului său amic, care până în ultimul moment îi rămase în toate credincios.

După Cloşca fu aşezat Horea pe eşafod.

„Horea, ne spune un alt martur, merse fără nici o schimbare, cu inima îndrăzneaţă, la locul destinat pentru ora cea amară a vieţii sale... Dar cu dânsul tratară cu mai multă graţiă, după o lovitură, care îi frânse fluierul drept, îi deteră numaidecât o lovitură de graţiă asupra pieptului."[12]

Aşa se fini viaţa acelui ţăran extraordinar, a tribunului de la 1779-1784, care-şi propuse să scuture mizeria de patru secule a iobagilor din Transilvania, şi s-o rumpă cu trecutul nefericit, care inspirat de suvenirea drepturilor pierdute începuse gigantica operă, să expulzeze gintea ungurească din Transilvania, să facă din iobagii sclavi şi torturaţi un popor liber, popor de legionari, din Transilvania o ţară română, el, care fu destinat de istorie să fie Nemesa nobilimii, răsbunătorul iobagilor din Transilvania.

Asupra lui erau ţintiţi la 1784 ochii tuturor ţăranilor. Căzut în planurile sale, părăsit de împăratul Iosif, stima lui publică nu încetă; în lanţuri, în nefericire, el fu iubit de popor. Cu o fermitate antică, el nu ceru graţia împăratului, nu tremură dinaintea ororilor supliciului, din contra, cu acelaşi nobil devotament precum luptase în viaţă, cu aceeaşi convicţiune puternică de sfinţenia cauzei, el merse pe Golgota despotismului, şi făcu, că şi în ultimele sale momente, să fie admirat de adversari[13].

[12] **Magyar Hirmondó**, Scrisoarea a 21-a din 16 martie 1785.

[13] Merită să facem aici amintire şi de părerea autorului Szilágyi [p.234]: „Istoricul imparţial trebuie să mărturisească că dânsul [Horea] a purtat pe inima sa soarta poporului său apăsat şi eliberarea lui, şi cu toate că pentru acest nobil scop s-a folosit de mijloacele cele mai condamnabile, dar cauza, pentru care şi-a consacrat toată activitatea şi toată viaţa şi pentru care a şi sacrificat-o, n-a trădat-o niciodată, ci i-a rămas până în fine credincios, chiar şi pe eşafod în faţa morţii celei mai crâncene."

Alăturea cu Petru şi Asan, cu Mihai şi cu Gal Românul, el îşi câştigă un loc neperitor în pleiada acelor inimi nobile, cari au luptat pentru liberarea românilor subjugaţi.

Pe lângă Horea, acest neobosit apostol al ideilor de libertate, figura cea mai energică şi mai marcantă în revoluţiune ne apare Crişan.

Cu un curaj extraordinar şi o practică admirabilă poporală, dânsul călătoreşte pe la târguri, se ascunde pe sub poduri, comunică şi lăţeşte între ţărani planul cum să scape de iobăgie, îi entuziasmează pentru ideea libertăţii, convoacă în secret adunarea de la Mesteacăn şi îmbrăcat în haine zdrenţoase, cu crucea în mână, se duce şi dânsul acolo. Se pune apoi în fruntea ţăranilor şi pleacă cu mulţimea la Alba-Iulia, proclamă revoluţiunea în Curechi, invită pe ţărani ca să-l urmeze, trimite emisari din comună în comună cu ordin să silească pe preoţi şi primari ca să publice ţăranilor porunca împăratului, extinde revoluţiunea cu o rapiditate uimitoare pe valea Mureşului şi în Ţara Haţegului, apoi trece cu trupa sa în Munţii Abrudului, ca să dea mână de ajutor lui Horea şi Cloşca.

Se impută însă lui Crişan atrocităţile comise în Zarand.

Însă trebuie să observăm aici, că dacă în cursul acestei revoluţiuni s-au întâmplat numeroase vărsări de sânge, nu era de vină Crişan, nici ţăranii români. Erau de vină oribilele împrejurări, în cari se aflau românii, fatalitatea prin care avea să treacă nobilimea transilvană, era de vină secului al XVIII-lea, secul plin de sânge în Transilvania.

Dar cu toate aceste, adevărul incontestabil este că în revoluţiunea de la 1784, mai mult sânge a vărsat nobilimea decât ţăranii răsculaţi, cari în lupta lor de existenţă, aveau pentru dânşii, cel puţin dreptul naturii.

Nu mijloacele, de cari s-au folosit căpitanii, nu vărsările de sânge şi aprinderile, ce le-au executat ei, constituie partea esenţială a acestei revoluţiuni, ci ideea pentru care au luptat, scopul la care au tins dânşii.

Deşi Cloşca era primul căpitan al lui Horea, dar jucă un rol mai puţin important ca Crişan.

Mai puţin abil decât Crişan, Cloşca se mărgini a duce singur revoluţiunea din comună în comună, pe când înaintea lui Crişan revoluţiunea mergea singură. De aceea, revoluţiunea din comitatul Albei nici nu se extinse cu atâta rapiditate, nu făcu atâta progres, cum se extinse din districtul Zarandului. Mai puţin radical, Cloşca se mărgini mai mult să boteze pe inimicii ţăranilor, să romanizeze cu preoţii pe cetăţenii unguri din Abrud, Roşia şi Ofenbaiă; Crişan însă cercă să-i distrugă cu totul. Cloşca părăsi terenul ocupat îndată ce încheie armistiţiul de la Tibru, Crişan însă, nu lăsă Zarandul din mâini până în ultimul moment.

Toţi trei însă fură victimele sentimentului naţional, toţi trei îşi sacrificară viaţa pentru fericirea poporului. Crima lor fu crima libertăţii, la care tindea poporul român[14].

[14] Preotul Nicolae Raţ din Alba-Iulia, care însoţi pe Horea şi Cloşca până la locul de supliciu, luă în scris şi ultima lor voinţă. Testamentul acesta scris în limba română fu

Dar pedeapsa cu moarte asupra căpitanilor era o nedreptate.

Era nedrept a arunca responsabilitatea revoluţiunii asupra lui Horea, când nu era dânsul responsabil pentru această stare de lucruri.

Când însuşi monarhul recunoaşte, că nici dânsul nici împărăteasa, predecesora sa, n-au putut pune vreodată capăt abuzurilor din Transilvania, când ţăranii aceştia de 5 ani de zile se plânseră în continuu la guvern, la cancelarie şi la monarh, şi în loc să câştige dreptate asupririle şi maltratările creşteau.

Cine era oare de vină dacă monarhul prevenit despre toate aceste nu făcuse să înceteze această insuportabilă stare de lucruri.

Peste tot ordinele date din Viena, de a îndrepta tunul asupra ţăranului, care era în drept, de a suprima revoluţiunea cu forţa şi cu vărsări de sânge, când ea

înaintat contelui Iankovits şi conţinutul său e următorul: „Hora, Vasilie, policra Nicula Urs. Anii vieţii sale 54. Muerea lui Ilina, feciori Ion 14, Luca 6 ani. La alte cele nu ştie nimic. Oamenii cari l-au prins: Matieş Nuţu, Matiea On, fratele său Gheorghie, Trif Ştefan, a lui Neag Andrei 2 feciori Simeon cu fratele său; îi iartă cu toată inima. Nicula Ion a neamţului meşterul care a făcut biserica în Ţăzeri 44 florinţi, am fost chizaş, şi eu am plătit lui fibirău din Zam, numele lui Zambo Danil. La Şuteu Teodor din Ciucea şi şade în Ţizeri 10 florinţi şi mi-au dat 10 horgoşi şi au mai rămas 6 şi 2 marieşi. Satului Ciucea am fost dator 170 florinţi, pe mine au căzut banii groşilor 22 florinţi, şi i-am dat în mâna lui Petrişor Luca fiind birău, şi intra lui Brudaşcă Mihai fiind faţă Ciucean Toader în casa mea i-am dat banii pe deplin, iară din banii cosirii au fost pe mine şi pe Florea 10 florinţi, şi au luat de pe mine 14 florinţi Petrişor Luca, acei 10 florinţi am fost pe cosire, iară cei 4 florinţi să meargă pe cei 18 groşi şi 2 cărţi, care am daţi 6 florinţi, şi acele să meargă acolo, cu alta nu mai sunt dator nici la groşi şi nici la cosire. Cartea care iaste de la înălţatul împăra(tu) să află la Nicula Petru şi la Nicula Cârstea tipărită pe 7 coale pentru Biserici nemţeşti, greceşti şi sârbeşti.

„Oargă Ion Cloşca din Cărpeniş. Anii vieţii 37. Muierea lui numele Mărinca, frate său Orgă Todor, sora Achimie. Au umblat la Muşca, Ofenbaiă, la Abrud, Lupşa, Cricău. Moşii zălogite: La Miera Simeon din Cărpiniş pe locul de la fântână, numeraturi 28. La Miera Iacov pe locul de lâ(n)gă Benea Precup 10.17 x. Pe locul de la Miera Mărieanu 10. Tot laolaltă se ţin aceste 3 dărăburi de loc. Pe locul de la Popa Avram, mirişte din coasta 5. Pe locul de la Şoităş Irimie din faţă 6, Locul de acasă luat de moşie 24. Locul din vale de la feciorii lui Galdă Văsăi 50. La Birăul satului Miera Onul bani daţi împrumut 18.18 x. Iară la birău pe fân de an 6. La Heteoan Antonie căprari pe fânul din estan 14. La Miera Dumitru pe fân de an 5 măriaşi 7 x. La Bogdan Petru din Mogoş am 6 clăi de grâu la el în şură, 16 oi la el în păstorie, 7 miei, 2 ferdele de prânză, 4 cupe de unt. La Boean Luca 5 pătrare de grâu pentru birul boilor car am dat de au arat. Am acasă 3 clidituri de fân. La Vădan Savu de pe moşie 35 florinţi şi din aceea să dea lui Vădan Irimie 18 florinţi. Ce am la Bărluţu Sântion din Mogoş las la popa Vasilie să mă pomenească. Locul dealul Albii las la fratele meu. Locul de Şoataş Irimie las la fratele meu.

Aceste mai sus scrise am primit din gura lor Eu

Popa Nicolae Raţ paroh,
Maerii Belgradului neunit".

În dos: Praes. 2-a Mart. 1785. No. 33. Testamentum, Tumultus Transilvanici circa finem anni 1784 exorti authoris Hora, et principalis ejusdem Capitanei Klotska Iuon. Valachico idiomate concinatum cum adnexa transpositione in germanicum.

putea fi suprimată făcându-se dreptate acestor oameni, de a frânge cu roata pe căpitanii revoluțiunii, cari ceruse în continuu dreptate, este un contrast de tot singular cu politica țăranofilă a împăratului Iosif și cu ideile sale umanitare.

Pedeapsa cu moarte asupra căpitanilor era în tot cazul o greșeală, mai mult, o adevărată cruzime[15].

În fine, vom aminti aici încă un episod, la care dete loc moartea lui Horea.

Executarea sa prea repede, lovitura de grație, ce i se aplică asupra pieptului, răspândi numaidecât faima în Transilvania, că Horea, după cea dintâi lovitură asupra picioarelor, ar fi strigat, că dânsul voiește acum să mărturisească, dar atunci comisarul de execuțiune, dete ordin să-l lovească asupra pieptului, și astfel vocea lui fu sufocată.

În privința aceasta se exprimă astfel comitatul Hunedoarei, într-un apel către Țara Ungurească, din anul 1790:

„Sentința lui Horea a fost astfel, ca să-l frângă cu roata de jos în sus. Cu toate aceste însă, după lovitura cea dintâi ... când dânsul a voit să vorbească și poate când a voit să descopere cauzele faptelor sale, ofițerul de execuțiune dete ordin gâdelui și acesta astfel l-a lovit în piept, ca să nu mai poată vorbi. Cu această ocaziune funcționarul comitatului Alba, care se afla prezent acolo, făcu imputări ofițerului, că a lucrat în contra dispozițiunilor legii, dar pentru această imputare comisiunea aulică îl destitui din funcțiune și de abia au putut să mijlocească la comisiune oameni cu merite ca să rămână iarăși în funcțiunea sa de mai înainte."[16]

Tot asemenea scrie și contele Teleki:

„Secretarul ... comisarului Mihai Brukenthal a confirmat și dânsul faimele ce se lățise în public despre purtarea lui Horea în închisoare și în cursul

[15] În Cărpeniș familia cu numele Orgă astăzi nu mai există. Casa lui Cloșca se află în posesiunea țăranului Iosif Găldău, care susține a fi un strănepot direct al lui Cloșca. Linia bărbătească a lui Crișan s-a stins cu Simion Crișan, căzut la Mesteacăn în revoluțiunea de la 1848-1849. De la acest Simion a rămas o singură fiică, Ilina, măritată George Câmpenariu, în Cărpeniș, și care în 1879 mi-a comunicat datele aceste cu privire la familia lui Crișan.

[16] Constatăm aici împrejurarea, că tradițiunea aceasta există și astăzi în Transilvania, în ce privește protestul funcționarului din Alba. Bătrânul Urs Coroi din Cărpeniș mi-a enarat la 1879, că la execuțiunea lui Horea și Cloșca a fost prezent și un nemeș ungur și acesta ar fi strigat că pe Horea îl ucid prea repede, iar comisarul de execuțiune ar fi ordonat, să-l aresteze, și nemeșul a fost pedepsit. Tot asemenea mi-a comunicat și preotul Nicolae Munteanovici din Alba-Iulia: „Când au dus la moarte pe Horea și Cloșca, i-a însoțit preotul de atunci din Alba-Iulia, Niculae Rat. Dânsul până a frânt cu roata pe unul, a ținut pe celălalt cu mâna pe după cap, dar când au început să frângă cu roata și pe cel de al doilea, Popa Niculae Rat a căzut jos leșinat, și a trebuit să-l aducă cu carul acasă. Cu această ocaziune se afla de față la execuțiune și un tist (funcționar) de ungur, și acesta văzând, că pe Horea îl frâng prea repede, a strigat să-l omoare mai încet... dar pe tistul cel de ungur l-au luat apoi între baionete și l-au dus să-l închidă în cetate". Tradițiunea aceasta, adause preotul Nicolae Munteanovici, a auzit-o de la părintele său, care în etate de 15 ani fusese prezent la actul execuțiunii.

cercetării. După faimele aceste, Horea ... după lovitura cea dintâi cu roata asupra picioarelor, văzând că nu mai poate scăpa de pedeapsa cu moartea, a strigat că acum voiește să mărturisească, dar atunci o lovitură îndreptată asupra pieptului îi sufocă cu totul cuvintele."[17]

XXXV. HOREA CA REGE ȘI ÎMPĂRAT

Un țăran cu titlul de rege și împărat, iată chestiunea istorică, cu care trebuie să ne ocupăm aici.

În 3 decembrie comitatul Hunedoarei scrie vice-cancelarului din Viena:

„Românii doritori de turburări în gradul suprem, îndrăznească să numească pe Horea regele lor și aleargă cu mulțimea la dânsul, ca să primească ordine."[18]

Contele Ludovic Kalnoky, comitele Turzii, scrie cancelarului Esterházy, în 12 decembrie:

„Horea, căpitanul oamenilor de nimic, după cum se aude, nu se teme, ca să se publice de rege al Daciei în ascunsele munților și în pădurile comitatului Zarand."[19]

Cancelarul Eszterházy, în 11 decembrie, raportează împăratului: că după știri private, cari, ce e drept, încă nu pot fi raportate ca lucruri sigure, dar pentru importanța lor merită să le aducă la cunoștința Maiestății Sale, românii răsculați încep să considere pe Horea ca principele lor[20].

Consilierul Mihai Hermann scrie la anul 1802 pe baza documentelor oficiale:

[17] Grancia Rokoczy, gâdele, care avu crâncena misiune să execute pe capii revoluțiunii, se plânse în 22 iulie 1785, la magistratul din Alba-Iulia, că dânsul mai înainte se afla la execuțiunile oficiale din Sebeș, dar spunându-i-se din partea autorității, că la Alba-Iulia vor fi mai multe execuțiuni și-a lăsat câștigul, care îl avea în Sebeș și a venit la Alba-Iulia, unde între alții a executat cu calfele sale, pe cei mai mari corifei, și le-a transportat părțile corpurilor în patru locuri; cu toate acestea însă dânsul n-a primit nici o plată pentru munca sa. Comitatul Albei îi refuză plătirea taxelor din cauză că execuțiunile aceste nu s-au făcut numai pentru comitatul Albei, ci în interesul țării întregi. Chestiunea veni înaintea guvernului și târziu i se plăti lui Rokoczy din casa publică a țării 51 fl., câte 6 fl. pentru capii revoluțiunii și câte 3 fl. pentru ceilalți executați.

[18] audent turbulentiarum appententissimi Valachi Impostorem Hora impiè, et sacrilege Regem suum nominare, ad eumque pro recipiendis mandatis concurrunt. Comitatul Hunedoarei către vice-cancelariul aulic. Deva, 3 Decembre.

[19] Dux maleferiatorum Hora, non reformidat in latebris montium et sylvarum Comitatus Zarandiensis, Regem se Daciae (uti nobis fama perhibetur) praedicere. Comitele comitatului Turda, contele Ludovic Kalnoky, către cancelariul Eszterházy, 12 decembrie 1784.

[20] Privat-Nachrichten zufolge, die man zwar für keine gewissheit augeben will, jedoch ihrer wichtigkeit wegen, nicht umhim gehen kann Euer Majestät bekannt zu machen: Die Aufrührer den bekannten Anführer Horea als ihren Fürsten zu betrachten anfangen wollen. Cancelarul Eszterházy către împăratul, 11 decembrie 1784.

„El (Horea) merse cu îndrăzneală aşa departe, încât făcu pe popor să creadă, că Transilvania e dată românilor încă de regele cel vechi roman al Daciei cu cuvintele „Dau-io-ţie", adică ţară dăruită, şi că prin urmare conjuraţiunea aceasta în contra nobilimii este o chestiune care interesează pe toţi românii din ţară"[21].

Aceleaşi afirmaţiuni, că Horea s-a numit rege, le întâlnim aproape în toate scrierile, ce au apărut despre revoluţiunea aceasta în secului trecut, cât şi la începutul secului prezent. Unele din scrierile aceste mai susţin că Horea s-a numit întâi căpitan, apoi căpitan mai mare, după aceea rege al Daciei şi în fine împărat al Daciei.

Toate relatările aceste însă, ni se prezintă mai mult ca faime, sau ca simple afirmări, şi în istorie avem de a face cu date sigure, cu fapte pozitive.

Noi vom înfăţişa aici lucrurile aşa după cum ni se prezintă pe teatrul revoluţiunii.

Un material întins de documente ne permite să putem lămuri până la un punct oarecare şi chestiunea aceasta.

Încă în 10 noiembrie, la o săptămână după începerea revoluţiunii, Cloşca şi Crişan declară înaintea poporului din comuna Mogoş, că după ce vor extermina pe toţi ungurii, întreg principatul acesta are să fie administrat numai de funcţionari de naţiune română, pe cari îi vor numi căpitanii Horea şi Cloşca[22].

Aşadar încă a opta zi după începerea revoluţiunii se ivesc aspiraţiunile lui Horea şi Cloşca la o domnie, domnie politică asupra românilor.

Lucru e curios, dar ni se prezintă astfel.

Nobilul Alexandru Chendi din Câmpeni, care pe la începutul lunii lui decembrie 1784, petrecu 8 zile la Horea în Albac, şi-i făcu servicii de secretariat, se exprimă astfel, în declaraţiunea ce o dete în scris vice-colonelul Kray: „Singurul scop principal ce l-au avut (căpitanii), a fost să scoată pe unguri din Transilvania şi să domnească ei."[23]

Ţăranul Iosif Nistor Soca în interogatoriul său ne spune că Horea ar fi declarat, că dânsul nu se va linişti, până nu va alunga pe unguri din ţară, chiar dacă lupta aceasta va ţine 7 ani, şi apoi atunci va fi dânsul mai marele şi regele românilor[24].

[21] Das alte und neue Kronstadt Ms. I. 74 – După Szilágyi (p. 148) ştirea că Horea a explicat astfel ţăranilor numele Daciei, a raportat-o guvernului comisarul Mihai Brukenthal.

[22] Per eundem Kloska et tertium Ducem Krisan alias Mark Dsurs in Possessione Mogos praesentiaque totius Plebis... dictum est nobis, interfectis omnibus Hungaris totus hic Principatus ab officialibus duntaxat Valachicae Nationis per Duces Hora et Kloska denominandis administraretur. Interogatoriul preotului Gavril Sular şi al lui Ion Sular din Mogoş. Abrud, 26 decembrie.

[23] unicum et praecipuum propositum habentes, ut Hungaros e magno hoc principatu Transylvaniae eliminarent, et ipsi dominarentur. Declaraţiunea lui Alex. Chendi, scrisă cu mâna sa proprie şi dată vice-colonelului Kray. Abrud, 5 ianuarie 1785.

[24] und nachdem wird er ihr vorgesetzer und König seyn. Arhiva c. Iankovits.

Maiorul Stoianich, pe la finele lunii lui noiembrie, mergând cu trupa sa de la Brad către Baia-de-Criş, întâlneşte pe drum o trupă de ţărani comandaţi de un căpitan şi întrebându-i cine sunt şi ce vreau, dânşii răspund: „Ce a poruncit împăratul nostru aceea facem." Şi întrebându-i din nou: cine e împăratul vostru. Ţăranii răspunseră: Horea"[25].

În 29 noiembrie, Schultz are o luptă cu ţăranii în munţii de la Remeţi, şi în lupta aceasta ţăranii înjură astfel pe grănicerii secui: „F. î. s. cu împăratul vostru împreună, avem noi Împărat, nici nu sunteţi voi cătane, ci sunteţi unguri şi nemeşi numai v-aţi îmbrăcat în haine cătăneşti."[26]

Br. Simeon Kemeny, comitele Albei, scrie în 12 ianuarie, contelui Iankovits: „Este adevărat că ţăranii pe ici şi colea numesc pe Horea Domn în gradul suprem"[27].

Cu ocaziunea revoluţiunii întâmplate în oraşele Vulper şi Vinţul-de-Jos, căpitanii ţăranilor strigau în public pe stradă: că împăratul a înşelat şi pe români, fiindcă le-a promis arme şi nu le-a dat, şi dacă vor fi înşelaţi şi în intenţiunea lor de acum, ca să nu poată extermina din ţară gintea ungurească, atunci îşi vor afla ei alt împărat sau îşi vor alege altul[28].

În 31 decembrie, Horea şi Cloşca sunt aduşi la Abrud. Cu această ocaziune, Ion Popa Crişanuţ exclamă înaintea poporului: „Iată acum îl au în mâinile lor pe bietul Horea, acum pot să-l mănânce viu". La cuvintele aceste unguroaica Rebeka Szappanosi răspunde: „Mai bine mâncaţi-l voi pe Horea, că voi l-aţi numit Rege şi voi i-aţi zis aşa"[29].

[25] Raportul comisarului Mihai Brukenthal din 3 decembrie cu scrisoarea br. Bornemisza în care se face amintire de întâmplarea aceasta. Cuvintele sunt astfel communicate de br. Bornemisza: az mit Imperatoru nostru parancsolt azt fogjuk cselekedni, ismét kérdezte ki a ti Imperatorotok, felelt Hore.

[26] Depoziţiunea soldatului Laszlo Iosi din regimentul Gyulai din 8 ianuarie 1785. Cuvintele sunt scrise în limba română.

[27] clarum est nefandissimum... Ducem Horiam quoque Dominum per eminentiam passim nominari. Comitatul Albei către contele Iankovits 12 ianuarie 1785. În manuscriptul Analecta ad Hist. seditionis încă aflăm următorul extras dintr-un raport al Oficiului de mine din Zlatna: Salathnaer Oberbergamt. Zalathna 16 November. Der alte Hora halte sich in der oberen Salathner Herschaft zu Albak auf, setzte andere Richter und Geschwornen ein, und sagte: „Er sey nun da Grundherr."

[28] inveniunt illi alium regem vel eligent illi sibimet ipsis alium. Investigaţiunea din Vinţul-de-Jos, 30 noiembrie 1784. Tot în aceea zi br. Kemeny înaintă împăratului investigaţiunea aceasta şi în raportul său adause: quod iidem non tantum in Patriam, sed sacram quoque Majestatis Vestrae personam rebelles... dum Majestatem Vestram Sacratissimam calumniose proscindentes, de transferendo etiam imperio, etsi non capaces, malitiose tamen palam clamitare non reformidarunt (Szilágyi, 248).

[29] imo vos devoratis, et comedatis ipsum Hora, vester enim est nominatus Rex, vos ipsum ita nominastis. Sentinţa de moarte în contra lui Ion Popa Hagi Crişanuţ. Alba-Iulia, 19 februarie 1785.

În luna lui ianuarie, Popa din Ţărmure se întoarce de la Alba-Iulia acasă şi comunică sătenilor, că dânsul a vorbit cu Horea, şi Horea i-a zis: Nu vă temeţi nimic, Regele vostru încă trăieşte şi Horea a intrat jucând în fortăreaţa Albei[30].

După executarea lui Horea şi Cloşca guvernul transilvan traduce în limba latină sentinţa pronunţată în contra lor, şi o trimite comitatelor. În acest act oficial guvernul traduce un pasaj din sentinţa astfel: „Anume dânsul (Horea) a făcut pe mai mulţi oameni să-i depună jurământul de credinţă omagială, şi astfel luându-şi demnitate de Principe, a cutezat să amăgească poporul cu aceea declaraţiune temerară, că dânsul are acte în scris din partea prea înaltului tron, ca să execute planul său“[31].

Traducerea latină ce e drept nu e conformă cu originalul german, dar faptul singur, că guvernul transilvan, înalta autoritate a ţării a tradus-o aşa şi a răzleţit-o astfel în ţară, ne probează că pentru dânsul chestiunea aceasta nu era de loc o surprindere.

În fine vom aminti aici un fapt pe care din punctul de vedere istoric al acestei epoci, nu-l putem încunjura.

Un şir de poezii sau cântece populare din epoca aceasta numesc pe Horea în continuu Crai şi împărat şi vorbesc de împărăţia sau de domnia lui[32].

---

[30] În privinţa aceasta subprefectul George Antos din Mihalţ are două rapoarte. Într-un raport din 9 ianuarie 1785, dânsul comunică că Popa Nicolae şi Popa din Ţărmure întorcându-se de la Alba-Iulia au adus şi au lăţit ştirea, că Horea ar fi zis: nu vă temeţi copiii mei, eu am să fiu încă domnul vostru etc. Iar în alt raport din 15 ianuarie, George Antos face cunoscut că a cercetat în privinţa acestei faime, şi preoţii din Mihalţ i-au declarat că Popa din Ţărmure le-a comunicat că Horea ar fi zis: nu vă temeţi nimic, „Regele vostru încă trăieşte“ etc.

[31] siquidem ille sibi Homagium fidelitatis a multis hominibus deponi, taliterque Principalem celsitudinem sibi vindicare, procaci declaratione populum abducere et dementare praesumsit, assecurando: se ab Altissimo Throno ad exequendum suum propositum litterariis documentis provisum. – În textul original german cuvintele acestea sunt astfel: Alsdann mit zunachetretung der Landes Fürstlichen Hocheit (adică: cu ofensarea Maiestăţii princiare a ţării), das Volk auch mit den freventlichsten Angabe zu bethören sich unterstanden hat, etc.

[32] Din poeziile aceste vom cita aici următoarele fragmente. Aşa de exemplu:

Pân-a fost Horea împărat
Domnii nu s-au desculţat,
Nici în pat nu s-au culcat
Prânz la masă n-au mâncat…

Crai finu Niculescu.
Pe car' Horea îl numesc…
(Auzite în Cărpeniş de la bătrânii George Gligor şi Urs Coroi, la anul 1879).

Până Horea a împărăţit
Domnii n-au mâncat din blid.
(Comunicat de preotul Petru Nicola din Albac).

Nu suferă aşadar îndoială, poporul ţăran de la 1784, în diferite locuri şi la diferite ocaziuni numea pe Horea Domn, Crai şi Împărat. De altă parte nici Horea, după cum se constată din depoziţiunile marturilor, nu era liber de această slăbiciune, ori virtute omenească. Avea şi dânsul nişte aspiraţiuni personale „mai înalte“.

Trebuie însă să observăm aici, în ce priveşte cuvântul „Crai“, că în limba poporală română un cuvânt ecuivalent pentru demnitatea feudatară de Principe nu există.

De asemenea extragem următoarele din „Carmina valachica Horae et Kloskae“, manuscript în biblioteca Universităţii din Cluj, ce a fost comunicat Academiei în copie, de dl N. Ionescu:

Că acum dintre toate
Sunt cu voi până la moarte,
Să stricăm toată Domnia
Că-i a noastră împărăţia
……..
Şi la pruncii voşti în lume
Să rămâe a Horii nume.
……
Că voi pune tisturi mari
Căpitani şi cu căprari.
……
Că şi span şi odor birău
Să facă ce poruncesc eu.
……
Staţi acum toţi dimpreună
Să căpătăm şi cunună,
Aşa cum n-au mai fost nime
Să mă încoronaţi pe mine

Cu coroană împărătească
În veci să se pomenească
C-am fost Crai iar nu căplar
Şi-a fost Cloşca generar.
……..
Poţi Cloşca să te fălești
Precum vrei şi cum gândeşti
C-ai fost domn şi stăpân
Şi generar de român.

Poezia aceasta ironică, ce e drept, nu e populară, dar este din timpul de atunci. – Mitropolitul Şuluţ încă scrie următoarele: „Trupul lui (Horea) şi a Cloştii, după barbarul obicei de atunci, să taiă în patru părţi şi se trimise în patru părţi a ţării, purtându-le în corfe pe cai din sat în sat şi expunându-le spre vedere întru înfricoşarea şi batjocura românilor, cărora când le arăta zicea: iată împăratul vostru!“

Românii de peste Carpaţi numeau pe Principii Transilvaniei în secolul al XVIII-lea „Crai" şi aceasta din cauză că nu aveau alt sinonim pentru demnitatea princiară[33].

De aici se explică şi împrejurarea că ţăranii din Transilvania, la 1784, în loc de principe, care era demnitatea istorică a ţării, numeau pe Horea Crai.

Cum se explică însă această tendinţă surprinzătoare a ţăranilor de a atribui lui Horea titlul de crai şi împărat?

Am văzut din cele expuse până aici că în cursul acestei memorabile revoluţiuni, întâmpinăm mai la tot pasul idei istorice.

Încă în luna lui septembrie 1784, ţăranii din Transilvania declară în general: „Că ţara asta, e ţara românilor, că dacă vor căpăta arme în mână vor alunga de pe pământurile lor pe unguri şi pe domnii feudali"[34].

Iar ţăranul Florea Cosma din Gârbău, se exprimă astfel către nobilul Szent-Pali: „Ţara asta e a noastră, a voastră e ţara ungurească şi în scurtă vreme vă şi scoatem noi de aici"[35].

În fine, toată tendinţa revoluţiunii de la 1784 şi anume expulziunea elementului unguresc din Transilvania şi împărăţirea moşiilor nobilitare se reduc în mod evident la chestiunea istorică, că Transilvania e ţara poporului român.

Şi nu e nimic de mirat.

Ideile daco-romane, sau ideile dreptului istoric, se propagase în Transilvania încă pe timpul episcopului Inocente Clain, când românii cerură să fie recunoscuţi ca naţiune politică în Transilvania şi aceasta pe baza vechimii.

Deosebirea între aceşti doi bărbaţi naţionali ai secolului al XVIII-lea, între Clain şi Horea, era numai că cel dintâi voia să revendice drepturile naţionale ale poporului român pe cale politică legală cu petiţiuni, rescripte şi articuli de legi, Horea însă pe calea dreptului natural.

Să ne întoarcem însă acum la chestiunea de la 1784.

Aşadar ţăranii doreau să aibă pe Horea Crai.

Cum rămâne însă cu domnia casei Habsburgo-Lotharinge, după ideile ţăranilor?

[33] Aşa de exemplu pe titlul Psaltirei, tipărită la Alba-Iulia în anul 1658, citim: Izvodită cu mare socotinţă den izvor zidovesc, pre limba românească, cu ajutorul lui Dumnezeu şi cu îndemnarea şi porunca dimpreună cu toată cheltuiala a mării sale Georgie Racoţi, craiul Ardealului. – Tot asemenea e numit crai şi Apafi II în dedicaţiunea cărţii intitulată „Cărare pre scurt" şi tipărită la Alba-Iulia în 1685: „Prodoslovie către Măria sa Craiul (iară din Crai) a ţării Ardealului, Domn. Domn. Apafi Mihai tânărului din mila lui Dumnezeu Crai ales a ţării Ardealului, Domnului părţilor ţării ungureşti şi Spanului Secuilor (Cipariu, Crestomatia, 100. 128).

[34] Quod publico e rumore audiverimus eo ex Principio et motivo Valachos Albam Carolinam ivisse, et arma violenter petiise, quod Regnum non Hungarorum sed Valachorum esset, consequenter Hungaros et Dominos suos terrestres ejecturi sint e propriis suis Possesionibus, etc. Certificatul assessorilor I. Veress, St. Bessenyei şi Lad. Isak. 13 septembrie 1784.

[35] Arhiva contelui Iankovits. No. 337.

În această privinţă merită să amintim aici explicările ce ni le dase la anul 1879 cei mai bătrâni ţărani din comuna Cărpeniş:

„Poporul, ziceau dânşii, a pus pe Horea Crai, şi după cum e vorba din bătrâni, adunarea l-a pus Crai, şi închipuirea a fost aceea că Horea să fie crai peste toţi românii din Ardeal, românii să fie domni în Ardeal şi în Banat, Horea să numească tisturi (funcţionari) şi el să fie supus împăratului din Viena."

Aşadar totul se reducea la o schimbare de egemonie naţională în Transilvania şi o reîntoaarcere la epoca voievozilor şi a principilor transilvani, vasali acum la regii Ungariei, acum la Poarta Otomană[36].

În legătură cu titlul de rege şi de împărat al lui Horea, ni se prezintă aici o nouă chestiune, aşa numitele momente sau medalie ale lui Horea.

Încă în cele dintâi zile ale anului 1785 (în 5 şi 6 ianuarie) până Horea se află încă viaţa, se ivesc în Transilvania nişte medalii cu numele lui Horea şi lângă nume titlul de Rege al Daciei (Rex Daciae[37]).

În corespondenţa oficială şi privată din timpul acesta se face amintire numa de două feluri de medalii. Astăzi ne sunt amândouă cunoscute.

O medalie din aceste, autentică, compoziţiune din plumb şi zinc, se află astăzi în posesiunea domnului Ignaţiu Dobotzki din Pesta şi ne prezintă următoarea efigie:

Legenda:

[36] Împăratul Iosif la anul 1789 încă avea ideea să restabilească vechea demnitate a vioevozilor transilvani. Deciziunea e următoarea:Dagegen will ich die Würde eines siebenbürgishen Vojvoden, so wie sie vor der ersten Trennung Siebenbürgens vom Königreich Ungarn daselbst bestanden ist, wieder einführen und mit dem Amte des Gouverneurs verbinden, welcher nach Weisung des Decreti P. I. tit. 94 unter den hungarischen Baronibus Regni den vierten Platz einzunehmen hat. Transilvania, 1869, p. 283.

[37] Anume se face amintire despre medaliile lui Horea în următoarele scrisori: Scrisoarea lui Gregoriu Daniel din Elisabetapole, cu data de 5 ianuarie 1785, către un preot catolic în Roma, în care îi face cunoscut că Horea a bătut bani (pecuniam curavit cudi) şi vorbeşte despre medalia cu inscripţiunea „Horia bea şi hodineşte". Scrisoarea unui Iosif Miklosvári, cu data Cluj, 6 ianuarie, către un „Clarissimus Dominus" în care, între alte îi comunică, că Horea a bătut bani, şi vorbeşte despre aceeaşi medalie. Scrisoarea lui Sigismund Kovács advocat al comitatului Alba, cu data Aiud, 6 ianuarie, către o persoană necunoscută, în care îi comunică următoarele: „Acest Horea s-a numit Rege al Daciei, şi ce fel de bani a bătut, taleri, bucăţi de 20 cr. şi galbeni îţi trimit aici eficia lor... forma banilor am desemnat-o frumos de pe un galben şi astfel de bani se află aici destui la soldaţi". Desenul anexat se raportează la medalia „Horea bea şi hodineşte". Scrisoarea unui Adam Bölöni cu data Zalău, 15 ianuarie, către un cumnat al său, că Horea a bătut şi alţi bani şi vorbeşte despre medalia a doua, cu inscripţiunea: Nos pro. Caesare. Scrisoarea vice-comitelui din Satmar, Ladislau Szuhányi, către vice-comitele din Bereg, cu data Caroiul-Mare, 16 ianuarie, în care îi face cunoscut că Horea a bătut bani şi vorbeşte despre medalia „Horea bea, etc.".

În avers:

*HORA.BE.SI.HODINVESTE.*CARA.BLINSE.SI.BLETESTE.

Sau în transcripțiune mai exactă: Horea bea și hodinește, țara plânge și plătește.

În revers: R. D. (Rex Daciae) HORA. 1784[38]).

De pe cealaltă medalie se află numai o copie de metal în colecțiunea numismatică a muzeului transilvan din Cluj.

Eficia e următoarea:

Legenda:

În avers: HOREA REX DACIAE (Horea regele Daciei).

În revers: NOS PRO CAESARE (Noi pentru împăratul).

În cât privește medalia dintâi, inscripțiunea singură: „Horea bea și hodinește, țara plânge și plătește" ne arată că această imagine falsă a revoluțiunii este opera nobilimii. „Țara plânge". Dar faptul e, că adevărata țară, majoritatea enormă a populațiunii nu plângea. Lamenta ce e drept nobilimea, și nobilimea avea datina să se identifice totdeauna cu țara, după principiile eronate ale feudalității.

„Țara plânge și plătește". În comitate, pe teritoriul nobilimii or al națiunii ungurești, cum se numea dânsa, plăteau exclusiv iobagii (mizera plebes contribuens): Însă de altă parte iarăși faptul este, că nobilimea pretindea și susținea în toate actele sale, că tot ce plătește iobagul, plătește din averea domnului său.

Așadar „Țara plânge și plătește" ne reprezintă ideile, cântarea lugubră a nobilimii.

Dar ce reprezintă emblemele acestor două medalii?

Crucea triplicată și inscripțiunea „Horea Regele Daciei" deasupra unor munți, ne înfățișează în mod evident, religiunea română, regatul dacic peste Transilvania.

O inimă înflăcărată străpunsă cu sabia și deasupra ei crucea românească, ne reprezintă victimele revoluțiunii, nobilimea devotată monarhului, cum susținea dânsa, nobilimea sângerândă și forțată să primească religiunea română.

Cu un cuvânt, inscripțiunile și emblemele de pe amândouă medaliile ne exprimă una și aceeași idee: suferințele nobilimii de la 1784.

Și lucru curios. Tocmai în timpul acesta magnații din Transilvania înaintară contelui Iankovits un memoriu politic în privința cauzelor revoluțiunii, în care aflăm întreaga explicațiune a acestor două medalii.

„Orice are țăranul, ziceau magnații, tot este din pământul domnului său, și contribuțiunea încă tot de acolo o plătește, după cum zice legea, că țăranul afară de plata muncii sale nu are nimica (Rusticus nihil habet praeter mercedem laboris)".

[38] Tot astfel se află desenată medalia aceasta în catalogul colecțiunii numismatice al contelui Leopold Andrásy dub 1820 (Delineatio rariorum numorum hungaricorum. Manuscript în cabinetul de antichități al Muzeului din Pesta).

Așadar „țara plânge, țara plătește", era incontestabil nobilimea.

Magnații continuă:

Într-un adevăr, prin nobilime, prin funcționari și prin domnii pământești se susține legătura dintre rege și popor, și dacă veriga aceasta se rumpe, atunci se ivesc lucruri cum este revoluțiunea de acum, și din această cauză a scris Pettzhofen ministrul împăratului Leopold, că nobilimea este inima regilor (Nobilitas est cor Regum)[39].

Iată dar întreaga explicațiunea acestor două medalii. Și desigur nimeni nu poate zice, că Horea ar fi știut ce a scris ministrul împăratului Leopold.

Amândouă medaliile sunt așadar operele nobilimii, ca să înfățișeze înaintea monahului și înaintea țării, într-o formă mai palpabilă, aspirațiunile românilor la o domnie națională.

Natura acestor medalii se vede că a cunoscut-o foarte bine și contele Iankovits, deoarece în interogatoriul lui Horea nu se face nici o amintire despre ele.

Prin faptul însă, că medaliile aceste au fost scoase la lumină și divulgate în Transilvania și Ungaria, din partea nobilimii, ca armă în contra revoluțiunii române, el face parte din istoria acestei epoce.

XXXVI. FESTIVITATEA DIN ZLATNA

Împăratul Iosif decretase un premiu de 300 galbini, pentru prinderea fiecărui căpitan, și țăranii, cari îi prinsese, trebuiau remunerați.

În această privință împăratul adresă în 14 ianuarie contelui Palffy următorul bilet:

„Iubite conte Palffy! Din rapoartele comune sosite din Transilvania, și cari mi s-au înaintat prin consiliul de război rezultă, că prinderea lui Horea și Cloșca s-a efectuat în realitate de către 7 țărani. Pe lângă suma de 600 galbeni, pe care o va asigna cancelaria din casa fiscului, eu voiesc să mai acord acestor țărani încă o deosebită binefacere, care să se extindă și asupra urmașilor lor, anume, acești 7 țărani să fie declarați de țărani liberi. Spre scopul acesta, ei au să fie liberați de toate oblegamintele iobăgești, și voința mea este, că oblegamintele aceste ale lor să fie răscumpărate din partea erariului. În privința aceasta cancelaria va face dispozițiunile necesare și despre rezultat îmi va raporta la timpul său.

Tot asemenea am decis să acord și pădurarului Melzer, amintit în raportul vice-cololenului Kray, o recompensă de 100 de galbeni, pe care cancelaria va avea de asemenea s-o asigneze.

Iosif."

Tot în luna lui ianurie, împăratul Iosif decise să se premieze și persoanele cari au prins pe căprarul Urs Uibar, executat la Alba-Iulia, în 25 noiembrie.

[39] Memoriul acesta s-a publicat în extras la Teleki, p. 75-82, la Szilágyi, p. 253-261. La noi, p. 356-364.

În această privință cancelaria fu de părere că deoarece Uibar n-a fost căpitan principal, astfel să se dea persoanelor cari l-au prins, o recompensă cel mult de 100 de galbeni, anume 30 de galbeni și o medalie de grație protopopului Iosif Adamovici, care îndemnase pe țărani, să-l prindă, iar restul de 70 de galbeni țăranilor, cari l-au prins.

Pe raportul cancelariei împăratul puse rezoluțiunea: „Placet și anexez aici medalia".

Ordinele împăratului sosiră în Transilvania și guvernul din Sibiu decise că distribuirea acestor premii să se facă cu un fel de solemnitate, așa ca să convingă într-un mod vizibil pe țărani despre falsele speranțe, ce le făcuse Horea, și despre rătăcirile, în cari căzuse dânșii. Solemnitatea să se țină la Abrud sau la Zlatna, anume într-o zi, și când și așa se aduna acolo o mulțime mare de popor, iar cu distribuirea fu însărcinat comisarul Mihai Brukenthal.

Pentru ținerea acestei solemnități comisarul Brukenthal alese orașul Zlatna și aceasta din cauză, după cum ne spune dânsul, ca știrea despre distribuirea acestor premii să se răspândească și în ținutul Zlatnei.

Cum s-a întâmplat solemnitatea aceasta, o raportează comisarul Brukenthal în modul următor:

„Pe ziua destinată pentru distribuirea premiilor am chemat mai întâi pe indivizii ce aveau să fie premiați și afară de aceea am făcut cunoscută solemnitatea aceasta în tot ținutul și la aceasta am invitat mai cu seamă pe protopopi, pe preoți și pe locuitorii din comunele, cari participase la revoluțiune și fusese implicate în ea. În urma acestei publicări s-au înfățișat o mulțime mare de locuitori din cele trei domenii ale Zlatnei, cum și din celelalte părți ale comitatului Albei, de asemenea din comitatul Hunedoarei și al Zarandului și chiar din comitatul Cetății-de-Baltă. În piața Zlatnei se afla chiar în timpul acesta un pavilion pentru artilerie, deschis de toate părțile, și în ziua de 5 februarie, zi în care se făcea târg de săptămână în orașul Zlatna, am închis pavilionul acesta pe de o parte cu crengi de brad și peste ele am întins un tapet, iar pe tapet am pus portretul Maiestății Sale imperiale și regale, am așezat în pavilion o masă, acoperită cu un covor prețios, am pus pe masă trei farfurii de argint, în cari am așezat galbinii, ce erau destinați a se împărți, cum și medalia de grație conferită protopopului Iosif Adamovici și diplomele de manumisiune lucrate cu decorațiuni pentru cei 7 locuitori[40]. Lucrurile aceste se întâmplară pe

[40] Diplomele aceste sunt în limba latină. Aici reproducem în traducțiune textul din diploma lui Nuț Matieș și care e următorul: „Prin aceasta facem cunoscut tuturor și fiecărui cărora se cuvine, că Maiestatea Sa prea Sfânta cesaro-regală și apostolică în puterea rescriptului înaltei cancelarii ungaro-transilvane din 17 ianuarie a.c. a decis prea grațios și respectiv a ordonat, că supusul fiscal prudentul (numire feudală dată iobagilor) Nuț Mățieș din satul Albac, comuna Râul-Mare din domeniul de sus al fiscului, pentru abilitatea și particulara fidelitate, ce a arătat-o dânsul cu prinderea lui Urs Nicula numit și Horea și a lui Ion Cloșca, căpitanii revoluțiunii întâmplate în anul de curând expirat 1784 în acest mare principat al Transilvaniei, dânsul cât și următorii săi să fie pentru totdeauna liberi de condițiunea de iobagi și transpuși în starea de libertini, nesupuși nici unei jurisdicțiuni dominale, la care sunt obligați după lege persoanele iobagilor vecinici.

la 9 ore. În pavilion masa fu ocuată de amândouă părțile de un număr suficient de soldați sub comanda căpitanului Richard. Afară de aceea am mai trimis lângă masă doi funcționari, unul de al fiscului și altul al comitatului, ca să aibă grija necesară și totodată să dea informațiuni poporului despre această grație prea înaltă și despre motivele, pentru cari se întâmplă. Pe de o parte poporul fu lăsat să intre în pavilion și pe cealaltă să iasă afară, așa că partea cea mai mare a plebei adunate aici a văzut toate de ajuns și a putut să-și câștige informațiunile de care avea trebuință. Aceasta a ținut până pe la 12 ore înainte de amiazi. Întru aceea veni acolo și armata ca să asiste la solemnitate, afară de aceea se mai procură și un cor de muzicanți cu țimbale și cu trâmbițe. Pe la orele 11 și jumătate înfățișară acolo amândoi comisarii, Mihai Brukenthal consilierul guvernului și comisarul regesc și br. Gerliczy magistrat suprem al munților. Înaintea dânșilor mergeau preoții, cari se adunase în număr însemnat, iar în urma comisarilor veneau câțiva soldați și funcționari de ai fiscului. Comisarii ocupară loc în pavilion și mai întâi fură citite înaintea poporului prea înaltele rescripte, traduse în limba românească. Apoi comisarul Mihai Brukenthal aduse la cunoștința poporului numele tuturor indivizilor, cari au să fie premiați, și după aceasta rosti către românii adunați următorul discurs în limba română:

„Aici puteți vedea un exemplu convingător, cu câtă abundanță și în ce mod regesc se remunerează credința către capul țării, ascultarea față cu superiorii și purtarea liniștită. Din remunerările aceste, cari se distribuie aici în public în sume așa mari și cu liberarea de iobăgie, pentru prinderea acelor sceleraţi maliţioşi, pe cari toți îi cunoașteți, voi puteți să vedeți limpede și lămurit, că Maiestatea Sa împăratul urește păcatul și crima, și nu lasă nepedepsiți pe oamenii sceleraţi și pe făcătorii de rele, pe amăgitorii și pe înșelătorii poporului,

Astfel în conformitate cu această prea înaltă și prea grațioasă ordinațiune, prudentul Nuț Mățieș, amintit mai sus, dânsul și următorii săi se declară de oameni liberi scutiți în perpetu de toate sarcinile iobăgești de orice natură, sarcini, ce sunt inerente iobăgiei personale, nerezervându-și fiscul regesc nici un drept asupra persoanei lui și ale urmașilor săi de ambele sexe. Despre aceasta, în conformitate cu ordinul Tesaurariatului din 29 ianuarie, i se dă lui Nuț Mățieș, din partea oficiului suprem de mine, această diplomă de manumisiune, atât pentru siguranța lui cât și a următorilor săi. Zlatna, în 5 februarie, anul 1785. Dată din partea oficiului suprem de mine cesaro-regesc. (Urmează subsemnăturile.) Același conținut îl au și diplomele date celorlalți țărani. Mitropolitul Șuluț, în manuscriptul său asupra acestei revoluțiuni ne spune că pe la 1816-1819, Forul producțional din Cluj (tribunalul excepțional pentru recîștigarea domeniilor coroanei înstrăinate ilegal din partea principelui) a chemat în judecată pe țăranii din Albac, cari prinsese pe Horea și Cloșca și a decis, că dânșii pentru moșiile, ce le au în posesiune, sunt datori să facă fiscului toate serviciile iobăgești și să plătească taxele din cauză că domeniile fiscale după lege neputându-se înstrăina, împăratul Iosif n-a putut să le dăruiască și moșiile. Aceste, adaugă mitropolitul, le-a auzit de la patru oameni din familiile aceste, între cari se află unul în etate de vreo 70 de ani, care luase parte în persoană la prinderea lui Horea, și acesta în durerea sa zise către fostul mitropolit: „Așa ne trebuie, între zmeii în ei de domni, dacă ne vândurăm sângele, și nu-i lăsarăm să-i facă Horea tot mac".

din contra întocmai ca pe o cangrenă, care cuprinde un singur membru al corpului şi se extinde ca să nimicească întreg corpul, aşa şi pe aceştia, ca pe nişte membre periculoase din corpul poporului, îi separă cu o singură tăietură de corpul cel sănătos, şi astfel din iubire părintească previne ruina şi perirea întregului corp. Totodată din aceste şi din cele întâmplate în zilele trecute în ţinuturile aceste, puteţi să vă convingeţi că Maiestatea Sa dispune de o putere şi de o forţă mult mai mare, de cât e de lipsă, ca să pedepsească pe nişte agitatori aşa de obraznici, şi să înfrâneze pe nişte gloate înfuriate şi nebune. Imprimaţi-vă adânc în inimile voastre, iubiţii mei, ziua aceasta şi graţia, care se distribuie aici din ordinul Maiestăţii Sale oamenilor acelora, cari după cum e datorinţa unui supus credincios, au dat mână de ajutor pentru restabilirea liniştii publice şi pentru depărtarea răului, care plutea peste capetele voastre, nu vă uitaţi de aceasta niciodată şi faceţi, ca să vă fie un îndemn constant pentru fapte bune, comunicaţi lucrurile aceste vecinilor, femeilor, copiilor şi nepoţilor voştri şi spuneţi orişicui ce fel de binefaceri câştigă omul prin purtarea liniştită şi supusă, că prin fapte rele oricine se face neplăcut lui Dumnezeu şi oamenilor, iar prin fapte bune poate să câştige graţia lui Dumnezeu, bunătatea principelui şi o conştiinţă liniştită."

După cuvântarea aceasta fu chemat protopopul din Abrud şi acestuia i se adresară următoarele cuvinte:

„Tu, Iosif Adamovici, tu ţi-ai îndeplinit datoria în revoluţiunea aceea nefericită, care a pătat cu sânge omenesc ţinuturile aceste în ultimele zile ale anului 1784, când furia atât de culpabilă a mai multor oameni a turburat liniştea publică cu răpiri şi prădări, şi a adus poporul român aproape de marginea peririi sale totale. Tu în momentele acele, zic, ai ascultat de ordinele şi instrucţiunile, ce le-ai primit de la superiorii tăi, ai luminat poporul înşelat şi amăgit, l-ai dojenit să se întoarcă iarăşi la linişte şi ordine, şi prin aceasta ai scăpat pe mulţi de perire, serviciile tale au ajuns până la cunoştinţa marelui nostru monarh, şi acelaşi prea înalt monarh, care nu lasă nici o faptă bună nerăsplătită îţi conferă ţie această medalie de mare preţ, fiindcă e grea de aur, dar valoarea ei este nepreţuită, fiindcă o capeţi, ca semn al graţiei împărăteşti, primeşte-o şi păstreaz-o ca cel mai preţios lucru, ce ai putut să doreşti vreodată, şi adu-ţi totdeauna aminte, că numai credinţa către monarh, credinţa către patrie, numai purtarea ta bună şi stăruinţa ta activă pentru liniştea publică te-au putut face demn de ea.

În timpul acesta cancelistul guvernului Devei, îi acăţă medalia pe piept şi cu această ocaziune se deteră salve şi se dispuse totodată să sune ţimbalele şi trâmbiţele. În urma aceasta protopopul ţinu şi dânsul un mic discurs de mulţămire, promise şi mai departe credinţă Maiestăţii Sale, şi supunere faţă cu funcţionarii împăratului. Apoi fură chemaţi pe rând toţi ceilalţi premianţi, fiecare cu numele său, li se numărară banii din farfurii la vederea publicului, li se deteră diplomele de manumisiune, şi la înfăţişarea fiecăruia sunau ţimbalele şi trompetele.

După ce în modul acesta se termină distribuirea premiilor, comisarul guvernului adresă premianţilor încă un mic discurs al cărui finit era, că dânşii acum dimpreună cu celălalt popor să meargă la biserică, – unde se făcuse

dispoziţiuni pentru un serviciu divin solemn, – şi acolo să mulţumească lui Dumnezeu pentru restabilirea liniştii şi să roage pe Dumnezeu pentru îndelunga viaţă a marelui, bunului şi binefăcătorului monarh, apoi sub bubuitul salvelor, sub sunetul ţimbalelor şi al trompetelor, urmă un zgomot: Vivat Josephus secundus! şi cu toţii rămaseră mişcaţi de recunoştinţă şi respectul omagial. Clopotele sunau la biserică, iar preoţii şi protopopii, doi câte doi, se duseră la biserică, unde se afla şi o trupă mai mică de husari pentru împiedicare a oricărei dizordini. Îndată după aceea urmară acolo şi amândoi comisarii şi asistară câtva timp la rugăciunile bisericeşti dimpreună cu personalul fiscal şi militar. După biserică protopopii şi preoţii se adunară la cuartirul consiliariului şi fiindcă erau cu totul vreo sută de persoane şi nu aveau cu toţii loc în camere, făcură un cerc în curte şi aici consilierul guvernului le aduse cu deosebire aminte că dânşii să nu se mărginească cu datoriile lor numai la serviciul îndatinat de biserică, din contra trebuie să ştie, că sunt obligaţi să meargă cu exemplul bun înaintea turmei încredinţate păstoriei lor, şi prin catehizare continuă şi prin instrucţiuni private să înveţe pe ascultătorii şi pe fiii bisericii lor, cari sunt datorinţele lor către Dumnezeu, către autorităţi, către domnii lor pământeşti, către deaproapele lor, şi să-i conducă după învăţăturile cele blânde ale religiunii, să dojenească cu blândeţe pe cei neascultători şi renitenţi, şi dacă le resping învăţătura, sau o neglijează, ori dacă comit fapte rele, să le descopere încă la timp autorităţii civile, căci numai astfel pot să fie plăcuţi lui Dumnezeu şi demni de graţia monarhului lor. Iar la caz din contra dânşii vor avea să aştepte o responsabilitate mult mai mare decât comunele, ce sunt încredinţate grijii lor sufleteşti.

Preoţii şi protopopii mulţămiră cu semne de adevărată mişcare pentru această aducere aminte, promiseră deplina ascultare şi credinţă, şi astfel se terminară festivităţile acestei zile, cari vor rămâne neuitate în inimile celor ce au fost prezenţi."

Festivitatea din Zlatna ne înfăţişează întru toate caracterul secolului său.

Nu era lipsă de morală, care făcuse pe nefericiţii ţărani şi pe preoţi să se ridice, era lipsa de moderaţiune, lipsa principiilor de umanitate în sânul nobilimii şi la guvern.

Înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor este cu mult mai imoral şi neuman de a lăncezi în fiarele sclaviei şi a face din legea moralei legea servituţii.

Dar să ne întoarcem la seria remunerărilor.

Cu ocaziunea festivităţii din Zlatna premiul pentru prinderea lui Crişan nu se putu distribui.

Prinderea lui Crişan se întâmplase în ultimele zile ale lui ianuarie şi în timpul acesta raportul încă nu sosise la Viena.

În 7 februarie însă urmă ordinul împăratului şi în privinţa aceasta:

„Lui Popa Moise din Cărpeniş, zice împăratul, către br. Brukenthal, şi celorlalţi ţărani, cari au prins pe al treilea agitator, pe George Crişan, le asignez acelaşi premiu de 300 galbini, după cum s-a dat pentru Horea şi Cloşca şi Domnia-ta vei dispune să li se plătească numaidecât."

Dar remunerările nu încetară aici.

Vice-colonelul Kray fu înaintat la rangul de colonel pentru serviciile făcute casei imperiale cu liniştirea revoluţiunii şi cu deosebire cu prinderea căpitanilor[41].

Ofiţerii trupei cari dase mâna de ajutor gornicilor pentru prinderea lui Horea şi Cloşca primiră fiecare câte 50 galbini. Sub-ofiţerii câte 3 galbini şi fiecare soldat câte 2 galbini. Locotenentul Vajda afară de aceea fu făcut căpitan.

Mai mult, împăratul ordonă, că deoarece se poate întâmpla că şi alţii să fi dat mână de ajutor la prinderea căpitanilor, astfel comandantul general să se informeze în această privinţă de la colonelul Kray, aşa ca meritele fiecăruia să poată fi recompensate.

Episcopul Nichitici primi o remunerare de 1.000 fl. pentru cheltuielile avute în cursul revoluţiunii; iar episcopul Petrovici, din Arad, 800 fl.

Comuna Ţebea, care singură din tot Zarandul, nu luase parte la revoluţiune şi care din contra da-se azil mai multor nobili persecutaţi, fu liberată de impozite pe timp de un an, iar preotul de aici Ion Mariş primi o medalie de aur, şi un adaus la salariu de 200 fl. pe an.

O particulară mulţumire fu adresată şi principelui din Ţara Românească.

Prin o scrisoare autografă împăratul Iosif mulţumi principelui pentru serviciile de bună vecinătate, fiindcă n-a permis să treacă ţăranii răsculaţi aici. Scrisoarea împăratului fu predată în 10 martie de agentul Raicevich, şi cu această ocaziune principele Mihai Suţu primi pe Raicevich cu o deosebită onoare, încurajat de întreaga sa casă şi de 90 de boieri.

XXXVII. ALTE CONDAMNĂRI

Seria condamnărilor nu se încheie cu Horea şi Cloşca.

[41] Paul Kray era născut la anul 1735 în oraşul Käsmark, din comitatul Zips în Ungaria. În anul 1783 dânsul fu trimis ca vice-colonel în regimentul al II-lea de secui din Transilvania. În 29 iulie 1785 fu numit comandant al regimentului I român de graniţă cu cuartirul general în Orlat. După trei ani se începu războiul Austriei cu Turcia. Kray primi comanda unei trupe de grăniceri în Ţara Haţegului, respinse pe turci de la pasul Vulcanului, de la Târgul-Jiului şi la Craiova bătu o trupă de 2.000 de turci şi ocupă oraşul. Pentru bravurile acestea împăratul îi conferi ordinul împărătesei Maria Theresia. În anul 1790 dânsul înaintă la rangul de general şi în acelaşi an primi şi titlul de baron cu predicatul de Craiova. Insemnele sale de baron reprezintă amândouă expediţiunile, în cari s-a distins, revoluţiunea transilvană şi războiul cu turcii. Din o coroană aşezată deasupra scutului se ridică un român transilvan cu căciulă neagră pe cap, şi cu o lance în mâna dreaptă, din altă coroana unui turc cu turban verde şi cu un steag turcesc în mână. În timpul de la 1793-1800 generalul Kray luă parte la războiul cu Francia, în care avu şi comanda peste un corp de operaţiune. Dânsul muri la Pesta în anul 1804 şi fu înmormântat în biserica catolică din oraş. (Melzer, Biographien berühmter Zipser 192. – Generisch, Biographie de GFZM. Br. Paul v. Kray – Nagy Iván, Magyar orsz. családi, VI. 458).

Toţi ceilalţi prizonieri fură predaţi comitatelor, să-i judeţe dânsele, dar cu ordinul ca sentinţele înainte de publicare să le supună monarhului.

Comitatul Albei singur primi 120 de captivi şi din aceştia condamnă numaidecât la moarte pe 36 de inşi.

Rezumatul acestor sentinţe era următorul:

1. *Lupu Lucaci*, din comuna Sulighet, care a participat la revoluţiunea din comitatul Hunedoarei, să fie pedepsit cu moarte, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

2. *Mihai Lupaş*, din comuna Căiănel, care a participat şi la devastarea castelului baronului Josica din Brănisca, condamnat la moarte şi capul să i se pună în ţeapă.

3. *Mihai Lupaş*, din comuna Vaidei, care a luat parte la mai multe devastări din comitatul Hunedoarei, condamnat la moarte, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

4. *Serafim Goanţă*, din Vinţul-de-Jos, fost căpitan al revoluţiunii din Vinţ, din Vulper şi Inuri, şi care în timpul acesta purta pe cap o caschetă militară şi în mâini o lance, să fie frânt cu roata, capul în ţeapă şi cadavrul pe roată.

5. *Popa Constantin Turciu*, din Crişcior, care a publicat ţăranilor, că de aici înainte n-au să mai fie iobagi, care a cununat pe fiica unui subprefect cu un tânăr român, şi a aţâţat din nou poporul după ce-l liniştise întrucâtva oculistul Molnar, zicând că Molnar nu e om de bună credinţă, ci numai spion al ungurilor, se condamnă la moarte, capul să i se pună în ţeapă, spre teroarea altora, iar cadavrul pe roată.

6. *Ionel Secărean*, din Vulper, care dimpreună cu alţi complici ai săi a strigat în public cu ocaziunea revoluţiunii din Vinţul-de-Jos: „Auziţi oamenilor, daţi, tăiaţi, ucideţi şi stingeţi pe unguri până la unul, nu vă fie frică, fiindcă e porunca împăratului, şi dacă împăratul ne va pedepsi cumva, atunci fiindcă ne-a înşelat de două ori ne vom afla noi alt împărat" – să fie pedepsit cu moartea, capul să i se pună în ţeapă, iar cadavrul pe roată.

7. *Ion Muntean*, din oraşul Vulper, care dimpreună cu alţi soţi ai săi a strigat în public cuvintele amintite în sentinţa lui Ionel Secărean, să fie frânt cu roata, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

8. *Drăgoi Rotea*, din comuna Cârna, fost căpitan al locuitorilor din comuna Cârna, şi care cu ocaziunea devastării întâmplate în oraşele Vinţul-de-Jos şi Vulper a rostit în public cuvintele menţionate în sentinţele lui Ionel Secărean, să fie tras de viu în ţeapă.

9. *Ilie Dăncuţ*, din comuna Ociu, care în timpul revoluţiunii a fost căpitan încins cu sabia, şi care a atacat şi devastat cu o furie vehementă curtea domnului său, a vice-comitelui Ştefan Hollaki din Ociu, să fie pedepsit cu moartea, capul să i se pună în ţeapă, iar cadavrul pe roată.

10. *Simion Ferenţ*, din comuna Vale, cel mai răutăcios cu ocaziunea devastărilor întâmplate în Sân-Georgiul Trăscăului şi care s-a adresat către un martur cu cuvintele: „Acum s-a isprăvit cu toţi, domnii nu mai poruncesc", să fie pedespit cu moartea, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

11. *Ion Popa Crisănuţ*, numit şi Hagi, din comuna Bistra, în etate de 56 de ani, care a umblat pustiu din comună în comună prin diferite ţinuturi ale

Transilvaniei, care a călătorit prin Moldova şi Bucovina, şi după cum se spune până la Ierusalim şi care atunci, când armata a adus pe Horea şi Cloşca la Abrud, a strigat înaintea poporului: „Iată acum îl au în mâinile lor pe bietul Horea, acum pot să-l mănânce de viu", şi după aceea a ameninţat zicând: „Aveţi grijă ungurilor, căa cuşi veţi vedea voi, ce aveţi să păţiţi pentru lucrurile aceste", şi apoi în fine a început să lăcrămeze, dânsul ca un turburător al liniştii publice se condamnă la moarte şi capul să i se pună în ţeapă spre teroarea altora.

12. *Ion Járai*, cel tânăr, din Sân-Georgiul Trăscăului, de naţionalitate ungur şi de religiune reformat, care a căutat să prindă şi să ucidă pe preotul reformat, zicând că s-a legat înaintea românilor ca să-l dea în mâinile lor, şi care s-a dus cu românii răsculaţi până la mănăstirea franciscanilor, se condamnă la moarte, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

13. *David Avram*, din comuna Vidra, complice cu aceia cari au ucis pe (primarul) Vasile Goia din Vidra, se condamnă la moarte, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

14. *Vasile Sgârciu*, din comuna Abrud-Sat, care a fost căpitan în revoluţiune pus de George Crişan şi care a fost prezent la atacurile din Curechi, Ribiţa şi Brad, să i se taie capul cu paloşul, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

15. *Iacob Zafu*, din comuna Râul-Mare, fost căprar al căpitanului Horea şi care a aţâţat pe oameni la revoluţiune cu porunca împăratului, se condamnă la moarte, capul să i se pună în ţeapă spre teroarea altora şi cadavrul pe roată.

16. *Ispas Găldău*, din comuna Râul-Mare, fost căprar al căpitanului Horea şi care a aţâţat pe oameni la revoluţiune cu porunca împăratului, se condamnă la moarte, capul să i se pună în ţeapă spre teroarea altora şi cadavrul pe roată.

17. *Iacob Todea*, din comuna Vidra, fost căpitan mare şi renumit al lui Horea, şi prezent peste tot locul cu trupa lui Horea, se condamnă la moarte, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

18. *Toma Gligor*, din comuna Vidra care a fost căpitan în timpul turburărilor şi a invitat poporul la revoluţiune sub pedeapsa de 500 fl. să fie frânt cu roata, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

19. *Vasile Todor*, din oraşul Ofenbaiă, fost căpitan pe timpul revoluţiunii, să i se taie capul cu paloşul, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

20. *Petru Goia*, din comuna Vidra, care a fost căpitan jurat de Horea, să fie pedepsit cu moarte, capul în ţeapă şi cadavrul pe roată.

21. *Ion Ispas*, din comuna Lupşa, care dimpreună cu Ştefan Ispas şi cu alţi complici ai săi, au atacat noaptea în Valea-Vinţii pe locotenentul Mesterházy, se condamnă să i se taie mai întâi mâna în locul supliciului, apoi capul, care să i se înfigă în ţeapă şi corpul să i se pună pe roată.

22. *Ştefan Ispas*, din comuna Lupşa, care dimpreună cu alţi complici ai săi, au atacat în Valea-Vinţii trupa locotenentului Mesterházy şi a puşcat chiar dânsul pe Mesterházy, se condamnă la moarte, dar mai întâi să i se taie mâna dreaptă, apoi capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

23. *Todor Mihailă*, din comuna Râul-Mare, care, din ordinul căpitanului Horea, a bucinat pe drumuri şi pe văi, şi a convocat poporul la revoluţiune,

ameninţând cu ţeapa şi cu pedeapsa de 500 fl., se condamnă la moarte, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

24. *Ilie Nuţ*, din comuna Roşia, care, din ordinul căpitanului Horea, a convocat poporul la Câmpeni ca să audă porunca ce a primit-o Horea de la împăratul, să i se taie capul cu sabia, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

25. *Matei Pratea*, din comuna Lupşa, care a participat la atacul asupra trupei lui Mesterházy, să i se taie capul cu paloşul, capul să i se pună în ţeapă şi cadavrul pe roată.

Afară de aceştia, comitatul Albei condamnă la moarte încă următorii:

26. *Petru Adam*, din Almaşul-Mare, inculpat că a luat parte la devastările întâmplate în Câmpeni.

27. *Todor Faur*, din Ofenbaiă, fost căpitan în timpul revoluţiunii.

28. *David On Surd*, din comuna Mușca, fost căpitan.

29. *Petru Oida Ţică*, din Bistra, căpitan.

30. *Urs Şoldeş*, din Câmpeni, fost căpitan.

31. *Petru Vesa Dehelean*, fost căprar.

32. *Todor Lazăr Ignăţoi*, din Râul-Mare, fost căpitan.

33. *Avram Vesa Dehelean*, din Câmpeni.

34. *Pavel Boc*, din Vidra, fost căpitan, să fie frânt cu roata. Acesta însă muri în închisoare.

35. *Todor Berindei*, din Câmpeni, fost căpitan, să fie frânt cu roata.

36. *Ion Ţintari Murariul*, din Câmpeni, să i se taie mâna dreaptă şi apoi capul.

37. În fine, comitatul Albei condamnă şi pe tânărul căpitan *Ion Nicola al Horii*, dar numai la un an închisoare, şi aceasta desigur în considerarea morţii severe, la care a fost supus părintele său.

Cum s-a urmat însă cu instrucţiunea acestor procese, e destul să amintim aici un singur caz, pe care-l relatează însuşi br. Kémeny.

În 21 martie 1785, dânsul scrie comisarului Brukenthal:

„În ce priveşte pe captivul de sub no. 26 cu numele Petru Adam, care de asemenea a fost condamnat la moarte, dânsul a fost judecat pe baza declaraţiunilor ce le făcuse doi soldaţi, şi cari îl văzuse când condusese poporul la devastarea casei spanului din Câmpeni. Acum însă de curând Petru Adam a adus depoziţiunile mai multor marturi, şi prin aceştia probează că dânsul încă de la începutul revoluţiunii şi până în fine a fost tot acasă şi s-a ocupat cu lucrarea minelor. Din această cauză am trebuit să suspendăm sentinţa aceasta până la autentificarea depoziţiunilor marturilor, şi anume atât în ce priveşte la timpul de la început, cât şi de la finele revoluţiunii.

Împăratul Iosif se temea, că nobilimea din Transilvania va face din nou excese cu pedepsele de moarte, şi din această cauză ordonă încă în luna lui martie, că în privinţa tuturor celorlalţi corifei, să se aplice sentinţa reformată din Arad, adică 1 an până la 3 ani de închisoare.

Ţăranii condamnaţi la moarte în comitatul Albei, partea cea mai mare erau judecaţi încă din luna lui februarie, dar sentinţele lor nu fură revizuite până în luna lui august.

În timpul acesta 5 dintre țăranii aceştia muriră în mizeria închisorilor. Ceilalți sub frica continuă a pedepsei de moarte, luară deciziunea să scape din închisoare. Doi inşi în desperarea lor se urcară pe coşul închisorii în sus şi ieşiră afară, iar ceilalți 30 de inşi, sfredeliră mai mult timp zidul cel gros al închisorii, fără să fie observați, făcură o gaură în perete, şi pe la finele lunii lui iunie ieşiră afară unul câte unul, apoi se coborâră în şanțul cel mare al cetății şi fugiră cu toții prin păduri.

Spaima cuprinse acum din nou nobilimea din comitatul Albei. Armata şi guvernul cerură îndată intervențiunea protopopului Iosif Adamovici din Abrud. Acesta trimise numaidecât oameni încrezuți la țărani, cari scăpase, şi în numele guvernului le promise agrațiare, dacă se vor întoarce iarăşi la Alba-Iulia. Zece țăranii se întoarseră numaidecât şi după dânşii urmară şi ceilalți.

Abia acum, în urma acestei desperate întreprinderi comisarul guvernului le revizui sentințele şi le schimbă pedeapsa de moarte în pedeapsă de câte 3 ani închisoare. Iar protopopul Adamovici, pentru serviciile, ce le făcu țării cu această ocaziune, primi din ordinul monarhului o nouă recompensă de 100 de galbini.

Comitatul Clujului încă condamnă la moarte pe un preot şi pe 8 țărani.

Aceştia erau:

1. *Maftei Tolan*, din comuna Buru, – condamnat la moarte cu țeapă.
2. *Teodoru Mule*, din Vale, – la țeapă.
3. *Nicula Dondoş*, din Sân-Georgiul Trăscăului, – la țeapă.
4. *Petru Dondoş*, din Sân-Georgiul Trăscăului, – la țeapă.
5. *Nicula Meria*, din Măgura, – la țeapă.
6. *Mihai Raț*, din Sân-Georgiul Trăscăului, rebel şi profanator al lucrurilor sfinte, să i se taie mai întâi dreapta, şi apoi capul..
7. *George Cătană*, din comuna Vale, – la țeapă.
8. *Popa Ion*, din Bedeleu, – la țeapă.
9. *George Nicula* sau *Kerekes*, din Vale, – la țeapă.

Sentințele aceste încă au fost reformate.

Cei dintâi 5 inşi fură condamnați numai la câte 60 de bastoane, – pedeapsă în timpul acesta de adevărată inocență, – iar ceilalți la câte 2 şi 3 ani de închişoare.

În comitatul Hunedoarei se urmă aceeaşi justiție.

Tribunalul sau Tabla de aici condamnă la moarte pe 16 țărani şi preoți. La trei din aceştia, pedeapsa li se schimbă în calea grației la câte 10 ani de închisoare, iar ceilalți fură condamnați să tragă corăbiile la Petrovaradin.

Pe la începutul lunii lui martie armata prinse şi pe un aşa numit *Ilie Stef* sau *Fârțală*, care îşi propusese să înceapă din nou revoluțiunea.

Născut în oraşul Săcărâmb din părinți băiaşi, Fârțală era un om de o statură înaltă, dar bine făcut, cu ochi mari, sprâncene negre, părul lung castaniu, energic la vorbă, în etate de 27-28 ani, luase parte la revoluțiunea din comitatul Hunedoarei, avea o casă în Hondol şi era părinte la trei copii.

Despre intențiunile sale de a începe din nou revoluțiunea, Popa Matei din Sânt-Andreş ne spune următoarele:

În luna lui decembrie, după Sântul Niculae, am venit cu dânsul de la Hondol până la comuna Buruieni, şi pe drum Fârțală zise către mine, ştii ce am eu de gând? Eu voiesc să încep din nou revoluțiunea, care a început-o Horea şi n-a dus-o la sfârşit, dar s-o încep mai bine şi cu puteri mai mari de cum a făcut el, anume, nu în timp de toamnă către iarnă, cum a făcut Horea, ci la primăvară, când înfrunzesc pădurile, aşa cam pe la Paşti, iar eu să mă oblig să fiu secretarul lui pentru expedarea scrisorilor, fiindcă voiesc să trimit din nou scrisori la crişeni, ca să fac o adunare, căci între crişeni are oamenii cei mai încrezuți şi despre aceasta voieşte să înştiințeze şi pe frații din Banat, ca deodată cu crişenii să se ridice şi ei. Eu cunoscându-l că e om rău, zice Popa Matei, ne-am temut de el şi aşa i-am promis, că voi fi cancelistul lui pentru expedarea scrisorilor. Ajungând în comuna Buruieni am petrecut cu el aici trei zile la o rudă a dânsului. Fârțală a rămas aici până în 6 sau 7 februarie stilul vechi şi apoi simțind că armata voieşte să-l prindă a fugit de aici. În timpul acesta protopopul din Trestia - primind o scrisoare de la comandantul din Abrud, prin care-i făcea cunoscut că armata voieşte să prindă pe Fârțală şi a pus un premiu pe capul lui – m-a chemat să mă duc la dânsul, dar sub alt pretext, şi mergând eu la protopopul, m-a chemat într-o cameră particulară, a luat crucea şi mi-a jurat, că la toate întrebările, ce mi le va face, să-i descoper adevărul, deoarece chiar dacă voi fi comis moarte de om, dânsul îmi va câştiga agrațiarea, apoi după ce m-a jurat mi-a citit scrisoarea domnului comandant şi m-a întrebat să-i descoper unde se află Ilie Fârțală. Eu i-am răspuns că în momentul acela nu pot să ştiu unde se află Fârțală, dar voi cerca să aflu de la rudele sale din comuna Buruieni, apoi am venit în comuna Buruieni şi aici am aflat că dânsul fugise în comuna Tisa, unde petrecea în casa lui Iosif Furdui din portul Mureşului, şi aşa eu m-am dus cu husarii până lângă comuna Tisa şi după informațiunile ce le dasem eu, husarii l-au şi prins în casa lui Iosif Furdui.

Fârțală fu dus mai întâi la Zlatna, apoi la Alba-Iulia şi în urmă fu predat comitatului Hunedoarei. Tribunalul sau Tabla de aici îl condamnă să fie frânt cu roata. Cancelaria însă propuse împăratului să i se schimbe pedeapsa în închisoare pe toată viața, pe deasupra câte 50 de bastoane pe fiecare an; şi totodată să i se imprime fierul ars pe față. Pe acest raport împăratul puse următoarea rezoluțiune:

„Aprob părerea cancelariei."

Încă în cele dintâi luni ale anului 1785 frica de o nouă revoluțiune se răspândi în toate comitatele ce fusese teatrul revoluțiunii.

Anume țăranii din comitatul Zarandului amenințau pe față: „Că mai bine să le taie capul, decât să servească mai mult la domni, că dacă se va desprimăvera vor vedea ei la ce domni vor servi de aici înainte, că şi aceia cari au servit până acuma, au servit numai de cinste, dar ei nu sunt obligați să servească."

În comitatul Clujului se răspândi faima, că grănicerii români din regimentul al II-lea şi anume grănicerii din districtul Rodnei, se ar fi înțeles că la un termen anumit să-şi ucidă mai întâi ofițerii şi apoi să înceapă cu exterminarea ungurilor.

Ştirea aceasta o comunică adunării comitatului contele Ion Csaky în 26 februarie şi adunarea decise să raporteze numaidecât guvernului.

Aceeaşi frică de o nouă revoluțiune se lățise şi în comitatul Cetății-de-Baltă.

Într-o scrisoare din 12 august, adresată unui preot catolic cu numele Emeric Daniel în Roma, citim următoarele:

„Este adevărat, că românii din comitatul Cetății-de-Baltă au început din nou să facă turburări. Anume românii din comuna Adămuș aveau intențiune ca într-o duminică anumită, când se vor aduna mai mulți unguri în biserica reformată, să năvălească asupra ungurilor în biserică și să-i ucidă, dar n-au fost fericiți în planul lor, fiindcă tocmai în duminica aceea s-a bolnăvit preotul reformat și ungurii nu s-au adunat la biserică, apoi descoperindu-se intențiunile românilor, preotul, primarul și doi jurați au fost prinși numaidecât și duși în închisoare."

Albăcenii amenințau și dânșii.

Pe la finele lunii lui iunie 1785, cinci locuitori din Albac, în frunte cu Petru Nicola, consângen[42], vechi amic și fost soț de călătorie al lui Horea, plecară din nou ca deputați la Viena. Dânșii trecură pe la Beiuș și peste noapte rămaseră în comuna așa numită Pod-Mezö. Aici între altele Petru Nicola se exprimă astfel către țăranii de acolo: „Acum pe noi ne-a scăpat Dumnezeu. De aici om probălui să merem la împăratul. De n-om putea merge, om mai face una, batar atunci de om și peri. Până acum am ridicat lucrurile numai șezând, dar de aici înainte o să le ridicăm din picioare".

Și cuvintele lui Petru Nicola fură aduse și la cunoștința monarhului.

Deși amenințările acestea erau numai ultimele flăcări ale iritațiunii, ce mai exista în popor, și nu prezenta absolut nici un pericul de o nouă turburare a siguranței publice, nobilimea însă pățită odată, considera lucrurile în serios.

În comitatul Turzii și în comitatul Cetății-de-Baltă se interzise preoților în mai multe comune ca să mai umble cu crucea pe la poporeni.

Magistratul din Abrud, cuprins de aceeași neliniște, decise să silească pe toți românii de acolo, ca să depună un jurământ de credință față cu principele și față cu orașul.

Românii cerură să fie jurați și ungurii. Magistratul le admise cererea. Apoi în ziua de 12 aprilie și cele următoare, funcționarii magistratului jurară întreaga populațiunea Abrudului.

Jurământul românesc era următorul.

Textul îl reproducem aici, așa cum era în original, schimbând numai caracterele ortografiei ungurești:

„Io N. N. pe legea mea, pe sufletul meu, jur pe Dumnezeul cel viu și veșnic și sfânta Troiță, Maica prea curată, toți sfinții lui Dumnezeu, patru posturi într-un an și cuminecătura de la moarte, cum că, până oi trăi, și până mi-o sta capul în sus, toate poruncile și cele împărătești a nălțatului împărat al doilea Iosif și cele cari s-ar da prin diregătorii rânduiți de înalta împărăție și scaunele a Țării, a orașului Abrud le oi asculta și le oi plini încât mi-o fi puterea mea, împotriva acelora n-oi face nimica, nici n-oi ține sfat în aleanul acelora cu nime, ci încă de oi auzi, au de oi pricepe pe cineva, că or să face ceva în scăderea și în aleanul orașului, o măcar a căruia neamul și legilor dintr-acest oraș, o au în aleanul

[42] Consângen = rudă.

privilegiumului, au asupra orașului, mintenas oi da de știre sau birăului sau permesterului sau la tot scaunul orașului, și de s-ar mai întâmpla să se ridice cineva ocar neam românesc, au măcar fiește carele neam, au măcar ce oameni blestemați cu porunci mincinoase, pe cum s-au făcut și acuma în rebelia asta asupra orașului și asupra ungurilor, peste poruncile și voia înălțatului împărat, până o fi o picătură de sânge în mine oi sta lângă oraș și lângă Deregători și pe lângă dereptatea orașului, și pe lângă cămara împăratului (Administrațiunea domeniilor coroanei), așa să ne ajute Dumnezeu și așa să-mi dea ispășenia sufletului meu."

Pe la finele lunii lui ianuarie fu prins și un așa numit Popa Niculae din Orăștie. Acesta, după cum se vorbea, trecuse în Țara Românească, ca să formeze aici un corp de 600 de oameni și să vină în ajutorul revoluțiunii din Transilvania.

Guvernul făcu numaidecât pași în Țara Românească și Popa Nicolae fu prins în București. Agenția austriacă ceru extrădarea dânsului și principele o concese, dar cu rugarea, că Popa Niculae să nu fie pedepsit cu moarte[43].

Adus în Transilvania, acest Popa Nicolae, declară în interogatoriul său, că dânsul este din Orăștie și în timpul revoluțiunii a trecut în Țara Românească la Câmpul-Lung. Din Câmpul-Lung s-a dus la culesul viilor, ce sunt proprietatea mitropolitului, unde se afla și mitropolitul, și de acolo a venit apoi la București. Din București s-a dus la episcopul din Râmnic, câștigându-și peste tot locul pâinea cu munca mâinilor. De la Râmnic s-a întors iarăși la București și apoi aici a fost prins și trimis în Transilvania. Dar dânsul nu e Popa Nicolae, ci-l cheamă Nicolae Cârste, și n-a fost posta lui Horea, pe care nici nu l-a cunoscut. Atât este, ce știm despre acest pretins emisar al iobagilor din Transilvania.

Un singur indice există numai, că românii din Transilvania ar fi așteptat un ajutor străin, anume scrisoarea nobilului Francisc Badea, din Dobra, cu data 27 noiembrie:

Dânsul scrie:

„Din anumite împrejurări și din cuvintele rebelilor am aflat că dânșii așteaptă ajutor ca să ducă la îndeplinire intențiunile lor malițioase. Anume popa românesc din Lăpușnic, cu ocaziunea unui praznic, cum îi zice poporul, șopti unei unguroaice la ureche, că românii de aceea nu se lasă acum în bătaie, fiindcă le vine ajutor, numai să se roage ca Dumnezeu să țină în viață pe suveranii de legea lor, de aceea se vadă și ungurii să se roage și dânșii pentru împăratul lor."

După încetarea revoluțiunii se făcură oarecari schimbări și în administrațiunea comitatelor din Transilvania.

Br. Ion Bornemisza, comitele Hunedoarei, fu strămutat în pedeapsă ca asesor la Tabla regală, deoarece, zice împăratul: „Dânsul n-a avut niciodată capacitatea, ca să ocpue o funcțiune așa înaltă, nici în timp de pace și cu atât mai puțin în împrejurări actuale".

[43] nur habe der Herr Fürst ersuchet, womit der Popp Nicolai nicht am Leben gestrafet werden mögte. Generalul Fabris către contele Iankovits, 8 februarie 1785.

În locul dânsului fu trimis ca administrator consilierul Mihai Brukenthal[44], şi împăratul îl autorizâ, ca în locul vechilor funcţionari, „speriaţi peste măsură şi cari văd toate lucrurile în colori false", dânsul să propună guvernului alţi funcţionari noi şi guvernul să-i numească fără să mai întrebe cancelaria. Această măsură, adaugă împăratul, trebuie s-o ia din cauza dispoziţiunii spiritelor acestor funcţionari, dispoziţiune agitată, ce au arătat-o dânşii cu ocaziunea numeroaselor executări întâmplate în Deva. Aşa, că fără schimbări şi fără inspecţiune nu le poate încredinţa administraţiunea justiţiei şi cu atât mai puţin procesele criminale.

De asemenea fu depărtat din oficiu şi comitele Clujului, contele Ion Csaky, cel mai zelos magnat în timpul insurecţiunii, care îşi sacrificase aproape toată averea pentru înarmarea nobilimii şi singur luase titlul de suprem beliduce.

Căzut în disgraţia monarhului că a cutezat să insurecţioneze nobilimea fără permisiune mai înaltă, dânsul se retrase în viaţa privată, nu mai putu să-şi recâştige oficiul, şi după cum scrie un contimporan muri fără glorie la anul 1807[45].

XXXVIII. ÎMPĂRATUL IOSIF DESFIINŢEAZĂ SERVITUTEA PERSONALĂ A ŢĂRANILOR

În 27 noiembrie 1784 împăratul Iosif scria contelui Iankovits:

„Cu deosebire trebuie desfiinţat iobagionatul încât se extinde şi asupra persoanelor... dacă pe lângă toate ordinele mele atât de energice nu s-a putut pune capăt unei asupriri, ce dezonorează aşa mult omenirea."

Această umană intenţiune împăratul o realiză îndată ce revoluţiunea se linişti.

În 22 august împăratul Iosif al II-lea desfiinţă servitutea personală a iobagilor din Transilvania şi Ungaria.

Textul acestei memorabile patente în istoria ţăranilor este următorul:

„Noi Iosif al II-lea, din graţia lui Dumnezeu, împăratul ales al românilor totdeauna August, Rege al Germaniei, Ierusalimului, Ungariei etc. Mare Principe al Transilvaniei.

Prin aceasta facem cunoscut tuturor cărora se cuvine: Încă de la începutul domniei noastre, intenţiunea noastră binevoitoare, solicitudinea noastră părintească, grija noastră neobosită şi toate străduinţele noastre au fost îndreptate, că pe cât ne permit puterile să promovăm şi să stabilim fericirea popoarelor supuse domniei noastre, fără osebire de stat şi de condiţiune, şi fără nici o distincţiune între naţiuni şi religiuni. Şi ca să putem ajunge la acest scop recunoaştem că în privinţa aceasta mai mult contribuie îmbunătăţirea agriculturii şi deşteptarea industriei, şi lucrurile acestea nu se pot dobândi altmintrelea,

[44] Mihai Brukenthal, nepot al guvernatorului Samuil Brukenthal, fu numit în acelaşi an (Decembrie 1785) comisar regal peste comitatele Făgăraş, Harmosec şi Odorhei, iar în 1790 fu ales comite naţiunii săseşti, şi reposă la anul 1813.

[45] **Szirmay**, Horaianae Seditionis Historia.

decât dacă se va stabili şi pentru ţărani într-un mod general libertatea personală, ce-i compete fiecăruia om de la natură, şi care trebuie să i-o dea şi statul, şi dacă se va asigura şi stabili într-un mod durabil şi pentru dânşii proprietatea averii, încât compete după lege. Spre scopul acesta voim, ca următoarele dispoziţiuni să facă parte din dreptul public şi ordonăm să fie publicate peste tot locul, ca astfel să servească de cunoştinţă şi direcţiune generală pentru toţi.

1. Condiţiunea de iobagiu, încât aceasta supunea până acum pe ţărani la obligaţiuni vecinice, şi-i făcea legaţi de glie, o desfiinţăm pentru viitor pur şi simplu, şi voim ca de aici înainte numirea de iobagi nici să nu se mai întrebuinţeze în sensul acesta, şi în consecinţă declarăm pentru viitor pe toţi şi pe fiecare ţăran de orice naţiune sau religiune, de oameni cu dreptul de liberă migraţiune, încât le priveşte persoanele lor, şi ordonăm ca astfel să fie trataţi şi consideraţi peste tot locul, îndemnându-ne la aceasta şi reclamând-o dreptul naturii şi chiar interesul binelui public[46]; de unde urmează că toate procesele pentru revindicarea libertăţii au să înceteze de sine.

2. Voim ca fiecare ţăran să fie liber a încheia căsătorii după bunul său plac, şi chiar fără consensul domnului pământesc, să se poată aplica la studii şi la ştiinţe, să înveţe artele şi meseriile, şi să le poată exercita ori şi unde.

3. Nici un ţăran, nici fiul, nici fiica, nici alt individ, care se ţine de familia sa, să nu poată fi siliţi, fără voia lor, ca să facă servicii de curte la domnul pământesc, ci i se lasă fiecăruia în voia liberă, dacă voieşte să primească asupra sa astfel de servicii şi despre aceasta să facă contract cu domnul pământesc, după cum îi place, şi dacă poate să se înţeleagă de bună voie.

4. Fiecare ţăran poate după voia sa liberă să dăruiască, să schimbe, să zălogească, să testeze copiilor săi, sau altei rude ale sale, sau să lase ca legat oricui va voi, orice fel de avere a sa mobilă şi câştigată, adică preţul corespunzător al pământurilor de arătură, al fânaţelor, al morilor sau al viilor, şi în fine să dispună despre ele liber după voia sa, rămânând însă neatins dreptul legal de perpetuitate al domnilor pământeşti, se înţelege însă aici, că sarcinile, la cari e supus vânzătorul sau testatorul cu privire la pământurile acestea, şi încât sarcinile acestea nu se iartă din partea domnului, ele trec la cumpărătorul sau legatarul cari urmează în posesiunea lor actuală.

5. Pentru ca să putem stabili într-un mod durabil siguranţa în privinţa lucrurilor, ce le posedă ţăranii, am decis graţios, ca dânşii sau orice fel de succesori ai lor, să nu fie depărtaţi din moşia lor ţărănească sau din orice fel de pământuri ale lor, nici să fie turburaţi în posesiunea aceasta fără cauza legală şi suficientă şi fără deciziunea prealabilă a comitatului competent, ci pământurile

[46] Conditionem Iobbagionalem, in quantum illa Colonos haectenus perspetuae obligationis, et glebae adscriptos efficiebat, pro futuro simpliciter tollimus, et neque in hoc sensu Momenclaturam Iobbágy, in posterum usuari volumus, consequenter omnes et singulos Colonos, cujuscunque Nationis, au Religionis sint, pro futuro quoad suas personas liberae migrationis homines esse pronunciamus, et pro talibus ubique haberi, et reputari iubemus, Iure naturae, et ipsa etiam publici Boni ratione id ipsum suadente, et exigente.

aceste să rămână totdeauna în posesiunea lor liniştită şi neturburată, şi nici să fie strămutaţi dintr-un loc într-altul, sau dintr-un comitat într-altul fără de voia lor.

6. În ce priveşte celelalte chestiuni, cari nu sunt cuprinse în punctele aceste, ţăranii se vor conforma ordinaţiunilor ce există, până când cu introducerea succesivă a urbariului va urma o regulare şi în privinţa aceasta, şi de se va întâmpla ca ţăranii să sufere oarecari maltratări, comitatul le va asigna asistenţa fiscalului (a advocatului comitatului) şi va fi obligat să pedepsească nedreptăţirile, ce li se fac.

Aceste stabilindu-se şi publicându-se astfel în privinţa ţăranilor, ne încredem prea graţios că şi dânşii vor corespunde intenţiunii noastre părinteşti şi se vor sili ca prin lucrările lor domestice şi prin cultivarea activă a economiei rurale să promoveze după puteri binele public, fericirea lor proprie şi a urmaşilor săi. Dată în cetatea noastră arhiducală, în Viena Austriei, în ziua de 22 a lunii august, anul domnului 1785, al imperiului nostru roman al douăzeci şi unulea şi al regatelor noastre al cincilea.

Iosif."

Aşa se rupseră lanţele servituţii personale de pe milioanele de iobagi din toată Ungaria şi Transilvania, de pe români, unguri, slovaci, sârbi şi germani.

Servitutea personală, legarea iobagului de glie, interdicţiunea de a se strămuta de la un domn la altul, ce fu decretată de camera Ungariei asupra ţăranilor în urma revoluţiunii de la 1514[47], fu ştearsă după 271 de ani, cu sângele poporului român din Transilvania.

A fost grea această epocă asupra ţăranilor. A fost nefericit acest articul, care condamnă la sclavia perpetuă toate generaţiunile iobagilor, care stabilea, că mizeria să fie soarta ţăranului şi a familiei sale, şi-l aruncă pentru totdeauna pradă în arbitriul domnului său.

Desfiinţarea legării de glie, fu cea mai mare şi cea mai glorioasă binefacere, ce o făcu împăratul Iosif poporului român.

În acelaşi an se începură şi lucrările pentru introducerea regulării urbariale sau pentru stabilirea obligaţiunilor dintre ţărani şi domni, şi astfel poziţiunea ţăranului se uşură în mod considerabil[48].

[47] Textul acestui funest articul era următorul: Attamen, ut hjuius modi proditionis eorum (rusticorum) memoria atque temporalis poena etiam ad posteros corum diffundatur et transeat; et quam enorme facinus sit in dominos insurgere, omne seculum agnoscat; a modo deinceps universi rustici, in hoc regno ubilibet residentes... per hanc infidel tatis ipsorum notam, amissa libertate eorum, qua de loco in locum recedendi habebant facultatem, dominis ipsorum terestribus mera et perpetua rusticitate sint subiecti: neque de cetero, contra voluntatem et consensum dominorum suorum de loco in locum recedendi et sese moraturos conferendi habeant facultatem. Decretul VII al regelui Vladislau, art. XIV, din 1514. **Katona**, Historia critica, T. XVIII. 759.

[48] Încă în luna lui februarie 1785 împăratul ordonă cancelariei să se publice şi pună în executare regulamentul urbarial: und wird sie (die Kanzley) gemessen dem Gubernio unterschwester Verantwortung auftragen, die so oft anbefohlene Urbarial Regulation, so

Nu e locul aici să urmărim mai departe chestiunea ţăranilor din Transilvania.

Nobilimea, ce e drept, în multe nu se putu dezbăca de vechile sale prejudicii, de vechile sale licenţe.

Dar din partea monarhului servitutea personală era desfiinţată. Camera de la 1791 trebui s-o recunoască şi dânsa. Condiţiunea ţăranilor după 1785 fu cu mult mau uşoară ca sub imperiul iobăgiei lui Uladislau.

Cea mai puternică armă a feudalităţii fu distrusă.

Sclavul agricol era liberat.

XXXIX. EXPATRIEREA MAI MULTOR ŢĂRANI

În octombrie 1785 împăratul Iosif decretă o măsură cu totul severă asupra românilor, cari luase parte în revoluţiune – expatrierea mai multor ţărani.

Nobilimea din Transilvania cerea cu insistenţă, din toate părţile să se depărteze din ochii săi ţăranii cari au maltratat-o şi sărăcit-o, cari n-o mai pot despăgubi şi cari mare parte au rămas nepedepsiţi.

Cererea nobilimii, în parte fu îndeplinită.

Anume în anul 1785, un aşa numit Grigore Keszey se plânse la cancelarie, că dânsul a fost mai înainte funcţionar de al comitatului, dar în timpul revoluţiunii l-au maltratat şi mutilat ţăranii români, încât nu mai e capabil de oficiu, şi din această cauză se roagă să i se dea o funcţiune ca măsurător de sare la Alba-Iulia, sau o pensiune ca să poată trăi.

Cancelaria propuse împăratului că Grigore Keszey să fie recomandat guvernului din Transilvania pentru o funcţiune mai mică, iar ţăranii cari l-au maltratat şi cari, după cum susţine dânsul, au rămas nepedepsiţi să fie strămutaţi în Banat sau în alt loc.

Pe raportul cancelariei împăratul puse următoarea, dureroasă rezoluţiune:

„Să se însărcineze guvernul, ca la cea dintâi ocaziune să i se dea o funcţiune convenabilă... Iar în ce priveşte pe românii aceia, cari vor fi personal cunoscuţi, că au comis maltratări şi despre cari nu există nici o îndoială şi oricine îi cunoaşte ca astfel de oameni aceia dimpreună cu vitele şi instrumentele lor de economie să fie transportaţi la regimentul româno-iliric din Banat, aşa ca să nu sufere nici o pagubă şi despre aceasta să fie informat şi consiliul de război."

Aceasta era aşadar sentinţa de expatriere.

Un lucru trebuie să observăm aici, că ordinul împăratului nu se mărginea numai la ţăranii cari mutilase pe Keszey, nu făcea deosebire între aceia cari rămăsese nepedepsiţi şi între aceia cari suferise toate rigorile şi toate mizeriile justiţiei nobilitare, cari îşi luase pedeapsa, sau se aflau încă sub fiarele închisorilor.

wie sie verfasst worden ist, hinauszugeben und in Vollzug zu bringen. Biletul din 28 februarie 1785.

Pedepsiți ori nepedepsiți guvernului i se lăsă mâna liberă.

Ordinul împăratului sosi în Transilvania și comitatele fură numaidecât invitate să pregătească listele țăranilor cari au să fie expatriați.

În privința acestor țărani generalul Fabris adresă guvernului în 11 ianuarie 1786 următoarele întrebări:

Cum să se facă transfererea țăranilor cari au familii? Să fie dânșii ridicați și transferați dimpreună cu familiile lor, cu vitele, cu carele și averea ce o au, sau aceste să rămână înapoi și să le trimită mai în urmă? Cu ce fel de cheltuieli să se facă transportarea lor? Ce dispoziții să se ia pentru nutrețul vitelor, dacă le vor lua cu dânșii, fiindcă în timpul acesta de iarnă nu există pășune? În fine, ce măsuri pentru bucatele ce le au de lipsă oamenii aceștia ca să le semene în locurile unde vor fi colonizați.

Guvernul răspunse:

„Țăranii, cari au mijloace proprii, lucru, care se va putea constata mai bine cu ocaziunea executiunii, aceia să călătorească pe cheltuielile lor proprii, aceia însă, cari n-au mijloace, nici care, acelora să le dea comunele pe unde trec pâine, nutreț și care de transport, până la frontiera Transilvaniei, și prestațiunile aceste să se rebonifice comunelor după prețul regulamentar. Pentru executarea acestei măsuri să îngrijească ofițerii cari vor însoți pe oamenii aceștia în drumul lor. Iar după ce vor trece peste frontiera Transilvaniei să fie rugată administrațiunea din Banat să îngrijească dânsa de subsistența lor. Și ca nu cumva transportarea aceasta să provoace o răscoală în popor, guvernul a scris consilierului Mihai Brukenthal și prin dânsul comiților din Alba și Cluj, să trimită comisari în ținuturile aceste, ca să instrueze pe țărani, că așa e voința prea înaltă a Maiestății Sale, și totodată să ia măsuri, ca iobagii să rămână liniștiți pe acasă fără de nici o frică... În ce privește în fine provizionarea țăranilor cu sămânța, deoarece e lucru cunoscut că în Banat bucatele sunt mult mai ieftine ca în Transilvania, de aceea e mai bine ca țăranii să-și vândă aici bucatele ce le au, și acolo își vor cumpăra altele cu un preț mult mai ieftin, și cu modul acesta va fi mai ușoară chiar și transportarea lor."

Prinderea acestor țărani se execută cu măsuri secrete.

În 31 ianuarie 1786 generalul Fabris scrie comandantului din Alba-Iulia:

„Comanda generală s-a înțeles cu comisarul guvernului Mihai Brukenthal ca transferarea acestor oameni să se execute în modul următor: Locuitorii din comitatul Albei ce sunt destinați la transferare, au să fie adunați la Alba-Iulia și cei din ținutul Trăscăului la Sântu-Georgiu. Adunarea lor să se facă în modul următor: Vreo câțiva funcționari din comitatul Albei vor primi ordin, să convoace cu blândețe la Alba-Iulia pe iobagii cari sunt destinați la transferare și pe lângă dânșii să cheme la Alba-Iulia și pe primari, pe preoți și câțiva locuitori credincioși din comunele de unde sunt țăranii cari au să fie transferați. Convocarea lor să se facă sub pretextul ca să le publice aici niște porunci mai înalte, și funcționarii să se îngrijească ca oamenii aceștia să se înfățișeze la Alba-Iulia pe ziua de 10 februarie 1786. Aici funcționarii vor comunica celor destinați la transferare acest ordin nestrămutabil al Maiestății Sale", și țăranilor acestora să le fie liber, ca în timp de 3 zile să-și ia cu sine ori ce voiesc din familiile și averea lor și ce vor putea transporta. Primarii și jurații vor fi obligați

să le aducă toate aceste la Alba-Iulia în termen de trei zile, iar până atunci oamenii aceștia să fie ținuți sub paza armatei, și în 13 februarie să plece cu dânșii în Banat ducând cu ei familiile și averea ce le vor fi adus primarii și jurații.

În fine pentru țăranii din comitatul Hunedoarei locurile de adunare se fixară la Brad și la Deva.

Această severă măsură se și execută fără compătimire cu nefericiții țărani.

Mai mulți părinți de familie, oameni bătrâni și bolnavi de câte 65 și 70 de ani, cari abia scăpase de mizeria închisorilor fură prinși și porniți pe drum în timp de iarnă. la cei mai mulți femeile și copii le rămaseră pe acasă. Un căpitan cu numele Urs Șoldeș, bătrân de 70 de ani, care mai întâi fusese condamnat la moarte, apoi la închisoare, abia ce scăpase din fiarele carcerilor fu prins și transportat și dânsul. În lista, cu care fu trimis în Banat, vedem însemnat că soția sa bolnavă de un an de zile, zace în pat și astfel nu e transportabilă. Nefericitul om trebui să-și părăsească soția fără speranță, ca să se mai poată întoarce, și fără speranță, ca soția să mai poată veni la dânsul. Cu alte familii se întâmplă că pe bărbați și femei îi transportase, iar copii mici rămăsese înapoi pe la vecini, fiindcă bieții părinți nu-i putuse lua cu dânșii în timpul iernii. Alții luară tot ce avură, copii mici în etate de câte 2, 5 și 7 ani, vite și plecară.

Despre expatrierea acestor țărani consiliul aulic de război scrie cancelariei următoarele;

„Comanda generală din Transilvania raportează că în zilele de 17, 18 și 19 februarie au fost trimiși în Banat cu escortă militară suficientă 122 de astfel de oameni... Administrațiunea civilă a luat asupra sa, să le trimită mai în urmă familiile, averea, vitele și să le rebonifice construcțiunile și instrumentele de economie... Totodată am dat din nou ordin comandei generale slavone din Banat, ca să aleagă pentru oamenii aceștia locurile cele mai convenabile de așezare, așa mai în fundul țării, și să îngrijească ca îndată ce dânșii vor sosi în Banat să capete adăpostul necesar și terenul ce li s-a destinat, ca astfel să aibă ocupațiune și prin cultura câmpului să-și câștige mijloacele de existență, până li se vor trimite familiile și vitele[49].

Între cei expatriați aflăm pe următorii:

1. George Marcul din Criscior, al doilea căpitan al Zarandului.
2. Popa Mihai din Lăpușnic.

[49] Țăranii condamnați la expatriere erau din următoarele comune: Baia-de-Criș, Brad, Criscior, Lunca, Luncoi, Mesteacăn, Mihăleni, Ribița, Ruda, Zdrapț, Țereței, Vaca, Valea-Mare din comitatul Zarandului; Almașel, Băcia, Boiul-de-Jos, Boz, Brașeu, Bretea Românească, Clopotiva, Fizeș, Geoagiul-de-Jos, Gotiata, Grădiște, Gura-Sada, Lapușnic, Linjina, Nucșoara, Ohaba-Ponor, Păucinești, Peștișul-de-Jos, Poiana, Popești, Rădulești, Sân-Georgiu, Șerel, Simeria, Slivașul-de-Jos, Bretea, Târnavița, Vâlcelele Bune, Vâlcelele Rele, Vișca din comitatul Hunedoarei; Abrud, Bistra, Brezești, Câmpeni, Cărpeniș, Cetea, Geoagiul-de-Sus, Lupșa, Mogoș, Muncel, Mușca, Ofenbaiă, Ponor, Remeți, Râul-Mare, Roșia, Vințul-de-Jos, Vulper din comitatul Albei. Lista celor expatriați din comitatul Clujului nu am putut-o afla nici în arhiva guvernului, nici în arhiva cancelariei.

3. Ion Muntean din Vulper, căpitan.
4. Popa Ion din Bistra (Ion Popa Crişănuţ).
5. Vasile Todor, căpitan din Ofenbaiă.
6. Todor Faur, căpitan din Ofenbaiă.
7. Vasile Sgârciu, din Sălişte, căpitan.
8. Todor Lazăr, căpitan din Râul-Mare.
9. Ispas Găldău, căpitan din Râul-Mare.
10. Urs Şoldeş din Secătură, căpitan.
11. Nicolae Pleşa din Scărişoara, căpitan.
12. Todor Berindei din Câmpeni, căpitan.
13. Petru Goia, căpitan din Vidra.
14. Toma Gligor, căpitan din Vidra.
15. Iacob Todea, căpitan din Vidra.
16. David Onu Surdu din Muşca, căpitan.
17. Drăgoi Rotea, căpitan din Cârna.
18. Ionel Secărean, căpitan din Cârna.
19. Serafim Goanţă, căpitan din Cârna.
20. Petru Oidă Ţică din Bistra, căpitan.
21. Ion Biron din Ribiţa, căpitan.
22. Ion Iárai, din Sân-Georgiul Trăscăului, căpitan.
23. Lupu Roancea, căprar din Brezeşti.
24. Urs Roancea, căprar din Brezeşti.
25. Petru Vesa Deheleanu, căprar din Câmpeni.

Guvernul din Transilvania însă nu se mărgini numai la ordinul împăratului. Între ţăranii trimişi în Banat se aflau şi oameni cari personal nu comisese nici un act de violenţă.

Anume între alţii, guvernul scoase afară din ţară şi pe căpitanul Ion Nicola, fiul lui Horea, zicând că s-a rugat comuna, ca să-l expulzeze şi pe dânsul. Ion Nicola plecă în Banat cu soţia sa, ducând cu dânşii toată averea lor, în două perechi de desagi[50].

În timpul acesta împăratul se afla în Ungaria la Seghedin şi informându-se aici despre procedura neumană a guvernului din Transilvania, scrise cu indignare cancelariului Palffy:

„Iubite conte Pallffy! Aceea ce am prevăzut, că dacă se va concede transilvănenilor ca să trimită afară din ţară pe românii cari s-au făcut culpabili de atrocităţi şi delicte în contra siguranţei personale, în cursul revoluţiunii din urmă, atunci desigur permisiunea aceasta are să degenereze în excese, văd, că acum întru adevăr începe să se confirme, căci pe lângă toate restricţiunile ce le

[50] Ce s-a ales mai departe cu Ion Horea, şi dacă mai trăieşte astăzi cineva din familia aceasta nu am putut afla. Celălalt fiu al lui Horea cu numele Luca a fost luat în armată şi după împlinirea anilor de serviciu dânsul se retrase în Maierii Sibiului. Aici se căsători în anul 1817 cu o văduvă română numită Paraschiva şi reposă tot aici în anul 1839 fără copii, în etate de 71 de ani. În testamentul său, care se află înscris în registrele Magistratului din Sibiu, dânsul testează toată averea sa soţiei sale Paraschiva, deoarece „în patria sa în Albac de la Arada nu are nici un frate şi nici o soră".

am pus eu, se află acum în Banat peste 160 de familii din naţiunea aceasta şi transferarea lor curge în continuu, unii câte unii, de aceea Domnia-ta vei ordona din nou guvernului din Transilvania, sub cea mai gravă responsabilitate, că de aici înainte sunt terminate definitiv toate incuisiţiunile de natura aceasta şi prin urmare e suspendată trimiterea românilor afară din ţară. Aceia, cari se află poate în arest, să fie lăsaţi numaidecât în libertate şi pentru trecut nimeni sub nici un fel de pretext să nu-i mai supere.

Seghedin, în 10 iulie 1786

Iosif."

Toţi ţăranii aceştia expatriaţi fură colonizaţi în ţinutul Panciovei pe teritoriul regimentului german de frontieră[51].

Mai mulţi dintre ei fugiră încă în anul dintâi înapoi în Transilvania. Dar în iarna următoare îi prinseră din nou, îi pedepsiră şi-i trimiseră iarăşi în Banat.

Cu averea acestor oameni se făcură cele mai mari abuzuri în Transilvania.

Casele, vitele şi obiectele lor de economie se vânduse, dar banii rămăsese uitaţi pe la comitate.

Unii primiră din averea lor, abia după doi şi trei ani, un preţ întru adevăr înspăimântător de câte 20, 42 şi 50 cr.

La alţii sumele aceste nu se putură distribui nici în anul 1790, deoarece nu se mai ştia din a căror avere s-au încasat[52].

XL. ÎMPĂRATUL IOSIF SUPRIMĂ ABUZURILE DIN MUNŢII ABRUDULUI

Îndată la începutul revoluţiunii împăratul Iosif îşi propusese următoarele lucrări:

1. Să se trimită în Transilvania o comisiune specială, ca să cerceteze cauzele revoluţiunii şi din cauzele aceste să afle mijloacele, cum s-ar putea preveni în viitor astfel de evenimente.
2. Să se cerceteze plângerile ţăranilor din Munţii Abrudului. Să se pună capăt abuzurilor de acolo.
3. Să se desfiinţeze iobăgia personală din Transilvania şi Ungaria.
4. Să se introducă în Transilvania un regulament urbarial, şi mai întâi în comitatele Hunedoarei, Zarandului şi al Albei, vetrele revoluţiunii.
5. În fine, să se introducă oarecari îmbunătăţiri în administraţiunea comitatelor şi a domeniilor, depărtându-se funcţionarii culpabili de extorsiuni şi de alte abuzuri.

Cu cele dintâi două lucrări fusese însărcinat contele Iankovits.

[51] Încă în 29 aprilie consiliul aulic de războel scrie cancelariei: sind von denen aus Siebenbürgen bekanntermassen in die Banatische Gränze zu übersetzenden Sieb. Unterthanen bereits 137 Familien in besagt deutscher Gränze eingetrofen und angesiedelt worden.

[52] Exactoratul Transilvaniei către guvern. Sibiu, 31 august 1790.

Dar starea sănătății sale nu era deloc favorabilă și împăratul îl autorizâ să predea lucrările comisarului Brukenthal și dânsul, din cauza sănătății, să se poată depărta din Transilvania.

„Lucrările, zice împăratul, le vei preda administratorului Mihai Brukenthal, și arătându-i scrisoarea aceasta, îl vei însărcina totodată în numele meu ca dânsul să primească lucrările și să le continue după instrucțiunile ce i le vei da Domnia-ta, și fără să se abată de la ele. Despre aceasta dânsul va avea să-ți raporteze Domniei-tale din timp în timp, acolo unde te vei afla, și să ceară de la Domnia-ta instrucțiunile mai departe, ce va avea de lipsă."

Pe la începutul lunii lui martie 1785, contele Iankovits părăsi Transilvania și se întoarse la Viena. Raportă verbal monarhului despre întreg cursul activității sale și depuse actele revoluțiunii în arhiva cancelariei în două lăzi sigilate. Împăratul aprobă toate dispozițiunile ce le făcuse contele Iankovits în intersul siguranței publice și pentru meritele ce le câștigă cu această ocaziune îl numi comandor al ordinului Sf. Ștefan.

Dar să ne întoarcem acum la activitatea comisarului Mihai Brukenthal.

După ordinul monarhului comisarul Brukenthal avea să cerceteze toate plângerile țăranilor din Munții Abrudului, de asemenea și chestiunea cârcimăritului, care provocase tumultul din 1782.

Spre scopul acesta Mihai Brukenthal călători în Munții Abrudului, cercetă în detai toate petițiunile ce le înaintase țăranii la Viena de la 1780 până la 1783 și despre rezultatul investigațiunii sale supuse monarhului mai multe diferite rapoarte.

În general, comisarul Mihai Brukenthal constată, că toate plângerile ce le făcuse țăranii aceștia de la 1780 încoace erau întemeiate.

Funcționarii domeniului, mici tirani, susținuți pe față și în secret de autoritățile Transilvaniei, după ce despoiase mai întâi pe munteni de vechile lor libertăți, acum îi despoiau și de avere, aruncase asupra lor o mulțime de sarcini și taxe ilegale și pedepseau cu severitate pe aceia cari alergau să se plângă la împăratul în Viena.

În cursul anilor 1785 și 1786 împăratul Iosif decise toate investigațiunile aceste, toate în favorul românilor din Munții Abrudului.

Ușurările ce le câștigară muntenii în urma acestor investigațiuni erau următoarele:

1. Păşunitul vitelor, în tot domeniul de sus al Zlatnei, rămâne liber țăranilor, precum a fost și înainte. Pentru păşunitul caprelor, pe care îl interzisese funcționarii, oficiul silvanal va asigura țăranilor locuri anumite în pădurile de acolo, cari și așa sunt destul de extinse și nu aduc nici un folos domeniului, și aceasta din cauză că există în munți mulți oameni săraci, cari nu pot să țină vaci.

2. În considerare, că pământurile de cultură în domeniul de sus sunt foarte restrânse, țăranilor să le fie liber a face extirpațiuni în locurile de unde nu se pot aduce lemne și pământul extirpat să-l cultive pentru dânșii.

3. Taxa deosebită, numită acrescență, care se impusese țăranilor din Munții Abrudului pentru plătirea servitorilor domnești fu ștearsă definitiv, deoarece fiecare domn are să-și plătească pe servitorii săi.

4. Lucrătorii minelor să fie scutiți pe viitor de toate sarcinile publice ordinare și extraordinare.

5. Locuitorii din domeniul Zlatnei, cari până aici fusese obligați să taie pe fiecare an câte 13.180 stânjeni de lemne pentru domeniu și să-i transporteze la Zlatna, să nu mai fie supuși la această lucrare, și oficiul silvanal să pacteze cu țăranii în privința aceasta, după cum se va putea înțelege, fără să întrebuințeze vreo silă asupra lor.

6. Țăranii din Munții Abrudului să nu mai fie obligați ca să coseasscă fânațele domeniului, să adune și transporteze fânul, lucru pentru care erau de lipsă câte 7.000 de oameni pe an.

7. Să nu mai fie obligați a transporta fier de la Hunedoara pentru stabilimentele minelor, și să aducă vinul și vinarsul statului la Zlatna, de multe ori din o depărtare de câte 4 zile.

Pentru toate lucrările acestea funcționarii domeniului să pacteze cu țăranii, după cum se vor putea înțelege, și prețul lucrărilor și al transportului să-l plătească exact și imediat.

8. Arenda cârcimăritului de vin să se dea țăranilor pe trei ani cu condițiuni ușoare, sau să se ia măsuri ca pe viitor țăranii să nu mai fie asupriți în privința aceasta.

9. Să se pedepsească arendații armeni, cari poartă culpa cea mai mare pentru tumultul din 1782, din cauză că dânșii s-au amestecat în dreptul de cârcimărit al țăranilor, iar pretențiunea lor de despăgubire, care a fost lichidată în mod exagerat să se evalueze din nou.

10. Când moare vreun țăran fără descendenți, rudele mai de aproape să nu mai fie obligate ca să pletească domeniului întreg prețul averii ce li se transmite. Din contra, să se observe în privința aceasta uzul de mai înainte, anume, dacă averea rămasă este considerabilă, să plătească câte 12 fl., și dacă averea e mai puțin însemnată 6 fl.

11. Să se trimită comisari în toate comunele din domeniul Zlatnei și în fiecare comună foștii primari să fie datori să depună socotelile înaintea locuitorilor despre toți banii ce i-au încasat sub titlul de acrescențe; să rebonifice țăranilor în duplu ce au luat mai mult, și totodată să fie supuși și la o pedeapsă corporală. Subprefectul Komaromi și comisarul de execuțiune Erdélyi să rebonifice în duplu diferite sume, ce le au încasat pe nedrept de la țărani.

12. Să se restituie țăranilor tot ce au plătit mai mult peste taxa dominală. Să li se plătească pentru trecut în deplină măsură toate prestațiunile ce le-au făcut, anume, tăierea și transportarea lemnelor, cositul fânului, transportul fierului și al vinului.

Cu toate că suferințele țăranilor în cursul revoluțiunii au fost multiple și grele, dar căpitanul executat la Alba lasă pe poporul său muntean liber de abuzurile funcționarilor, pe țăranii din Transilvania emancipați de jugul servituții personale, îi lasă cu o nobilime mai puțin tirană și o administrațiune mai puțin violentă. Două lucruri principale: viața și averea iobagilor nu mai erau în bunul plac al domnilor săi.

Peste puțin timp, pe la începutul lunii lui ianuarie 1787 fu depărtat și br. Brukenthal de la conducerea afacerilor transilvane.

Evenimentele întâmplate în timpul guvernului său sunt cea mai bună caracteristică a administrațiunii sale[53]. În timpul de 13 ani ai guvernului său, țăranul român ajunse la ultimul grad de opresiune. Așa că în privința dânsului se pot aplica cuvintele lui Cicero despre un contimporan al său: Că sub consulatul său n-a fost nici primăvară, nici vară, nici toamnă, – pentru țăranii români din Transilvania.

XLI. REVOLUȚIUNEA LUI HOREA LA 1790-1791

Revoluțiunea din 1784 mai avu un ultim epilog la anii 1790-1791.

Frica de o nouă revoluțiune se răspîndi din nou la anul 1790 în comitatul Hunedoarei și al Zarandului și chiar în comitatele vecine din Ungaria.

Anume în 6 aprilie 1790 comitatul Hunedoarei adresă următorul circular subprefecților săi:

„Din înștiințări sigure și din unele indicii s-a răspândit faima că țăranii români ar avea intențiuni rele, ca să facă o revoluțiune. De aceea, pentru a preveni răul acesta se ordonă domnului subprefect următoarele:

1. Să informezi cu prudență și blândețe pe domnii nobili despre împrejurările aceste, pe fiecare în particular, și să-i îndemni ca să-și procure fiecare arme, munițiune și cai, așa ca să fie preparați și gata, că dacă se vor agrava împrejurările.

2. Să se adune numaidecât la stațiunile ce se vor fixa și cari se împărțesc după districte, așa pentru districtul dincoace de Mureș stațiunea de adunare va fi la Deva, pentru districtul dincolo de Mureș la Șoimuș, în Țara Hațegului la Peșteana și în Zarand la Baia-de-Criș.

3. Până nu se va da de aici un ordin anumit nobililor, ca să se adune în stațiunile ce sunt destinate, până atunci să nu cuteze a se aduna nici în număr mai mare nici în număr mai mic, ca nu cumva prin adunările aceste să dea ocaziune țăranilor să cugete la planuri rele, ce poate trec peste intențiunea lor.

4. Deoarece în fața acestor împrejurări așteptăm aici pe fiecare oră trupe de cavalerie în număr mai mare, de aceea domnul subprefect să îngrijească, ca în fiecare sat, unde nu se află adunat fân și ovăs, acolo să se strângă după proporțiune, câte 20, 30 sau mai multe porțiuni de fân și de ovăs."

Măsura aceasta, lucru ușor de prevăzut, excită o spaimă și mai exagerată în comitatul Hunedoarei și al Zarandului. Nobilimea începu să-și golească casele, să ia cu sine ce putea duce, și să fugă fiecare încotro s-o putea: așa că trebui să intervină din nou comitatul și să publice nobilmii ca să lase în pace strămutările, căci la din contră o pedeapsă inevitabilă va cădea asupra acelora cari se vor depărta.

[53] **Heidendorf.** Selbstibiographie in Archiv f. sieb. Landeskunde N. F. XVIII. 125. Im Grunde war es doch nichts anders, als dass der Kaiser mit seiner (Br. Brukenthal von einiger Zeit her nicht nach seinem Willen thätig genug geführten Administration nicht zufrieden war und der Br. Brukenthal dagegen wider die neuen Einrichtungen des kaisers Vorstellungen machte.

Nobilimea din comitatul Zarandului se puse numaidecât în arme.

În 9 aprilie subprefectul din Hălmagiu scrie următoarele:

„Nobilimea din ținutul Baiei-de-Criș și al Bradului s-a retras întreagă în reședința mănăstirii din Baia-de-Criș, partea cea mai mare este în arme și tot nobilul în uniformă."

Același zgomot, aceeași neliniște se răspândi și în comitatele vecine ale Ungariei.

În 14 aprilie vice-comitele din Arad scrie județului Curiei, contelul Carol Zichy:

„Pe când terminasem scrisoarea aceasta primesc un raport, că și românii din comitatul acesta, și anume cei din plasa Ermelek, districtul Papfalva țin noaptea adunări secrete în biserică și aici citesc scrisori, ce răspândesc revoluțiunea în popor."

În urma acestor știri, contele Zichy adresă vice-comitelui din Bihor următorul ordin:

„Dintr-un raport ce l-am primit astăzi de la vice-comitele... comitatului Arad, am aflat, că țăranii ardeleni din comitatul Hunedoarei și al Zarandului, au intențiuni și planuri rele în contra domnilor săi pământești și a nobilimii. Din această cauză, am crezut de lipsă, să vă fac atent și din partea mea asupra acestei împrejurări, și iarăși și iarăși să vă recomand, că atât Staturile și Ordinele, cum și domnii pământești din comitatul acesta, să fie cu priveghiare continuă și neobosită în cestiunea aceasta, și să-i îndemnați, ca să trateze cu toată blândețea pe supușii lor... să prindeți pe vabagunzi... să publicați poporului în modul prescris, toate câte a decis Maiestatea Sa suveranul de acum pentru ușurarea țăranilor, cum este scăderea prețului sării, desființarea fundului de misiuni și drumuri, că li se va socoti în contribuțiune prețul productelor date pentru armată, cu un cuvânt să binevoiți a dispune... toate ce veți cugeta de lipsă și cât mai în grabă, pentru a preveni un pericul atât de mare, ce amenință prea iubita noastră patrie."

Dar în toată această neliniște în toată alarma această nu exista nimic real.

Împăratul Iosif murise mai înainte, cu 6 săptămâni și restabilise, încă în ultimele sale zile, din nou constituțiunea Ungariei. De altă parte, în țară se vorbea peste tot locul de convocarea camerilor, de încoronarea împăratului Leopold ca rege al Ungariei, și românii, popor eschis din constituțiunea Ungariei, se înțelege, că erau nemulțumiți cu această schimbare a evenimentelor.

Atâta era tot.

În 12 aprilie se făcu o investigațiune în comuna Bosai, în privința acestor faime, și tot ce s-a cosntatat a fost, că țăranii de aici s-ar fi exprimat: „Bat-o Dumnezeu de Țară ungurească, să pună crai unguresc, asta n-o suferim, și dacă pun ne răsculăm îndată."

Așadar totul era numai reflexiunile evenimentelor din 1784, cari lăsase întru adevăr fiori adânci în inimele nobilimii.

Revoluțiunea de la 1784 se prezentă și în camera Transilvaniei de la 1791.

În luna lui februarie 1791 se afla la ordinea zilei proiectul de lege în contra falşilor denunţători şi vânzători ai patriei; chestiune, care interesa într-o formă pe toate naţiunile politice din Transivlania.

Disgraţia, în care căzuse nobilimea înaintea împăratului Iosif, ordinele sale, prin cari desfiinţase naţiunile politice din Transilvania, revoluţiunea de la 1784, erau adevăratele motive ale acestei legi.

Iată cum se exprimă raportul camerei asupra acestui proiect:

„Constatat fiind, că binele ţării şi al regelui zace numai în stricta observare a legilor, în iubirea şi încrederea principelui către ţară, a ţării către principe şi a cetăţenilor unii către alţii, că aceia, cari lucră în contra legilor, cari cu inculpări false tind să înegrească pe patrioţi înaintea principelui şi să-i păgubească, aceia lucră în contra fericirii principelui şi a ţării, şi într-o formă sunt necredincioşi către principe şi ţară, şi tind să slăbească şi să rumpă veriga de aur a iubirii şi încrederii reciproce, care leagă ţara de principe şi pe cetăţeni unii de alţii. În contra unor astfel de oameni, cari împrăştie într-un mod aşa infam, ştiri false şi vânează interese proprii, glorioşii noştri strămoşi au stabilit încă îndată la începutul monarhiei ungureşti legi foarte severe, după cum se vede din Decretul II. art 52 al Sft. Ştefan, care zice, că dacă se va afla vreun mişel, care să semene discordii între rege şi între cetăţeni, acela să piară.

Din aceste motive „Staturile au decis în unanimitate să se ceară de la guvern şi de la curtea imperială toate proiectele prejudiciabile şi fabricate în detrimentul ţării, toate denunţările, hârtiile de trădare şi numele acestor denunţători, anume:

„1. Denunţările şi investigaţiunile relative la revoluţiunea începută de Horea, şi în particular investigaţiunea Iankoviciană şi actele acestor investigaţiuni, prin cari apărarea nobilimii a fost interpretată ca revoluţiune...

2. Denunţările funcţionarilor din domeniul Zlatnei în contra funcţionarilor din comitatul Albei, dimpreună cu investigaţiunea şi toate actele, cari se raportă la investigaţiunea aceasta".

Aceste se întâmplase în şedinţa de la 8 februarie.

În şedinţa de la 28 februarie guvernul transilvan răspunse: că în ce priveşte denunţările şi investigaţiunea asupra revoluţiunii lui Horea, pe la guvern n-a trecut nici o lucrare de a comisiunii Iankoviciane, iar ce se atinge de alte hârtii, şi cari se raportă la chestiunea aceasta, guvernul va da ordin administraţiunii arhivelor, ca să le predea camerei, observă însă în ce priveşte consecinţele rele, cari pot să urmeze de aici, că prin aceasta să nu se facă nici un prejudiciu amnestiei, ce a fost acordată de Maiestatea Sa şi cari s-a publicat peste tot locul.

În aceea şedinţă se prezintă şi petiţiunea comitatului Hunedoarei.

Comitatul cerea următoarele:

1. Să se ordoneze o nouă investigaţiune asupra revoluţiunii lui Horea, deoarece în cursul investigaţiunii făcute de contele Iankovits, nobilimea n-a fost ascultată.

2. Că aceia, cari au fost cauzele adevărate ale acestei revoluţiuni, cari au împiedicat acţiunea armatei, ca să depărteze pericului şi nobilimea să se apere, cari au schimbat şi au falsificat investigaţiunea făcută de oculistul Molnar, cari prin denunţări false au susţinut că nobilimea a fost cauza acestei periculoase

revoluţiuni, aceia să fie descoperiţi şi urmăriţi din partea fiscului regesc pentru crima de infidelitate (ad Notam perpetuae infidelitatis).

Cu această ocaziune, comitatul adaugă că sărmanii ţărani, dânşii n-au fost cauza ci numai instrumentul acestei revoluţiuni, deoarece ei au fost înşelaţi ca să asculte în numele poruncii împărăteşti, şi afară de aceea mulţi din ei şi-au luat pedeapsa pentru participarea lor la revoluţiunea aceasta, şi astfel pe ţărani îi ierta.

3. Să li se rebonifice pagubele cauzate, sau din averea ţăranilor, sau din cassa statului.

4. Aceia cari au avut cărţi de privilegii şi cărţile aceste li s-au ars sau li s-au pierdut în timpul revoluţiunii începute de Horea, sau cu ocaziunea invaziunii turcilor întâmplate de curând, – aceia să capete privilegii noi din partea principelui.

Asupra acestor cereri, camera decise:

„Staturile reamintindu-şi în inima lor înfiorătoarele pagube, ce le au suferit suplicanţii şi patimele lor, ce nu se pot uita, cum şi împrejurarea că cenuşa fostului nostru Principe Iosif al II-lea este insultată prin aceea, că această revoluţiune şi vărsare de sânge nemaiauzită s-ar fi făcut din porunca Maiestăţii Sale, astfel spre a da o satisfacţiune suplicanţilor şi totodată pentru a spăla şi cenuşa fostului principe de această pată înfiorătoare numai de a o cugeta, şi a înfăţişa înaintea lumii, nevinovăţia nobililor cetăţeni, cât şi a Maiestăţii Sale, Staturile au decis, că e de lipsă să se caute în arhiva guvernului şi în arhivele nobilelor comitate, ale Hunedoarei şi Albei, toate hârtiile câte se raportă la chestiunea aceasta, şi cari nu se vor alfa aici, să se ceară de la Maiestatea Sa, şi căutându-se, să se cerceteze adevărata stare a lucrurilor, să se facă destul cererilor, dorinţelor şi plângerilor comitatelor, cari se roagă acum, cum şi a celorlalte comitate, asupra cărora s-a extins focul revoluţiunii, iar autorii revoluţiunii, sau aceia cari n-au împiedicat-o atunci când ar fi putut, aceia ca vânzători falşi ai nobilimii să fie traşi la răspundere."[54]

Aşadar camera transilvană de la 1791, decise o nouă investigaţiune şi o nouă justiţie asupra revoluţiunii din 1784.

Dar camera se dizolvă în 9 august 1791 şi altă investigaţiune nu mai urmă.

XLII. CONCLUZIUNE

Aşa se termină această revoluţiune, care agită aşa de mult spiritele în Transilvania, epocă, care scoase la lumină lupta latentă ce exista de mai mulţi seculi şi sub diferite forme între cele două naţiuni de peste Carpaţi.

Începută în Munţii Abrudului în numele unor puţine comune la anul 1782, ea ajunge în numele tuturor iobagilor din Munţii Abrudului, apoi în numele tuturor românilor din Transilvania.

---

[54] Az Erdélyi három nemzetekböl állo Rendeknek... Jegyzökönyve, Kolosváratt, 1791. Şedinţa a 24-a.

Din liberarea de abuzuri ajunge la liberarea poporului român de iobăgie, la liberarea Transilvaniei de domnia elementului unguresc.

Iobagi, preoți, plutași, băiași, oameni liberi, sătui cu toții într-o formă de amarele suferințe ale trecutului, se fac cu toții emisari, căpitani, soldați și cu toții primesc dictatura unui țăran.

Epoca plină de învățături.

Ea ne probează, că nici înfiorătoarele decrete ale lui Uladislau (1514), nici uniunea celor trei națiuni din Transilvania (1437-1438), nici Aprobatele și Compilatele (1653, 1669), cari declarară pe români fără patrie, nu au putut să întemeieze fericirea nobilimii și cu atât mai puțin fericirea Ungariei și a Transilvaniei.

Dacă Ungaria nu s-ar fi abătut de la primele instituțiuni ale regilor săi; dacă nu ar fi părăsit sistemul, care în secolii dintâi respecta libertatea națională în Ungaria; dacă ar fi lăsat neatinse instituțiunile vechi ale poporului român, organizațiunea sa militară, districtele sale românești; dacă nu ar fi luat din mâna acestor țărani militari proprietatea de pământ; dacă națiunea română, singură în număr considerabil și cu teritorii naționale extinse în Transilvania și în părțile Ungariei, ar fi fost lăsată și de aici înainte ca națiune cu drepturi politice, precum fusese până la finele secolului al XIII-lea;

Mai mult, dacă nu s-ar fi desființat la anul 1653 chiar și drepturile de simplu cetățean ale românului, – tristă răsplată pentru șiroaiele de sânge, ce le vărsase odată românii în interesul Ungariei;

Atunci dezastrul nu se întâmpla.

Dar încetul cu încetul din poporul militar se făcură sclavi agricoli, și în loc de o armată numeroasă, care apăra Carpații și Dunărea, se creă o ceată numeroasă de sclavi, supuși unui mic număr de privilegiați incapabili să se apere pe sine și incapabili să apere țara.

Elementul cel vechi de apărare al statului dispăru. În locul clasei de arme se ridică nobilimea de naștere. În locul războielelor victorioase externe se începură războielele nefericite interne, luptele cu sclavii, și în locul castrelor de la frontiere, nobilimea își construi castre în contra supușilor săi.

Din timpul acesta datează fatalele consecințe ale noului sistem, lunga și trista serie de revoluțiuni, epoca de decadență a regatului.

Cu desființarea instituțiunilor naționale, ce existau în Ungaria, cu desființarea legiunilor, cari se bătuse sub Ion Corvinul, căzu și puterea internă și externă a regatului.

Așa urmă zdrobitoarea catastrofă de la Mohaci (1526), când regatul Sf. Ștfan își pierdu independența sa, luptă, în care Ungaria nu putu să adune mai multă armată de 20.000 de oameni[55], căci nu mai existau vechii legionari, și mai înainte cu 12 ani camera Ungariei decretă pedepse oribile asupra țăranilor, și-i aruncase pe toți în lanțele servituții vecinice.

Așa se întâmplă în secolul trecut, în epoca anilor 1780-1790, când împăratul Iosif răsturnă constituțiunea Ungariei. Atunci poporul român,

[55] **Katona**, Historia critică. XIX. 678.

dezbrăcat de toate, care de altă dată își vărsase cu glorie sângele său în războielele Ungariei, de astă dată nu mai putu să-i întindă mâna de ajutor, din contra se ridică asupra nobilimii și a elementului unguresc.

Aceleași evenimente, aceleași experiențe se repetară la 1848-1849 în ultima luptă de libertate a Ungariei. Atunci se ridicară în contra tendințelor ungurești nu numai românii, dar și croații, sârbii și sașii, – și Ungaria sucumbă.

Astfel, revoluțiunea de la 1784 și toate dezastrele urmate asupra regatului din secolul al XIV-lea încoace ne probează, cât de fatal a fost pentru Ungaria noul sistem de distrucțiune a naționalităților.

Istoria este implacabilă față cu greșelile popoarelor.

Tabla de materie

Pag.

INTRODUCȚIUNE

Prefață 3
I. Caracterul revoluțiunii din 1784 4
II. Literatura revoluțiunii 6
III. Fântânile istorice ale revoluțiunii 20
IV. Românii în epoca militară 22
V. Feudalitatea ungurească în Transilvania 40

PARTEA I
Preludiul revoluțiunii 55

VI. Asupririle românilor din Munții Abrudului 56
VII. Tumultul din Câmpeni de la 1782 60
VIII. Călătoriile împăratului Iosif în Transilvania, 1773 și 1783 64
IX. Călătoria lui Horea la Viena în 1783 70
X. Conscripțiunea militară 76

PARTEA A II-A
Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria 89

XI. Căpitanii revoluțiunii 90
XII. Conspirațiunea și scopul revoluțiunii 94
XIII. Adunarea țăranilor la Mesteacăn 99
XIV. Revoluțiunea în com. Hunedoarei și al Zarandului 103
1. Crișan proclamă revoluțiunea la biserica din Curechi 103
2. Ocuparea Zarandului 105
3. Revoluțiunea se extinde peste întreg comitatul Hunedoarei 112
4. Țăranii atacă orașul Deva 117
5. Executarea prizonierilor din Deva 120
6. Ultimatul lui Horea 126
XV. Revoluțiunea în comitatul Albei și al Clujului 128
1. Câmpeni, Abrud și Roșia 128
2. Primul căpitan în pericol 133

3. Căpitanii Cloşca şi Horea tânărul pleacă asupra castelului din Galda 134
4. Trupa ţăranilor de pe Mureş atacă Vulperul şi Vinţul-de-Jos 137
5. Revoluţiunea străbate în comitatul Clujului 139
XVI. Revoluţiunea în com. Sibiului 140
XVII. Revoluţiunea în comitatul Aradului 142
XVIII. Organizarea mişcării 146
XIX. Baronul Brukenthal şi baronul Preisz 152
XX. Guvernul transilvan şi revoluţiunea 159
XXI. Armistiţiul de la Tibru 162
XXII. Misiunea lui Molnar în Zarand 170
XXIII. Episcopii Nichitici, Petrovici şi Popovici 176
XXIV. Schultz la Câmpeni 177
XXV. Insurecţiunea nobilimii 183
XXVI. Împăratul Iosif şi revoluţiunea 189
XXVII. Executările din Alba 202
XXVIII. Activitatea c. Iankovits până la prinderea căpitanilor 203
XXIX. Petiţiunile nobilimii 212
XXX. Revoluţiunea se începe din nou 229
1. Ordinele lui Horea. Începerea ostilităţilor 229
2. Ţăranii răsculaţi resping amnistia 231
3. Convenţiunea de la Ofenbaiă 232
4. Luptele de la Remeţi, Brad, Lupşa şi Mihăleni 234
5. Horea dizolvă trupa de la Câmpeni 246
XXXI. Împăratul Iosif şi chestiunea de naţionalitate în Transilvania 249
XXXII. Prinderea căpitanilor 256

PARTEA A III-A
Epilogul Revoluţiunii 265

XXXIII. Interogatoriul lui Horea, Cloşca şi Crişan 266
XXXIV. Sentinţele şi executarea 275
XXXV. Horea ca „rege" şi „împărat" 283
XXXVI. Festivitatea din Zlatna 291
XXXVII. Alte condamnări 296
XXXVIII. Împăratul Iosif desfiinţează servitutea personală a ţăranilor 304
XXXIX. Expatrierea mai multor ţărani 307
XL. Împăratul Iosif suprimă abuzurile din Munţii Abrudului 311
XLI. Revoluţiunea lui Horea la 1790-1791 314
XLII. Concluziune 317

43

TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:
Tatiana Bărbuceanu

TIPĂRIT:
VERUS
Editură & Tipografie
2001